วารสารปรัชญาปริทรรศน์

JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION

JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
SINCE 1995

ISSN: 1513-6620 (Print)
ISSN: 2773-9643 (Online)

คณะศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University

ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2568 : Vol. 30 No. 2 July - December

https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv

สารจากบรรณาธิการ

วารสารปรัชญาปริทรรศน์ ได้ดำเนินการบริการทางวิชาการมาถึงปีที่ 30 ฉบับที่ 2 ของการเผยแผ่ผลงานการศึกษาในรูปแบบบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ ซึ่งเมื่อมาถึงวาระแห่งปี พุทธศักราช 2568 นี้ วารสารก็ยังคงสานต่อปณิธานการเป็นสื่อกลางในการนำเสนอผลงานทางวิชาการเพื่อประโยชน์ของสังคม และประเทศชาติ บนพื้นฐานของหลักวิชาการด้านปรัชญาในทุกสาขาวิชา เช่น พุทธศาสนา สังคมศาสตร์ มนุษย์ศาสตร์ รัฐศาสตร์ การศึกษา การบริหาร และแขนงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา ขอขอบคุณสมาชิกทุกท่านที่ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อนำเสนอและเผยแพร่งานวิชาการรับใช้สังคมของคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ ความอนุเคราะห์ในการประเมินบทความ และให้คำแนะนำเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงให้ได้คุณภาพเพื่อเกิดประโยชน์แก่วงการการศึกษาและวิชาการให้ดียิ่งขึ้น ตลอดถึงผู้แต่งที่ไม่ย่อท้อในการปรับแก้ไขงานเขียนจนสำเร็จได้ตีพิมพ์ในวารสารฉบับที่ผ่านมาวารสารฉบับนี้ ยังคงรอการสนับสนุนจากทุกท่านทั้งผู้แต่ง ผู้ประเมิน และคณะกองบรรณาธิการที่มีส่วนร่วมในการผลิตผลงานท่ามกลางการเผชิญหน้าของมนุษยชาติกับโรคร้ายที่เกิดขึ้นกับระบบทางเดินหายใจจากเชื้อโรคกลายพันธุ์ใหม่ที่ชื่อว่า โอมิครอน ที่แพร่กระจายในทุกภูมิทวีปทั่วโลก วารสารยังคงยินดีที่จะทำหน้าที่เป็นเครือข่ายที่จะเชื่อมโยงงานวิจัยใหม่ ๆ งานเขียนทางปรัชญาจึงเป็นงานเขียนที่เชื่อมทุกภาคส่วนของสังคมเข้าด้วยกันอย่าไร้รอยต่อ

วารสารฉบับนี้จึงขอเชิญชวนทุกท่านได้ติดตามผลงานและบทความใหม่ ๆ ผลการศึกษาใหม่ ๆ ที่เป็นข้อเท็จจริงและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโลก จะได้นำเผยแผ่ต่อไป

พระครูปลัด โชติพัฒน์ อาจารสุโภ, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

กองงานบรรณาธิการวารสารปรัชญาปริทรรศน์

ที่ปรึกษา	
อธิการบดี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองอธิการบดี ด้านวิชาการและพัฒนาคุณภาพ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองอธิการบดี ด้านวิจัยและนวัตกรรม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บรรณาธิการ	
พระครูปลัด โชติพัฒน์ อาจารสุโภ (เทพา), ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รองบรรณาธิการ	
ดร.สุรชัย พุดชู	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ	
พระราชสุทธิวชิรเมธี, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาสุรศักดิ์ ปจฺจนฺตเสโน, ผศ. ดร	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ. ดร.	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.บุญเหลือ ใจมโน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
รศ. ดร.อำพล บุดดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รศ. ดร.อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ. ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ. ดร.บุญชู ภูศรี	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ. ดร.ประทีป พืชทองหลวง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ดร.สวัสดิ์ อโณทัย	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ดร.มนตรี หลินภู	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
Adj. Prof. Lim Hui Ling, Ph.D.	Religious Scholar, Singapore

Nguyen Thanh Trung, Ph.D.	Ho Chi Minh City University of Education, Vietnam
Thich Tam Vuong, Ph.D.	Buddha An Temple and Academy, Tennessee, USA
Ven. Sumanapal Bhikkhu, Ph.D.	Calcutta University, India
Ven. Dr.Vilasagga Sitagu, Ph.D.	International Buddhist Academy, Myanmar
Prof. Challapalli Swaroopa Rani, Ph.D.	Acharya Nagarjuna University, India
Sharma Khemraj, Ph.D.	Management Science, Nanhua University, Taiwan

กองจัดการวารสาร

ดร.สิริพร ครองชีพ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภสฺสโร	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูปลัดสุวัฒนญาณคุณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระปลัด ธนา อคฺคธมฺโม	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
นางสาวอริสา สายศรีโกศล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สารบัญ (Content)

สารจากบรรณาธิการ		(ก)
สารบัญ		(ง-ช)
บทความวิจัย (Research Articles)		
1.	การประยุกต์ใช้หลักปาปณิกธรรม 3 เพื่อพัฒนาผู้นำภาครัฐ ในยุคการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล ณัฐวัฒน ปริยพาณิชย Application of the 3 PapanikadhammaPrinciples to Develop Public Sector Leaders in the Era of Digital Transformation Natthawat Pariyaphani	1-11
2.	นวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรสมปอยมนต์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พระครูปลัดธนภัทร ภทฺรญาโณ, ทิพาภรณ เยสุวรรณ, สหัทยา วิเศษ,ปรีชา วงศทิพย์	12-27

	Inovation in Herbal Soap Production Using Som Poi Mon (Acacia Pennata) for Holistic Health Promotion Through Community Participation PhrakhrupaladThanaphat Phattrayano,TipapornYesuwan,Sahatthaya Wises, Preecha Wongthip	
3.	แนวทางการสงเสริมองคกรแหงความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุมโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นันทิกานต โสมอินทร Guidelines for Promoting a Happy OrganizationinEducational Institutions according tothe Principles of the Four Social Objects of Teachersof the Peniat School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province Nanthikan Som-in	28-47
4.	การสงเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ศศิธร ศรีทรัพย The Promotion of Teachers' Work Happiness Basedon Sanggahavatthu 4 Principles under the Secondary Educational Service AreaOffice, Phra Nakhon Si Ayutthaya Sasithon Srissub	48-68
5.	แนวทางการสงเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุมโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อินทิตา ภิรัชกาญจณ์ The Guidelines Promoting to Well-being of Studentin the Digital Age Based on Bhavana 4 Principlesof Meditation, Wachiraprakarn School Group,Phra Nakhon Si Ayutthaya Province Inthita Phiratkarn	69-84
6.	แนวทางการพัฒนาทักษะดานดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุมสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ญาดา ศิริ	85-103

	The Development Guidelines of Digital Skills in accordancewith Four Paths of Accomplishment of the Ruea Luang Phachi Nusorn School Teacher Group,Phra Nakhon Si Ayutthaya Yada Siri	
7.	การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสรางสรรคตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4ของผูบริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อุษณีย โกมุทมาส A Study of Creative Leadership Based on the Four Principlesof Samparāyikatthanikadham Principles of Schoolof Administrators in Nakhon Luang District,Phra Nakhon Si Ayutthaya Province Aussanee Komutmas	104-126
8.	สุนทรียศาสตร์และบริบทในสถาป์ตยกรรมไทยกับการบูรณาการความงามและการใช่งาน พระยอดคม คุณสิทฺโธ ชัยนิรัติศัย, พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน เกตุกระทึก,ณัฐมน ตั้งพานทอง, ศิโรตม์ ทองก้อน Aesthetics and Context in Thai Architecture andIntegrating Beauty and Functionality Phra Yodkom Khunsitho Chainiratsai, Phra Supawat Sukkhawattano Ketkatuk, Nattamon Thungphanthong, Sirot Tonggon	127-148
9.	พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจาวิฑูฑภะ สะทอนถึงสังคมไทยในปจจุบัน พระมหาธีระวัฒน ธิติโชติ (กมลวิบูลย), พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี กองแสน), จตุภูมิ แสนคำ, สานิตย สีนาค,ภัทรวดี เจียระนันท Buddhist Principles Manifested in the Dhammapada Story of King Viḍūḍabha: Reflects Current Thai Society Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon), Phrapariyattivajirakavi (Maitree Kongsaen), Jatuphoom Saenkham, Sanit Sinak,Pattarawadee Chiaranan	149-162
10.	การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน พระครูสังฆรักษอนันตกิตติ์ สจฺจญาโณ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม A Comparative Study of Dana-Parami in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism Phrakhrusangharak Anankit Saccayano,Thanarat Sa-ard-iam	163-174

11.	ผลของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนมัธยมศึกษาปที่ 5 พระครูใบฎีกา ชลากร อตฺถกาโร (โพธิธีรบุตร), พันธุธัช ศรีทิพันธุ The Effect of the Triple Gem Remembrance Program on Depression in Grade 11 Students Phrakru Baidika Chalakorn Attakalo (Photiteerabut), Phanthad Srithiphan	175-187

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Academic Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237142

การประยุกต์ใช้หลักปาปณิกธรรม 3 เพื่อพัฒนาผู้นำภาครัฐในยุคการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล

Application of the 3 Papanikadhamma Principles to Develop Public Sector Leaders in the Era of Digital Transformation

ณัฐวัฒน์ ปริยพาณิชย์[1]*

Natthawat Pariyaphanit[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. ณัฐวัฒน์ ปริยพาณิชย์*

Natthawat Pariyaphanit*

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Email:

khurkhamlangkhur@gmail.com

คำสำคัญ:

ปาปณิกธรรม 3, การบริหารภาครัฐ, รัฐบาลดิจิทัล, การพัฒนาผู้บริหาร

Keywords:

Papanikadhamma 3, Public Administration, Digital Government, Executive Development

Article history:

Received: 18/05/2025

Revised: 13/06/2025

Accepted: 07/08/2025

Available online: 14/11/2025

How to cite:

Pariyaphanit, N. (2025). Application of the 3 Papanikadhamma Principles to Develop Public Sector Leaders in the Era of Digital Transformation. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 1 - 11.

ABSTRACT

The integration of the Three Papanikadhamma principles in public sector management in the digital age involves applying Buddhist teachings to modern management practices to develop desirable characteristics and potential of administrators. This article presents approaches for integrating Cakkhumã (visionary insight), Vidhũro (management expertise), and Nissayasampanno (good human relations) with public sector management in an era where digital technology plays a crucial role. The analysis reveals that integrating Cakkhumã with digital vision enables administrators to envision organizational development that aligns with technological changes and public needs. Integrating Vidhũro with digital management skill development enhances expertise in utilizing technology to improve work processes and service delivery. Furthermore, integrating Nissayasampanno with network building and collaboration increases the efficiency of coordination and cooperation among public organizations, the private sector, and citizens. The article also proposes guidelines for applying the Papanikadhamma principles to develop public administrators ready to drive government organizations toward becoming an efficient and effective digital government. These include creating executive development curricula that integrate Buddhist principles with digital skills, establishing personnel development policies and plans aligned with Papanikadhamma principles, developing indicators and evaluation criteria for administrators, and promoting knowledge exchange among executives.

บทคัดย่อ

การประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 ในการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร บทความนี้นำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักจักขุมา (การมีวิสัยทัศน์) วิธูโร (ความเชี่ยวชาญในงาน) และนิสสยสัมปันโน (การมีมนุษยสัมพันธ์ดี) กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญ ผลการวิเคราะห์พบว่า การประยุกต์หลักจักขุมากับวิสัยทัศน์ดิจิทัลช่วยให้ผู้บริหารสามารถมองเห็นทิศทางการพัฒนาองค์กรที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความต้องการของประชาชน การประยุกต์หลักวิธูโรกับการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการในยุคดิจิทัลช่วยเสริมสร้างความเชี่ยวชาญในการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนากระบวนการทำงานและการให้บริการ และการประยุกต์หลักนิสสยสัมปันโนกับการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการประสานงานและการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน บทความนี้ยังเสนอแนวทางการนำหลักปาปณิกธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐให้มีความพร้อมในการขับเคลื่อนองค์กรภาครัฐไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งรวมถึงการจัดทำหลักสูตรการพัฒนาผู้บริหารที่ประยุกต์หลักธรรมกับทักษะดิจิทัล การกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาบุคลากรที่สอดคล้องกับหลักปาปณิกธรรม การพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินผู้บริหาร และการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหาร

1. บทนำ

ยุคดิจิทัลนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกภาคส่วน รวมถึงการบริหารองค์กรภาครัฐที่ต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ท่ามกลางความท้าทายเหล่านี้ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการนับเป็นแนวทางที่น่าสนใจ โดยเฉพาะ "หลักปาปณิกธรรม 3" ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการหรือผู้บริหารที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ประกอบด้วย จักขุมา (วิสัยทัศน์) วิธูโร (การจัดการ) และนิสสยสัมปันโน (มนุษยสัมพันธ์) หลักธรรมทั้งสามประการนี้แม้จะเป็นคำสอนโบราณ แต่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับหลักการบริหารร่วมสมัย การประยุกต์หลักธรรมเหล่านี้เข้ากับการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัลจึงเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับแนวคิดสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลส่งผลให้องค์กรภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของประชาชนที่เพิ่มขึ้น ดังที่เห็นได้จากการเกิดแนวคิด "รัฐบาลดิจิทัล" (Digital Government) ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ในหน่วยงานภาครัฐเพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงาน เพิ่มความสะดวกรวดเร็ว และเชื่อมโยงการเข้าถึงข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ดังที่สื่อออนไลน์อย่าง (Dittothailand, 2022) ได้กล่าวถึงแนวคิดรัฐบาลดิจิทัลมีที่มาจากการประชุมคณะกรรมการเตรียมการด้านดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการเสริมสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีภายในประเทศ สร้างสังคมที่เท่าเทียม เพิ่มช่องทางการประกอบอาชีพในยุคดิจิทัล และเพิ่มการเข้าถึงหน่วยงานรัฐผ่านระบบดิจิทัล

ในขณะเดียวกัน การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลประสบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ภัทรวดี ภู่ประเสริฐ และคณะ (2567) พบว่า บุคลากรภาครัฐส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถและความชำนาญด้านดิจิทัล บางส่วนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเทคโนโลยีดิจิทัล ยังยึดติดกับกรอบการปฏิบัติแบบเดิม ๆ ไม่ยอมปรับตัว มีการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมองค์กรที่ไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับที่ยุ่งยากซับซ้อนเกินความจำเป็น ทำให้ไม่เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงาน และงบประมาณขององค์กรมีจำกัดส่งผลต่อการพัฒนาขององค์กรในมิติต่าง ๆ ซึ่งแนวทางการพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้และหลักการบริหารที่เหมาะสม

หลักปาปณิกธรรม 3 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 34, 2557: 61-63) หรือหลักพ่อค้าในพระพุทธศาสนา เป็นเหมือนสูตรสำเร็จของนักธุรกิจที่เก่งจริง ประกอบด้วยสามข้อหลัก ข้อแรก คือ จักขุมา หรือ ตาดี หมายถึง การมองเห็นอะไรที่คนอื่นยังไม่เห็น รู้ว่าสินค้าไหนจะขายดี คิดเงินเป็น ข้อสอง คือ วิธูโร หรือจัดเจนธุรกิจ คือ การรู้งานรู้การ รู้ว่า จะหาของมาขายที่ไหน ใครต้องการอะไร ทำยังไงให้ลูกค้าพอใจ และข้อสาม คือ นิสสยสัมปันโนหรือมีหลังให้พิง คือ การมีเพื่อนมีพวก มีคนเชื่อใจ พอจะขอเงินมาลงทุนหรือขอความช่วยเหลือได้ หลักทั้งสามนี้อาจเป็นเรื่องเก่าแก่ แต่นำมาใช้กับการบริหารราชการในยุคที่ทุกอย่างเป็นดิจิทัลแล้วกลายเป็นเครื่องมือน่าสนใจอย่างมาก

เมื่อนำเอาหลักธรรมเหล่านี้มาใช้กับการบริหารราชการยุคดิจิทัล "ตาดี" กลายเป็นการมองเห็นอนาคตของเทคโนโลยี เข้าใจว่า ประชาชนต้องการอะไรจริง ๆ และรู้ว่า ถ้าทำนโยบายนี้แล้วจะเกิดอะไรขึ้น เช่น ผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่มองเห็นล่วงหน้าว่า คนป่วยจะเริ่มอยากนัดหมายหมอผ่านมือถือ เลยเตรียมทำแอปพลิเคชันโทรศัพท์มือถือไว้ก่อน หรือนายกเทศมนตรีที่รู้ว่าคนจะเบื่อการมาต่อคิวที่สำนักงาน เลยรีบเปิดบริการออนไลน์ "จัดเจนธุรกิจ" ในบริบทราชการ คือ การเข้าใจเทคโนโลยีจริง ๆ รู้ว่า ระบบไหนต่อกับระบบไหนได้ ข้อมูลอะไรอยู่ที่ไหน ทำยังไงให้คนใช้ง่าย เช่น หัวหน้าสำนักงานเขตที่รู้ว่า ข้อมูลการขอใบอนุญาตสามารถเอามาต่อกับข้อมูลจากกรมที่ดินและกรมการปกครองได้ ทำให้ประชาชนไม่ต้องกรอกข้อมูลซ้ำ ๆ

ในยุคดิจิทัลหมายถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ภาคเอกชน และประชาชน ผู้บริหารต้องสร้างความไว้วางใจในการแบ่งปันข้อมูลและทรัพยากร มีความสามารถในการระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาโครงการดิจิทัล เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดที่สร้างเครือข่ายร่วมมือกับธนาคาร บริษัทเทคโนโลยี และชุมชนเพื่อพัฒนาระบบ Smart City หรืออธิการบดีที่สร้างพันธมิตรกับมหาวิทยาลัยต่างประเทศและบริษัทเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาหลักสูตรดิจิทัล ผู้บริหารภาครัฐที่ประสบความสำเร็จในยุคดิจิทัลจึงต้องมีทั้ง "ตาที่มองไกล" เพื่อวางแผนอนาคต "ฝีมือที่เชี่ยวชาญ" ในการบริหารจัดการเทคโนโลยี และ "เครือข่ายที่แข็งแกร่ง" ในการสร้างความร่วมมือ เมื่อรวมทั้งสามองค์ประกอบนี้เข้าด้วยกัน จะทำให้การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลประสบความสำเร็จและสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชน

ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ที่ได้กล่าวถึงหลักปาปณิกธรรม 3 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม การที่จะเป็นนักบริหารที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ จักขุมา (การมีวิสัยทัศน์) วิธูโร (ความเชี่ยวชาญในงาน) และนิสสยสัมปันโน (การมีมนุษยสัมพันธ์ดี) ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้มีความสอดคล้องกับความต้องการใน

การพัฒนาผู้บริหารภาครัฐในยุคดิจิทัล การศึกษาการประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 ในการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลจึงมีความสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางการบริหารที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ดังนั้น ยุคดิจิทัลทำให้ภาครัฐต้องปรับตัวอย่างรวดเร็ว แต่เจอปัญหาหลายอย่าง เช่น ข้าราชการยังไม่ชำนาญเทคโนโลยี ไม่อยากเปลี่ยนแปลง กฎระเบียบซับซ้อน และงบประมาณจำกัด หลักปาปณิกธรรม 3 ที่พระพุทธเจ้าสอนเรื่อง "หลักพ่อค้า" กลายเป็นเครื่องมือดี ๆ สำหรับผู้บริหารยุคใหม่ ประกอบด้วย "ตาดี" คือมองเห็นอนาคตเทคโนโลยี "จัดเจนธุรกิจ" คือเข้าใจระบบเทคโนโลยีจริง ๆ และ "มีหลังให้พิง" คือสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผู้บริหารที่มีครบทั้งสามจะทำให้รัฐบาลดิจิทัลประสบความสำเร็จและประชาชนได้ประโยชน์สูงสุด หลักธรรมโบราณนี้แม้ฟังดูเก่าแก่ แต่ใช้ได้จริงและทันสมัยมากในยุคที่ทุกอย่างเป็นดิจิทัล

2. ความหมายความสำคัญของการบริหาร

กมล รอดคล้าย (2553) การบริหารเป็นกระบวนการที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ Koontz (1968) อธิบายว่า การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัตถุสิ่งของ และอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน (Ernest, 1973) ได้แบ่งความแตกต่างระหว่างคำว่า การบริหาร (Administration) ซึ่งใช้ในองค์การขนาดใหญ่ องค์การทางราชการ หรือบริหารราชการภาครัฐ และการจัดการ (Management) ซึ่งใช้ในองค์การธุรกิจ การบริหารภาคธุรกิจเอกชน ส่วน Fayol (1949) ได้เสนอแนวคิดที่มีลักษณะเป็นสากลสำหรับนักบริหาร โดยเน้นหลักการบริหารที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ การมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว การมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน การธำรงไว้ซึ่งสายงาน การแบ่งงานกันทำ ระเบียบวินัย และการถือประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน

การบริหารเป็นกระบวนการที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดการบริหารมีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การบริหารแบบดั้งเดิมที่เน้นโครงสร้างและหลักการบริหาร จนถึงการบริหารสมัยใหม่ที่เน้นการประยุกต์และนวัตกรรม การบริหารภาครัฐมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการบริหารองค์กรเอกชน

3. หลักปาปณิกธรรม 3 แนวคิดและความหมาย

หลักปาปณิกธรรม 3 เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ได้อธิบายรายละเอียดของหลักปาปณิกธรรม 3 ว่าประกอบด้วย 1) จักขุมา หมายถึง ปัญญามองการณ์ไกล เช่น การรู้ว่าอนาคตเศรษฐกิจหรือตลาดจะมีแนวโน้มเป็นแบบไหน สามารถคาดการณ์ทิศทางหรืออนาคตในการดำเนินธุรกิจได้แม่นยำ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า Conceptual Skill คือ ทักษะทางด้านความคิด 2) วิธูโร หมายถึง การจัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Technical Skill คือ ทักษะทางด้านการปฏิบัติงาน และ

3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง การพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงาน ซึ่งตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Human Relation Skill คือ ทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ โดยคุณลักษณะทั้งสามประการมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร

หลักปาปณิกธรรม 3 ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการสำหรับผู้บริหาร ได้แก่ จักขุมา (วิสัยทัศน์) วิธูโร (ความเชี่ยวชาญ) และนิสสยสัมปันโน (มนุษยสัมพันธ์) ซึ่งสอดคล้องกับทักษะการบริหารสมัยใหม่ คือ Conceptual Skill, Technical Skill และ Human Relation Skill ตามลำดับ หลักธรรมนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้บริหารให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับตำแหน่งและระดับการบริหาร โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ต้องการทั้งวิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และความร่วมมือ

4. การประยุกต์หลักจักขุมากับการพัฒนาวิสัยทัศน์ดิจิทัลสำหรับผู้บริหารภาครัฐ

หลักจักขุมา หรือการมีวิสัยทัศน์ เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารในการมองการณ์ไกล เมื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวทันเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง ภัทรวดี ภู่ประเสริฐ และคณะ (2567) พบว่า ผู้บริหารองค์กรภาครัฐต้องเป็นผู้ชี้นำทิศทางหรือกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร สร้างภาพลักษณ์ขององค์กรที่มีความทันสมัย สนับสนุนให้บุคลากรกล้าคิดกล้าทำสิ่งใหม่ๆ และมีองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลที่รอบด้าน การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัลจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผนกลยุทธ์และกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการในยุคดิจิทัล สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค□การมหาชน), 2566) กล่าวว่า แนวทางการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทยตามแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัล พ.ศ. 2566–2570 มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนภาครัฐให้สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และทันสมัย โดยมีหัวใจสำคัญคือ “การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Citizen-Centric)” ซึ่งหมายถึงการออกแบบบริการภาครัฐโดยคำนึงถึงความต้องการและประสบการณ์ของผู้รับบริการเป็นหลัก เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาระบบยืนยันตัวตนกลาง (Digital ID) ที่มีความปลอดภัยและน่าเชื่อถือ เพื่อรองรับการเข้าถึงบริการภาครัฐทางออนไลน์อย่างถูกต้องและเป็นระบบ ลดขั้นตอนการยืนยันตัวตนซ้ำซ้อนในแต่ละหน่วยงาน และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนในการใช้บริการดิจิทัลของภาครัฐ อีกทั้งยังส่งเสริมการเชื่อมโยงและประยุกต์ข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความซ้ำซ้อนในการจัดเก็บข้อมูล และส่งเสริมการตัดสินใจเชิงนโยบายที่มีข้อมูลรองรับอย่างแม่นยำ ทั้งนี้แผนดังกล่าวสะท้อนถึงความมุ่งมั่นของภาครัฐในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานให้เท่าทันยุคดิจิทัล และเสริมสร้างระบบราชการที่เปิดกว้าง โปร่งใส และตอบสนองต่อประชาชนได้อย่างแท้จริง.

การพัฒนาวิสัยทัศน์ดิจิทัลสำหรับผู้บริหารภาครัฐตามหลักจักขุมายังสอดคล้องกับแนวคิดของสุจิต กิ่งเกล้า และคณะ (2562) ที่พบว่า คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ด้านจักขุมา คือ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล กล้าคิดกล้าทำ กล้าเปลี่ยนแปลงตนเองและกรอบความคิดไปสู่สิ่งที่ดี ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่นำไปสู่การขับเคลื่อนองค์กร การมีวิสัยทัศน์ดี มีระบบคิดชัดเจน ตามหลักธรรมาภิบาล คือหลักวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์

ดิจิทัลจะสามารถกำหนดนโยบายขององค์กรเกี่ยวกับการปรับปรุงและนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในองค์กรได้อย่างชัดเจนและเหมาะสม

การประยุกต์หลักจักขุมากับการพัฒนาวิสัยทัศน์ดิจิทัลสำหรับผู้บริหารภาครัฐ เป็นการส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความสามารถในการมองการณ์ไกล กำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรในยุคดิจิทัล และวางนโยบายที่ชัดเจนในการนำเทคโนโลยีมาใช้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ดิจิทัลจะสามารถเข้าใจแนวโน้มเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของสังคม และความต้องการของประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาองค์กรที่ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การประยุกต์หลักวิธูโรกับการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล

หลักวิธูโร หรือความเชี่ยวชาญในงาน เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารในการจัดการธุระได้ดี เมื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทักษะด้านเทคโนโลยี และความสามารถในการบริหารจัดการดิจิทัล สุจิต กิ่งเกล้า และคณะ (2562) พบว่า คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ด้านวิธูโร คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญชำนาญในงานส่วนตนได้เป็นอย่างดี ใช้เทคโนโลยีได้ดีเท่าทันนวัตกรรมใหม่ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทำงานโดยยึดหลักความถูกต้องตามกฎระเบียบ วัฒนธรรมองค์กรและข้อกฎหมาย นำเทคนิคต่างๆ ทางด้านเทคโนโลยีมาใช้ในการปฏิบัติงานและการบริการต่อประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล

ภัทรวดี ภู่ประเสริฐ และคณะ (2567) กล่าวว่า การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลด้านเทคโนโลยี ควรพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบเครือข่ายต่างๆ ให้มีขีดสมรรถนะสูง และจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยและเอื้อต่อการปฏิบัติงานในยุคดิจิทัลมาใช้ในทุกกระบวนการทั้งภายในและภายนอก ผู้บริหารควรสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาด้านเทคโนโลยีขององค์กรอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากร รวมทั้งปรับทัศนคติที่มีต่อเทคโนโลยีดิจิทัลให้เป็นไปในเชิงบวก การสร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล และการปรับปรุงกระบวนการทำงานภายในให้ลื่นไหลแบบไร้รอยต่อ

การประยุกต์หลักวิธูโรกับการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล เป็นการส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ ผู้บริหารที่มีความเชี่ยวชาญตามหลักวิธูโรจะสามารถนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงกระบวนการทำงาน พัฒนาระบบการให้บริการ และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการองค์กร การพัฒนาทักษะดิจิทัลและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำองค์กรไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การประยุกต์หลักนิสสยสัมปันโนกับการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในยุคดิจิทัล

หลักนิสสยสัมปันโน หรือการมีมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารในการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือ เมื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องสามารถสร้างเครือข่ายและความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร สุจิต กิ่งเกล้า และคณะ (2562) พบว่า

คุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ด้านนิสสยสัมปันโน คือ ได้รับความเคารพนับถือจากผู้ใต้บังคับบัญชาและประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นกัลยาณมิตร ให้ความเสมอภาคกับทุกภาคส่วน มีความสามารถติดต่อประสานงานให้สำเร็จลุล่วงได้ตามเป้าหมาย พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ และส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการทำงาน

ในยุคดิจิทัล การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือมีความสำคัญมาก ดังที่ สื่อออนไลน์อย่าง Timeconsulting (2567) ได้อธิบายว่า ในยุคที่เทคโนโลยีเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเราอย่างรวดเร็ว การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล ภาครัฐต้องปรับตัวให้ทันกับความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการรับบริการผ่านช่องทางออนไลน์ที่กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน รัฐบาลดิจิทัลจึงหมายถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการทำงาน เชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและบริการได้ง่ายขึ้น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้อย่างโปร่งใส ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการสร้างระบบนิเวศใหม่ที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกัน

ถึงแม้ประเทศไทยจะมียุทธศาสตร์การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลที่ครอบคลุม 4 ด้านหลัก ตั้งแต่การยกระดับการทำงานของภาครัฐให้ยืดหยุ่นคล่องตัว การพัฒนาบริการออนไลน์ที่ใส่ใจประชาชน การสนับสนุนภาคธุรกิจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ยังคงเผชิญอุปสรรคหลายประการ เช่น หน่วยงานภาครัฐยังทำงานแยกส่วนกัน ระบบอินเทอร์เน็ตยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ กฎหมายบางฉบับยังไม่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยี ประชาชนส่วนหนึ่งยังใช้เทคโนโลยีเพื่อความบันเทิงมากกว่าประโยชน์ใช้สอย และการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ดังนั้น ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะด้านนิสสยสัมปันโน หรือความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพที่ดี จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน สร้างความเข้าใจร่วม และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นจริงในสังคม

การประยุกต์หลักนิสสยสัมปันโนกับการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในยุคดิจิทัล เป็นการส่งเสริมให้ผู้บริหารมีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ การประสานงาน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร ผู้บริหารที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีตามหลักนิสสยสัมปันโนจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการขับเคลื่อนนโยบายและการพัฒนาองค์กรในยุคดิจิทัล การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนจะนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมและการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ

7. การประยุกต์หลักปาปณิกธรรมในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐ

การประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 ในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร บัณฑิต คุณาวุฒิกร (2561) กล่าวว่า ผู้บริหารหรือผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ การมีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความคิดริเริ่ม ความกล้าหาญ ความเด็ดขาด ความแนบเนียน ความมีคุณธรรม ความอดทน ความกระตือรือร้น ความไม่เห็นแก่ตัว ความตื่นตัว และความเห็นอกเห็นใจ ขณะที่ผู้บริหารที่ดีควรมีลักษณะ 10

ประการ ได้แก่ กล้าตัดสินใจ ไวต่อข้อมูล เพิ่มพูนวิสัยทัศน์ ซื่อสัตย์และสร้างสรรค์ผลงาน ประสานสิบทิศ คิดสร้างสรรค์วิธีการใหม่ จูงใจให้ร่วมงาน ทนทานต่อปัญหา รู้จักยืดหยุ่น และบริหารงานแบบมีส่วนร่วม โดยให้ทีมงานมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ และรับผิดชอบร่วมกัน นอกจากความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญประสบการณ์แล้ว ก็คือ การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมให้ผู้บริหารหรือผู้นำมีความดีงามทางด้านจิตใจ ด้านความคิด และการกระทำ

ภัทรวดี ภู่ประเสริฐ และคณะ (2567) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล โดยองค์กรภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการปรับปรุงและนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในองค์กรให้ชัดเจน ส่งเสริมความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลให้กับบุคลากร รวมทั้งปรับทัศนคติที่มีต่อเทคโนโลยีดิจิทัลให้เป็นไปในเชิงบวก สร้างวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล ปรับปรุงกระบวนการทำงานภายในให้ลื่นไหลแบบไร้รอยต่อ มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ใช้ข้อมูลขับเคลื่อนองค์กร โดยผู้นำองค์กรต้องสามารถปรับตัวกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้บุคลากรทุกคนว่าจะสามารถนำพาองค์กรให้เข้าสู่องค์กรยุคดิจิทัลได้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) กล่าวถึงหน้าที่ของผู้บริหารตามหลัก "POSDC" คือ 1) Planning (การวางแผน) เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต 2) Organizing (การจัดองค์กร) เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร 3) Staffing (งานบุคลากร) เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน 4) Directing (การอำนวยการ) เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน และ 5) Controlling (การกำกับดูแล) เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร ซึ่งหลักการบริหารดังกล่าวสามารถประยุกต์ร่วมกับหลักปาปณิกธรรม 3 ในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 ในการพัฒนาผู้บริหารภาครัฐเป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักการบริหารสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และการมีมนุษยสัมพันธ์ดี ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาผู้บริหารตามหลักปาปณิกธรรมจะช่วยเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการบริหารจัดการที่ทันสมัย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรภาครัฐไปสู่การเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

8. องค์ความรู้ใหม่

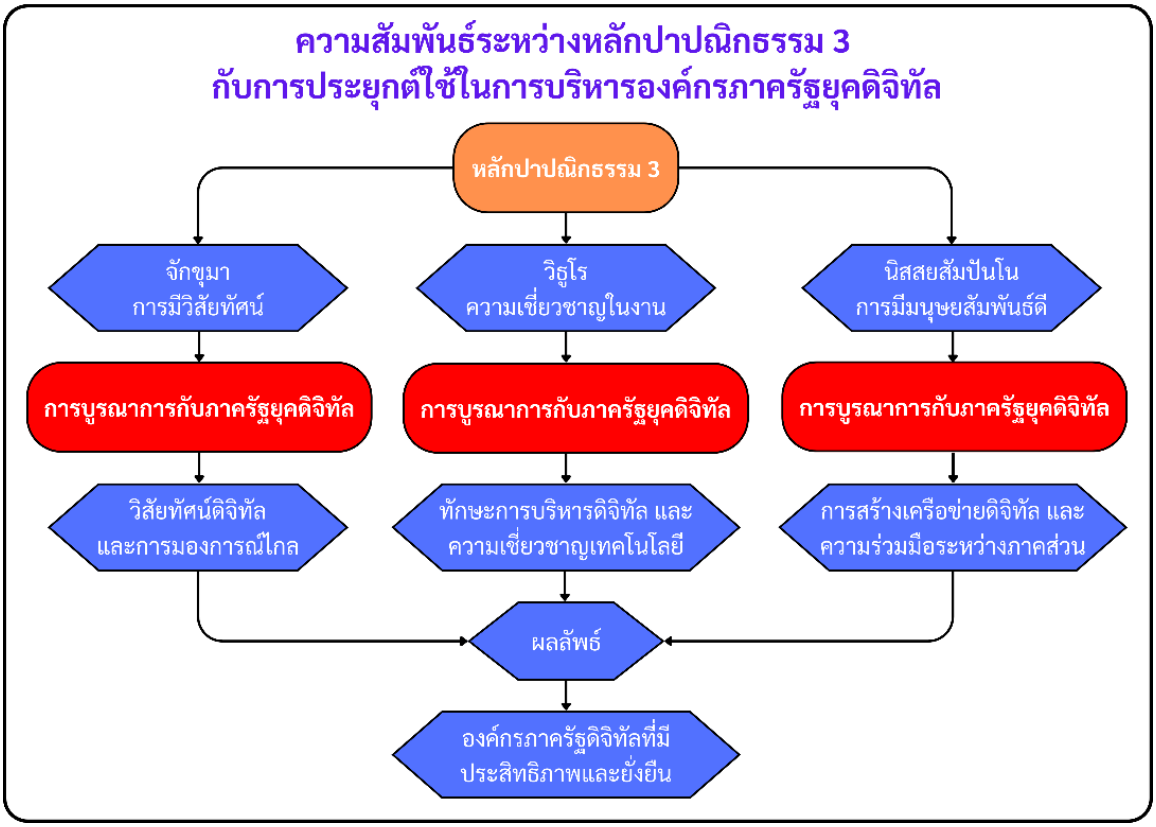

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักปาปณิกธรรม 3 กับการบริหารองค์กรภาครัฐยุคดิจิทัล

หลักปาปณิกธรรม 3 เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยประกอบด้วย 3 หลักธรรมสำคัญที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน

จักขุมา (การมีวิสัยทัศน์) เมื่อนำมาประยุกต์กับการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัล จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาวิสัยทัศน์ดิจิทัลและมองการณ์ไกล สามารถเข้าใจทิศทางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสังคม นำไปสู่การกำหนดนโยบายและแผนงานที่ทันสมัย ตอบโจทย์ความต้องการของประชาชนในยุคดิจิทัล

วิธูโร (ความเชี่ยวชาญในงาน) เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ จะช่วยในการพัฒนาทักษะการบริหารดิจิทัลและความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ทำให้ผู้บริหารสามารถเข้าใจและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงกระบวนการทำงานและพัฒนาระบบบริการประชาชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นิสสยสัมปันโน (การมีมนุษยสัมพันธ์ดี) เมื่อนำมาประยุกต์ จะส่งเสริมความสามารถในการสร้างเครือข่ายดิจิทัลและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทำให้เกิดการประสานงานและการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายดิจิทัลให้ประสบความสำเร็จ

เมื่อนำหลักธรรมทั้งสามมาประยุกต์เข้าด้วยกัน จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาองค์กรภาครัฐดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน มีการบริการที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสร้างความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนในการพัฒนาประเทศ การนำหลักปาปณิ

กธรรมมาประยุกต์ใช้จึงเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการบริหารสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว เพื่อการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเทคโนโลยีและด้านมนุษย์

9. **สรุป**

การประยุกต์หลักปาปณิกธรรม 3 ในการบริหารองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล" สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับบริบทการบริหารสมัยใหม่ โดยมองว่า การพัฒนาองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีรากฐานที่แข็งแกร่งทั้งด้านเทคโนโลยีและคุณธรรม ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าองค์ประกอบสำคัญของการบริหารที่มีประสิทธิภาพคือคุณลักษณะของผู้นำ ซึ่งหลักปาปณิกธรรม 3 สามารถตอบโจทย์ได้อย่างครบถ้วน ทั้งการมีวิสัยทัศน์ (จักขุมา) ความเชี่ยวชาญ (วิธูโร) และมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) โดยบทความแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างหลักธรรมโบราณกับทักษะการบริหารสมัยใหม่ในยุคดิจิทัล เช่น Conceptual Skill, Technical Skill และ Human Relation Skill ซึ่งสะท้อนมุมมองว่าแม้เทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงไป แต่หลักการพื้นฐานในการบริหารยังคงใช้ได้อย่างไม่มีวันล้าสมัย

แนวทางการนำไปใช้ที่ผู้เขียนเสนอมีความเป็นรูปธรรมและประยุกต์ โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรอบรมผู้บริหารที่ผสมผสานหลักธรรมกับทักษะดิจิทัล การกำหนดนโยบายการพัฒนาบุคลากรที่เสริมสร้างทั้งวิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และการสร้างเครือข่าย การพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินผู้บริหารตามหลักปาปณิกธรรม และการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จ มุมมองของผู้เขียนสะท้อนความเชื่อว่าการปรับตัวขององค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัลไม่ควรเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านจิตใจและคุณธรรมของผู้บริหารควบคู่กันไป ซึ่งจะทำให้การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลเกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

10. เอกสารอ้างอิง

กมล รอดคล้าย. (2553). *การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

บัณฑิต คุณาวุฒิกร. (2561). คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 3(1), 27–40.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัทรวดี ภู่ประเสริฐ และคณะ. (2567). การบริหารจัดการองค์กรภาครัฐในยุคดิจิทัล. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 13(3), 30–45.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล* (เล่ม 34, พิมพ์ครั้งที่ 9). นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2566). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566–2570*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน).

สุจิต กิ่งเกล้า และคณะ. (2562). การบูรณาการหลักปาปณิกธรรมเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสำนักงานประกันสังคมจังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรม*, 2(2), 34–43.

Dittothailand. (2022, ตุลาคม 28). รัฐบาลดิจิทัลคืออะไร สำคัญกับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างไรบ้าง? สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2568, จาก https://www.dittothailand.com/th/dittonews/gov-what-is-digital-government/

Ernest, D. (1973). *Management: Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill.

Fayol, H. (1949). *General and Industrial Management*. London: Sir Isaac Pitman & Sons.

Koontz, H. D. (1968). *Principles of Management: An Analysis of Managerial Functions*. New York: McGraw-Hill.

Timeconsulting. (2024, เมษายน 17). Entering the era of Thai Digital Government การเข้าสู่ยุครัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 28 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.timeconsulting.co.th/entering-the-era-of-thai-digital-government

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237143

นวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

Innovation in Herbal Soap Production Using Som Poi Mon (Acacia Pennata) for Holistic Health Promotion Through Community Participation

พระครูปลัดธนภัทร ภทฺรญาโณ[1]*, ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์[2], สหัทยา วิเศษ[3], ปรีชา วงศ์ทิพย์[4]

PhrakhrupaladThanaphat Phattrayano[1]*, Tipaporn Yesuwan[2], Sahatthaya Wises[3], Preecha Wongthip[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระครูปลัดธนภัทร ภทฺรญาโณ*
PhrakhrupaladThanaphat Phattrayano*
สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Social Development, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: tanapatpratep@gmail.com

2. ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์
Tipaporn Yesuwan
สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Social Development, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: tipapond.ye@gmail.com

3. สหัทยา วิเศษ
Sahatthaya Wises
สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Social Development, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: sahatt.wi@gmail.com

4. ปรีชา วงศ์ทิพย์
Preecha Wongthip
สาขาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Social Development, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: preech.wo@gmail.com

ABSTRACT

This research aims to (1) study the beliefs and values associated with Som Poi Mon herbal soap in promoting holistic well-being within Lanna culture; (2) examine the production process of Som Poi Mon herbal products through community participation; and (3) present an innovation in the production of Som Poi Mon herbal soap for holistic health promotion through community involvement. This is a qualitative research study that collected data through interviews and focus group discussions. Key informants included community leaders, government officials, civil society representatives, and local herbal product producers totaling 20 participants. The data were analyzed using content analysis.

The research findings indicated that the beliefs and values of Som Poi Mon herbal soap derive from the significance attributed to som poi, which is believed by the Lanna people to eliminate evil and various dangers. This led to the production of Som Poi Mon herbal soap as an innovation reflecting the beliefs and values of som poi in Lanna culture, helping to enhance holistic well-being including physical, mental, intellectual, and social aspects. The participatory product development process consisted of 4 steps: 1. participatory decision-making, 2. participatory activity implementation, 3. participatory benefit-sharing, and 4. participatory evaluation.

คำสำคัญ:
นวัตกรรม, สบู่สมุนไพรส้มป่อย, การเสริมสร้างสุขภาวะ, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Keywords:
Innovation, Som Poi Herbal Soap, Health Promotion, Community Participation

Article history:
Received: 05/04/2025
Revised: 22/05/2025
Accepted: 19/06/2025
Available online: 14/11/2025

How to cite:
Phattrayano, P.P.T. et al. (2025). Innovation in Herbal Soap Production Using Som Poi Mon (Acacia Pennata) for Holistic Health Promotion Through Community Participation. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 12-27.

The community-based production innovation was implemented through 3 key phases: 1. Innovation phase - the community collectively conceived and developed Som Poi Mon soap by extending traditional wisdom, integrating scientific concepts, and adding Buddhist spiritual value through blessing ceremonies, creating an innovation different from ordinary soap. 2. Development phase - production was carried out by dividing roles according to villagers' expertise, and 3. Implementation phase - real-world testing, market expansion through online marketing and faith networks, community training implementation, result monitoring, and product quality improvement.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนา 2. เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรส้มป่อยมนต์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3. เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคประชาชน และกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 20 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ มาจากการให้คุณค่าของส้มป่อย ที่มีความเชื่อกันว่าสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและภัยอันตรายต่าง ๆ ของชาวล้านนา นำไปสู่การผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เป็นนวัตกรรมที่สะท้อนความเชื่อและคุณค่าของส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา ช่วยเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้งกาย ใจ ปัญญา และสังคม กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์โดยการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และ 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ด้านนวัตกรรมการผลิต โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดำเนินการผ่าน 3 ระยะสำคัญ ได้แก่ 1.ระยะประดิษฐ์ ชุมชนร่วมกันคิดค้นและพัฒนาสบู่ส้มป่อยมนต์ โดยต่อยอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิม ผสมผสานแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และเพิ่มคุณค่าทางพุทธคุณผ่านการปลุกเสก เกิดเป็นนวัตกรรมที่แตกต่างจากสบู่ทั่วไป 2.ระยะพัฒนา ดำเนินการผลิตโดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของชาวบ้าน และ 3. ระยะนำไปปฏิบัติ ทดลองใช้จริง ขยายตลาด ผ่านการตลาดออนไลน์และเครือข่ายศรัทธา ดำเนินการฝึกอบรมชุมชน ติดตามผล และปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางชีวภาพของพันธ์พืชและสัตว์สูงเป็นอันดับต้นของโลก โดยเฉพาะพืชด้าน “สมุนไพรไทย” ที่สื่อถึงเอกลักษณ์และสะท้อนถึงวัฒนธรรมความเป็นชาติไทยที่ได้สั่งสมมาแต่โบราณกาล ประเทศไทยมีองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และนำสมุนไพรมาใช้โดยมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ของการพัฒนาสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรของไทยอย่างชัดเจน โดยมุ่งเน้นการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของสมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยอย่างต่อเนื่องและในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และกรอบการพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของประเทศไทย เพื่อเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว ซึ่งจะทำให้สามารถรองรับพลวัตรของสังคม เศรษฐกิจ นอกจากนี้สมุนไพรยังเป็นยาในการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยศาสตร์การแพทย์พื้นบ้าน และในปัจจุบันนี้ยังได้รับความนิยมนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ดูแลรักษาความงาม รักษาบาดแผล หรือแม้แต่ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ จึงกล่าวได้ว่า พืชสมุนไพรไทยได้อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาที่โดดเด่นที่สืบทอดกันมายาวนานจากรุ่นสู่รุ่น (กระทรวงสาธารณสุข , 2566)

ในปัจจุบันความต้องการใช้สมุนไพรในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งเนื่องมาจากความสนใจในการดูแลรักษาสุขภาพด้วยผลิตภัณฑ์ จากธรรมชาติและสมุนไพรสามารถเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคโดยอุตสาหกรรมสมุนไพรได้รับการคาดการณ์ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพ และสามารถสร้างความยั่งยืนในฐานะส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้งอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต นอกจากนี้ยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบทที่คาดการณ์ว่า จะส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ทั้งในส่วนของลักษณะการเจ็บป่วยและการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ของประเทศไทยในอนาคตอันใกล้ส่งผลให้มีแนวคิดในการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกในการ รักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ ซึ่งช่วยสร้างความ มั่นคงทางด้านสุขภาพ และการลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอีกทางหนึ่งด้วย (กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2564) หากต้องการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสมุนไพรไทยทั้งระบบ ควรจะต้องร่วมกันผลักดันให้อุตสาหกรรมเหล่านี้เปลี่ยนแปลง และปรับตัวโดยการเพิ่มประสิทธิภาพและผลิตผลการผลิตของอุตสาหกรรมสมุนไพร ร่วมกับการส่งเสริมให้เกิดการใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ตลอดจนการนำภูมิปัญญามาประยุกต์กับความคิดสร้างสรรค์ให้ก่อเกิดนวัตกรรมสมุนไพรในผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความหลากหลาย และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทและความต้องการได้อย่างเหมาะสมจะก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของสมุนไพร (กระทรวงสาธารณสุข, 2566) จะเห็นได้จากงานวิจัยหลายงานที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัย ความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านการตลาดกับผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งผลิตภัณฑ์ใหม่นี้จะช่วยให้สามารถยึดและรักษาส่วนแบ่งทางการตลาด รวมถึงเพิ่มโอกาสในการแสวงหากำไรจากตลาด และไม่ใช่เพียงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เท่านั้นที่จะส่งผลให้เกิดนวัตกรรมในท้องตลาด การพัฒนา

กระบวนการใหม่ ๆ ก็มีบทบาทเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญเนื่องจากการทำในสิ่งที่ผู้อื่นไม่ทำ หรือผู้อื่นทำไม่ได้ หรือด้วยวิธีการที่ดีกว่า นับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (อดิศร ณ อุบล, 2558: 11)

"ส้มป่อย" ชื่อวิทยาศาสตร์ คือ Acacia concinna (Wild.) D.C. ในวงศ์ LEGUMINOSAE – MIMOSOIDEAE ส้มป่อยถือเป็นพืชสมุนไพรที่เป็นที่รู้จักกันดีในประเทศไทย โดยเฉพาะชาวล้านนาที่มีความเชื่อและถือว่าส้มป่อย เป็นไม้มงคล โดยมีความเชื่อว่าหากบ้านใดมีต้นส้มป่อยในบ้าน จะช่วยป้องกันเพศภัยและปัดเป่าเคราะห์ต่าง ๆ ให้ปล่อยออกไปจากบ้านดังชื่อของส้มป่อย และฝักของส้มป่อยก็ใช้แช่น้ำเชื่อว่าจะทำให้เป็นน้ำที่มีความศักดิ์สิทธิ์ใช้ปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ได้ ในด้านสรรพคุณของพืชสมุนไพรส้มป่อย คือ ช่วยดับกลิ่นคาวปลาในอาหาร ใช้ขัดเครื่องเงิน เครื่องทองให้เงางาม ใช้สระผมแก้คันศีรษะและรังแค ช่วยบำรุงเส้นผม เป็นยาปลูกผมและป้องกันผมหงอกก่อนวัย แก้โรคตา ชำระเมือกมันในลำไส้ เป็นยาถ่ายเสมหะ ถ่ายระดูขาว แก้บิด ช่วยฟอกล้างโลหิตระดู บำรุงผิวพรรณ แก้หวัด แก้ปวดเมื่อย แก้โรคผิวหนัง ช่วยลดความดัน แก้ไข้จับสั่น เป็นยาขับปัสสาวะ แก้ไอ แก้ฝีแก้พิษฝี แก้เอ็นพิการ แก้ขัดยอก ช่วยให้สตรีมีครรภ์คลอดได้ง่าย ซึ่งส้มป่อยนี้เป็นพืชสมุนไพรที่มีถิ่นกำเนิดในเขตร้อนของทวีปเอเชีย ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศไทย พม่า ลาว กัมพูชา มาเลเซีย และประเทศในเอเชียใต้ เช่น อินเดีย ศรีลังกา บังคลาเทศ ฯลฯ นอกจากนั้น ส้มป่อย เป็นไม้ที่มีความทนทานต่อสภาพแห้งแล้งได้ดี มักพบขึ้นตามป่าคืนสภาพ ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ที่ราบเชิงเขาและที่รกร้างทั่วไป ในส่วนของประเทศไทยสามารถพบได้ทุกภาคของประเทศ และในที่นี้จะกล่าวถึงภาคเหนือ หรือวัฒนธรรมล้านนาที่มีความเชื่อและให้คุณค่าเกี่ยวกับส้มป่อย (คลังความรู้ล้านนา, 2564) และเมื่อกล่าวถึงดินแดนล้านนาไทย สังคมชาวล้านนามีความเชื่อเรื่องดั้งเดิมในเรื่องไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่มาในดินแดนล้านนาก็ได้รับคำสอนมาเป็นแนวทางการใช้ชีวิตผสมผสานพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ (มณี พะยอมยงค์, 2543: 2-3) นอกจากนั้น ในพื้นที่ภาคเหนือได้มีธรรมเนียมนิยมวรรณกรรมเพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงทำให้วรรณกรรมล้านนามีอยู่จำนวนมาก (ลมูล จันทร์หอม, 2538: 7) ซึ่งเป็นผลงานที่จารึกด้วยอักษรล้านนาทั้งเป็นแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ ที่ได้ผลิตสืบทอดยึดถือเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติจนเป็นค่านิยมในสังคมที่ยอมรับและหล่อหลอมให้มีลักษณะเฉพาะที่มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมตามความเชื่อแบบล้านนาโดยเฉพาะพิธีกรรมในวัฒนธรรมล้านนา ถือได้ว่าส้มป่อยเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในพิธีกรรมในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย เป็นพืชสมุนไพรที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์จึงนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นำมาใช้ในพิธีกรรมงานมงคล พิธีกรรมอวมงคล พิธีกรรมแสดงความเคารพขับไล่สิ่งชั่วร้าย พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ และพิธีกรรมชำระล้างไทยธรรมให้บริสุทธิ์ การนำสมุนไพรส้มป่อยมาใช้ในพิธีกรรมเป็นการสะท้อนให้เห็นคุณค่าความเชื่อในวัฒนธรรมล้านนา ในการตีความเชิงสัญลักษณ์ในพิธีกรรมการใช้ส้มป่อยในล้านนา ได้ตีคุณค่าเชิงสัญลักษณ์คือ การตีความเชิงความเชื่อ เชิงภูมิปัญญาท้องถิ่น เชิงพิธีกรรม และเชิงหลักคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจถึงบาปบุญและจรรโลงไว้ซึ่งความดีงาม คุณค่าเชิงสัญลักษณ์เกิดความกลัวและความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านรางกาย จิตใจ สังคม ที่ได้รับการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน (พระอธิการโยธิน อินทะนะ และคณะ, 2565: 336)

จากประเด็นความเชื่อและคุณค่าของสมุนไพรส้มป่อย ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา โดยเฉพาะชาวชุมชนบ้านทุ่งละครที่มีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมที่เป็นสิริมงคล อีกทั้ง

ผู้วิจัยซึ่งเป็นพระ (ครูบา) ที่สนใจและศึกษาในด้านวัตถุมงคลตลอดจนพิธีกรรมด้านความเชื่อมายาวนานมากกว่า 10 ปี และยังมีประสบการณ์ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของขลัง จึงมีความสนใจที่จะนำพืชสมุนไพรส้มป่อยที่มีอยู่ในชุมชน มาประยุกต์กับความคิดสร้างสรรค์ในภูมิปัญญาเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยการนำพืชสมุนไพรส้มป่อยมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อสร้างคุณค่า ความเชื่ออันเป็นมงคลในส้มป่อย ตลอดจนกระบวนการผลิตเป็นนวัตกรรมการผลิต ผลิตภัณฑ์สมุนไพรส้มป่อยมนต์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสร้างสุขภาวะองค์รวมจะก่อเกิดรายได้ ตลอดจนสุขภาวะทางใจ กาย ปัญญาและสังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนา

2. เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรส้มป่อยมนต์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยได้แบ่งเป็น 4 กลุ่ม จำนวน 20 คน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1. แกนนำชุมชน กลุ่มที่ 2 เจ้าหน้าที่ภาครัฐ (รพ.สต.) กลุ่มที่ 3 ภาคประชาชน (ชมรมแพทย์แผนไทย, อสม, ชุมชน) กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยได้ใช้วิธีศึกษาเอกสาร ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมการผลิต ความเชื่อและคุณค่าของพืชสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อความประเด็นสำคัญ (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 6 การรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารการศึกษารวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย ตำรา และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ความเชื่อ คุณค่าของสมุนไพร นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า มาวางโครงสร้างสัมภาษณ์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย และสร้าง

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวความเชื่อ คุณค่าของสมุนไพร และนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชน

ขั้นตอนที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึกข้อมูล การถอดข้อมูลสัมภาษณ์ รวมถึงภาพถ่าย ทำการจัดระบบหมวดหมู่ เพื่อสรุปประเด็นเกี่ยวกับ การสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ บนความเชื่อและการให้คุณค่าพืชสมุนไพร

ขั้นตอนที่ 8 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย โดยเชื่อมโยงการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อ 1) สรุปเรื่องพิธีกรรม ความเชื่อ คุณค่าของพืชสมุนไพรในวัฒนธรรมล้านนา 2) สรุปกระบวนการผลิต ผลิตภัณฑ์สมุนไพรส้มป่อยมนต์ และนำองค์ความรู้มาสร้างเป็นรูปแบบนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4. ผลการวิจัย

1. บริบทความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนา ผลการวิจัยพบว่า ส้มป่อยเป็นพืชสมุนไพรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมล้านนา ถูกยกย่องว่ามีคุณค่าและควรแก่การอนุรักษ์ ชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและภัยอันตรายต่างๆ จากบุคคลและบ้านเรือนได้ จึงถือว่า เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ควรมีไว้ในวิถีชีวิตความเชื่อพื้นฐานของชาวล้านนานำไปสู่ความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผสมผสาน ภูมิปัญญาล้านนา กับ นวัตกรรมสุขภาพ โดยใช้ส้มป่อยซึ่งมีสรรพคุณทางสมุนไพรและเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ในพิธีกรรมล้านนา นอกจากช่วยทำความสะอาดร่างกาย ยังเชื่อว่า ช่วยล้างพลังลบและเสริมสิริมงคล ด้วยความศรัทธาและความเชื่อ สบู่ส้มป่อยมนต์จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย จากท้องถิ่นสู่ตลาดสากล สะท้อนถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมล้านนาที่ปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณ และแนวคิด สุขภาพแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงสุขภาวะทางกาย ใจ ปัญญา และสังคมพร้อมทั้งสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ได้แก่ 1. สุขภาวะทางกาย ทำความสะอาดล้ำลึก ลดแบคทีเรีย เชื้อรา ผดผื่น และบำรุงผิวให้แข็งแรง 2. สุขภาวะทางใจ กลิ่นสมุนไพรช่วยลดความเครียด สร้างความผ่อนคลาย และปรับสมดุลจิตใจ 3. สุขภาวะทางปัญญา ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระตุ้นสมาธิ และเสริมความเชื่อมั่น 4. สุขภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม รักษาขนบธรรมเนียมล้านนา สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์เป็นนวัตกรรมที่สะท้อนความเชื่อและคุณค่าของส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา ช่วยเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้งกาย ใจ ปัญญา และสังคม ผ่านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์สุขภาพและความศรัทธาของผู้ใช้ อาบสบู่ส้มป่อยมนต์ ไม่ใช่แค่ล้างกาย แต่เป็นการล้างพลังลบ เติมเต็มสิริมงคล ให้ชีวิตสะอาดทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ สบู่ส้มป่อยมนต์จึงเป็นมากกว่าสบู่ทำความสะอาด แต่เป็นสื่อแห่งศรัทธาและพลังบวก ที่ช่วยสร้างสุขภาวะทั้งภายในและภายนอก เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่โลกยุคใหม่ พร้อมสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่ต่อไป

2. กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างนวัตกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์ร่วมกับชุมชนได้สำเร็จ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผ่านการจัดเวทีแจ้งวัตถุประสงค์ การสำรวจชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมความคิดเห็น 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ครอบคลุมการวางแผน คณะทำงาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การให้ความรู้ และการปฏิบัติการผลิตสบู่ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ทั้งด้านรูปธรรม คือ การได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ "สบู่มนต์ส้มป่อย บ้านทุ่งละคร" และการสร้างรายได้เสริม และด้านนามธรรม คือ การเพิ่มขึ้นของความรู้และทักษะ ความภาคภูมิใจ ความสามัคคีในชุมชน และคุณค่าทางจิตใจจากการใช้สบู่ที่ได้รับการปลุกเสกจากครูบา ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะทางสังคมของชุมชน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ด้วยการจัดประชุมทีมวิจัยชุมชนเพื่อสรุปบทเรียน ทบทวนกิจกรรม วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานต่อไปในอนาคต การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการศาสตร์วิทยาศาสตร์กับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม นำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การศึกษาความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างนวัตกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์ร่วมกับชุมชนได้สำเร็จ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจร่วมกันผ่านเวทีชุมชน การดำเนินกิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแบ่งปันผลประโยชน์ทั้งรายได้เสริมและการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ความภาคภูมิใจ และความสามัคคีในชุมชน ไปจนถึงการประเมินผลเพื่อการพัฒนาต่อยอด ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้างมิติทางจิตใจผ่านคุณค่าของสบู่ที่ได้รับการปลุกเสกจากครูบา ซึ่งตอบสนองความต้องการด้านสุขภาวะองค์รวมของชุมชน

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของส้มป่อยในฐานะพืชสมุนไพรศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมล้านนา และการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรมที่สามารถเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมได้ครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาวะทางกาย ใจ ปัญญา และสังคม ผลการวิจัยที่พบว่าส้มป่อยเป็นพืชสมุนไพรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมล้านนาและถูกยกย่องว่ามีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อพื้นฐานของชาวล้านนาที่มองความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง การที่ชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและภัยอันตรายต่าง ๆ ได้นั้น มีพื้นฐานมาจากวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่อง "พรหมจักร" หรือ "อุสสาบารส" ที่กล่าวถึงพลังอันศักดิ์สิทธิ์ของน้ำส้มป่อยที่ช่วยให้ควายทรพีสามารถเอาชนะควายทรพาผู้เป็นพ่อได้ ความเชื่อนี้สอดคล้องกับการศึกษาของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2557) ที่กล่าวถึงภูมิปัญญาล้านนาในการใช้พืชสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและการดำเนินชีวิต และงานวิจัยของยุพิน เข็มมุกต์ (2554) ที่อธิบายถึงความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีล้านนาที่เชื่อมโยงกับการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน การพัฒนาส้มป่อยจากสมุนไพรที่ใช้ในพิธีกรรมให้เป็นผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรเชิงพาณิชย์แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ สบู่ส้มป่อยมนต์ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้ง 4 ด้าน สอดคล้องกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวม ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่นิยามสุขภาพว่า "ภาวะของมนุษย์ที่

สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล" ในด้านสุขภาวะทางกาย สบู่ส้มป่อยมนต์สามารถทำความสะอาดล้ำลึก ลดแบคทีเรีย เชื้อรา ผดผื่น และบำรุงผิวให้แข็งแรงได้ ในด้านสุขภาวะทางใจ กลิ่นสมุนไพรของส้มป่อยช่วยลดความเครียด สร้างความผ่อนคลาย และปรับสมดุลจิตใจได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับอโรมาเธอราพี ที่แสดงให้เห็นว่า กลิ่นหอมจากสมุนไพรธรรมชาติสามารถส่งผลต่อสภาวะจิตใจของมนุษย์ได้ การที่ผู้ใช้รู้สึกถึงความมีสิริมงคลเมื่อใช้น้ำส้มป่อยนั้น ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความเชื่อ แต่ยังเป็นผลจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสที่ส่งผลต่อสภาวะจิตใจ สำหรับสุขภาวะทางปัญญา สบู่ส้มป่อยมนต์ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระตุ้นสมาธิ และเสริมความเชื่อมั่น การที่ผู้ใช้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่าของส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนาผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์นั้น เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องและการพัฒนาโลกทัศน์ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสุขภาวะทางปัญญาตามที่อรทัย วลีวงศ์ (2564) ได้นิยามไว้ ในด้านสุขภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม การใช้สบู่ส้มป่อยมนต์ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมล้านนา สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แสดงให้เห็นถึงการที่สบู่ส้มป่อยมนต์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจากท้องถิ่นสู่ตลาดสากลนั้น สะท้อนถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยในการแข่งขันในตลาดโลก โดยเฉพาะในยุคที่ผู้บริโภคหันมาใส่ใจสุขภาพและต้องการผลิตภัณฑ์ธรรมชาติมากขึ้น กา รสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรท้องถิ่นไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างรายได้ของชุมชน แต่ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ความสำเร็จของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ยังสะท้อนถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมล้านนาที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณและแนวคิดสุขภาพแบบองค์รวม การที่ผลิตภัณฑ์นี้สามารถเชื่อมโยงสุขภาวะทางกาย ใจ ปัญญา และสังคมได้พร้อมทั้งสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไปสู่คนรุ่นใหม่นั้น แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการที่สมบูรณ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างความเชื่อกับวิทยาศาสตร์ และระหว่างท้องถิ่นกับสากล อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและขยายตลาดของสบู่ส้มป่อยมนต์ควรให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเชิงพาณิชย์กับการอนุรักษ์ความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อป้องกันการสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณของสมุนไพรชนิดนี้ นอกจากนี้ ควรมีการ ควบคุมคุณภาพที่เข้มงวด โดยเฉพาะการรักษาสรรพคุณของส้มป่อยและความปลอดภัยของผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนดไว้ และควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับสรรพคุณทางการแพทย์ของส้มป่อย รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ เพื่อขยายการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรชนิดนี้ การศึกษานี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมสมัยใหม่ในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาวะองค์รวม สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์เป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ในขณะเดียวกันกับการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ความสำเร็จนี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนล้านนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาสมุนไพรท้องถิ่นอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

2. ผลการวิจัยเรื่องกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมล้านนา การศึกษานี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่า แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้อีกด้วย ผู้วิจัยได้นำ

หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นฐานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องอย่างชัดเจนกับผลการศึกษาของมารุต เหล็กเพชร (2566) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ คือ การที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในระดับการควบคุมโดยประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ผ่านการจัดเวทีแจ้งวัตถุประสงค์ การสำรวจชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมความคิดเห็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคารพต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือการรวมผสานการใช้สมุนไพรส้มป่อยตามภูมิปัญญาล้านนาเข้ากับกระบวนการผลิตสบู่สมัยใหม่ รวมทั้งการเพิ่มคุณค่าทางจิตใจผ่านการปลุกเสกจากครูบา ซึ่งเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการนำแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาของตนเอง การบูรณาการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการรวมองค์ความรู้เข้าด้วยกันเท่านั้น แต่เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่มีรากฐานอันแน่นหนาจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกัญญารัตน์ แซ่ตั้ง (2563) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ช่วยเชื่อมโยงวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไปของชุมชนให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ทันสมัยและน่าสนใจ

การที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทั้งในรูปธรรมและนามธรรมจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงบวกในหลายมิติ ทั้งการได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีเอกลักษณ์ การสร้างรายได้เสริม การเพิ่มขึ้นของความรู้และทักษะ ความภาคภูมิใจ ความสามัคคีในชุมชน และคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องอย่างลงตัวกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ต้องสร้างคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถสร้างการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้ผลิตและผู้เชี่ยวชาญ ดังที่เห็นได้จากการที่ชุมชนได้รับความรู้และทักษะใหม่ในขณะเดียวกันก็สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย วงศ์แสง (2564) เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดประชุมทีมวิจัยชุมชนเพื่อสรุปบทเรียนและวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการประยุกต์ใช้หลักการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในการประเมินผลช่วยให้ชุมชนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับและพัฒนาการทำงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่เน้นการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การบูรณาการศาสตร์วิทยาศาสตร์เข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น การสร้างงาน สร้างรายได้ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม การสร้างผลิตภัณฑ์ "สบู่มนต์ส้มป่อย บ้านทุ่งละคร" ไม่ได้เป็นเพียงการสร้างสินค้าเชิงพาณิชย์ธรรมดา แต่เป็นการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งจะช่วยให้วัฒนธรรมล้านนาดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในบริบทของชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายและต้องการการอนุรักษ์และสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ ความสำเร็จของการวิจัยนี้ไม่เพียงแต่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนบ้านทุ่งละครเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่สามารถขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทและสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

3. ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่สำคัญของการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการผสมผสานความเชื่อทางไสยศาสตร์ล้านนากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ที่มีคุณค่าในมิติต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย ธนาพิพิธกุล (2563) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนจนถึงการประเมินผล และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาจะสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชน การใช้หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนที่ปรากฏในการศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาแบบชุมชนเป็นฐาน ที่เน้นการเสริมพลังชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิชญา ราชกิจ (2564) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในภาคเหนือพบว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจผ่านเวทีสาธารณะจะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้โครงการพัฒนามีความยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมยังช่วยสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การบูรณาการความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ากับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ การที่สบู่ได้รับการปลุกเสกจากครูบาไม่เพียงแต่สร้างความแตกต่างทางการตลาดเท่านั้น แต่ยังตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและความเชื่อของผู้บริโภคในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประยุทธ์ นิลสุข (2562) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อทางไสยศาสตร์ล้านนาในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับการประกอบธุรกิจสามารถสร้างความไว้วางใจและความผูกพันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ทำให้ผลิตภัณฑ์มีตลาดที่มั่นคงและขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาสุขภาวะองค์รวมผ่านผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจแนวคิดสุขภาวะในมิติที่กว้างขวาง ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตของคนล้านนาที่เน้นความสมดุลและความกลมกลืนกับธรรมชาติ การที่ผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมิติทางจิตใจให้กับผู้ใช้ผ่านคุณค่าทางไสยศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการความหมายและจุดหมายในการใช้ชีวิต ไม่ใช่เพียงแค่การตอบสนองความต้องการทางกายภาพเท่านั้น ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษายังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างนวัตกรรมที่มีรากฐานมาจากท้องถิ่นแต่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันได้ การที่ชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐาน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการลดการพึ่งพาภายนอกและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

6. องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย พบว่า การสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ที่นำไปสู่เป้าหมายของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

B-พื้นฐานความเชื่อ (Belief) จากพื้นฐานและความเชื่อในสรรพคุณของสมุนไพรส้มป่อยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านกับนวัตกรรมสมัยใหม่ แต่ด้วยความเชื่อและการให้คุณค่าของผู้ที่มีความศรัทธาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความนิยมการใช้สบู่ส้มป่อยมนต์ ซึ่งบางครั้งการรักษาสุขภาพการชำระร่างกายก็สามารถใช้สบู่ทั่วไปตามท้องตลาดได้ เพราะมีสรรพคุณในการรักษาความสะอาดเช่นเดียวกัน แต่ถ้าหากกล่าวถึงในเรื่องคุณค่าทางด้านจิตใจและการสร้างพลังใจของแต่ละบุคคลทำให้นำไปสู่การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผนวกจากพื้นฐานความเชื่อ และถ้าหากว่าสบู่มนต์ส้มป่อยเป็นสบู่ที่มาจากการปลุกเสกของเกจิอาจารย์ที่โด่งดังหรือเป็นผู้ที่ตนนับถือแล้ว ก็จะยิ่งเป็นแรงสนับสนุนให้มีความเชื่อและศรัทธามากขึ้นกว่าเดิม

M-กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ (Product Manufacturing Process) การนำเสนอนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาข้อมูลความเชื่อและการให้คุณค่าสุมนไพรส้มป่อยในล้านนาสู่การพัฒนากระบวนการการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ จนนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่

1 ระยะประดิษฐ์ (Innovation) ระยะที่มาจากกระบวนการที่นำมาซึ่งคุณค่าและสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเป็นการพัฒนา ปรับปรุง ต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับยุสมัยและเกิดความร่วมสมัยได้ จากการกระบวนการการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านทุ่งละครนั้น จะเห็นได้ตั้งแต่กระบวนการคิด ระหว่างผู้วิจัยและชาวบ้านในชุมชนได้ระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาความรู้ร่วมกัน เพราะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านร่วมกันนำเสนอแนวคิดใหม่ช่วยพัฒนาแนวคิดเดิมให้ดียิ่งขึ้น

2. ระยะการพัฒนา (Development) ระยะการพัฒนาการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ต่อเนื่องมาจากการระดมความคิดเห็น การวางแผนการดำเนินการระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนจนทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากการผสมผสานจากแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักการทางวิทยาศาสตร์และความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชน ซึ่งระยะนี้เป็นระยะการสร้างนวัตกรรมในด้านร่วมกันพัฒนาต่อยอดเป็นการร่วมกันปฏิบัติการผลิตสบู่

3. ระยะการนำไปปฏิบัติ ระยะการนำไปปฏิบัติเป็นการนำนวัตกรรมการผลิตสบู่ไปขยายผลต่อ ทั้งในเรื่องการต่อยอดในด้านกระบวนการผลิตสบู่สมุนไพรมนต์ส้มป่อย และการนำผลผลิตไปใช้จริงและเผยแพร่ในวงกว้างต่อไป ดังเช่น เมื่อชุมชนได้ผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ได้มีการนำไปทดลองใช้จริงและนำไปจำหน่ายให้ผู้ที่สนใจและมีความศรัทธาในตัวผู้วิจัยนำไปใช้ และผู้วิจัยได้ขยายผลโดยการนำไปให้ลูกศิษย์และเครือข่ายที่อยู่ต่างประเทศได้ทดลองใช้และได้สอบถามความพึงพอใจในมิติด้านความรู้สึก ความคิดในการใช้สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์

C-กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชน (Community Participation Process) ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ผ่านการระดมความคิดเห็นร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมนี้เริ่มตั้งแต่นักวิจัยสำรวจชุมชน พบปะพูดคุย และจัดเวทีประชาคมเพื่อรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คน การศึกษาข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการให้คุณค่ากับสมุนไพรส้มป่อย รวมถึงทิศทางการพัฒนาและนวัตกรรมในการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม มีขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนการทำกิจกรรม และการลงมือร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม นอกจากนี้ส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ ฯลฯ

3. การดำเนินการตามการวางแผน ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผน ในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่า ได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขั้นตอนนี้เน้นให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้รับผลตอบแทนหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ สังคม หรือส่วนบุคคล มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยจากการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่ส้มป่อยมนต์ของชุมชนบ้านทุ่งละคร ส่งผลให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) คณะวิจัยได้มีการจัดประชุมทีมวิจัยชุมชน เพื่อสรุปบทเรียนการทำกิจกรรมและประเมินผล เพื่อให้ผู้วิจัยและชาวบ้านในชุมชนได้ทบทวนกิจกรรม ผลที่เกิดขึ้น ปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะดำเนินงานต่อในอนาคต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน การปรับปรุงและพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต โดยการประเมินผลใช้หลักวิเคราะห์ชุมชน วิเคราะห์จากจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค นำไปสู่ผลผลิต คือ เป้าหมายที่แสดงภาพให้ชุมชนเห็นอย่างชัดเจนของทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ผลลัพธ์ทางตรง คือ ผลที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ชุมชนได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนใหม่ คือ สบู่มนต์ส้มป่อย บ้านทุ่งละคร ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์และบูรณาการการผลิตจากศาสตร์วิทยาศาสตร์และความเชื่อความศรัทธา หรือเรียกว่าศาสตร์ทางด้านไสยศาสตร์ ส่งผลประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชน การสร้างรายได้เสริมจากการนำสบู่ไปจำหน่าย โดยการนำผลิตภัณฑ์ไปทดลองจำหน่าย เป็นการจำหน่ายในลักษณะทำเป็นของที่ระลึกสำหรับประชาชนที่มาร่วมทำบุญที่วัด และจำหน่ายในลักษณะเป็นสินค้าชุมชน ส่วนผลลัพธ์ทางอ้อม หรือ ผลลัพธ์ที่เป็น

นามธรรม ได้แก่ (1) ความรู้และทักษะที่เพิ่มขึ้น เป็นการการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่ช่วยเสริมศักยภาพของบุคคล (2) ความภาคภูมิใจและความพึงพอใจ ความรู้สึกดีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและเห็นผลสำเร็จของโครงการ (3) ความสามัคคีในชุมชน: ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน (4) สร้างสุขภาวะองค์รวม 4 มิติ กาย ใจ ปัญญาและสังคม โดยเฉพาะคุณค่าทางจิตใจหลังจากได้ใช้สบู่มนต์ส้มป่อยที่มาจากการผลิตจากชุมชน เป็นเอกลักษณ์ในชุมชน และเป็นสบู่ที่มาจากการปลุกเสกของครูบา (ผู้วิจัย) ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาเป็นอย่างมาก นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ถ้าการใช้สบู่แล้วเกิดสุขภาพจิตใจที่ดี เกิดปัญญา การดำเนินชีวิตก็ย่อมดีตามไปด้วย และในเมื่อสังคมหรือชุมชนหนึ่งนั้น สมาชิกในชุมชนมีจิใจที่ดี คุณภาพชีวิตที่ดี ก็ย่อมส่งผลให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะทางสังคมที่ดีต่อไป

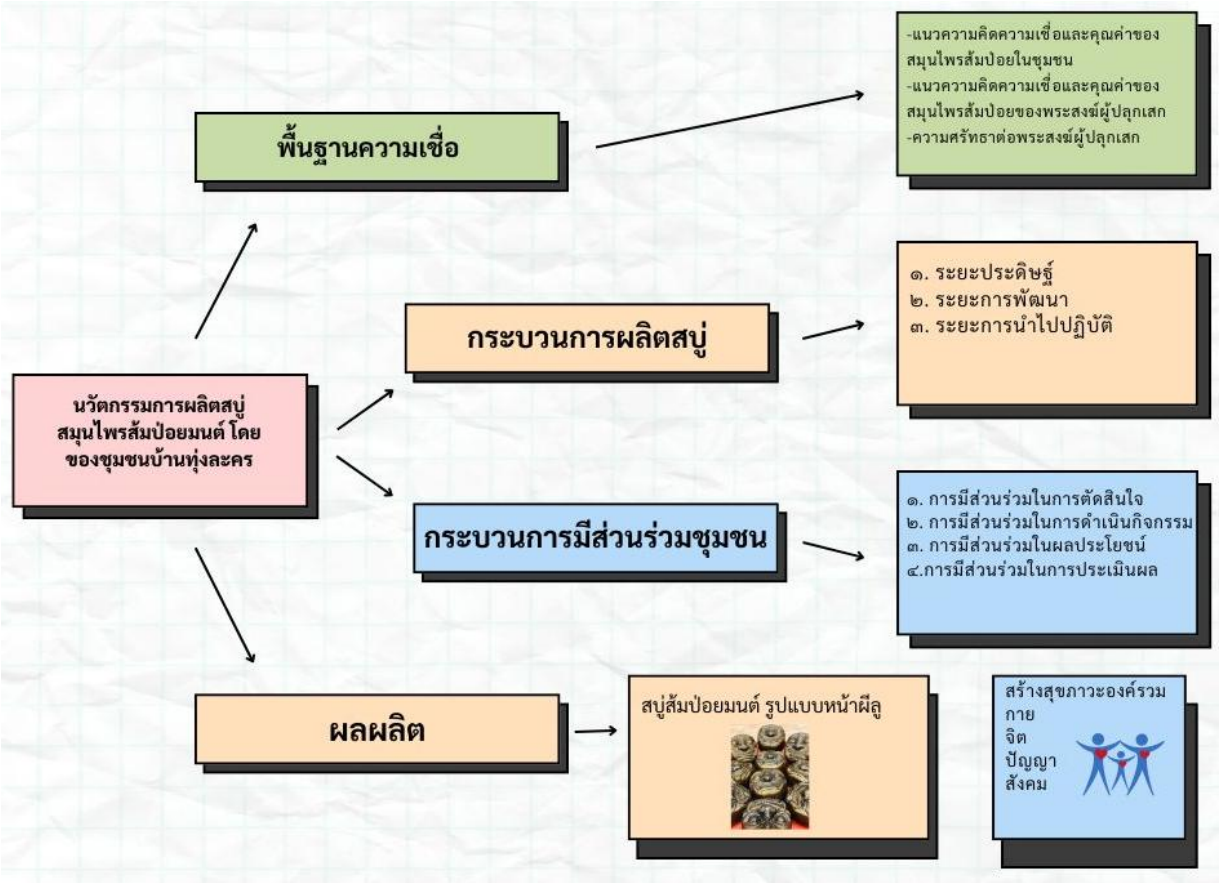

7. สรุป

สรุปผลการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดย

การมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า จากการศึกษาความเชื่อและคุณค่าของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมในวัฒนธรรมล้านนามาจากพื้นฐานและความเชื่อในสรรพคุณของสมุนไพรส้มป่อยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านกับนวัตกรรมสมัยใหม่ แต่ด้วยความเชื่อและการให้คุณค่าของผู้ที่มีความศรัทธาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความนิยมการใช้สบู่ส้มป่อยมนต์ ซึ่งบางครั้งการรักษาสุขภาพการชำระร่างกายก็สามารถใช้สบู่ทั่วไปตามท้องตลาดได้

เพราะมีสรรพคุณในการรักษาความสะอาดเช่นเดียวกัน แต่ถ้าหากกล่าวถึงในเรื่องคุณค่าทางด้านจิตใจและการสร้างพลังใจของแต่ละบุคคลทำให้นำไปสู่การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผนวกจากพื้นฐานความเชื่อ และถ้าหากว่าสบู่มนต์ส้มป่อยเป็นสบู่ที่มาจากการปลุกเสกของเกจิอาจารย์ที่โด่งดังหรือเป็นผู้ที่ตนนับถือแล้ว ก็จะยิ่งเป็นแรงสนับสนุนให้มีความเชื่อและศรัทธามากขึ้นกว่าเดิม จึงนำไปสู่กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) 2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) 3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) และ 4.การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) และใช้แนวคิดกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 8 ขั้นตอน เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ประกอบด้วยการสร้างนวัตกรรม 3 ระยะ ซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายของชุมชน คือ ระยะประดิษฐ์ (Innovation) ระยะการพัฒนา (Development) และระยะการนำไปปฏิบัติ เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ของชุมชนทั้งในด้านสร้างสรรค์ การบูรณาการ ซึ่งจากกระบวนการวิจัยทั้งหมดนี้นำไปสู่การสร้างสุขภาวะองค์รวมแก่ชุมชนทั้งในด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม ดังแนวคิดที่ว่า การมีสุขภาวะองค์รวมที่ดีจากตัวบุคคลทำให้เกิดความสมดุลภายในตัวเองแต่ละคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ เกิดเป็นเอกภาพที่กลมกลืนระหว่างร่างกาย จิตใจ หากชุมชนนั้นสมาชิกในชุมชนมีสุขภาวะองค์รวมที่ดีย่อมนำไปสู่การสร้างองค์รวมระดับครอบครัวและชุมชน เกิดเป็นสังคมที่ดีและน่าอยู่ต่อไป

8. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ควรกำหนดให้มีนโยบายในการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ควรส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการสนับสนุนนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1) การอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในแนวคิด ความสำคัญและวิธีการในการเสริมสร้างกระบวนการนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเหลือในรูปแบบต่าง ๆ แก่ชุมชน โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2) การพัฒนาระบบการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชนจากนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อย เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบของการตลาดออนไลน์ และการจำหน่ายผ่านสื่อสังคมออนไลน์

3) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกระบวนการของรูปแบบนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อย

3. **ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป**

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาต้นแบบของนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรชนิดต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีในชุมชน และเสริมพลังความเข้มแข็งของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

2) การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของนวัตกรรมจากสบู่สมุนไพรชนิดต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเหลือในรูปแบบต่าง ๆ และระบบการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าของชุมชน

9. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2564). *รายงานสถานการณ์สมุนไพรไทยและแนวโน้มอุตสาหกรรมสมุนไพรในอนาคต.* กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

กระทรวงสาธารณสุข. (2566). *แผนปฏิบัติการด้านสมุนไพรแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2566–2570*. กรุงเทพฯ: เปเปอรี่.

กัญญารัตน์ แซ่ตั้ง. (2563*). การมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านม้งดอยปุย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คลังความรู้ล้านนา. (28 มกราคม 2564). *ส้มป่อยกับพิธีกรรมชำระสิ่งอัปมงคล*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2568, จาก https://accl.cmu.ac.th/Knowledge/details/2097

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). *วรรณกรรคำสอนของล้านนา: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

ประยุทธ์ นิลสุข. (2562). *บทบาทของความเชื่อทางไสยศาสตร์ล้านนาในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระอธิการโยธิน อินทะนะ และคณะ. (2565). พิธีกรรมและคุณค่าการใช้ส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนา. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ.* 7 (2), 335–349.

มณี พะยอมยงค์. (2543). *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส. ทรัพย์การพิมพ์.

มารุต เหล็กเพชร. (2566). การวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นฐาน: ในฐานะเครื่องมือและปัจจัยแห่งความสำเร็จของการร่วมสร้างระบบสุขภาพชุมชนที่เกาะยาว. *วารสารระบบบริการปฐมภูมิและเวชศาสตร์ครอบครัว*, 6 (4), 301-315.

ยุพิน เข็มมุกต์. (2554). *ความเชื่อ พิธีกรรม สายใยในวิถีล้านนา*. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.

ลมูล จันทร์หอม. (2538). *วรรณกรรมท้องถิ่นล้านนา.* กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

วิชญา ราชกิจ. (2564). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น: บทเรียนจากภาคเหนือของประเทศไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมชาย ธนาพิพิธกุล. (2563). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย วงศ์แสง. (2564). การพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนบนกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. *วารสารพัฒนาชุมชน.* 15 (2), 45-62.

อดิศร ณ อุบล. (2558). *การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมนวัตกรรมแบบเปิดในกระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมของอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ในประเทศไทย.* รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

อรทัย วลีวงศ์. (12 กมภาพันธ์ 2564). *Good Health and Well-being สุขภาพดีและความเป็นอยู่ที่ดี: เมื่อนิยามของสุขภาพดีไม่ได้หยุดอยู่แค่ร่างกายแข็งแรง*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2568, จาก https://www.sdgmove.com/2021/01/25/sdg-updates-good-health-and-well-being/

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237144

แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Guidelines for Promoting a Happy Organization in Educational Institutions according to the Principles of the Four Social Objects of Teachers of the Peniat School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

นันทิกานต์ โสมอินทร์[1]*

Nanthikan Som-in[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. นันทิกานต์ โสมอินทร์*

Nanthikan Som-in*

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: pattie.onge@gmail.com

คำสำคัญ:

แนวทางการส่งเสริม, องค์กรแห่งความสุข, สังคหวัตถุ 4, สถานศึกษา

Keywords:

Guidelines for Promoting, Happy Organization, Four Social Objects, Educational Institution

Article history:

Received: 07/02/2025
Revised: 01/04/2025
Accepted: 03/06/2025
Available online: 14/11/2025

How to cite:

Som-in, N. (2025). Guidelines for Promoting a Happy Organization in Educational Institutions according to the Principles of the Four Social Objects of Teachers of the Peniat School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 28-47.

ABSTRACT

This research aims to (1) study the beliefs and values associated with Som Poi Mon herbal soap in promoting holistic well-being within Lanna culture; (2) examine the production process of Som Poi Mon herbal products through community participation; and (3) present an innovation in the production of Som Poi Mon herbal soap for holistic health promotion through community involvement. This is a qualitative research study that collected data through interviews and focus group discussions. Key informants included community leaders, government officials, civil society representatives, and local herbal product producers totaling 20 participants. The data were analyzed using content analysis.

The research findings indicated that the beliefs and values of Som Poi Mon herbal soap derive from the significance attributed to som poi, which is believed by the Lanna people to eliminate evil and various dangers. This led to the production of Som Poi Mon herbal soap as an innovation reflecting the beliefs and values of som poi in Lanna culture, helping to enhance holistic well-being including physical, mental, intellectual, and social aspects. The participatory product development process consisted of 4 steps: 1. participatory decision-making, 2. participatory activity implementation, 3. participatory benefit-sharing, and 4. participatory evaluation. The community-based production innovation was implemented through 3 key phases: 1. Innovation phase - the community collectively conceived and developed Som Poi Mon soap by extending traditional wisdom, integrating

scientific concepts, and adding Buddhist spiritual value through blessing ceremonies, creating an innovation different from ordinary soap. 2. Development phase - production was carried out by dividing roles according to villagers' expertise, and 3. Implementation phase - real-world testing, market expansion through online marketing and faith networks, community training implementation, result monitoring, and product quality improvement.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด 2. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้กลุ่มประชากรครู จำนวน 161 คน ในการวิจัยทั้งหมด เก็บข้อมูลแบบสอบถามความความคิดเห็น โดยใช้สถิติวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยการวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. การส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา โดยภาพรวม และทุกด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านคุณธรรม ด้านน้ำใจงาม ด้านความสุขขององค์กรและสังคม ด้านการงานดี และด้านสุขภาพดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 เนื่องจากมีการสร้างบรรยากาศที่ดีในที่ทำงาน 2. วิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีวิธีการ ดังนี้ 1) ด้านสุขภาพดี 2) ด้านน้ำใจงาม 3) ด้านคุณธรรม 4) ด้านความสุขขององค์กรและสังคม 5) ด้านการงานดี เพื่อส่งเสริมการให้รางวัลและอบรมพัฒนาทักษะ 3. แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด มีแนวทางดังนี้ 1) ทาน การให้ ผู้บริหารควรแบ่งปันความรู้ 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ควรสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ที่สุภาพ 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น 4) สมานัตตตา การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน

1. บทนำ

การทำงานมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่าการทำงานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ปฏิบัติมากกว่ากิจกรรมใด ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอุตสาหกรรม คาดกันว่ามนุษย์ได้ใช้เวลาถึงหนึ่งในสามของชีวิตเป็นอย่างน้อยอยู่ในโรงงานหรือสำนักงาน และยังเชื่อว่าในอนาคตอันใกล้นี้ มนุษย์จำเป็นต้องใช้เวลาของชีวิตเกี่ยวข้องกับการทำงานเพิ่มขึ้นไปอีก ซึ่งคนวัยแรงงานเป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่สุดของโครงสร้างประชากรไทย เป็นกลุ่มคนที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ จึงเป็นกลุ่มประชากรที่ภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญไม่เพียงในการพัฒนาศักยภาพแต่รวมถึงคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย

ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ต้องเข้าสู่ระบบการทำงาน ต้องทำงานเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้และตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เมื่อคนต้องทำงานในที่ทำงานเป็นส่วนใหญ่ จึงควรมีสภาวะที่เหมาะสม ทำให้เกิดความสุขทั้ง

ร่างกายและจิตใจ มีความรู้สึกมั่นคงทั้งสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางอารมณ์ สุขภาวะทางจิตวิญญาณและสุขภาวะทางสังคม (กองสวัสดิการแรงงาน, 2547: 7-22)

ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาและต่างก็แสวงหาความสุขด้วยกันทั้งสิ้นไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ความสุขในการทำงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญกับบุคคลในสังคม เพราะในช่วงวัยทำงานเราใช้ชีวิตในการทำงานไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของแต่ละวัน และในช่วงเวลาของคนปกติทั่วไป เกินกว่าค่อนชีวิตแต่ละบุคคลต้องทำงานไม่ต่ำกว่า 35 ปี ดังนั้น การทำให้บุคลากรมีความสุขในการทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญกับทุกองค์กร เพราะความสุขในการทำงานจะส่งผลต่อสภาพร่างกายและจิตใจทั้งทางตรงและทางอ้อม อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกจากความสุขในการทำงานมีผลต่อในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ความสุขในการทำงานยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร เพราะความสุขในการทำงานจะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรเนื่องจากทุกองค์กรย่อมแข่งขันที่เป้าหมายผลสำเร็จขององค์กร องค์กรในระดับสากลได้ให้ความสำคัญต่อความสุขในการทำงาน ซึ่งปัจจัยชี้วัดที่จะสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลมีความสุขนอกจากการมีคุณภาพชีวิตที่ดีการอยู่ดีมีสุขคือการมีงานทำ มีรายได้เลี้ยงชีพ นำไปสู่การมีความสุขของครอบครัว และความสุขของสังคมมีความไว้วางใจ มีความเอื้ออาทรในชุมชน มีการพัฒนาทางระดับการศึกษา องค์การอนามัยโลกจึงให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมความสุขในที่ทำงาน ความสุขของคนทำงาน ที่ทำงานน่าอยู่และชุมชนสมานฉันท์และพัฒนาสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุข (Burton, 2010: 82-88) สอดคล้องกับแนวความคิดองค์กรแห่งความสุขขององค์การอนามัยโลก ได้ให้ความสำคัญและองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เช่นเดียวกัน ทั้งสององค์กรต่างให้ความสำคัญระดับบุคคล ดูแลพนักงานในองค์กร เป็นแนวคิดหลักที่มุ่งการดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ คนทำงานในองค์กร สอดคล้องกับแผนงาน สุขภาวะองค์กรภาคเอกชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เสนอแนวคิด ความสุข 8 ประการ คือ 1) ด้านสุขภาพดี 2) ด้านน้ำใจงาม 3) ด้านการผ่อนคลาย 4) ด้านการหาความรู้ 5) ด้านคุณธรรม 6) ด้านใช้เงินเป็น 7) ด้านครอบครัวที่ดี 8) ด้านความสุขขององค์กรและสังคม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2552: 6-13)

การแถลงนโยบายการศึกษาในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2566 โดย พล.ต.อ. เพิ่มพูน ชิดชอบ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนับเป็นความพยายามอีกครั้งที่จะลดภาระงานครูที่ไม่ใช่การสอนเพื่อคืนเวลาให้ครูได้สอนนักเรียนอย่างเต็มที่ โดยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การปรับลดขั้นตอนและเอกสารในการประเมินวิทยฐานะเป็นหลัก นอกจากนี้เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานยังได้ออกนโยบายลดภาระเพิ่มเติมเพื่อช่วยเหลือครูในโรงเรียนขนาดเล็กโดยจะโอนงานจัดซื้อจัดจ้างไปให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทำแทน แต่นโยบายเท่าที่มีการประกาศน่าจะเพียงบรรเทาภาระงานครูได้บางส่วนและไม่ยั่งยืนเหมือนกับความพยายามครั้งก่อน เพราะนโยบายเน้นลดภาระงานเป็นส่วน ๆ ไม่ได้ครอบคลุมภาระงานที่ไม่ใช่การสอนทุกประเภท ที่สำคัญกว่านั้น คือ ไม่ได้จัดการกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นต้นตอของปัญหาภาระงานครู

สถานศึกษาขนาดเล็ก ครูผู้สอนไม่ครบชั้นเรียน ครูผู้สอนที่ปฏิบัติหน้าที่การสอนมีภาระหนักมากขึ้น เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เนื่องจากผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) บางวิชายังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษามีภาระงานนอกเหนือจากงานตามกรอบภารกิจหลัก ทำให้กระทบต่อการสอน และเป็นแหล่งสะสมความเครียดจนทำให้ครูเกิดความทุกข์ เพื่อให้สอดคล้องกับ

การขับเคลื่อนนโยบายเรียนดี มีความสุข ที่เน้นลดภาระครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งการเรียนการสอนจำเป็นต้องเริ่มจากความสุขทั้งผู้เรียน ผู้สอนและผู้ปกครอง องค์กรควรมีการบริหารจัดการหรือมีแนวทางในการส่งเสริมให้องค์กรในสถานศึกษานั้นเป็นองค์กรแห่งความสุขโดยการสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในองค์กร

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคน และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรี เติมน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมมีความสุข หากสถานศึกษาน้อมนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ นอกจากจะส่งเสริมความมั่นคงด้านการศึกษาแล้ว สิ่งสำคัญคือจะทำให้เป้าหมายที่วางไว้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งยังทำให้บุคลากรด้านการศึกษา เช่น ครู นักเรียน รวมทั้งผู้บริหาร อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอีกด้วย พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้” 4 ประการเป็นไฉน**?** คือ การให้ ความมีวาจาอันเป็นที่รัก ความประพฤติที่เป็นประโยชน์ และความเป็นผู้มีตนเสมอ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล คือ การให้ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ความประพฤติที่เป็นประโยชน์ในโลกนี้ และความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร ธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่ทำให้รถเคลื่อนไปได้ ฉะนั้น หากธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ยังมีอยู่ แม้มารดาหรือบิดาจะมิได้รับความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เป็นเพราะบัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้เป็นสำคัญ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21**,** 2539: 37–38)

จากความเป็นมาและปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยพบว่าความสุขในการทำงานของครูกำลังถูกบั่นทอนลงอย่างต่อเนื่อง หากครูไม่มีความสุขในการปฏิบัติงาน ทั้งงานสอนและงานที่ได้รับมอบหมายนั้น ย่อมส่งผลไปยังผู้เรียน ความสุขของครูผู้สอนเป็นปัจจัยหนึ่งในการขับเคลื่อนพัฒนาผู้เรียน ท่ามกลางสังคมที่มีการแข่งขันความสามารถใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ของผู้เรียน และครูยังต้องทุ่มเทการทำงานด้านต่าง ๆ ให้กับสถานศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากประชากรครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 โรงเรียน จำนวน 161 คน และใช้งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นงานวิจัยสนับสนุนเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน

2. ประชากรและและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ สำหรับประชากร ได้แก่ ครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 161 คน ในการวิจัยทั้งหมด

ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและด้านศาสนาใช้ในการสัมภาษณ์ข้อมูลสำคัญ ที่ผู้วิจัยโดยการเลือกเจาะจง จำนวน 7 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือ

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนดังนี้ 1. การศึกษาองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำราเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. การกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย 3. การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 4. การสร้างเครื่องมือดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัยและนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขต่อไป 7. การปรับปรุงแก้ไขและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

ข. ลักษณะของเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากประชากรครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งแบบสอบถามเป็นลักษณะมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาจากครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ครูให้คำตอบเป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

ค. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย มีขั้นตอนดังนี้ 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ด้วยการหาค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อ จากนั้นนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวิจัย (Item-Objective Congruence Index; IOC) และเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป 2. การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย จำนวน 30 ชุด เพื่อค่า Cronbach's Alpha ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.975 จากนั้นนำแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ที่ปรับปรุงเสนอต่อกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

ง. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา วาจาสุภาพ อัตถจริยา กระทำที่เป็นประโยชน์ สมานัตตตา การมีใจเป็นกลาง บูรณาการกับวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ได้แก่ ด้านสุขภาพดี ด้านน้ำใจงาม ด้านคุณธรรม ด้านความสุขขององค์กรและสังคม และด้านการงานดีจำนวน 7 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ มีขั้นตอนดังนี้ 1) แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในประเด็น 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสุขภาพดี 2. ด้านน้ำใจงาม 3. ด้านคุณธรรม 4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม 5. ด้านการงานดี 2) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ฑ 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากประชากร ครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 โรงเรียน จำนวน 161 คน 3) ผู้วิจัยส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยพร้อมกับแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษาด้วยตนเอง และหลังจากนั้นผู้วิจัยไปรับแบบสอบถามคืนมาด้วยตนเอง 4) ผู้วิจัยไปรับข้อมูลแบบสอบถามที่นำไปเก็บรวบรวมจากสถานศึกษาต่าง ๆ กลับมาและนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ สรุปผลตามขั้นตอนของการวิจัย

ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้ 1) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ฑ 6) ต่อหลักครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือขออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้วิจัยโดยการเลือกเจาะจงที่มีความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและด้านศาสนา จำนวน 7 คน 2) ผู้วิจัยประสานงานโดยการนัดหมาย

การสัมภาษณ์ สถานที่สัมภาษณ์ 3) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตาม วัน เวลา ที่นัดหมายไว้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมที่ได้รับคืนมาทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ครบถ้วนของแบบสอบถามแต่ละชุดแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้ 1. วิเคราะห์แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงาน วิเคราะห์โดยใช้ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 2. วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพความสุขในการทำงานของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ประเด็น ได้แก่ ด้านสุขภาพดี ด้านน้ำใจงาม ด้านคุณธรรม ด้านความสุขขององค์กรและสังคม ด้านการงานดี จากข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพความสุขในการทำงานของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การแปลผลของคะแนนค่าเฉลี่ยระดับคะแนนวัดระดับค่า 5 ระดับ 4. วิเคราะห์หาค่า IOC (Item-Objective Congruence Index) เพื่อหาค่าความสอดคล้องกับของแบบสอบถามที่ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน เพื่อประเมินคุณภาพของแบบสอบถามให้ได้ข้อเสนอแนะในการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาเชิงโครงสร้าง และความเที่ยงตรงของเนื้อหา และนำคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence; IOC) และคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.07 ขึ้นไป 5. วิเคราะห์หาค่าคุณภาพเครื่องมือในการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามแต่ละข้อคำถามสอดคล้องกันหรือไม่ เป็นการวัดความสอดคล้องภายในหรือที่เรียกว่า หาค่า Cronbach's Alpha และการหาค่า “สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น” (Coesistency of Reliability) โดยใช้โปรแกรมวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่นิยมใช้ในปัจจุบัน และได้ค่า IOC เท่ากับ 0.8-1.00

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4.1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงาน พบว่า 1) ด้านเพศ ครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 161 คน เป็นหญิงจำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 80.75 เป็นชาย จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 19.25 2) ด้านอายุ มีอายุ 25-34 ปี จำนวน 63 คน คิดเป็นร้อยละ 39.13 มีอายุ 35-44 ปี จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 37.27 มีอายุ 54 ปี จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 19.25 มีอายุ 55 ปีขึ้นไป จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 3.73 และมีอายุต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.62 3) ด้านระดับการศึกษา จบปริญญาตรี จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 63.98 และระดับปริญญาโท จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 36.02 และมีตำแหน่งครู จำนวน 141 คน คิดเป็นร้อยละ 87.58 มีตำแหน่งผู้บริหาร จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 7.45 และครูผู้ช่วย จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 4.97 4) ด้านตำแหน่งมีประสบการณ์การทำงาน

6-10 ปี จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 46.58 มีประสบการณ์การทำงาน 11-15 ปี จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 และ 5) ด้านประสบการณ์ มีประสบการณ์ทำงาน 1-5 ปี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อย 17.39 มีประสบการณ์การทำงานมากกว่า 15 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 14.29 และมีประสบการณ์การทำงานน้อยกว่า 1 ปี จำนวน 2 คิดเป็นร้อยละ 1.24

4.1.2 การวิเคราะห์สภาพองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสุขภาพดี 2. ด้านน้ำใจงาม 3. ด้านคุณธรรม 4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม และ 5. ด้านการงานดี โดยมีเกณฑ์การวัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังต่อไปนี้

- ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 ครูมีความเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด - ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 ครูมีความเห็นอยู่ในระดับมาก

- ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 ครูมีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง - ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 ครูมีความเห็นอยู่ในระดับน้อย

- ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 ครูมีความเห็นน้อยที่สุด และมีผลการวิเคราะห์มีผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน

สภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน	N= 161 คน			
	ระดับความคิดเห็น			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
1. ด้านสุขภาพดี	4.34	0.57	มาก	5
2. ด้านน้ำใจงาม	4.66	0.47	มากที่สุด	2
3. ด้านคุณธรรม	4.68	0.43	มากที่สุด	1
4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม	4.65	0.46	มากที่สุด	3
5. ด้านการงานดี	4.56	0.58	มากที่สุด	4
ภาพรวม	4.58	0.45	มากที่สุด	

จากตารางที่ 4.1 สภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45 รายด้านมี 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.43 ด้านน้ำใจงาม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 ด้าน

ความสุขขององค์กรและสังคม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.65 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.46 ด้านการงานดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.58 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยสุด ได้แก่ ด้านสุขภาพดี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.34 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.57 ตามลำดับ

4.2 วิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

1. ด้านสุขภาพดี 1) ทาน การให้ ส่งเสริมให้ครู บุคลากรแบ่งปันความรู้หรือสิ่งของแก่กัน และจัดอบรมให้ความรู้การดูแลสุขภาพ ทานอาหารที่มีคุณภาพ ตามหลักโภชนาการ การตรวจสุขภาพประจำปี 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ส่งเสริมการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์และการใช้คำพูดที่เป็นกำลังใจและสร้างสรรค์ เช่น จัดกิจกรรมที่ทำให้ครูได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเปิดใจ การชื่นชมผลงานของนักเรียนหรือครูอย่างเปิดเผย 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกายร่วมกัน การจัดกิจกรรมสันทนาการ และส่งเสริมให้ครูและนักเรียนทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและส่วนตัว เช่น การทำความสะอาดโรงเรียน การปลูกต้นไม้ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ผู้บริหารต้องปฏิบัติต่อครูและบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ สร้างความสามัคคีในองค์กร เช่น จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม สร้างบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. ด้านน้ำใจงาม 1) ทาน การให้ ให้ความช่วยเหลือ หรือให้คำแนะนำโดยไม่หวังผลตอบแทน ส่งเสริมให้ครูมีน้ำใจไปสู่นักเรียน มีความเสียสละในเวลาทำงาน เช่น ไปเยี่ยมบ้านนักเรียน ตลอดจนองค์กรต้องดูแลครอบครัวของครู เช่น ดูแลพ่อแม่ บุตร ของครูเมื่อเจ็บป่วย หรือประสบอุบัติเหตุ 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ใช้คำพูดที่สุภาพและมีความหมายดีจะช่วยสร้างความรู้สึกดี มีน้ำใจที่ดีต่อผู้อื่น เช่น ให้คำแนะนำที่ดี แสดงความขอบคุณและยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานหรือผู้อื่นด้วยการกระทำที่เป็นประโยชน์ และจัดกิจกรรมจิตอาสา เพื่อสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน เช่น จัดกลุ่มนักเรียนช่วยเหลือเพื่อนที่มีปัญหาทางการเรียน ช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือการทำกิจกรรมเพื่อสังคม 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีและการอยู่ร่วมกัน โดยส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและการแก้ไขปัญหาด้วยความเข้าใจ โดยใช้วิธีการที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็น สร้างความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่าง เช่น การอภิปรายหรือการจัดกิจกรรมที่ให้ทุกคนมีโอกาสพูดถึงความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนเอง

3. ด้านคุณธรรม 1) ทาน การให้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคลากรให้มีความดีงาม มีคุณธรรม และจริยธรรม ส่งเสริมการให้กำลังใจ เช่น การเขียนขอบคุณ การให้คำชมเชย หรือการจัดกิจกรรมสร้างขวัญกำลังใจ ส่งเสริมการบริจาค เช่น สร้างกล่องรับบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ เป็นต้น 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรใช้คำพูดที่สุภาพ เปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สร้างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความจริงใจ โดยสนับสนุนการใช้คำพูดที่มีคุณค่า การพูดความจริง 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ผู้บริหารและครูควรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมาภิบาล กระทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทำความดีเพื่อส่วนรวม พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การฝึกฝนให้นักเรียนทำงานร่วมกันในโครงการที่มีประโยชน์ เช่น การทำโครงงานคุณธรรม การระดม

ทรัพยากรไปช่วยโรงเรียนที่ขาดแคลน เป็นต้น 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ การสร้างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหา ให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ทำงานร่วมกันเป็นทีมและส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเรียนรู้ที่จะให้อภัยซึ่งกันและกัน

4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม 1) ทาน การให้ การแบ่งปันสิ่งดี ๆ ในทุก ๆ ด้านการให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนปัจจัย อุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน ลดภาระงานต่าง ๆ ของครูที่ไม่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขาดแคลน หรือจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อการศึกษา 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ การสร้างวัฒนธรรมของการพูดจาที่สุภาพและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ส่งเสริมการใช้คำพูดเชิงบวกที่กระตุ้นการทำงานที่ดีและให้กำลังใจในการพัฒนาตนเอง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างตั้งใจ 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ สนับสนุนให้ทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณค่าและความสุขขององค์กร การสอนและส่งเสริมการทำความดี เช่น การทำความสะอาดโรงเรียน การดูแลสวน การอบรมทักษะชีวิต การจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะการทำงานเป็นทีม และการพัฒนาความสามารถทางวิชาการ เป็นต้น 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน การจัดกิจกรรมกลุ่ม สร้างโครงการหรือกิจกรรมที่เน้นการทำงานร่วมกันจากกลุ่มที่มีความแตกต่าง เช่น การจัดกิจกรรมกีฬา การทำงานในกลุ่มที่หลากหลาย เพื่อให้เรียนรู้การทำงานร่วมกันในสถานการณ์ต่าง ๆ

5. ด้านการงานดี 1) ทาน การให้ การให้ความสำคัญกับครูและบุคลากร เช่น ให้ของรางวัลในวันสำคัญต่าง ๆ หรือผลตอบแทน เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ตลอดจนส่งเสริมให้บุคลากรได้เข้าอบรมสัมมนา หรือศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะ 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ส่งเสริมและจัดฝึกอบรมการสื่อสารให้ครูและบุคลากรเรียนรู้ทักษะการสื่อสารที่สุภาพ อ่อนน้อม และสร้างสรรค์ ทั้งในห้องเรียนและในการประชุม รวมทั้งผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างในการใช้ภาษาที่สุภาพและเหมาะสมในการสื่อสารกับครู บุคลากร นักเรียน และผู้ปกครอง3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ มอบหมายงานให้ครูและบุคลากรได้ทำตามความถนัดและความสนใจ กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของแต่ละคนให้ชัดเจน ตลอดจนติดตามและประเมินผลงานของบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือทำตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ อย่างมีความเสมอต้นเสมอปลาย

4.3 การเสนอแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในประเด็น 5 ด้าน ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เพื่อส่งเสริมความสุขในสถานศึกษา โดยด้านที่ควรนำไปส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

1. ทาน การให้ 1) ผู้บริหารควรส่งเสริมการแบ่งปันและจัดกิจกรรมให้ครูและบุคลากรได้แบ่งปันความรู้ ทักษะ หรือสิ่งของแก่กัน เช่น การจัดกิจกรรมให้ครูและบุคลากรได้แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ หรือทรัพยากรต่าง ๆ 2) ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ หรือจัดกิจกรรมเพื่อ

สังคมร่วมกัน 3) ผู้บริหารควรให้กำลังใจ เพื่อสร้างวัฒนธรรมการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เช่น การเขียนขอบคุณ การให้คำชมเชย หรือการจัดกิจกรรมสร้างขวัญกำลังใจ 4) ผู้บริหารควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น การตรวจสุขภาพประจำปี การจัดอบรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกายร่วมกัน

2. ปิยวาจา วาจาสุภาพ 1) ผู้บริหารควรจัดอบรมการสื่อสารให้บุคลากรเรียนรู้ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การฟังอย่างตั้งใจ และการแสดงออกซึ่งความเห็นด้วยความสุภาพ 2) ผู้บริหารควรการส่งเสริมการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์ โดยกำหนดกฎระเบียบในการใช้ภาษาที่เหมาะสมในโรงเรียน และส่งเสริมการใช้คำพูดที่เป็นกำลังใจและสร้างสรรค์ 3) ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศการรับฟัง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ 1) ผู้บริหารควรส่งเสริมการทำกิจกรรมเพื่อสุขภาพ เช่น การออกกำลังกายร่วมกัน การจัดกิจกรรมสันทนาการ หรือการจัดค่ายสุขภาพ 2) ผู้บริหารควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน 3) ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรได้พัฒนาตนเองทั้งด้านวิชาการและส่วนบุคคล เช่น การให้ทุนการศึกษา การสนับสนุนการเข้าร่วมอบรมสัมมนา 3) ผู้บริหารและครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนและมอบหมายงานให้บุคลากรได้ทำตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพในการทำงาน

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ 1) ผู้บริหารควรมีการปฏิบัติต่อบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ 2) ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3) ผู้บริหารควรแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรม ในการสร้างวัฒนธรรมและให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส 4) ผู้บริหารควรสร้างความสามัคคีในองค์กร โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีมในโรงเรียน 5) ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านคุณธรรม รองลงมาคือ ด้านน้ำใจงาม และต่ำสุดคือ ด้านสุขภาพดี ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของปุญญพัฒน์ คุ้มภัย และวิโรจน์ สุรสาครม (2567: 11-23) พบว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) องค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เพชรบุรี เขต 2 พบว่า ค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านมีคุณธรรม รองลงมาคือ ด้านมีน้ำใจงาม และต่ำสุด คือ ด้านมีสุขภาพดี และ 2) แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษา มีพหุแนวทางดังต่อไปนี้ (1) มีการจัดสรรงบประมาณให้ในแต่ละปีการศึกษาสำหรับการศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศ (2) จัดกิจกรรมให้บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ เช่น กีฬา

สร้างความสามัคคี (3) จัดกิจกรรมค่ายส่งเสริมคุณธรรมเบื้องต้น (4) จัดกิจกรรมเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการวางแผนการใช้จ่ายเงิน และการทำบัญชีรายรับรายจ่าย (5) จัดกิจกรรมศึกษาดูงาน นำสิ่งที่ได้ไปศึกษามาต่อยอดในการพัฒนางานในหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (6) วางแผนการจัดสรรงบประมาณในการให้ทุนการศึกษาและช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการซื้ออุปกรณ์การศึกษาให้แก่บุตรของครูและบุคลากร และ (7) มีการอบรมปลูกฝังให้ครูและบุคลากรเกิดความรักความสามัคคีต่อองค์กร

1. ด้านสุขภาพดี ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านสุขภาพดี อยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้บริหารให้ความสำคัญกับการส่งเสริมกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พสชนัน นิรมิตไชยนนท์ และคณะ (2561: 160-167) พบว่า 1) ครูเจเนอเรชั่นวายในโรงเรียนของรัฐในกรุงเทพมหานครมีความสุขในการทำงานอยู่ในระดับมาก โดยค่าเฉลี่ยสูงที่สุดจำนวน 3 มิติ ได้แก่ สุขภาพกายและสุขภาพจิต รองลงมา คือ ความสามารถในการจัดการความเครียด การเผชิญปัญหาและการปรับตัว การเรียนรู้และการพัฒนาตามลำดับ ส่วนมิติความสุขในการทำงานในภาพรวมของความสุขในการทำงานของครูเจเนอเรชั่นวายอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยของตัวแปรความสุขในการทำงานจำนวน 7 มิติ โดยมิติความสุขในการทำงานที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากจำนวน 7 มิติ ได้แก่ สุขภาพกายและสุขภาพจิต ความสามารถในการจัดการความเครียด การเรียนรู้และการพัฒนา สัมพันธภาพกับเพื่อนร่วมงานและการทำงานเป็นทีม การพักผ่อนหย่อนใจ สังคมรอบข้างและการเป็นประโยชน์ต่อสังคม สุขภาพทางการเงิน ส่วนมิติความสุขในการทำงานที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางจำนวน 2 มิติ ได้แก่ ครอบครัว และจิตวิญญาณและความสงบสุขทางใจ 2) การรับรู้การสนับสนุนจากองค์การ บรรยากาศองค์กรและการถ่ายทอดทางสังคมในที่ทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของครูเจเนอเรชั่นวายในโรงเรียนของรัฐในกรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 3) การรับรู้การสนับสนุนจากองค์การ บรรยากาศองค์การ และการถ่ายทอดทางสังคมขององค์การสามารถทำนายความสุขการทำงานของครูเจเนอเรชั่นวายในโรงเรียนของรัฐในกรุงเทพมหานครได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ด้านน้ำใจงาม ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านน้ำใจงาม อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความร่วมมือ สอดคล้องกับงานวิจัยของอริศรา จันทยุทธ (2560) พบว่า 1) ครูมีความสุขในการทำงานโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และรายด้านอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านน้ำใจดี ด้านจิตวิญญาณดี ด้านใฝ่รู้ดี ด้านครอบครัวดี ด้านการงานดี ด้านสังคมดี ด้านสุขภาพดี ด้านผ่อนคลายดี และด้านสุขภาพเงินดี โดยด้านน้ำใจดี โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ เต็มใจและยินดีในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม รู้สึกเอื้ออาทรต่อคนรอบข้าง ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีมและการสื่อสารพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานในองค์กร 2) ครูที่มีเพศต่างกัน มีความสุขในการทำงานโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และรายด้านพบว่าแตกต่างกันในด้านสุขภาพดี ด้านจิตวิญญาณดี และด้านใฝ่รู้ดี 3) ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน มีความสุขในการทำงานโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และรายด้านแตกต่างกันในด้านสุขภาพดี ด้านผ่อนคลายดี และด้านใฝ่รู้ดี

3. ด้านคุณธรรม ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านคุณธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากครูได้รับการส่งเสริมการทำความดีในสังคม มีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นและตนเอง ผู้บริหารมีการสนับสนุนและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมคุณธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของสุทธิศักดิ์ อ่อนตะวัน (2563) พบว่า 1) สมรรถนะของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด 1 ด้าน คือ คุณธรรมและจริยธรรม และอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน โดยเรียงลำดับตามมัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริการที่ดี ทำงานเป็นทีม 2) ความสุขของครูโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับตามมัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ น้ำใจดี มีเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมกันช่วยเหลือทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม การงานดี มีความรู้สึกมั่นคงในหน้าที่ การงานและรายได้ พึงพอใจในสวัสดิการ ภูมิใจในการงานของตนทำให้มีความตั้งใจในการปฏิบัติ หน้าที่อย่างเต็มความสามารถ ครอบครัวดี สร้างความเชื่อมั่นภายในครอบครัว จิตวิญญาณดี ใช้คุณธรรมและศีลธรรมใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รู้จักการให้อภัยและขอโทษเมื่อทำผิด มีความกตัญญูกตเวที สังคมดี อบรมดูงานเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถของตนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ สุขภาพดี บริโภคอาหารที่ดี ออกกำลังกายเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้รูปร่างสมส่วน ผ่อนคลายดี บริหารจัดการเวลาเพื่อลดภาระงาน และสุขภาพเงินดี สร้างวินัยในการใช้จ่าย มีการออมเงินที่เหมาะสมเพียงพอต่อการจัด การหนี้สิน 3) สมรรถนะของผู้บริหารกับความสุขของครูโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบคล้อยตามกัน

4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านความสุขขององค์กรและสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากมีการสร้างบรรยากาศที่ดีและการส่งเสริมความสุขในองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของรุจิกร ตุลาธาร (2565) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งความสุขของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย คือ การเป็นแบบอย่างที่ดี การแสดงความเชื่อมั่นต่อผู้ตาม การกระทำเชิงสัญลักษณ์เพื่อเน้นย้ำวิสัยทัศน์และค่านิยม การปฏิบัติงานอย่างมั่นใจและมองโลกในแง่ดี การวางแนวทางเพื่อบรรลุตามวิสัยทัศน์และการมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและน่าสนใจ 2) การเป็นองค์กรแห่งความสุขของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย คือ คนทำงานมีความสุข ชุมชนสมานฉันท์ และที่ทำงานน่าอยู่ 3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งความสุขของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรีมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

5. ด้านการงานดี ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านการงานดี อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากผู้บริหารมี

ความสามารถในการวางแผนและดำเนินงาน รวมถึงการจัดการทรัพยากรในโรงเรียนอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตัชญ์ สุริยนต์ และคณะ (2562: 1-17) พบว่า 1) ความสุขในการทำงานของครูโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะผู้บริหารโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัยได้มีการจัดทำกลยุทธ์การพัฒนาบุคลากรเพื่อพัฒนาครูสู่ความเป็นครูมืออาชีพ 2) ประสิทธิผลของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากผู้อำนวยการโรงเรียนมีนโยบายในการทำงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ต่อนักเรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นสำคัญและมีความจริงจังต่อการแก้ปัญหาของผู้เรียน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขในการทำงานของครูกับประสิทธิผลของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับค่อนข้างสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เนื่องจากครูโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้รับมอบหมายงานที่ตรงตามความรู้ความสามารถ 4) การสร้างสมการพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนจากความสุขในการทำงานของครูโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย พบว่า องค์ประกอบของความสุขในการทำงานของครู ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ด้านความรักในงาน และด้านการเป็นที่ยอมรับ สามารถพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การทำนายหรืออำนาจพยากรณ์ร่วมกัน ร้อยละ 53.20 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อครูมีความรัก ความผูกพัน มีความพึงพอใจต่อการดำรงชีวิตอยู่ภายในโรงเรียนอย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดีจึงทำให้ครูสามารถดำเนินงานต่าง ๆ ภายในโรงเรียนได้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ส่งผลดีต่อประสิทธิผลโรงเรียน

2. ผลการศึกษาวิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

1. ด้านสุขภาพดี 1) ทาน การให้ การส่งเสริมให้ครูและบุคลากรได้แบ่งปันความรู้ ทักษะ หรือสิ่งของแก่กัน 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ การส่งเสริมการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์และการใช้คำพูดที่เป็นกำลังใจและสร้างสรรค์ 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกายร่วมกัน 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ผู้บริหารต้องปฏิบัติต่อครูและบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

2. ด้านน้ำใจงาม 1) ทาน การให้ การให้ความช่วยเหลือ เวลา หรือการให้คำแนะนำโดยไม่หวังผลตอบแทน การส่งเสริมให้ครูมีน้ำใจไปสู่นักเรียน มีความเสียสละในเวลาราชการหรืออุทิศตนในการทำงาน 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ใช้คำพูดที่สุภาพและมีความหมายดีจะช่วยสร้างความรู้สึกดีและสามารถสร้างน้ำใจที่ดีต่อผู้อื่น 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานหรือผู้อื่นด้วยการกระทำที่เป็นประโยชน์ส่งเสริมการจัดกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีและการอยู่ร่วมกัน โดยส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและการแก้ไขปัญหาด้วยความเข้าใจ

3. ด้านคุณธรรม 1) ทาน การให้ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของบุคลากรให้มีความดีงาม มีคุณธรรม และจริยธรรม ส่งเสริมการให้กำลังใจ เช่น การเขียนขอบคุณ การให้คำชมเชย หรือการจัดกิจกรรมสร้างขวัญกำลังใจ 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรใช้คำพูดที่สุภาพ เปิดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สร้างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความจริงใจ การพูดความจริง 3)

อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ผู้บริหารและครูควรเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนตามหลักธรรมาภิบาล กระทำสิ่งต่าง ๆ โดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ การสร้างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหา เมื่อเกิดปัญหา ให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ทำงานร่วมกันเป็นทีมและส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเรียนรู้ที่จะให้อภัยซึ่งกันและกัน

4. ด้านความสุขขององค์กรและสังคม 1) ทาน การให้ การแบ่งปันสิ่งดี ๆ ในทุก ๆ ด้านการให้ความสำคัญในการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนปัจจัย อุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ การสร้างวัฒนธรรมของการพูดจาที่สุภาพและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ส่งเสริมการใช้คำพูดเชิงบวกที่กระตุ้นการทำงานที่ดีและให้กำลังใจในการพัฒนาตนเอง 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ สนับสนุนให้ทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณค่าและความสุขขององค์กร การสอนและส่งเสริมการทำความดี 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน การจัดกิจกรรมกลุ่มสร้างโครงการหรือกิจกรรมที่เน้นการทำงานร่วมกันจากกลุ่มที่มีความแตกต่าง

5. ด้านการงานดี 1) ทาน การให้ การให้ความสำคัญกับครูและบุคลากร 2) ปิยวาจา วาจาสุภาพ ส่งเสริมและจัดฝึกอบรมการสื่อสารให้ครูและบุคลากรเรียนรู้ทักษะการสื่อสารที่สุภาพ อ่อนน้อม และสร้างสรรค์ทั้งในห้องเรียนและในการประชุม 3) อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ มอบหมายงานให้ครูและบุคลากรได้ทำตามความถนัดและความสนใจ กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของแต่ละคนให้ชัดเจน 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ส่งเสริมการปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือทำตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ อย่างมีความเสมอต้นเสมอปลาย

วิธีการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม 5 ด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของเด่นชัย อาทิตย์เจริญชัย (2548) พบว่า 1) องค์กรแห่งความสุขของโรงเรียนศรีบุณยานนท์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก 5 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านคุณธรรม ด้านน้ำใจงาม ด้านการหาความรู้ ด้านครอบครัวที่ดีและด้านความสุขขององค์กรและสังคม ส่วนด้านอื่นอยู่ในระดับปานกลาง 3 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อยดังนี้ ด้านการผ่อนคลาย ด้านใช้เงินเป็น และด้านสุขภาพดี 2) ทัศนะของบุคลากรในโรงเรียนศรีบุณยานนท์ต่อองค์กรแห่งความสุข พบว่า ด้านสุขภาพดี: บุคลากรมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ และมีการตรวจสุขภาพประจำปี ด้านน้ำใจงาม: บุคลากรมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แบ่งปันสิ่งต่าง ๆ ให้กัน และมีการทำงานเป็นทีม ด้านการผ่อนคลาย: บุคลากรมีการผ่อนคลายความเครียดด้วยการปรับใจรับสิ่งที่เกิดขึ้น สภาพปัญหา สถานการณ์ และใช้เวลาว่างกับครอบครัว ด้านการหาความรู้: บุคลากรมีการใฝ่หาความรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาตนเอง ด้านคุณธรรม: บุคลากรมีคุณธรรม รู้จักให้อภัย นำคำสอนทางศาสนามาใช้ในการปฏิบัติงาน ด้านการใช้เงินเป็น: บุคลากรมีรายได้ที่เพียงพอ ไม่มีภาระหนี้สิน รู้จักการวางแผนการใช้เงิน ด้านครอบครัวที่ดี: บุคลากรให้ความสำคัญกับครอบครัว มีเวลาให้กับครอบครัว โดยการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ด้านความสุขขององค์กรและสังคม: บุคลากรมีความสุขที่ได้ทำงานในองค์กร เพราะมีส่วนร่วม และสังคมในการทำงานได้รับการยอมรับและรักองค์กร

5.2.3 การเสนอแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในประเด็น 5 ด้าน ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เพื่อส่งเสริมความสุขในสถานศึกษา โดยด้านที่ควรนำไปส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

1. ทาน การให้ 1) ผู้บริหารควรส่งเสริมการแบ่งปันและจัดกิจกรรมให้ครูและบุคลากรได้แบ่งปันความรู้ ทักษะ หรือสิ่งของแก่กัน เช่น การจัดกิจกรรมให้ครูและบุคลากรได้แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ หรือทรัพยากรต่าง ๆ 2) ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูบริจาคสิ่งของเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ หรือจัดกิจกรรมเพื่อสังคมร่วมกัน 3) ผู้บริหารควรให้กำลังใจ เพื่อสร้างวัฒนธรรมการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน 4) ผู้บริหารควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ

2. ปิยวาจา วาจาสุภาพ 1) ผู้บริหารควรจัดอบรมการสื่อสารให้บุคลากรเรียนรู้ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การฟังอย่างตั้งใจ และการแสดงออกซึ่งความเห็นด้วยความสุภาพ 2) ผู้บริหารควรการส่งเสริมการใช้ภาษาที่สร้างสรรค์ โดยกำหนดกฎระเบียบในการใช้ภาษาที่เหมาะสมในโรงเรียน และส่งเสริมการใช้คำพูดที่เป็นกำลังใจและสร้างสรรค์ 3) ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศการรับฟัง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ 1) ผู้บริหารควรส่งเสริมการทำกิจกรรมเพื่อสุขภาพ เช่น การออกกำลังกายร่วมกัน การจัดกิจกรรมสันทนาการ หรือการจัดค่ายสุขภาพ 2) ผู้บริหารควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน 3) ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรได้พัฒนาตนเองทั้งด้านวิชาการและส่วนบุคคล 4) ผู้บริหารและครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนและมอบหมายงานให้บุคลากรได้ทำตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเพิ่มขวัญกำลังใจและประสิทธิภาพในการทำงาน

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ 1) ผู้บริหารควรมีการปฏิบัติต่อบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ 2) ผู้บริหารควรสร้างบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น 3) ผู้บริหารควรแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรม ในการสร้างวัฒนธรรมและให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมและโปร่งใส 4) ผู้บริหารควรสร้างความสามัคคีในองค์กร โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม 5) ผู้บริหารควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน

แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของศราวุฒิ อินดา และวันทนา อมตาริยกุล (2565: 83-96) พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการเป็นองค์กรแห่งความสุขอยู่ในระดับปานกลางและสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก 2) การหาแนวทางการพัฒนาสู่องค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ควรมีการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการปฏิบัติงานให้ชัดเจน ส่งเสริมการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง สนับสนุนสื่อวัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม มอบหมายภาระงานให้เหมาะสมกับศักยภาพ

ของแต่ละบุคคล เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นแบบอย่างให้แก่บุคลากร สร้างบรรยากาศที่ทำงานให้น่าอยู่ ส่งเสริมการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ปรึกษา ให้คำแนะนำเรื่องการใช้ชีวิต ให้ความสำคัญกับสมาชิกในครอบครัวของบุคลากรให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ศึกษาตามแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลจากแบบสอบถาม ผลการสัมภาษณ์ ตามประเด็นทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพดี ด้านน้ำใจงาม ด้านคุณธรรม ด้านความสุขขององค์กรและสังคม และด้านการงานดี ผู้วิจัยมาสังเคราะห์เพื่อสรุปเป็นแนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.2 แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4

จากภาพที่ 4.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถอธิบายได้ว่า

1. H: ด้านสุขภาพดี (Healthy) หมายถึง การที่ครูมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ออกกำลังกายเป็นประจำ รับประทานอาหารหลากหลาย และหลีกเลี่ยงสิ่งเสพติด สามารถจัดการกับความเครียดและปัญหาในชีวิตประจำวัน มีความสุขในการทำงาน พักผ่อนเพียงพอและมีกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพร่างกายและจิตใจ

2. K: ด้านน้ำใจงาม (Kindness) หมายถึง การที่ครูช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความจริงใจและมีความเมตตา ใส่ใจในความรู้สึกของผู้อื่นและมีจิตอาสาที่พร้อมจะช่วยกิจกรรมเพื่อส่วนรวม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ทำให้เพื่อนร่วมงานรู้สึกดี และสร้างบรรยากาศที่ดีในที่ทำงานและสังคมรอบตัว

3. M: ด้านคุณธรรม (Morality) หมายถึง การที่ครูนำหลักธรรมคำสอนในศาสนามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน รับผิดชอบต่อตนเอง ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและมีความซื่อสัตย์ รู้จักการให้อภัยและสนับสนุนให้นักเรียนพัฒนาคุณธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมการทำความดีในสังคม

4. O: ด้านความสุขขององค์กรและสังคม (Organizations and society) หมายถึง การที่ครูเป็นสมาชิกที่ดีของสถานศึกษาและมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกับเพื่อนร่วมงาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมความสุขขององค์กร สามารถพัฒนาตนเอง ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารในการทำงานอย่างมีความสุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรและสังคม

5. W: ด้านการงานดี (Work-life) หมายถึง การที่ครูทำงานในสภาพแวดล้อมที่ดีและได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม ซึ่งช่วยให้ครูมีความพอใจในผลงานและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพงานของตนเอง และได้รับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะการทำงาน พร้อมทั้งมีความพึงพอใจในการได้รับการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งที่เหมาะสม

6. สรุป

การวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า การส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันทำให้สังคมเป็นสุข สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมองค์กรความสุขในสถานศึกษา โดยพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุดคือ 1) การให้ คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน เสียสละ เรียกว่า ทาน 2) วาจาสุภาพ คือ การพูดจากันด้วยถ้อยคำสุภาพ พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายและก้าวร้าว เรียกว่า ปิยวาจา 3) การช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เรียกว่า อัตถจริยา และ 4) ความมีตนเสมอ คือ ความเสมอภาคต่อกัน วางตัวเหมาะสม ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย เรียกว่า สมานัตตตา

แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาของครูคือ ต้องเตรียมสอนให้พร้อมและวิธีการสอนที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ ครูปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงจังและซื่อสัตย์ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพครู เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างครู นักเรียน และชุมชน การส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาของครู ทั้ง 5 ด้าน คือ 1) ทางด้านสุขภาพดี การมีสุขภาพที่ครบถ้วยทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมที่มีความสมบูรณ์และมีสุขภาพชีวิตที่ดี 2) ด้านน้ำใจงาม การแสดงออกถึงความเอื้ออาทรและความเมตตาต่อผู้อื่น 3) ด้านคุณธรรม สภาวะที่บุคคลปรพฤติ

ปฏิบัติตน ตามแนวทางที่สังคมได้กำหนดว่าเป็นสิ่งดีงาม จะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ 4) ด้านความสุขขององค์กรและสังคม สภาวะที่บุคคลรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ทั้งในด้านการทำงานและการใช้ชีวิตส่วนตัว 5) ด้านการงานดี การทำงานที่มีคุณภาพสูง โดยเน้นที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและความพึงพอใจในงาน

ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลว่า ทำไมผู้เขียนจึงเสนอว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางที่จะช่วยให้การส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา การเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเป็นไปอย่างบรรลุผล ความคิดที่ว่าองค์กรมีความพร้อมทางด้านหลักสังคหวัตถุ 4 มากเพียงใด การปรับใช้การบริหารความหลากหลายของคนในองค์กร ยังช่วยกันลดความขัดแย้งและสร้างสรรค์บรรยากาศการทำงานที่ดีสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงหรือพัฒนาการบริหารงาน สามารถบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ด้านสุขภาพดี ผู้บริหารควรเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของบุคลากร พร้อมทั้งส่งเสริมการมี Mindset ที่ดีเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงานและการบริหารงานให้ดีขึ้น 2) ด้านน้ำใจงาม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูและบุคลากรมีน้ำใจในการช่วยเหลือและแบ่งปัน 3) ด้านคุณธรรม ผู้บริหารควรส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีการตัดสินใจอย่างยุติธรรมเพื่อสร้างความสุขและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร 4) ด้านความสุขขององค์กรและสังคม ผู้บริหารควรส่งเสริมการทำงานร่วมกัน สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และสร้างความสามัคคีในองค์กรผ่านความร่วมมือกับชุมชน 5) ด้านการงานดี ผู้บริหารควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากร โดยสนับสนุนการพัฒนาตนเอง ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นหลัก

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 “ด้านคุณธรรม” ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปปรับใช้และส่งเสริมองค์กรให้มีคุณธรรมในลำดับต่อไป 2) ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 “ด้านน้ำใจงาม” ของครูกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปปรับใช้และส่งเสริมองค์กรเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในลำดับต่อไป

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพแก่ครู และบุคลากรกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ควรวิจัยเรื่อง การสนับสนุนการทำงานแก่ครู และบุคลากรกลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ควรวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสุขในการทำงานของครู เมื่อระยะเวลาผ่านไป เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาความสุขในการทำงานของครูและบุคลากร กลุ่มโรงเรียนเพนียด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

8. เอกสารอ้างอิง

กฤตัชญ์ สุริยนต์ และคณะ. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขในการทำงานของครูกับประสิทธิผลของโรงเรียนในเครือสวนกุหลาบวิทยาลัย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย.* 10 (2), 1-17.

กองสวัสดิการแรงงาน. (2547). *คุณภาพชีวิตการทำงาน (Quality of Work Life).* กรุงเทพฯ: อนุสารพริ้น.

เด่นชัย อาทิตย์เจริญชัย. (2548). *องค์กรแห่งความสุขของโรงเรียนศรีบุณยานนท์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปุญญพัฒน์ คุ้มภัย และวิโรจน์ สุรสาครม. (2567). องค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 2. *วารสารชมรมบัณฑิตศิลป์.* 2 (3), 11-23.

พสชนัน นิรมิตไชยนนท์ และคณะ. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูเจเนอเรชั่นวายในโรงเรียนของรัฐในกรุงเทพมหานคร. *Veridian E-Journal,Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 11 (3), 160-176.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รุจิกร ตุลาธาร. (2565). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการเป็นองค์กรแห่งความสุขของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาญจนบุรี.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศราวุฒิ อินดา และวันทนา อมตาริยกุล. (2565). แนวทางการพัฒนาสู่องค์กรแห่งความสุขของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย. *วารสารปัญญาปณิธาน.* 7 (1), 83-96.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2552). *คู่มือมาสร้างองค์กรแห่งความสุขกันเถอะ.* กรุงเทพฯ: แผนงานสุขภาวะองค์กรภาคเอกชน.

สุทธิศักดิ์ อ่อนตะวัน. (2563). *สมรรถนะของผู้บริหารกับความสุขของครูโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อริศรา จันทยุทธ. (2560). *การศึกษาความสุขในการทำงานของครูกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอสันติสุข สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาน่าน เขต 1.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Burton, J. (2010). *WHO Healthy Workplace Framework and Model Background Document and Supporting Literature and Practices*. Geneva, Switzerland: WHO Press.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237145

การส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

The Promotion of Teachers' Work Happiness Based on Sanggahavatthu 4 Principles under the Secondary Educational Service Area Office, Phra Nakhon Si Ayutthaya

ศศิธร ศรีทรัพย์[1]*

Sasithon Srisub[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. ศศิธร ศรีทรัพย์*

Sasithon Srisub*

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: 0614399772a@gmail.com

คำสำคัญ:
การส่งเสริมความสุข, การปฏิบัติงานของครู, สังคหวัตถุ 4

Keywords:
Happiness Promotion, Teacher Performance, Sanggahavatthu 4

Article history:
Received: 06/02/2025
Revised: 18/03/2025
Accepted: 20/04/2025
Available online: 14/11/2025

How to cite:
Srisub, S. (2025). The Promotion of Teachers' Work Happiness Based on Sanggahavatthu 4 Principles under the Secondary Educational Service Area Office, Phra Nakhon Si Ayutthaya. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 48-68.

ABSTRACT

This research aimed to achieve three objectives: 1) to study the current state of promotion of teachers' work happiness under the secondary educational service area office of Phra Nakhon Si Ayutthaya, 2) to examine methods for promotion of teachers' work happiness based on four Sanggahavatthus under the secondary educational service area office, Phra Nakhon Si Ayutthaya, and 3) to propose guidelines for promotion of teachers' work happiness based on four Sanggahavatthus under the secondary educational service area office, Phra Nakhon Si Ayutthaya, A mixed-method research design was employed. Quantitative data were collected from 234 school administrators and teachers using a questionnaire and analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation. Qualitative data were obtained through in-depth interview with seven experts, and content analysis was used to identify appropriate guidelines for promoting happiness in the workplace.

The results of the study found that 1) the state of promoting teachers' happiness in their work under the secondary educational service area office of Phra Nakhon Si Ayutthaya was found to be at a high level overall. When categorized by aspects, the levels of satisfaction, ranked from highest to lowest, were as follows love for work, recognition, interpersonal relationships, quality of work life, and work success. 2. The study of methods for promoting teachers' happiness in their work according to the four Sanggahavatthus under the secondary educational service area office of Phra Nakhon Si Ayutthaya revealed the following findings 1) Love

for work, 2) recognition of teachers' opinions, 3) interpersonal relationship, 4) quality of work life, 5) work success. 3. Guidelines for promoting teachers' happiness in their work based on the four Sanggahavatthus under the secondary educational service area office of Phra Nakhon Si Ayutthaya include the following: 1) work success, 2) recognition, 3) love for work, 4) Interpersonal relationships, and 5) quality of work life.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1. เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา 2. เพื่อศึกษาวิธีการการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา และ 3. เพื่อเสนอแนวการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้บริหารและครู จำนวน 234 คน ผ่านแบบสอบถามความคิดเห็น ใช้สถิติวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสกัดหาแนวทางการส่งเสริมความสุขที่เหมาะสม

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมสภาพรายด้านพบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากระดับความคิดเห็นมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความรักในงาน ด้านการเป็นที่ยอมรับ ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน และด้านความสำเร็จในงาน 2. ผลการศึกษาวิธีการการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1) ด้านความรักในงาน 2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ การยอมรับความคิดเห็น 3) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ 4) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน 5) ด้านความสำเร็จในงาน 3. แนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา 1) ความสำเร็จในงาน 2) การเป็นที่ยอมรับ 3) ความรักในงาน 4) การติดต่อสัมพันธ์ 5) คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน

1. บทนำ

สภาวการณ์การเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาของประเทศ ชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ซับซ้อนและคาดการณ์ได้ยากภาพรวมคนไทยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและมีความเสมอภาคทางการศึกษามากขึ้น จากนโยบายสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเรียน 15 ปีของรัฐ แต่ระบบบริหารจัดการศึกษาในปัจจุบันก็ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะรองรับสภาวการณ์การลดลงของประชากรและการเข้าสู่สังคมสูงวัย

อย่างรวดเร็วของประเทศ รวมถึงสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันอย่างเสรีและไร้พรมแดนในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดดและไร้ขีดจำกัดของเทคโนโลยีดิจิทัลที่สามารถเชื่อมทั้งโลกให้เป็นหนึ่งเดียว การเร่งปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติและการขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ยุค 4.0 จึงเป็นทางออกสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนได้รับโอกาสในการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560ก: 75)

บทบาท “ครู” ยุคใหม่ โดยปรับบทบาท จาก “ครูสอน” เป็น “โค้ช” หรือ “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” ทำหน้าที่กระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจ แนะนำ วิธีเรียนรู้และวิธีจัดระเบียบการสร้างความรู้ ออกแบบกิจกรรมและสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียน และ มีบทบาทเป็นนักวิจัยพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน รวมทั้งปรับระบบการผลิตและพัฒนาครูตั้งแต่การคัดสรรผู้มีความสามารถสูงให้เข้ามาเป็นครูคุณภาพ มีระบบการพัฒนาศักยภาพและ สมรรถนะครูอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งเงินเดือน เส้นทางสายอาชีพ การสนับสนุนสื่อการสอน และสร้างเครือข่ายพัฒนาครูให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมถึงการพัฒนาครูที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนมาเป็น ผู้สร้างครูยุคใหม่อย่างเป็นระบบ และวัดผลงานจากการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา, 2567: 4)

ครูมีหน้าที่แนะแนวทางในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนและมีความสำคัญในการดูแลเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ครูยังเป็นบุคคลที่สังคมคาดหวังและยกย่องให้เป็นแม่พิมพ์ของชาติ มีเกียรติมีศักดิ์ศรี เป็นที่เคารพเชื่อถือและศรัทธาของชุมชน การที่ครูปฏิบัติกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดขึ้น จะต้องใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน รวมถึงความคิดความรู้สึก และการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ของครูที่มีต่องานและสภาพแวดล้อมในการทำงาน ครูต้องรู้สึกสนุกและพึงพอใจในงานที่ทำ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน ตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้ร่วมงาน มีความผูกพันในงานที่ทำ ทำให้เกิดแรงผลักดันในทางบวกให้กับตนเองและองค์กร ทั้งยังสามารถมเชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560ข: 131)

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ เพราะหลักธรรมสอนให้มนุษย์มีสติในการดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติต่อกัน ในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งหลักธรรมที่ถือเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันได้ระบุไว้ คือ สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) ทาน การให้ 2) ปิยวาจา หรือเปยยวัชชะ-วาจาเป็นที่รัก 3) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ 4) สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21, 2539: 50-51) โดยผลการวิจัย จะเป็นข้อมูลให้ผู้บริหารของหน่วยงาน นำไปเป็นแนวทาง ในการพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และสามารถนำาองค์ความรู้ไปเป็นแนวทางการ ประพฤติปฏิบัติเพื่อดำารงชีวิตประจำาวัน การทำงานร่วมกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

บทความวิจัยนี้จะนำเสนอผลการศึกษาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เพื่อจะได้ทราบถึงสิ่งที่ครูทุกคน

ปรารถนาที่จะมีไม่ว่าจะเป็นความสุขของชีวิตส่วนตัว ครอบครัว หรือการทำงาน หากที่ทำงานน่าอยู่ คนทำงานก็อยากไปทำงานทุกวันและอยากแสดงผลงานให้ดีทุกวันซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

2. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเสนอแนวทาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้เป็นการผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ กับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการผสมในระดับข้อมูล ด้วยการศึกษาวิเคราะห์ตัวแปร ประชากรกลุ่มเป้าหมาย และกรอบแนวคิดในเชิงคุณภาพ และนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ ในเชิงปริมาณ และวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ และจากแบบสอบถามปลายเปิด วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบทระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการแจกแบบสอบถาม กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง นำเสนอผลการศึกษาตามแบบวิธีการศึกษาเชิงพรรณนา ผู้วิจัยได้กำหนดระยะการวิจัยทั้งหมด 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา มี 2 ระยะ ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความจากวารสาร งานวิจัย เว็บไซต์ เครื่องมือ: แบบศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา กรอบแนวคิดการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

2. แบบสอบถาม ศึกษาจากการแจกแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ครูที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 234 คน แบบสอบถาม ค่าความถี่, ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, การวิเคราะห์เนื้อหา ผลสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

ระยะที่ 2 การศึกษาวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยามี 1 ระยะ คือ การสัมภาษณ์วิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

โดยการศึกษาวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ผู้บริหาร และครู จำนวน 7 คน โดยเลือกแบบใช้วิธีการสุ่มแบบสโนว์บอล แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

ระยะที่ 3 การเสนอแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยได้ปรับปรุงแก้ไขและแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม, ผู้วิจัย ศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา แนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน 590 คน จำนวน 4 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan)

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้บริหาร และครูของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือ

1. การวิจัยเชิงปริมาณ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย มีระยะการสร้างเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยดังนี้ 1.1 การศึกษาข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 1.2 การสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นคำถามสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู 1.3 การศึกษาเอกสารจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู 1.4 การกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย 1.5 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือวิจัยโดยขอคำชี้แนะจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1.6 การสร้างเครื่องมือวิจัย และนำเสนอร่างเครื่องมือวิจัยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป 1.7 การนำเครื่องมือวิจัยที่ปรับปรุงตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องระหว่างเนื้อหากับวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาประปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง แล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา 1.8 การจัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายต่อไป 1.9 ระยะในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้ 1) ยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ท 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อขอหนังสืออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try Out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยจากผู้บริหารและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

จำนวนทั้งหมด 234 คน 2) นำข้อมูลแบบสอบถามที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรทั้งหมดไปดำเนินการวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานต่อไป

ลักษณะของเครื่องมือวิจัย

1. แบบสอบถาม แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา และแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนการประเมินค่า (Rating scale) ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู

2. แบบสัมภาษณ์ แบบสอบสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. การศึกษาแนวทางและลักษณะของแบบสอบถามที่จะใช้วิจัยโดยศึกษาจากเอกสารตำราและแบบสอบถามที่ได้มีการนำไปใช้ในงานวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม 2. แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒินำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบคุณภาพเครื่องก่อนในเบื้องต้นก่อนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ 3. การนำร่างเครื่องมือวิจัยที่ได้รับคำแนะนำจากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์มาปรับปรุง 4. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนำไปให้ผู้ทรงผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อ จากนั้นนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวิจัย (Item-Objective Congruence Index IOC) และเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป 5. การนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย (Try out) จำนวน 30 ชุด เพื่อหาค่า Cronbach's Alpha ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย และได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.97

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. การศึกษาแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา 2. การนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหา ความชัดเจนของภาษาของแบบสัมภาษณ์ในเบื้องต้น 3. การนำความคิดเห็นมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งก่อนนำไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 4. ระยะในการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ฑ 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสืออนุญาตขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู หนังสืออนุญาตเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ไปดำเนินการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู เวลาที่นัดหมายในการสัมภาษณ์ 5. แบบสอบปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ท 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือถึง ผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try Out) และหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยาจำนวน 234 คน 2) ผู้วิจัยส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยพร้อมกับแบบสอบถาม ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษาด้วยตนเอง และหลังจากนั้นจะไปรับแบบสอบถาม คืนด้วยตนเอง 3) การนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ สรุปผลตามระยะของการวิจัย

2 การวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยดำเนินการตามระยะ ดังนี้ 1.1 การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ท 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือถึงผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย อนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try Out) และอนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เกี่ยวกับการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู 1.2 ผู้วิจัยประสานงานโดยการนัดหมาย ตารางการสัมภาษณ์ 1.3 นัดหมายเวลา สถานที่ที่แน่นอนกับผู้ให้สัมภาษณ์ 1.4 ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ทรงคุณวุฒิที่กำหนดไว้ จำนวน 7 คน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมที่ได้รับคืนมาทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ครบถ้วนของแบบสอบถามแต่ละชุดแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้ 1.1 แบบสอบถามตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย วิเคราะห์โดยใช้ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 1.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู วิเคราะห์ หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 1.3 ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงถึงข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู วิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ 2) การนำข้อความจากการสัมภาษณ์และจดบันทึกมาจำแนกประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย 3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา 4) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอโดยวิธีการพรรณนาและการอ้างอิงคำพูดบุคคล

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของของครูและผู้บริหารสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครูและผู้บริหารสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน 234 คน ประกอบด้วย 1) ด้านเพศพบว่า ครูและผู้บริหารสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน 234 คน เป็นหญิง จำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 70.10 เป็นชาย จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 29.90 2) ด้านอายุพบว่า จำนวน 234 คน เป็นช่วงอายุ 31 - 40 ปี มีจำนวน 87 คน คิดเป็นร้อยละ 37.20 ช่วงอายุ 41-50 ปี มีจำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 29.10 ช่วงอายุ 51 ปีขึ้นไป มีจำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 17.90 และช่วงอายุ 21-30 ปี มีจำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 15.80 3) ด้านระดับการศึกษาพบว่า จำนวน 234 คน ผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีมีจำนวน 202 คน คิดเป็นร้อยละ 86.32 และระดับปริญญาโท มีจำนวน 32 คน คิดเป็นร้อยละ 13.68 4) ด้านตำแหน่งพบว่า จำนวน 234 คน เป็นครูจำนวน 231 คน คิดเป็นร้อยละ 98.70 และเป็นผู้บริหารจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 1.30 5) ด้านประสบการณ์การทำงานพบว่า จำนวน 234 คน เป็นช่วงอายุงาน 6-10 ปี มีจำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 53.00 ช่วงอายุงาน 11-15 ปี มีจำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 18.80 ช่วงอายุงาน 16 ปีขึ้นไป มีจำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 18.80 และช่วงอายุงาน 1-5 ปี มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 9.40

4.2 ผลการวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ 1) ด้านความสำเร็จในงาน 2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ 3) ด้านความรักในงาน 4) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ และ 5) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงานมีผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

ด้าน	สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา	n=กลุ่มตัวอย่าง 234 คน			
		ระดับความคิดเห็น			
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1	ด้านความสำเร็จในงาน	4.31	0.50	มาก	5
2	ด้านการเป็นที่ยอมรับ	4.39	0.50	มาก	2
3	ด้านความรักในงาน	4.46	0.47	มาก	1
4	ด้านการติดต่อสัมพันธ์	4.33	0.51	มาก	3
5	ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน	4.33	0.46	มาก	4
	ภาพรวม	4.37	0.42	มาก	

จากตารางที่ 4.6 สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.42

การวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู โดยเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านความรักในงานค่าเฉลี่ย 4.46 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 ด้านการเป็นที่ยอมรับ ค่าเฉลี่ย 4.39 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.50 ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ค่าเฉลี่ย 4.33 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.51 ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน ค่าเฉลี่ย 4.33 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.46 และด้านความสำเร็จในงาน ค่าเฉลี่ย 4.31 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.50 ตามลำดับ

4.3 ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

จากผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านความสำเร็จในงาน เกิดจากการผสมผสานระหว่างการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี การเพิ่มแรงจูงใจ การสนับสนุนด้านวิชาชีพและจิตใจ รวมถึงการเชื่อมโยงเป้าหมายส่วนบุคคลเข้ากับเป้าหมายองค์กร สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ครูมีความสุขในงานและสร้างผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อระบบการศึกษาอย่างยั่งยืน

2. ด้านการเป็นที่ยอมรับ เป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมความสุขและความมั่นใจของครู ซึ่งสามารถสร้างได้ผ่านการพัฒนาทักษะ การแสดงความชื่นชม ยกย่องในความสำเร็จ และการสร้างความผูกพันกับนักเรียนและชุมชน การสนับสนุนนี้จะช่วยเสริมแรงจูงใจให้ครูปฏิบัติงานอย่างเต็มศักยภาพ และส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาที่ดี

3. ด้านความรักในงาน ครูสามารถเสริมสร้างได้ผ่านความภาคภูมิใจและแรงบันดาลใจ โดยยกย่องบทบาทและผลงานของครู พร้อมแสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์จากความสำเร็จของนักเรียน วัฒนธรรมองค์กรที่ดี ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในทีม การเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนด้านจิตใจ การพัฒนาศักยภาพและอิสระในงาน สนับสนุนการพัฒนาทักษะเฉพาะทาง และให้ครูมีความยืดหยุ่นในการสอน สมดุลในชีวิต จัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่ช่วยลดความเครียดและสร้างความสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว

4. ด้านการติดต่อสัมพันธ์ มีการสนับสนุนการสื่อสารภายในเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พร้อมทั้งสร้างช่องทางการสื่อสารที่เท่าเทียมและโปร่งใส ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้ปกครองสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนร่วมกันผ่านการประชุมและการเปิดช่องทางการติดต่อที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาการติดต่อสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกนี้ จะช่วยเสริมความร่วมมือที่ดีและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยรวม

5. ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน ครูสามารถดำเนินการผ่าน การดูแลสุขภาพจิตและร่างกาย เพื่อความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ การสร้างสมดุลชีวิตและงาน เพื่อป้องกันความเหนื่อยล้าหรือภาวะหมดไฟ สภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ซึ่งส่งเสริมการทำงานอย่างมีความสุข การพัฒนาความรู้และการเติบโตในอาชีพ เพื่อสร้างแรงจูงใจและความก้าวหน้า การยอมรับและโอกาสแสดงผลงาน เพื่อเสริมสร้างความภูมิใจและแรง

บันดาลใจ การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยให้ครูปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข มีประสิทธิภาพ และสามารถส่งต่อคุณภาพการศึกษาสู่ผู้เรียนได้

4.4 การเสนอแนวทาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

1. ด้านความสำเร็จในงาน 1) ทาน การให้ความช่วยเหลือ ผู้บริหารควรจัดสรรทรัพยากร เช่น สื่อการสอน อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่จำเป็น 2) ปิยวาจา การสื่อสารเชิงบวก ผู้บริหารควรพูดด้วยคำพูดที่สร้างสรรค์และให้กำลังใจ 3) อัตถจริยา ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อครู 4) สมานัตตตา การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมผู้บริหารควรดูแลครูทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษกับบางคน

2. ด้านการเป็นที่ยอมรับ 1) ทาน ให้โอกาสครูพัฒนาตนเอง จัดอบรมสัมมนา 2) ปิยวาจา ใช้คำพูดสร้างแรงบันดาลใจ ชมเชยผลงานของครูอย่างจริงใจ ใช้คำพูดที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจ 3) อัตถจริยา ช่วยเหลือครูในการทำงาน สนับสนุนการแก้ไขปัญหา เช่น การช่วยครูจัดการกับนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรม ลดภาระงานที่เกินความจำเป็น 4) สมานัตตตา ปฏิบัติอย่างเท่าเทียม มอบโอกาสการพัฒนาทั้งในด้านอาชีพและส่วนบุคคลแก่ครูทุกคน ใช้เกณฑ์ประเมินผลที่โปร่งใสและเป็นธรรม ส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตร จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี

3. ด้านความรักในงาน 1) ทาน ให้การสนับสนุนที่เหมาะสม มอบโอกาสพัฒนาวิชาชีพ ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ให้รางวัลและการยกย่อง มอบรางวัลหรือเกียรติบัตรให้กับครูที่มีผลงานดีเด่น ยกย่องในที่ประชุมหรือกิจกรรมโรงเรียน เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ 2) ปิยวาจา การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ใช้คำพูดที่ชื่นชมและให้กำลังใจ 3) อัตถจริยา สนับสนุนความสำเร็จของครู ช่วยครูในการพัฒนาบทเรียนหรือโครงการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ สนับสนุนให้ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำคัญ 4) สมานัตตตา ปฏิบัติต่อครูอย่างเท่าเทียมใช้เกณฑ์ประเมินผลงานที่โปร่งใสและเป็นธรรม จัดโอกาสพัฒนาวิชาชีพอย่างเท่าเทียมกันในทุกระดับ สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและให้ความเคารพ สนับสนุนความสัมพันธ์เชิงบวกในองค์กร

4. ด้านการติดต่อสัมพันธ์ 1) ทาน การให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ครูมีโอกาสให้ความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำกับเพื่อนร่วมงานอย่างเต็มที่ 2) ปิยวาจา การใช้คำพูดที่สร้างความเข้าใจและกำลังใจ ส่งเสริมให้ครูใช้คำพูดที่เป็นมิตรและให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน นักเรียน และผู้ปกครอง 3) อัตถจริยา การประพฤติปฏิบัติตามคำพูดและความตั้งใจ ส่งเสริมให้ครูทำงานอย่างมีความรับผิดชอบ และสร้างสรรค์ในสิ่งที่พูด 4) สมานัตตตา การรักษาความเท่าเทียมในการติดต่อสัมพันธ์ ส่งเสริมให้ครูได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมในทุก ๆ ด้าน

5. ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน 1) ทาน การให้การสนับสนุนที่เหมาะสม ส่งเสริมให้ครูได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก 2) ปิยวาจา การใช้คำพูดที่สร้างกำลังใจ ส่งเสริมให้ครูใช้คำพูดที่เป็นมิตรและสร้างกำลังใจให้กับเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา 3) อัตถจริยา การทำงานที่มีคุณค่าส่งเสริมให้ครูเห็นว่าการทำงานของตนเองมีคุณค่าต่อการพัฒนาโรงเรียนและสังคม เช่น การให้ครูมีโอกาสแสดง

ความสามารถในด้านต่าง ๆ 4) สมานัตตตา การปฏิบัติต่อครูอย่างเป็นธรรม ส่งเสริมให้ครูได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในทุกด้าน

5. อภิปรายผลการวิจัย

1 ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

โดยภาพรวมสภาพรายด้านพบว่ามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเรียงจากระดับความคิดเห็นมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านความรักในงาน ด้านการเป็นที่ยอมรับ ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน และด้านความสำเร็จในงาน สอดคล้องกับพระมหากาญจนพัฒน์ สุรจิตฺโต (รัตนสินธุ์ (2559) พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมไม่แตกต่างกัน

1) ด้านความรักในงาน สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก มีความตั้งใจที่จะพัฒนาในงานที่ได้รับมอบหมาย มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อนำใช้ในการปฏิบัติงาน และมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานแม้เจออุปสรรคและปัญหา สอดคล้องกับพิชญา บุตรธาจารย์ (2565: 1) พบว่า 1) การเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานของครูฐานวิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และ 2) การเปรียบเทียบการเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานของครูฐานวิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2 จำแนกตามเพศ โดยรวมแตกต่างกันอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก การได้รับการยอมรับในความคิดเห็นและมีความมั่นใจมากขึ้น เชื่อว่าการยอมรับนับถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างผู้นำที่ดี ส่วนการยอมรับจากสังคมภายนอกมีผลต่อการพัฒนาวิชาชีพ สอดคล้องกับอรชา ประสาทชัย (2561) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระบุรี เขต 2” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 และ 3) เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า สภาพความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2 ในภาพรวมทั้ง 7 ด้าน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความรักในงาน ด้านความกระตือรือร้นและความรับผิดชอบในการทำงาน ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ด้านความมั่นคงปลอดภัยในการทำงานและสวัสดิการ ด้านการจัดการและการบริหารงาน ด้านความสำเร็จในงาน และด้านการเป็นที่ยอมรับ

3) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในองค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ มีช่องทางการสื่อสารที่ช่วยส่งเสริมความร่วมมือและการทำงานเป็นทีมในองค์กร ผู้บริหารสนับสนุนการสื่อสารที่เปิดเผยและโปร่งใสระหว่างบุคลากร สอดคล้องกับชลดา บัวสี (2560: 75) พบว่า 1) การจัดองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับขวัญกำลังใจในการทำงานของครูภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 3) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนกับขวัญกำลังใจในการทำงานของครูในโรงเรียนประถมศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวก ระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ 0.609

4) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก การประเมินผลงานมีความโปร่งใสและยุติธรรม ระยะเวลาในการทำงานช่วยรักษาสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและงาน บุคลากรได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับชลตวรรณ ขุมเพ็ชร (2563) ได้วิจัยเรื่อง “ระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครูสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร”มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครูสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 2) พัฒนาระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครู สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร และ 3) นำเสนอระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครู สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพปัญหาที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครู สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาระบบ โดยภาพรวม พบว่าความสำคัญของหลักฆราวาสธรรมเรียงตามลำดับคือ 1) ด้านทมะ 2) ด้านจาคะ 3) ด้านขันติ และ 4) ด้านสัจจะ สภาพปัญหาที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครู สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาระบบ โดยภาพรวม พบว่าความสำคัญของปัจจัย ที่มีผลต่อความสุขในการส่งเสริมความสุขเรียงตามลำดับคือ 1) ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน 2) ด้านด้านค่าตอบแทน 3) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร และ 4) ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล

5) ด้านความสำเร็จในงาน สภาพการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก ความสำเร็จจากการปฏิบัติงานทำให้มีความมั่นใจ และมุ่งมั่นมากขึ้นในการปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานให้เสร็จสิ้นได้ตามมาตรฐานคุณภาพที่กำหนดไว้และได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้าเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับพัชรพร พิพัฒน์พงศกร (2555) พบว่า ภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอัตถจริยา และด้านสมานัตตตา พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนต้องตระหนักถึงความรู้สึกอันละเอียดอ่อนของบุคคลเป็นหลัก ใช้วิธีการพูดอย่างมีวาทศิลป์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และในการบริหารงานบุคคลควรใช้วิธีการจูงใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานตามที่มอบหมายมากกว่าสั่งการ ควรใช้วิธีการสร้าง

มนุษยสัมพันธ์ที่หลากหลายอย่างสร้างสรรค์ เช่น การบริหารงานหรือการให้บริการที่รวดเร็วก็เป็นการสร้างความประทับใจแก่ผู้ร่วมงาน และไม่ควรเย่อหยิ่ง หรือวางตัวสูงกว่าผู้ใต้บังบัญชามากจนเกินไป และควรสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ให้เกิดขึ้น สร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับสังคมหรือองค์กรภายนอกเพื่อประสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือองค์การให้เกิดขึ้น

2. ผลการศึกษาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษาการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ มีวิธีการดังนี้

1) ด้านความสำเร็จในงาน การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี การเพิ่มแรงจูงใจ การสนับสนุนด้านวิชาชีพและจิตใจ รวมถึงการเชื่อมโยงเป้าหมายส่วนบุคคลเข้ากับเป้าหมายองค์กร สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ครูมีความสุขในงานและสร้างผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อระบบการศึกษาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับพระจตุพร เทวธมฺโม (ใจยิ้ม (2559) พบว่า ความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม และรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับมากผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บุคลากรครูที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ การแสดงความชื่นชม ยกย่องในความสำเร็จ และการสร้างความผูกพันกับนักเรียนและชุมชน การสนับสนุนนี้จะช่วยเสริมแรงจูงใจให้ครูปฏิบัติงานอย่างเต็มศักยภาพ และส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาที่ดีขึ้น สอดคล้องกับพิณญ์บุหงา แสงศรีธรรมะกูล (2556) พบว่า 1) การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามหลักสังคหวัตถ 4 เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร พบว่า รายด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 4 อันดับ ได้แก่ ด้านปิยวาจา ด้านทาน ด้านสมานัตตตา ด้านอัตถจริยา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดการเปรียบเทียบข้อมูลของผู้บริหารด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และตำแหน่งมีต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

3) ด้านความรักในงาน การเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนด้านจิตใจ การพัฒนาศักยภาพและอิสระในงาน สนับสนุนการพัฒนาทักษะเฉพาะทาง และให้ครูมีความยืดหยุ่นในการสอน สมดุลในชีวิต จัดการสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่ช่วยลดความเครียดและสร้างความสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว สอดคล้องกับพระครูสังฆรักษ์ทองใบ อคฺคธมฺโม (มานะทน) 2559) พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก และรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับมากผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อการบริหารงานบุคคลตามหลัก สังคหวัตถุ 4 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า บุคลากรที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมไม่

แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านทาน ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนร่วมงานที่เดือดร้อน ด้วยคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ มีการให้อภัยอยู่เสมอ เมื่อเกิดความผิดพลาดในการทำงานร่วมกัน ด้านปิยวาจา มีความเป็นกัลยาณมิตร พูดจาทักทายด้วยน้ำเสียงที่จริงใจ พูดอธิบายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยความสุภาพ ถึงแม้จะประสบกับภาวะเครียด หรือสับสน ด้านอัตถจริยา สร้างความสัมพันธ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและต้องไม่ยึดติดกับบุคคล หรืองานนั้น แต่ควรคำนึงถึง ผลประโยชน์ขององค์การเป็นหลัก มีบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ ที่ทุกคนยอมรับ และส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติตาม ด้านสมานัตตตา ผู้บริหารโรงเรียนควรทำงานโดยยึดกฎระเบียบมากกว่าการยึดติดกับผลของงาน และการมีคุณธรรมประจำใจในการปฏิบัติงาน รวมถึงสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่เหมาะสมมาใช้ในการดำเนินงาน

4) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ การสนับสนุนการสื่อสารภายในเปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พร้อมทั้งสร้างช่องทางการสื่อสารที่เท่าเทียมและโปร่งใส ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้ปกครองสร้างความเข้าใจและการสนับสนุนร่วมกันผ่านการประชุมและการเปิดช่องทางการติดต่อที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาการติดต่อสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกนี้ จะช่วยเสริมความร่วมมือที่ดีและส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สอดคล้องกับธนพล กฤตยานนท์ (2563) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาวีดิทัศน์เรื่องไวยากรณ์ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุขในโรงเรียนกวดวิชา” แนวคิดการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุขมีความสำคัญอย่างมากต่อการจัดการศึกษาในโลกยุคใหม่ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาที่นอกจากจะสามารถช่วยให้การจัดการเรียนรู้บรรลุตามวัตถุประสงค์แล้ว ยังช่วยทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียน ส่งเสริมการคิดเชิงสร้างสรรค์และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี การจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุขสามารถนำไปปรับใช้ทั้งการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนรู้ผ่านสื่อร่วมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์อีกด้วย

5) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน การดูแลสุขภาพจิตใจและร่างกาย การสร้างสมดุลชีวิตและงาน เพื่อป้องกันความเหนื่อยล้าหรือภาวะหมดไฟ สภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ส่งเสริมการทำงานอย่างมีความสุข การพัฒนาเหล่านี้จะช่วยให้ครูปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข มีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาสู่ผู้เรียน สอดคล้องกับพระครูไพโรจน์กิจจาทร (สกุล สุภทฺโท) (2559) พบว่า ความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานครสรุปได้ว่า การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนร่วมงานที่เดือดร้อน ด้วยคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ มีการให้อภัยอยู่เสมอ เมื่อเกิดความผิดพลาดในการทำงานร่วมกัน มีความเป็นกัลยาณมิตร พูดจาทักทายด้วยน้ำเสียงที่จริงใจ พูดอธิบายข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ด้วยความสุภาพ ถึงแม้จะประสบกับภาวะเครียด หรือสับสน รวมถึงสร้างความสัมพันธ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและต้องไม่ยึดติดกับบุคคลหรืองานนั้น แต่ควรคำนึงถึง ผลประโยชน์ขององค์การเป็นหลัก มีบรรทัดฐาน หรือกฎเกณฑ์ ที่ทุกคนยอมรับ และส่งเสริม

ให้ทุกคนปฏิบัติตาม ทำงานโดยยึดกฎระเบียบมากกว่าการยึดติดกับผลของงาน และการมีคุณธรรมประจำใจในการปฏิบัติงาน รวมถึงสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่เหมาะสมมาใช้ในการดำเนินงาน

3. แนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความสำเร็จในงาน 2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ3) ด้านความรักในงาน 4) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ 5) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแนวทางการบริหารสถานศึกษา ได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านความสำเร็จในงาน

1.1 ทาน (การให้) การให้ความช่วยเหลือ ผู้บริหารควรจัดสรรทรัพยากร เช่น สื่อการสอน อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่จำเป็น เพื่อให้ครูทำงานได้เต็มศักยภาพ การให้โอกาส เปิดโอกาสให้ครูแสดงความสามารถ การจัดโครงการริเริ่มใหม่ หรือการเสนอแนวคิดในการพัฒนาการเรียนการสอน การให้กำลังใจ ชมเชยหรือยกย่องครูที่มีผลงานโดดเด่น เพื่อสร้างแรงจูงใจ

1.2 ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) การสื่อสารเชิงบวก ผู้บริหารควรพูดด้วยคำพูดที่สร้างสรรค์และให้กำลังใจ เช่น การแสดงความขอบคุณและยอมรับในความพยายามของครู การให้คำแนะนำอย่างสร้างสรรค์ หากมีข้อผิดพลาด ควรใช้คำพูดที่ช่วยพัฒนามากกว่าการตำหนิ สนับสนุนบรรยากาศแห่งมิตรภาพ ส่งเสริมให้ครูพูดคุยและสื่อสารกันด้วยความเป็นมิตร

1.3 อัตถจริยา (การทำประโยชน์) ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อครู เช่น การจัดอบรมพัฒนาทักษะการศึกษาต่อ หรือการสนับสนุนงานวิจัย การเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารควรแสดงความเสียสละและเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ครู

1.4 สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมผู้บริหารควรดูแลครูทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติหรือให้สิทธิพิเศษกับบางคน การสร้างความไว้วางใจ ใช้เกณฑ์ที่ชัดเจนและโปร่งใสในการประเมินผลการทำงาน ส่งเสริมความสามัคคี สนับสนุนกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีในหมู่ครู เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การทำงานเป็นทีม

2. ด้านการเป็นที่ยอมรับ

2.1 ทาน (การให้) ให้โอกาสครูพัฒนาตนเอง จัดอบรมสัมมนา เพื่อเพิ่มทักษะและความรู้ในงานสอน สนับสนุนการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือโครงการพิเศษ ให้ทรัพยากรที่จำเป็น จัดหาอุปกรณ์และสื่อการสอนที่เหมาะสม สนับสนุนการวิจัยหรือกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มความคิดสร้างสรรค์ในการสอน ให้การยอมรับและชื่นชม ยกย่องความสำเร็จหรือความทุ่มเทของครูอย่างเปิดเผย มอบรางวัลหรือเกียรติบัตรแก่ครูที่มีผลงานโดดเด่น

2.2 ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) ใช้คำพูดสร้างแรงบันดาลใจ ชมเชยผลงานของครูอย่างจริงใจ ใช้คำพูดที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจ เช่น การแสดงความเชื่อมั่นในความสามารถ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการสื่อสาร

เปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงจัง ใช้ภาษาที่สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงและส่งเสริมการทำงานร่วมกัน

2.3 อัตถจริยา (การทำประโยชน์) ช่วยเหลือครูในการทำงาน สนับสนุนการแก้ไขปัญหา เช่น การช่วยครูจัดการกับนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรม ลดภาระงานที่เกินความจำเป็น เช่น การแบ่งหน้าที่หรือจัดการเวลาให้เหมาะสม ส่งเสริมกิจกรรมที่เพิ่มความสุขในงาน จัดกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น โครงการพัฒนานวัตกรรมการสอน สนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างครู เช่น การสอนแบบบูรณาการ เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บริหารควรแสดงความทุ่มเทและจริงใจในบทบาทของตนเอง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ครู

2.4 สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) ปฏิบัติอย่างเท่าเทียม มอบโอกาสการพัฒนาทั้งในด้านอาชีพและส่วนบุคคลแก่ครูทุกคน ใช้เกณฑ์ประเมินผลที่โปร่งใสและเป็นธรรม ส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตร จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคีในทีม เช่น การทำงานเป็นกลุ่มหรือกิจกรรมสันทนาการ ลดการแข่งขันที่ไม่จำเป็น และเน้นความร่วมมือในองค์กร สร้างความยืดหยุ่นในการบริหาร เข้าใจปัญหาและความต้องการของครูแต่ละคนอย่างเท่าเทียม ปรับรูปแบบการทำงานให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละบุคคล

3. ด้านความรักในงาน

3.1 ทาน (การให้)ให้การสนับสนุนที่เหมาะสม มอบโอกาสพัฒนาวิชาชีพ เช่น การสนับสนุนการอบรม สัมมนา หรือศึกษาต่อ จัดหาทรัพยากรการเรียนการสอนที่เพียงพอ เพื่อช่วยให้ครูสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ให้รางวัลและการยกย่อง มอบรางวัลหรือเกียรติบัตรให้กับครูที่มีผลงานดีเด่น ยกย่องในที่ประชุมหรือกิจกรรมโรงเรียน เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ

3.2 ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ใช้คำพูดที่ชื่นชมและให้กำลังใจ เช่น "งานนี้สำคัญมาก ครูทำได้ดีจริง ๆ" หลีกเลี่ยงคำพูดที่ตำหนิหรือวิจารณ์ในที่สาธารณะ เปิดโอกาสให้ครูแสดงความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะของครูอย่างจริงใจ ให้คำตอบและการสนับสนุนอย่างเป็นกันเองและเหมาะสม

3.3 อัตถจริยา (การทำประโยชน์) สนับสนุนความสำเร็จของครู ช่วยครูในการพัฒนาบทเรียนหรือโครงการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ สนับสนุนให้ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำคัญ เช่น การพัฒนาโรงเรียน หรือโครงการเพื่อชุมชน ส่งเสริมความสำเร็จที่เห็นผลเป็นรูปธรรม ประชาสัมพันธ์ผลงานของครู เช่น เผยแพร่บทความโครงการ หรือนวัตกรรมที่ครูพัฒนาขึ้น ช่วยครูนำเสนอผลงานในเวทีวิชาการหรือเวทีสาธารณะ

3.4 สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย/ความเป็นธรรม) ปฏิบัติต่อครูอย่างเท่าเทียมใช้เกณฑ์ประเมินผลงานที่โปร่งใสและเป็นธรรม จัดโอกาสพัฒนาวิชาชีพอย่างเท่าเทียมกันในทุกระดับ สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและให้ความเคารพ สนับสนุนความสัมพันธ์เชิงบวกในองค์กร เช่น กิจกรรมทีมเวิร์ค ให้ครูทุกคนรู้สึกว่ามีคุณค่าและได้รับการยอมรับโดยไม่มีการแบ่งแยก

4. ด้านการติดต่อสัมพันธ์

4.1 ทาน (การให้) การให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คำแนะนำกับเพื่อนร่วมงานอย่างเต็มที่ เช่น การแบ่งปันวิธีการสอนหรือแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สนับสนุนให้ครูช่วยเหลือและส่งเสริมการพัฒนาของนักเรียนอย่างจริงใจ เช่น การให้คำแนะนำในการเรียนหรือการช่วยแก้ปัญหาของนักเรียนที่มีปัญหา การให้ทรัพยากรที่จำเป็น การจัดหาทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับครู เช่น

หนังสือเรียน เครื่องมือการสอน หรือเทคโนโลยีที่จะช่วยให้การทำงานสะดวกและมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ครูสามารถแบ่งปันสิ่งที่มีค่า เช่น ความรู้ หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการทำงาน เพื่อการพัฒนาบุคลากรและสังคม

4.2 ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) การใช้คำพูดที่สร้างความเข้าใจและกำลังใจ ส่งเสริมให้ครูใช้คำพูดที่ให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมงาน นักเรียน และผู้ปกครอง เช่น การชื่นชมผลงาน หรือคำพูดที่ให้กำลังใจในสถานการณ์ที่ยากลำบาก

4.3 อัตถจริยา (การทำประโยชน์) การประพฤติปฏิบัติตามคำพูดและความตั้งใจ ส่งเสริมให้ครูทำงานอย่างมีความรับผิดชอบ และสร้างสรรค์ในสิ่งที่พูด เช่น การสนับสนุนการทำโครงการร่วมกัน หรือการจัดกิจกรรมพัฒนาการศึกษาเพื่อประโยชน์ของนักเรียน

4.4 สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) การรักษาความเท่าเทียมในการติดต่อสัมพันธ์ ส่งเสริมให้ครูได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมในทุก ๆ ด้าน เช่น การให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็น การรับฟังและการตัดสินใจร่วมกัน

5. ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน

5.1 ทาน (การให้) การให้การสนับสนุนที่เหมาะสม ส่งเสริมให้ครูได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การให้สื่อการสอนที่ทันสมัย ห้องเรียนที่สะดวกสบาย หรือการให้เวลาพักที่เพียงพอเพื่อช่วยลดความเครียดจากการทำงาน

5.2 ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) การใช้คำพูดที่สร้างกำลังใจ ส่งเสริมให้ครูใช้คำพูดที่เป็นมิตรและสร้างกำลังใจให้กับเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา เช่น การชื่นชมและขอบคุณผลงานที่ดี เพื่อกระตุ้นความภาคภูมิใจในการทำงาน การพูดคุยที่เปิดเผยและสุภาพ

5.3 อัตถจริยา (การทำประโยชน์) การทำงานที่มีคุณค่า ส่งเสริมให้ครูเห็นว่าการทำงานของตนเองมีคุณค่าต่อการพัฒนาโรงเรียนและสังคม เช่น การให้ครูมีโอกาสแสดงความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น การวิจัย การพัฒนาหลักสูตร หรือการจัดกิจกรรมพิเศษในโรงเรียน การเสริมสร้างการทำงานเป็นทีม ส่งเสริมให้ครูทำงานร่วมกันในโครงการต่าง ๆ

5.4 สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) การปฏิบัติต่อครูอย่างเป็นธรรม ส่งเสริมให้ครูได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในทุกด้าน เช่น การให้โอกาสที่เท่าเทียมในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ หรือการให้รางวัลตามผลการทำงานที่ดี การส่งเสริมการทำงานที่ยุติธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ ดังภาพที่ 5.1

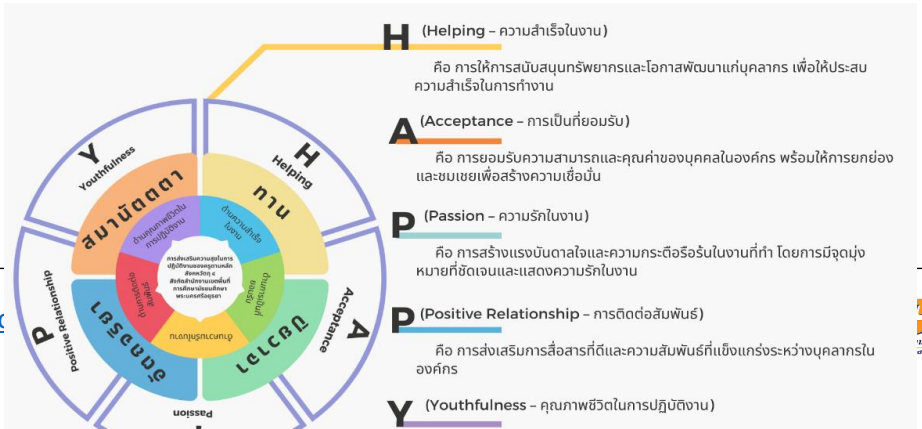

ภาพที่ 4.1 องค์ความรู้จากการวิจัย HAPPY
ที่มา: นางศศิธร ศรีทรัพย์

ภาพที่ 2 แนวทางการส่งเสริม HAPPY ในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4

จากภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา สามารถอธิบายได้ว่า

1. H: (Helping) – ความสำเร็จในงาน คือ การให้การสนับสนุนทรัพยากรและโอกาสพัฒนาแก่บุคลากรเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน

2. A: (Acceptance) – การเป็นที่ยอมรับ คือ การยอมรับความสามารถและคุณค่าของบุคคลในองค์กร พร้อมให้การยกย่องและชมเชยเพื่อสร้างความเชื่อมั่น

3. P: (Passion) – ความรักในงาน คือ การสร้างแรงบันดาลใจและความกระตือรือร้น ในงานที่ทำ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน

4. P: (Positive Relationship) – การติดต่อสัมพันธ์ คือ การส่งเสริมการสื่อสารที่ดีและความสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างบุคลากรในองค์กร

5. Y: (Youthfulness) – คุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน คือ การดูแลและให้ความสำคัญกับสุขภาพทั้งกายและใจของบุคคลในองค์กร การส่งเสริมการดูแลตัวเองและการมีชีวิตการทำงานที่สมดุล เพื่อให้ทุกคนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

6. สรุป

การวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า การส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูตามหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูได้ โดยพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุด คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน เรียกว่า ทาน การพูดจากันด้วยถ้อยคำสุภาพ เรียกว่า ปิยวาจา การช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น เรียกว่า อัตถจริยา และการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เรียกว่า สมานัตตตา

จากการวิเคราะห์สภาพทางการส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ที่เกี่ยวกับประเด็นด้วยได้แก่ 1) ด้านความสำเร็จในงาน 2) ด้านการเป็นที่ยอมรับ 3) ด้านความรักในงาน 4) ด้านการติดต่อสัมพันธ์ 5) ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน แนวทางนี้ช่วยพัฒนาทั้งมิติส่วนบุคคลและสังคมส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครูด้านการติดต่อสัมพันธ์ สามารถทำได้โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยการประยุกต์ใช้หลักทั้งสี่จะช่วยให้ครูมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แนวทางการส่งเสริมในการปฏิบัติงานของครูคือ ต้องเตรียมสอนให้พร้อมและวิธีการสอนที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ ผู้บริหารและครูปฏิบัติหน้าที่ด้วยความจริงจังและซื่อสัตย์ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพครู เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการ

สร้างเครือข่ายการเรียนรู้และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียน และชุมชน แนวทางการส่งเสริมในการปฏิบัติงานที่ดีของครู คือ การเตรียมสอน ครูควรเตรียมแผนการสอนอย่างสร้างสรรค์ และซื่อสัตย์ต่อองค์กร มีการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้านความสำเร็จในงาน ด้านเป็นที่ยอมรับ ด้านความรักในงาน ด้านการติดต่อสัมพันธ์ และด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน

การส่งเสริมการเรียนรู้และมีส่วนร่วมบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเป็นไปอย่างบรรลุผล ความคิดที่ว่ายิ่งองค์กรมีความพร้อมทางด้านหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และ สมานัตตตา มากเพียงใดก็จะเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งการพัฒนาด้านคุณธรรม และจริยธรรม ควบคู่ไปด้วยเพื่อปรับใช้การบริหารของคนในองค์กร อีกทั้งยังช่วยกันลดความขัดแย้งและสร้างสรรค์บรรยากาศการทำงานที่ดีในสถานศึกษาและสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงหรือพัฒนาการบริหารงาน สามารถบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ให้เกิดประสิทธิผลต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1.1 ด้านความสำเร็จในงาน ผู้บริหารควรจัดสรรทรัพยากร เช่น สื่อการสอน อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่จำเป็น ใช้คำพูดที่สร้างสรรค์และให้กำลังใจ ส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อครู 1.2 ด้านการเป็นที่ยอมรับ ผู้บริหารควรให้โอกาสครูพัฒนาตนเอง จัดอบรมสัมมนา ใช้คำพูดสร้างแรงบันดาลใจ ชมเชยผลงานของครูอย่างจริงใจ ใช้คำพูดที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจ ช่วยเหลือครูในการทำงาน สนับสนุนการแก้ไขปัญหา ปฏิบัติอย่างเท่าเทียม มอบโอกาสการพัฒนาทั้งในด้านอาชีพ 1.3 ด้านความรักในงาน ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนที่เหมาะสม มอบรางวัลหรือเกียรติบัตรให้กับครูที่มีผลงานดีเด่น ยกย่องในที่ประชุมหรือกิจกรรมโรงเรียน สนับสนุนความสำเร็จของครู ช่วยครูในการพัฒนาบทเรียนหรือโครงการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ สนับสนุนให้ครูมีส่วนร่วมในกิจกรรมสำคัญ 1.4 ด้านการติดต่อสัมพันธ์ ผู้บริหารควรการให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ครูมีโอกาสให้ความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำกับเพื่อนร่วมงานอย่างเต็มที่ 1.5 ด้านคุณภาพชีวิตในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนที่เหมาะสม ส่งเสริมให้ครูได้รับการสนับสนุนทั้งในด้านทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวก การทำงานที่มีคุณค่า ส่งเสริมให้ครูเห็นว่าการทำงานของตนเองมีคุณค่าต่อการพัฒนาโรงเรียนและสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1. สถานศึกษาควรนำผลการวิจัย ด้านทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ตสนับสนุนให้ครูใช้เครื่องมือออนไลน์ เพื่อสื่อสารกับผู้ปกครองผ่านแอปพลิเคชันสำหรับการติดตามพัฒนาการของนักเรียน การร่วมมือกับผู้ปกครองในการดูแลการเรียนสนับสนุนให้ครูสร้างเครือข่ายหรือชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ 2. สถานศึกษาควรนำผลการวิจัย ด้านทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายการใช้งานเทคโนโลยีที่ชัดเจน โดยครอบคลุมถึงข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล รวมถึงการจัดการเกี่ยวกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนเพื่อให้ครูปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1. ผลการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สถานศึกษาควรนำผลวิจัย ด้านความรักในงาน ไปเป็นแนวทางในส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ภายในสถานศึกษาต่อไป 2. ผลการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ตามหลักสังคหวัตถุ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สถานศึกษาควรนำผลวิจัย ด้านความสำเร็จในงาน ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงเพื่อส่งเสริมความสุขในการปฏิบัติงานของครู ภายในสถานศึกษาต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560ก). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, บริษัท พริกหวานกราฟฟิค.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560ข). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

ชลดา บัวสี. (2560). *ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดองค์การแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียนกับขวัญกำลังใจในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนคร ศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.

ชลตวรรณ ขุมเพ็ชร. (2563). *ระบบการส่งเสริมความสุขตามหลักพุทธธรรมของครูสำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.* ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธนพล กฤตยานนท์. (2563). *การพัฒนาวีดีทัศน์เรื่อง ไวยากรณ์ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้อย่างมีความสุขในโรงเรียนกวดวิชา.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระครูสังฆรักษ์ทองใบ อคฺคธมฺโม (มานะทน). (2559). *การบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตภาษีเจริญ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระจตุพร เทวธมฺโม (ใจยิ้ม). (2559). *การบริหารงานวิชาการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากาญจนพัฒน์ สุรจิตฺโต (รัตนสินธุ์). (2559). *ศึกษาการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูไพโรจน์กิจจาทร (สกุล สุภทฺโท) (2559). *การศึกษาความคิดเห็นของครูต่อการบริหารงานบุคคลตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา เขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พัชรพร พิพัฒน์พงศกร. (2555). *ภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิชญา บุตรธาจารย์. (2565). *การเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานของครูฐานวิถีชีวิตใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรีเขต 2.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

พิณญ์บุหงา แสงศรีธรรมะกูล. (2565). *ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา. (2567). *แผนปฏิบัติราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2567*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา.

อรชา ประสาทชัย. (2561). *แนวทางการพัฒนาความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237146

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The Guidelines Promoting to Well-being of Student in the Digital Age Based on Bhavana 4 Principles of Meditation, Wachiraprakarn School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

อินทิตา ภิรัชกาญจณ์[1]*

Inthita Phiratkarn[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. อินทิตา ภิรัชกาญจณ์*

Inthita Phiratkarn*

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: areeya.khayan1994@gmail.com

คำสำคัญ:

การส่งเสริมสุขภาวะนักเรียน, ยุคดิจิทัล, หลักภาวนา 4

Keywords:

Student Well-being Promotion, Digital Age, Four Principles of Meditation

Article history:

Received: 06/02/2025

Revised: 25/03/2025

Accepted: 31/03/2025

Available online: 17/11/2025

How to cite:

Phiratkarn, I. (2025). The Guidelines Promoting to Well-being of Student in the Digital Age Based on Bhavana 4 Principles of Meditation, Wachiraprakarn School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 69-84.

ABSTRACT

This research article aimed to study the conditions and methods of promoting students' health in the digital age, including proposing guidelines for promoting health according to the four principles of meditation in the Wachiraprakarn School Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, by using mixed-method research. The quantitative data were collected from a sample group consisting of 108 administrators and teachers through an opinion questionnaire, and qualitative data from interviews with 9 experts. The content analysis was performed by proposing appropriate promotion guidelines. The quantitative data analysis was used by frequencies, percentages, and standard deviation.

The research findings indicated that 1) the overall and all aspects of student health promotion in the digital age were at a high level because there were continuous health promotion and progress in all aspects. 2) Promoting the health of students in the digital age according to the four principles of meditation consisted of 4 main areas: physical health, mental health, intellectual health, and social health. 3) The guidelines for promoting health in each area according to the four principles of meditation consisted of physical meditation, moral meditation, mental meditation, and wisdom meditation which were emphasized by comprehensive development to enhance health in the body, mind, intellect, and society to suit the digital age and current challenges. The results of this research could be used as a guideline for developing and promoting the

health of students in schools and other educational institutions in the digital age effectively and sustainably.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและวิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล รวมทั้งเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะตามหลักภาวนาในกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยวิจัยแบบผสานวิธี ใช้การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารและครู จำนวน 108 คน ผ่านแบบสอบถามความคิดเห็น และข้อมูลเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน โดยใช้การ วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมที่เหมาะสม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล โดยรวมและในทุกด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากมีการส่งเสริมสุขภาวะอย่างต่อเนื่องและมีความก้าวหน้าในทุกด้าน 2) การส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย 4 ด้านหลัก คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางปัญญา และสุขภาวะทางสังคม 3) แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะในแต่ละด้านตามหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยเน้นการพัฒนาอย่างครบวงจรเพื่อเสริมสร้างสุขภาพทั้งร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมให้เหมาะสมกับยุคดิจิทัล และความท้าทายในปัจจุบัน ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในโรงเรียนและสถานศึกษาอื่น ๆ ในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

1. บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งปัจจัยสำคัญในการพัฒนาดังกล่าวประกอบไปด้วยปริมาณ และคุณภาพของประชาชน ปริมาณทรัพยากรธรรมชาติ การสะสมทุนในการพัฒนา และความเจริญด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในการพัฒนาคุณภาพประชาชนนั้น นอกจากการพัฒนาด้านการศึกษาแล้วยังรวมถึงการพัฒนาสุขภาพกาย สุขภาพจิต ของประชาชนและเยาวชนที่เป็นอนาคตของชาติ ในการพัฒนาต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เครื่องมือสำคัญในการพัฒนา คือ การศึกษา ในขณะเดียวกันการส่งเสริมด้านสุขภาพเด็กก็ต้องพัฒนาและให้ความสำคัญควบคู่กันไปด้วย โดยเป้าหมายหลัก คือ การสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถและศักยภาพในการดำรงชีวิตทั้งส่วนตัวและการงาน เป็นคนเก่งในวิชาชีพ เป็นคนที่มีความประพฤติดีมีคุณธรรมเป็นคนดีของสังคม มีการเจริญเติบโตที่สมบูรณ์เหมาะสมตามวัย มีพฤติกรรมสุขภาพดี พร้อมทั้งมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เหมาะสม มีเกียรติ มีความภูมิใจในตนเอง และความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การมีสุขภาพดีจะเป็นส่วนเสริมสร้างให้ร่างกายและจิตใจพร้อมที่จะเรียนรู้เพิ่มพูนสติปัญญามากขึ้น รู้จักปฏิบัติต่อตนเองสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ก็จะย้อนกลับทำให้สุขภาพดีขึ้นด้วยเป็นวงจรเช่นนี้ ครอบครัว ชุมชน สถานที่ทำงาน และสถาบันการศึกษาทุก

ระดับล้วนมีส่วนพัฒนาคนในมิติดังกล่าว (พงษ์นรินทร์ เหล็กกล้า และคณะ, 2565: 32-38) เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายดังกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2552 มุ่งให้สถานศึกษาจัดทำมาตรฐานการศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐาน การประเมินขององค์กรภายนอกและเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น เพื่อให้เป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และสอดคล้องกับเป้าหมายหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย โดยมีมาตรฐานเป็นตัวกำกับในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายดังกล่าว (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551: 23-24)

โรงเรียนประถมศึกษาในกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนที่อยู่ในชนบท ซึ่งปัญหาสุขภาวะที่สำคัญของเด็กวัยเรียนที่พบในชนบท ได้แก่ โรคฟันผุ ปัญหาภาวะโภชนาการ และปัญหาโรคที่เกี่ยวกับสุขวิทยาส่วนบุคคลอีกหลายปัญหาได้แก่ เหา กลาก เกลื้อน ซึ่งพบมากในกลุ่มนักเรียนรับประถมศึกษา ซึ่งปัญหาสุขภาพและความสะอาดของเด็กมีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูของมารดา ส่วนการพัฒนาทางร่างกายและภาวะสุขภาพของเด็กอายุ 6-12 ปี มีความสัมพันธ์กับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว ซึ่งสภาพปัจจุบันของสังคมในชนบท พ่อแม่ต้องออกไปทำงานแต่เช้า กลับบ้านมาช่วงเย็นหรือค่ำ ทำให้ไม่มีเวลาดูแลบุตรด้วยตัวเอง รายได้ที่ได้รับไม่สูงพอ เนื่องจากระดับการศึกษาไม่สูงจึงทำให้งานที่ทำเป็นชั้นแรงงานเป็นส่วนใหญ่ การดูแลเด็กจึงเป็นหน้าที่ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่สูงอายุที่มีข้อจำกัด อาจขาดความเข้มงวดในการดูแลเอาใจใส่เรื่องความสะอาดและสุขภาพของเด็ก หรือยิ่งกว่านั้นไม่มีปู่ ย่า ตา ยาย คอยดูแล และเด็กที่พอช่วยเหลือตัวเองได้ก็จะถูกปล่อยให้ดูแลตนเอง จึงทำให้เกิดปัญหาสุขภาพของเด็กนักเรียนในเขตชนบท

หลักภาวนา 4 คำว่า ภาวนา ปรากฏในพระไตรปิฎก ในหมวดภาวนา 4 ประการ คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา ปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นการพัฒนามนุษย์ทั้ง 4 ในด้านการสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22, 2539: 144-146) นอกจากนี้ ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ภาวนา 4 คือ การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอก ทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่มีคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ 2) สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลกันและกัน 3) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การกฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย 4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา ในบาลีที่ว่ามาท่านแสดงภาวนา 4 ในรูปที่เป็นลักษณะของบุคคลจึงเป็นภาวิต 4 คือ ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา ผู้ที่ได้เจริญศีล จิต และปัญญาแล้วบุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555: 70-71)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์การนำหลักภาวนา 4 คือ การฝึกอบรมการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา ที่เจริญแล้ว ทำให้ชีวิตมีการพัฒนากาย ใจ และสังคม มีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม จิตใจเข้มแข็ง สงบสุขและมีความรู้ความเข้าใจตามความ

จริง รู้เท่าทันชีวิต ทำจิตให้อิสระพ้นจากกิเลสในจิตใจ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนยุคดิจิทัลในกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารและครู กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียน จำนวน 9 คน ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

2. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครู ในกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน108 คน จำนวน 11 โรงเรียน ใช้เป็นประชากรในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 9 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครูกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สายงาน ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานตามหลักภาวนา 4 ตอนที่ 2 แบบสอบถาม เป็นการเก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารและครูตามหลักภาวนา 4 ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ

วิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ครูให้คำตอบเป็นข้อเสนอแนะแนวทางหรือวิธีการพัฒนา ให้กับผู้วิจัยได้นำผลจากข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาต่อไป

ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง เกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4

2. การนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหา ความชัดเจนของภาษาของแบบสัมภาษณ์ในเบื้องต้น

3. การนำความคิดเห็นมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ตามคำแนะนำอาจายที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งก่อนนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4. แบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

1. การนำแบบสอบถามปรับแก้ไขตามคำชี้แนะจากกรรมการที่ปรึกษาเป็นที่เรียบร้อย และมีความสมบูรณ์ถูกต้อง และตรงวัตถุประสงค์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อ จากนั้นนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวิจัย (Item-Objective Congruence; IOC) และเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป

2. การนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษา และเนื้อหารายข้อของเครื่องมือวิจัย ก่อนนำไปทดลองใช้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย

3. การนำแบบสอบถามที่บรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย (Try out) จำนวน 30 ชุด กับผู้บริหารและครู โรงเรียนวัดโคกช้าง (ราษฎร์บำรุง) และโรงเรียนวัดราษฎร์บำเพ็ญ เพื่อหาค่า Cronbach's Alpha ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย และได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.981

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ

1) การศึกษาสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ในประเด็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. สุขภาวะทางกาย 2. สุขภาวะทางจิต 3. สุขภาวะทางปัญญา และ 4. สุขภาวะทางสังคม จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ ตำรา วารสาร เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไปต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การยื่นหนังสืออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครูกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน

3) ผู้วิจัยส่งหนังสือขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย พร้อมกับแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ถึงผู้บริหารสถานศึกษาด้วยตนเอง และหลังจากนั้นผู้วิจัยไปรับแบบสอบถามขึ้นมาด้วยตนเอง

4) ผู้วิจัยไปรับข้อมูลแบบสอบถามที่นำไปเก็บรวบรวมจากสถานศึกษาต่าง ๆ กลับมา และนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วดำเนินการวิเคราะห์สรุปผลตามขั้นตอนของการวิจัย

ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ

1) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไปต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสืออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียน จำนวน 9 รูป/คน

2) ผู้วิจัยประสานงานโดยการนัดหมายการสัมภาษณ์ สถานที่สัมภาษณ์

3) การดำเนินการสัมภาษณ์ ตาม วัน เวลา ที่นัดหมาย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. การวิจัยเชิงปริมาณ

1) วิเคราะห์แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การสอนวิเคราะห์โดยใช้ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2) วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ หาค่า ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3) วิเคราะห์หาค่า IOC เพื่อหาค่าความสอดคล้องกับของแบบสอบถามที่ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน เพื่อประเมินคุณภาพของแบบสอบถามให้ได้ข้อเสนอแนะในการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาเชิงโครงสร้างและความเที่ยงตรงของเนื้อหา และนำคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC และคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.06 ขึ้นไป

4) การหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย จำนวน 30 ชุด กับผู้บริหารและครู โรงเรียนวัดโคกช้าง และโรงเรียนวัดราษฎร์บำเพ็ญ เพื่อค่า Cronbach's Alpha ของความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.981

5) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้บริหาร และครูประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา สายงานตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานโดยใช้สถิติค่าร้อยละ (Analysis Frequencies)

6) วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถาม เกี่ยวกับการศึกษาสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล โดยใช้สถิติวิเคราะห์ Factor Analysis Descriptive วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การแปลผลของคะแนนค่าเฉลี่ยระดับคะแนนวัดระดับค่า 5 ระดับ

ข. การวิจัยเชิงคุณภาพ

1) การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ

2) การนำข้อความจากการสัมภาษณ์ และจดบันทึกมาจำแนกประเด็น และเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

4) วิเคราะห์ข้อเสนอแนะ แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4

5) การนำข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ มาสังเคราะห์ผลให้สอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอโดยวิธีการพรรณนา การอ้างอิงคำพูดบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปผู้บริหารและครูกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของบุคลากรของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งและประสบการณ์การในการทำงาน ดังตารางต่อไปนี้ 1) ด้านเพศพบว่า ผู้บริหารและครูของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน เป็นหญิง จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 78.7 เป็นชาย จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 21.3 2) ด้านอายุ พบว่า ผู้บริหารและครูของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน มีอายุ 20-29 ปี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 25.9 มี 30-39 ปี จำนวน 48 คน คิดเป็นร้อยละ 44.4 มีอายุ 40-49 ปี จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 21.3 มีอายุ 50 ปี ขึ้นไป จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3 3) ด้านระดับการศึกษา พบว่า ผู้บริหารและครูของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 ปริญญาโท จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 25.9 ปริญญาเอก จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3 4) ด้านตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครูของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 108 คน ประกอบด้วยผู้บริหาร จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 10.2 ครู จำนวน 97 คน คิดเป็นร้อยละ 89.8 5) ด้านประสบการณ์ในการทำงานพบว่า จำนวน 108 คน มีประสบการณ์การสอนต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อย 33.3 มีประสบการณ์การสอน 5-11 ปี จำนวน 39 คน คิดเป็นร้อยละ 36.1 และมีประสบการณ์การสอน 11-15 ปี ขึ้นไป จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 30.6

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมสุข ภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลของกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ ได้แก่ สุขภาวะทางกาย, จิต, ปัญญา และสังคม โดยมีการวัด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการส่งเสริมสุขภาวะในแต่ละมิติ ซึ่งแสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานในตารางที่ 1 เพื่อสะท้อนถึงระดับการรับรู้และความพึงพอใจของนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องในบริบทดิจิทัล

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

สภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม	N = 108 คน			
	ระดับความคิดเห็น			
	μ	σ	ระดับ	อันดับ
1. สุขภาวะทางกาย	4.22	0.56	มาก	2
2. สุขภาวะทางจิต	4.23	0.55	มาก	1
3. สุขภาวะทางปัญญา	4.03	0.65	มาก	4
4. สุขภาวะทางสังคม	4.18	0.57	มาก	3
ภาพรวม	4.16	0.55	มาก	

จากตารางที่ 1 ความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55

4.3 การเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียน วชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. สุขภาพทางกาย คือ ร่างกายสามารถทำงาน และดำรงอยู่ได้ตามควรแก่อัตภาพ เช่น เด็กเล็กที่ควรจะนั่ง และคลานได้ก็ควรจะนั่งและคลานได้ แต่ไม่ควรจะเดินหรือวิ่ง คนชราที่เดินไม่ไหวก็ไม่ควรจะเดิน จะทำให้หกล้ม และเกิดการบาดเจ็บได้ ความสุขทางกายจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถทำงาน และดำรงอยู่ได้เหมือนกันหมด

2. สุขภาพทางใจ คือ อารมณ์ และความรู้สึกที่รื่นรมย์ ยินดีและเป็นสุข ไม่เครียดกังวล ไม่เจ็บใจเสียใจ ไม่โกรธเคือง คลั่งแค้นจนเกินไป มีสติสัมปชัญญะ และความคิดอ่านตามควรแก่อายุ แก่อัตภาพและสภาพแวดล้อม คนที่รู้สึกหวั่นไหวง่าย หงุดหงิดง่ายมักจะเกิดเป็นโรคประสาทซึ่งถ้ากำเริบรุนแรงจนขาดสติสัมปชัญญะหรือความคิดอ่านสับสนเลอะเลือนไม่อยู่ในความเป็นจริงก็จะเกิดเป็นโรคจิตได้

3. สุขภาพทางจิตหรือบางทีใช้คำว่าจิตวิญญาณ คือ ความสุขที่เกิดจากการเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจความจริงแห่งชีวิต และสรรพสิ่ง จนเกิดความรอบรู้เห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลอันสมควรแก่เหตุไม่ยินดียินร้ายไม่เป็นฝักเป็นฝ่ายกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และเกิดความรักความปรารถนาให้สรรพสิ่งมีความสุข โรคทางจิตวิญญาณหรือโรคทางจิต หมายถึง ความโลภ โกรธ หลง ที่เกินขอบเขตจนสามารถทำลายล้างผู้อื่น และธรรมชาติได้อย่างโหดเหี้ยม

ปราศจากหิริโอตตัปปะ และมโนธรรมใด ๆ ทั้งที่มีสติสัมปชัญญะเหมือนคนทั่วไปไม่ได้สับสนเลอะเลือนหรือวิกลจริต

4. สุขภาพทางสังคม คือ ความสามารถในการอยู่ร่วมกับคนอื่น และสิ่งแวดล้อมในสังคมของตนได้อย่างมีความสุข โดยสมาชิกในสังคมต่างมีน้ำใจ ไม่เบียดเบียนกัน และกัน ความรักความเข้าใจกัน และกัน ความพร้อมที่จะปฏิบัติตามกติกาที่ได้ร่วมกันวางไว้ ความเอาใจใส่ความมีน้ำใจการให้อภัย การเอื้ออาทร การอดทน และอื่น ๆ การมีสุขภาพจึงไม่ใช่การปราศจากโรค แต่เป็นการมีความสุข ความสุขจะเกิดขึ้นเมื่อรักษาสมดุลระหว่างกายกับจิต และใจของตนไว้ และรักษาสมดุลระหว่างกาย และจิตใจของตนเองกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิต

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

สภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพอยู่ในระดับมาก เพราะว่าในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน การส่งเสริมสุขภาวะของนักเรียนจึงเป็นเรื่องที่ท้าทายยิ่งขึ้น ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคนี้จึงต้องเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการใช้เทคโนโลยีและกิจกรรมอื่น ๆ รวมถึงการปลูกฝังทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เด็ก ๆ เติบโตขึ้นอย่างมีสุขภาพที่ดีทั้งด้านสุขภาวะทางจิต ด้านสุขภาวะทางกายด้านสุขภาวะทางสังคม และด้านสุขภาวะทางปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของไพฑูรย์ พวงยอด (2565: 634-635) พบว่า 1) สภาพการพัฒนาโรงเรียนสุขภาวะ มีการพัฒนาโดยรวมอยู่ในระดับมาก และด้านการพัฒนาโรงเรียนสุขภาวะอยู่ในระดับมาก โดยผู้วิจัยได้เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านโรงเรียนเป็นสุข ด้านผู้เรียนเป็นสุข ด้านชุมชนเป็นสุข ด้านสภาพแวดล้อมเป็นสุข และด้านครอบครัวเป็นสุข และ 2) แนวทางพัฒนาโรงเรียนสุข ภาวะโรงเรียนสุข ภาวะกรณีศึกษา โรงเรียนบ้านโนนสังข์ศรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา มุกดาหาร คุณลักษณะของผู้เรียนดี มีสุขภาวะเป็นผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ก้าวทันเทคโนโลยีดิจิทัลมีสุขภาพจิตที่ดี มีสุขภาพกายที่แข็งแรง กล้าคิดกล้าทำ สำนึกรักบ้านเกิด ปลอดสิ่งเสพติด คุณลักษณะของโรงเรียนดีควรมีระบบบริหารเสมอภาค คุณลักษณะของชุมชนที่ดีควรมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนมีส่วนร่วม สร้างเครือข่ายชุมชนปราศจากสิ่งเสพติดทุกชนิด

1) ด้านสุขภาวะทางกาย พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก เพราะว่าให้ความสำคัญกับการนอนหลับให้เพียงพอ เน้นการออกกำลังกายสม่ำเสมอส่งเสริมให้มีการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลให้สุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริมาศ ติยะบุตร (2560) พบว่า 1) ระดับสุขภาวะของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 2) ภาวะโภชนาการ ความฉลาดทางอารมณ์ ความรับผิดชอบ พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมการออกกาลังกาย และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์กับสุขภาวะของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 มี 4 ปัจจัย โดยเรียงลำดับปัจจัยที่มีอิทธิพลมากไปหาน้อย

ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรม การบริโภค พฤติกรรมการออกกำลังกาย และภาวะโภชนาการ ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยเหล่านี้กบสุขภาวะของนักเรียน เท่ากับ 0.534 และปัจจัยเหล่านี้ สามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของสุขภาวะ ได้ร้อยละ 28.6 ซึ่งสามารถสร้างสมการถดถอย ในรูปคะแนนดิบ และคะแนนมาตรฐาน

2) ด้านสุขภาวะทางจิต พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก เพราะว่า เน้นย้ำให้ความสำคัญต่อสุขภาพจิตที่ร่าเริงแจ่มใส มีอารมณ์ที่ดีกับเพื่อน ๆ และครูทุกคน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ได้รับประสบการณ์ตรงในด้านการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับงานวิจัยของวไลลักษณ์ พุ่มพวง และคณะ (2565: 138) พบว่า มุมมองที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาวะทางใจ และการป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของนักเรียนครูและผู้บริหารเป็นไปในทิศทางสอดคล้องกันโดยมีมุมมองสำคัญดังนี้ 1) ลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดีและไม่ดี โดยผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดีมีการแสดงออกทางความคิด อารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมของผู้มีความสุข ส่วนผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ไม่ดีมีลักษณะของผู้มีความทุกข์ 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางใจ ได้แก่ความสัมพันธ์กับผู้อื่นการเรียนการทากิจกรรมที่ชอบการถูกทาโทษการรังแกกันการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น 3) วิธีการเผชิญปัญหาของนักเรียน มีทั้งแบบมุ่งจัดการอารมณ์และจัดการปัญหา ซึ่งครูและผู้บริหารมีส่วนช่วยนักเรียนโดยสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจใช้การสอนและยกตัวอย่าง เป็นต้น

3) ด้านสุขภาวะทางปัญญา พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมทุกข้อ อยู่ในระดับมาก เพราะว่า มีการจัดกิจกรรมการส่งเสริมให้กับนักเรียนในด้านทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์และคิดริเริ่มใหม่ ๆ ฝึกให้คิดเชิงบวกและเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมา สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุนทรวีรบัณฑิต (2566: 295) พบว่า 1. สุขภาวะทางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ คือการหาวิธีการเรียนให้มีความสุข โดยใช้หลักศาสนาเข้ามาปรับใช้ในการเรียน เพื่อนร่วมชั้นเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดความสุข ด้านภายในคือสมาธิ ถ้ามีสมาธิ มีสติก็จะส่งผลให้เกิดความสำเร็จ ให้มีความละเอียดถี่ถ้วน มีความเชื่อมันในตนเอง 2. การพัฒนาการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์พบว่ามีองค์ประกอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางปัญญาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

4) ด้านสุขภาวะทางสังคม พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อสภาพการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมทุกข้ออยู่ในระดับมาก เพราะว่า มีการส่งเสริมในการทำกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน ๆ ให้สามารถปรับตัวเข้ากับกลุ่มเพื่อนได้ดี ฝึกให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมได้อย่างมั่นใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของเทวีพันธ์ เยาวไสย (2563) พบว่า สภาพปัจจุบันของการส่งเสริมสุขภาวะภายในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก สำหรับสภาพที่พึงประสงค์ ของการส่งเสริมสุขภาวะภายในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์โดยรวม และรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการ

จำเป็น พบว่า ด้านการส่งเสริมสุขภาวะในโรงเรียนมีความต้องการจำเป็นมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านคนมีสุขภาวะ ส่วนด้านที่มีความจำเป็นน้อยที่สุด คือ ด้านการส่งเสริมสุขภาวะในชุมชนและสังคม

2. ผลการศึกษาวิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ในประเด็น ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1. สุขภาวะทางกาย 2. สุขภาวะทางจิต 3. สุขภาวะทางปัญญา 4. สุขภาวะทางสังคม กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวิธีการส่งเสริม

1) ด้านสุขภาวะทางกาย นักเรียนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ แสดงถึงการดูแลสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งร่วมกันสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่ดีในนักเรียน โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

2) ด้านสุขภาวะทางจิต สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพจิต การปลูกฝังทักษะชีวิตที่จำเป็น เช่น การจัดการอารมณ์ การแก้ปัญหา และการคิดเชิงบวก รวมถึงการส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านจิตใจที่สมบูรณ์แบบ โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ การฝึกสมาธิ การให้คำปรึกษา และการให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิต

3) ด้านสุขภาวะทางปัญญา นักเรียนมีความพร้อมในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เนื่องจากมีพัฒนาการทางอารมณ์และสังคมที่ดี โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและน่าสนใจ เพื่อกระตุ้นให้เด็กอยากเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

4) ด้านสุขภาวะทางสังคม นักเรียนมีความสามารถในการเข้าสังคมสูง และได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อเติบโตเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม พัฒนาทักษะส่วนบุคคลและทักษะทางสังคมควบคู่กันไป โดยมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น กิจกรรมกลุ่ม โครงงาน และการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพื่อฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกัน ส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมบริการชุมชนและการฝึกปฏิบัติธรรม

วิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของวรีพรรณ หังสสูตร (2552) พบว่า 1. นักเรียน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ส่วนมากศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ได้รับค่าอาหารวันละ 51-100 บาท มีบิดาจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า และมีมารดาจบการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า บิดาและมารดาประกอบอาชีพรับจ้าง รูปร่างของบิดาและมารดามีลักษณะ สมส่วน/พอดี 2. พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมการออกกำลังกาย และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะ โภชนาการของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง 3. นักเรียนมีภาวะสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง 4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะสุขภาพของนักเรียน ได้แก่ พฤติกรรมการบริโภค พฤติกรรมการออกกำลังกาย ทัศนคติที่ดีต่อการบริโภคอาหาร 5. ภาวะสุขภาพของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพไม่แตกต่างกัน

3. การเสนอแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ในประเด็น ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1. สุขภาวะทางกาย 2. สุขภาวะทางจิต 3. สุขภาวะทางปัญญา 4. สุขภาวะทางสังคม ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยเสนอแนวทางการส่งเสริมตามหลักภาวนา 4 ต่อไปนี้

1) กายภาวนา ผู้บริหารและครู ควรจัดกิจกรรมให้เข้ากับรายวิชาต่าง ๆ มีกิจกรรมที่เน้นการออกกำลังกายหลากหลายตามความสนใจของผู้เรียน รับประทานอาหารที่มีส่งเสริมการนอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ

2) ศีลภาวนา ผู้บริหารและครู ควรส่งเสริมในการเรียนการสอน โดยสอดแทรกหลักธรรมทางศาสนาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีกิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเริ่มเรียน กิจกรรมบริการชุมชน

3) จิตตภาวนา ผู้บริหารและครู ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และส่งเสริมจัดหาหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง การทำสมาธิ

4) ปัญญาภาวนา ผู้บริหารและครู ส่งเสริมการสร้างสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาให้กับนักเรียน จัดกิจกรรมการคิดวิเคราะห์ สร้างสถานการณ์จำลองให้ ส่งเสริมการจัดมุมหนังสือ ส่งเสริมการอ่าน และแนะนำหนังสือที่เหมาะสม มีมุมผ่อนคลายให้กับนักเรียนส่งเสริมการเรียนรู้กิจกรรมนอกห้องเรียน

แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สอดคล้องกับงานวิจัยของริญญารัตน์ วรจินตนาลักษณ์ (2562) พบว่า 1. ผลการศึกษาสภาพสุขภาวะยุคไทยแลนด์ 4.0 ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้านสุขภาวะทางกาย มีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ สุขภาวะทางจิต มีจิตใจที่เป็นสุข สุขภาวะทางสังคม มีการอยู่ร่วมกันได้ดี สุขภาวะทางปัญญา มีความสุขที่เกิดจากมีจิตใจสูงทั้ง 4 ด้าน เป็นเชิงบวก นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในระดับที่ดีมากในการดูแลสุขภาพตามยุคไทยแลนด์ 4.0 2. ผลการศึกษาสุขภาวะยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามหลักภาวนา 4 ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาพรวม นิสิตมีความคิดเห็นต่อสภาพสุขภาวะยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามหลักภาวนา 4 คือคือ ด้านกายภาวนา ด้านปัญญาภาวนา ด้านจิตภาวนา ศีลภาวนา ตามลำดับ 3. เสนอสุขภาวะยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามหลักภาวนา 4 ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้านกายภาวนา การดำเนินชีวิตให้มีความสุข ด้านศีลภาวนา พัฒนาศีล ด้านจิตภาวนา การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ ด้านปัญญาภาวนา แก้ปัญหา มีความเห็นถูกต้อง ตามความเป็นจริง

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลจากการศึกษาแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวะ 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ ได้ดังภาพที่ 1

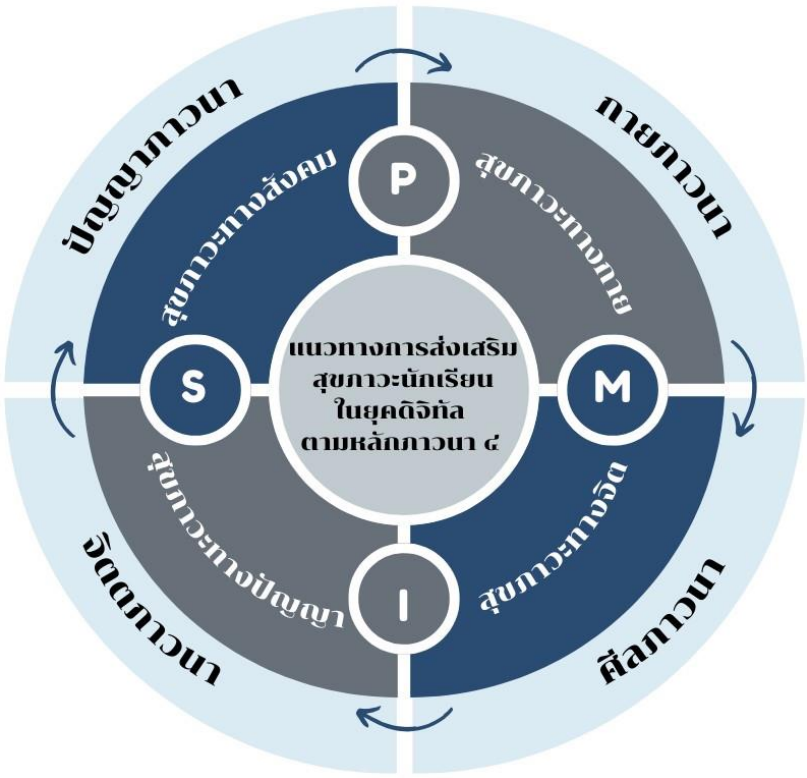

ภาพที่ 1 แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4

จากภาพสามารถอธิบายได้ว่า

1. P: สุขภาวะทางกาย (Physical Health) หมายถึง สภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่เจ็บป่วยง่าย และมีพลังงานเพียงพอในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. M: สุขภาวะทางจิต (Mental Health) หมายถึง สภาวะทางใจที่เป็นสุข สามารถปรับตัวแก้ปัญหา สร้างสรรค์ทำงานได้ มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความมั่นคงทางจิตใจ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ อยู่ในสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้

3. I: สุขภาวะทางปัญญา (Intellectual Health) หมายถึง สภาพที่บุคคลมีความรู้ความเข้าใจในตนเอง ชีวิต และโลกรอบข้าง สามารถนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังหมายถึงความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดชีวิต และมีความคิดสร้างสรรค์

4. S: สุขภาวะทางสังคม (Social Health) หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เราสร้างและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็น ครอบครัว เพื่อนฝูง ชุมชน สังคมการทำงาน หรือสังคมที่ใหญ่ขึ้นไปอีก

หลักภาวนา 4 หมายถึง หลักการสำคัญในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองทั้งทางกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อบรรลุถึงความสุขที่แท้จริงและหลุดพ้นจากทุกข์ โดยหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย 1) กายภาวนา 2) ศีลภาวนา 3) จิตตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา

7. สรุป

การวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 การเจริญการฝึกอบรมการพัฒนา มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล โดยพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุด คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ เรียกว่า กายภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย เรียกว่า สีลภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงาม เรียกว่า จิตภาวนา และการเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา

แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 คือ ด้านสุขภาวะทางกาย คือ การส่งเสริมสุขภาพนักเรียนในโรงเรียนมุ่งเน้นไปที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี ด้านสุขภาวะทางจิต คือ การส่งเสริมสุขภาพจิตของนักเรียนในโรงเรียน มุ่งเน้นไปที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพจิต การปลูกฝังทักษะชีวิตที่จำเป็น ด้านสุขภาวะทางปัญญา คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบองค์รวม ด้านสุขภาวะทางสังคม คือการส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันในโรงเรียนมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และทักษะทางสังคมควบคู่กันไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางวการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลให้เจริญก้าวหน้า เพียรพยายาม เอาใจใส่พิจารณาไตร่ตรองในการพัฒนาตนเองให้มีทักษะด้านดิจิทัลที่ดียิ่งขึ้น

8. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ด้านสุขภาวะทางกาย ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางกายในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการออกกำลังกาย เช่น สนามเด็กเล่น สนามกีฬา และการส่งเสริมการบริโภคอาหารที่มีประโยชน์ การให้ความรู้ด้านโภชนาการและสุขอนามัย แก่ทั้งนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษา นอกจากนี้ การบูรณาการกิจกรรมทางกายเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอน ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงและมีพัฒนาการที่ดี 2) ด้านสุขภาวะทางจิต ควรส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมโรงเรียนที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการเปิดใจ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะชีวิตและการจัดการอารมณ์ รวมถึงการจัดเตรียมช่องทางให้เด็กและเยาวชนได้ปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเปิดเผย 3) ด้านสุขภาวะทางปัญญา ควรจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและมีคุณภาพ การพัฒนาระบบการศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมด้านการคิดวิเคราะห์ จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ 4) ด้านสุขภาวะทางสังคม ควรส่งเสริมการสร้างสภาพแวดล้อมโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การส่งเสริมกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนและครู รวมถึงการจัดเตรียมช่องทางให้นักเรียนได้ปรึกษาปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ การให้ความรู้

เกี่ยวกับสุขภาพจิตและสังคมแก่ทั้งนักเรียนและบุคลากรทางการศึกษา ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีสุขภาพจิตที่ดีและมีความสุขในการใช้ชีวิต

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) สถานศึกษาควรนำผลวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ตามหลักภาวนา 4 “สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อสุขภาวะ” กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปปรับใช้ในการส่งเสริมต่อไป 2) สถานศึกษาควรนำผลวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ตามหลักภาวนา 4 “ส่งเสริมทักษะชีวิตและการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์” กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปปรับใช้ในการส่งเสริมต่อไป 3) สถานศึกษาควรนำผลวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล ตามหลักภาวนา 4 “ร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน” กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปปรับใช้ในการส่งเสริมต่อไป

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปต่อกลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้ 1) ควรวิจัยเรื่อง การพัฒนาแอปพลิเคชันหรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อส่งเสริมสุขภาวะดิจิทัลสำหรับนักเรียน กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ควรวิจัยเรื่องผลกระทบระยะยาวของการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนตามหลักภาวนา 4 ต่อพัฒนาการของนักเรียน กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ควรวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตของนักเรียนในยุคดิจิทัล: กรณีศึกษากลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

9. เอกสารอ้างอิง

เทวีพันธ์ เยาวไสย. (2563). *การพัฒนาแนวทางการบริหารส่งเสริมสุขภาวะภายในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดกาฬสินธุ์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

พงษ์นรินทร์ เหล็กกล้า และคณะ. (2565). ผลของการดูแลแบบสหสาขาวิชาชีพต่อผู้ป่วยเบาหวานชนิดที่ 2 คลินิกปฐมภูมิและองค์รวมโรงพยาบาลบางกรวย. *วารสารศูนย์อนามัยที่ 9*. 16 (2), 356-366.

พระครูสุนทรวีรบัณฑิต. (2566). สุขภาวะทางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*. 8 (3), 295-307.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ไพฑูรย์ พวงยอด. (2565). การพัฒนาโรงเรียนสุขภาวะกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านโนนสังข์ศรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มุกดาหาร. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 7 (12), 634-651.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 22.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ริญญารัตน์ วรจินตนาลักษณ์. (2562). *ศึกษาสุขภาวะยุคไทยแลนด์ 4.0 ตามหลักภาวนา 4 ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรีพรรณ หังสสูตร. (2552). *ภาวะสุขภาพของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ: ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วไลลักษณ์ พุ่มพวง และคณะ. (2565). การส่งเสริมสุขภาวะทางใจและป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในโรงเรียนประถมศึกษา: มุมมองและความต้องการของนักเรียนครูและผู้บริหารโรงเรียน. *วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต.* 36 (2), 137-155.

ศิริมาศ ติยะบุตร. (2560). *การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อสุขภาวะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237147

แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The Development Guidelines of Digital Skills in accordance with Four Paths of Accomplishment of the Ruea Luang Phachi Nusorn School Teacher Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

ญาดา ศิริ[1]*

Yada Siri[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. ญาดา ศิริ*

Yada Siri*

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: yadaays1719@gmail.com

คำสำคัญ:

การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล, หลักอิทธิบาท 4, โรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์

Keywords:

Digital Skill Development, Four Paths of Accomplishment, Ruea Luang Phachi Nusorn School Group

Article history:

Received: 06/02/2025
Revised: 11/03/2025
Accepted: 23/03/2025
Available online: 17/11/2025

How to cite:

Siri, Y. (2025). The Development Guidelines of Digital Skills in accordance with Four Paths of Accomplishment of the Ruea Luang Phachi Nusorn School Teacher Group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 85-103.

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to investigate the current state of digital competency among teachers in the Ruea Luang Phachi Nusorn School group, 2) to study the development of digital skills based on four paths of accomplishment among teachers in the Ruea Luang Phachi Nusorn School group, 3) to propose strategies for enhancing digital skills in accordance with four paths of accomplishment for teachers in the Ruea Luang Phachi Nusorn School group, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. This study employs a mixed-methods approach, collecting data through opinion surveys from a sample of 175 teachers. The data were analyzed using statistical methods, including mean and standard deviation, along with content analysis derived from interviews with seven experts.

The research findings indicate that 1. the overall use of digital technology among teachers in the Ruea Luang Phachi Nusorn School group is at a high level. This includes: 1) internet usage, 2) safe use of digital technology, 3) use of software for creating digital media, 4) computer usage. 2. The development of digital skills among teachers in the Ruea Luang Phachi Nusorn School group should focus in the followings: 1) administrators should motivate teachers to recognize the benefits of computer skills development, 2) support teachers in continuously learning to use digital media software, 3) teachers should enhance their proficiency in utilizing software, 4) there should be an assessment of the suitability. 3. Propose guidelines for developing digital skills among teachers in the

Ruea Luang Phachi Nusorn School group based on the four paths of accomplishment are as follows: 1) administrators should set clear goals for enhancing teachers' digital skills, 2) policies should be established to encourage teachers to practice using software for creating digital learning materials, 3) administrators should embrace change, and 4) there should be continuous evaluation and improvement of digital skills.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวิจัยแบบผสานวิธี เก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างครู จำนวน 175 คน ใช้สถิติวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ได้แก่ 1) ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต 2) ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย 3) ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล 4) ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ 2. การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1) ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาทักษะคอมพิวเตอร์ 2) สนับสนุนให้ครูเรียนรู้การใช้โปรแกรมสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง 3) ครูควรพัฒนาซอฟต์แวร์ในการใช้งาน 4) ควรมีการประเมินความเหมาะสม 3. เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ 1) ผู้บริหารควรตั้งเป้าหมายในการพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับครู 2) ควรมีนโยบายและส่งเสริมให้ครูได้ฝึกฝนทักษะการใช้โปรแกรมพัฒนาสื่อการเรียนรู้ด้วยระบบดิจิทัล 3) ผู้บริหารยอมรับการเปลี่ยนแปลง 4) ควรมีการประเมินและปรับปรุงพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง

1. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 มาตรา 39 ได้บัญญัติให้การบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการให้ยึดเขตพื้นที่การศึกษาคำนึงถึงระดับของการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรมและความเหมาะสมทางด้านอื่นด้วย รวมถึง การจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายจิตใจสติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือผู้ที่มีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพ โดยมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยและสำหรับคนที่มีความสามารถพิเศษ รวมทั้งการจัดการศึกษาทางไกล และการจัดการศึกษาที่ให้บริการในหลายเขตพื้นที่การศึกษา ๆ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2553)

การศึกษามีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันถือว่าเป็นยุคที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยีสิ่งต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม จึงเป็นปัญหาที่ทำให้หลายฝ่ายต้องหันกลับมาทบทวนด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ครั้งนี้ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้จัดทำโดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาคนสำหรับโลกยุคใหม่ มุ่งพัฒนาให้คนไทยมีทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสมกับโลกยุคใหม่ ทั้งทักษะในด้านความรู้ ทักษะทางพฤติกรรมและคุณลักษณะตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมและเร่งรัดการเตรียมพร้อมกำลังคนให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ภาคการผลิตและบริการเป้าหมายที่มีศักยภาพและผลิตภาพสูงขึ้น รวมทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันและความคุ้มครองทางสังคมที่สามารถส่งเสริมความมั่นคงในชีวิต ประเทศไทยจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาและการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการขับเคลื่อนประเทศสู่ดิจิทัลไทยแลนด์ (Digital Thailand) และการเป็นประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) โดยได้กำหนดนโยบาย และแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2561-2580 ตามพระราชบัญญัติการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2560 โดยให้เป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลของประเทศระยะ 20 ปี ที่กำหนดทิศทางการขับเคลื่อน การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างสังคมคุณภาพที่ทั่วถึงเท่าเทียมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งได้กำหนดเป้าหมายให้ประชาชนทุกคนมีความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ โดยมีแผนงานหนึ่งในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้าสู่โรงเรียนส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนและการสร้างสรรค์สื่อ การเรียนรู้ออนไลน์ของครู และยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนากำลังคนดิจิทัลให้มีความสามารถในการสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างชาญฉลาด รวมถึงการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลในบุคลากรภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญตามระดับมาตรฐานสากล ซึ่งเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนา คือ เพื่อให้บุคลากรผู้ทำงานทุกสาขามีความรู้และทักษะด้านดิจิทัล ซึ่งสอดรับต่อยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2565: 20)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2567 ในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาตามมาตรฐานวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลแพลตฟอร์ม ด้านบริหารจัดการการศึกษาและสื่อการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ในการพัฒนาผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้เป็นมืออาชีพมีสมรรถนะด้านภาษาและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการในปัจจุบันและอนาคต แม้โลกปัจจุบันจะทำให้พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ทุกที่ ทุกเวลาแต่โลก

ดิจิทัลมีความซับซ้อนมากกว่าการแสวงหาความรู้เพียงอย่างเดียว ดังนั้น ความสามารถในการนำความรู้ สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพจำเป็นต้องอยู่บนฐานของความปลอดภัย และวัฒนธรรมอันดีงามของโลกดิจิทัล ทักษะด้านดิจิทัลและความฉลาดรู้ดิจิทัลของครูจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าใจบทบาทและความสำคัญของเทคโนโลยีดิจิทัล สามารถเลือกใช้และสร้างสื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลได้เหมาะสมกับองค์ความรู้ที่ต้องการจะถ่ายทอด และเหมาะสมต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละช่วงวัยในบริบทที่แตกต่างกัน โดยไม่ลืมที่จะสอดแทรกความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีด้วยและประสิทธิภาพมากขึ้น ครูจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะดิจิทัล เนื่องจากเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการการศึกษาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสื่อการสอน ใช้จัดการห้องเรียน การติดต่อสื่อสารกับนักเรียนและผู้ปกครอง ครูจะต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้กับนักเรียน แต่ครูมีช่วงอายุที่หลากหลายและความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่แตกต่างกัน จึงยังเกิดช่องว่างในการจะนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน บุคคลจะการพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะ หลักอิทธิบาท 4 คือเครื่องให้ถึงความสำเร็จตามความประสงค์ในการทำงานทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายถึง สร้างความพอใจในกุศล คือ ความประสงค์จะทำยิ่งขึ้น ความพึง พอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความพอใจในธรรม 2) วิริยะ ความเพียรพยายามในสิ่งนั้น หมายถึง การปรารภความเพียรทางใจ 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น หมายถึง มโน มานัส มโน วิญญาณธาตุที่สมกัน ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคอง ธุระไว้ด้วยดี 4) วิมังสา ความไตร่ตรองสอบสวน พิจารณา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11, 2539: 277)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 1) โรงเรียนท่าเรือ “นิตยานุกูล” 2) โรงเรียนท่าหลวงวิทยานุกูล 3) โรงเรียนนครหลวง “อุดมรัชต์วิทยา” 4) โรงเรียนภาชี “สุนทรวิทยานุกูล” และ 5) โรงเรียนอยุธยานุสรณ์ เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมทักษะดิจิทัลของครูในการปฏิบัติหน้าที่และการพัฒนาวิชาชีพครูให้เจริญก้าวหน้า รวมถึงสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมให้ครูมีความพอใจ เพียรพยายาม เอาใจใส่ และพิจารณาไตร่ตรองในการพัฒนาตนเองให้มีทักษะด้านดิจิทัลที่ดียิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. เพื่อศึกษาการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณเป็นการเก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดจากกลุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 175 คน การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญทางทักษะด้านดิจิทัล ด้านศาสนา จำนวน 7 รูป/คน เพื่อดำเนินการวิจัยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงกำหนดการวิจัยเป็นระยะดังต่อไปนี้

3.2 ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ เป็นการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 322 คน จาก 5 โรงเรียน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 175 คน กำหนดขนาดตัวอย่างด้วยตารางเครซี่และมอร์แกน (R.V. Krejcie & D.W. Mogan ในการประมาณค่าสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่าง และเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Straiten Random Sampling) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์

	รายชื่อโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์	ประชากรครู	กลุ่มตัวอย่างครู
1.	โรงเรียนท่าเรือ “นิตยานุกูล”	78	42
2.	โรงเรียนท่าหลวงวิทยานุกูล	38	21
3.	โรงเรียนนครหลวง “อุดมรัชต์วิทยา”	32	17
4.	โรงเรียนภาชี “สุนทรวิทยานุกูล”	60	33
5.	โรงเรียนอยุธยานุสรณ์	114	62
	รวม	322	175

2. การสร้างเครื่องมือในการวิจัย โดยได้ดำเนินการดังนี้ 1) การศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ฯ ได้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะด้านดิจิทัล 2) การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทักษะด้านดิจิทัล ได้แก่ การใช้งานคอมพิวเตอร์ การใช้งานอินเทอร์เน็ต การใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล การใช้ดิจิทัลเพื่อความมั่นคงปลอดภัย 3) การกำหนดกรอบแนวคิดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือวิจัย โดยขอคำชี้แนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 4) การสร้างเครื่องมือวิจัยตามกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย 5) การนำเสนอร่างเครื่องมือวิจัยเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 6) การนำเครื่องมือวิจัยที่ปรับปรุงตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องระหว่างเนื้อหากับวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขอีก

ครั้ง แล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง 7) การจัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3. ลักษณะของเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ผู้วิจัยแบ่งออก เป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การสอนของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้ 1) การนำแบบสอบถามเพื่อการวิจัยนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านทักษะด้านดิจิทัลตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อ จากนั้นนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวิจัย (Item-Objective Congruence; IOC) และเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป 2) การนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย จำนวน 30 ชุด ไปทดลองกับครูโรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ เพื่อหาค่า Cronbach's Alpha ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.977 ขึ้นไป 3) การนำแบบสอบถามฉบับปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำจากกรรมการที่ปรึกษาจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการดังนี้ 1) การศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ใน สิ่งนั้น วิริยะ ความเพียรพยายามในสิ่งนั้น จิตตะ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น วิมังสา ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเทคโนโลยีดิจิทัลจากแนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีดิจิทัลในประเด็นเกี่ยวการใช้งานคอมพิวเตอร์ การใช้งานอินเทอร์เน็ต การใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล การใช้ดิจิทัลเพื่อความมั่นคงปลอดภัย 3) การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จากกลุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 175 คน 4) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือ - หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 175 คน 5) การนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนแล้วมาตรวจสอบความถูกต้องและมีความสมบูรณ์แล้วนำไปดำเนินการวิเคราะห์ สรุปผลตามขั้นตอนของการวิจัยต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการดังนี้ 1) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้รับคืนมาทั้งหมด มาตรวจสอบความสมบูรณ์ ถูกต้องครบถ้วนของแบบสอบถามแต่ละชุด แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่นิยม ใช้ทางสังคมศาสตร์ 2) วิเคราะห์แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การสอน โดยใช้สถิติวิเคราะห์ - วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) - วิเคราะห์หาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 3) การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยตามเกณฑ์คะแนนค่าเฉลี่ย

ระดับคะแนน ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุดหรือเห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง เห็นด้วยมากหรือเห็นด้วย ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง เห็นด้วยปานกลางหรือไม่แน่ใจ ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง เห็นด้วยน้อยหรือไม่เห็นด้วย ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุดหรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

3.3 ระยะที่ 2 ศึกษาการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ เป็นการเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญ โดยเลือกแบบเจาะจงเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางทักษะด้านดิจิทัลและเชี่ยวชาญด้านศาสนา เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 รูป/คน

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 175 คน เป็นหญิง จำนวน 117 เป็นชาย จำนวน 58 คน คน มีอายุ 25-35 ปี จำนวน 75 คน อายุ 36-45 ปี จำนวน 69 คน อายุ 45 ปีขึ้นไป จำนวน 26 คน อายุ ต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 5 คน สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี 120 คน ปริญญาโท จำนวน 54 คน ปริญญาเอก จำนวน ๑ คน มีประสบการณ์การทำงาน 5–10 ปี จำนวน 73 คน ประสบการณ์การทำงาน 11–15 ปี จำนวน 62 คน ประสบการณ์การทำงาน 16–20 ปี จำนวน 17 คน ประสบการณ์การทำงานไม่ต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 12 คน และมีประสบการณ์การทำงาน 20 ปีขึ้นไป จำนวน 11 คน

สำหรับผลการวิเคราะห์สภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 และรายด้านในประเด็นด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.05 ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 และด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 มี 2 ข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนข้อที่เหลือ อยู่ในระดับมาก ดังต่อไปนี้

1. ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ประเด็นด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 และทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 3 ครูใช้โปรแกรมนำเสนอ ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนได้อย่างชัดเจนและน่าสนใจ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.41 ข้อที่ 4 ครูใช้โปรแกรมจัดการฐานข้อมูล เพื่อบันทึกข้อมูลนักเรียนและผลการเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.26 ข้อที่ 1 ครูใช้โปรแกรมประมวล ผลคำในการจัดทำเอกสารการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 ข้อที่ 2 ครูใช้โปรแกรมสเปรดชีตในการสร้างและแก้ไขตารางในการจัดทำเอกสารจัดการชั้นเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 ข้อที่ 7 ครูสร้าง

ฐานข้อมูลสำรอง เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูลได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.86 ข้อที่ 10 ครูแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้งานโปรแกรมต่าง ๆ ได้ตามสถานการณ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.90 ข้อที่ 8 ครูใช้งานคลาวด์คอมพิวติ้งในการจัดเก็บและเข้าถึงข้อมูลได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 ข้อที่ 5 ครูติดตั้งและใช้งานซอฟต์แวร์ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80 และข้อที่ 6 ครูสามารถแก้ไขปัญหาเบื้องต้นในการติดตั้งซอฟต์แวร์ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ตามลำดับ

2. ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ประเด็นด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.05 และทุกข้อ อยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 2 ครูใช้โปรแกรมจับภาพหน้าจอ เพื่อการนำเสนอและสร้างสื่อได้สวยงาม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ข้อที่ 7 ครูสามารถใช้เครื่องมือและโปรแกรมออนไลน์ในการจัดทำสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.19 ข้อที่ 10 ครูบูรณาการสื่อดิจิทัลกับเนื้อหาการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ข้อที่ 1 ครูใช้โปรแกรมตกแต่งภาพเพื่อปรับปรุงและแก้ไขภาพได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 ข้อที่ 9 ครูเลือกใช้โปรแกรม ในการสร้างสื่อดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ข้อที่ 8 ครูปรับปรุงเนื้อหาของสื่อดิจิทัลที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 ข้อที่ 6 ครูออกแบบสื่อการสอนมัลติมีเดีย ได้ดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 ข้อที่ 3 ครูใช้โปรแกรมตัดต่อสื่อภาพเคลื่อนไหวสำหรับการนำเสนอได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 ข้อที่ 5 ครูจัดการและปรับปรุงเนื้อหาของสื่อดิจิทัลที่สร้างขึ้นได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 และข้อที่ 4 ครูใช้โปรแกรมสร้างเว็บหรือสร้างบทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.79 ตามลำดับ

3. ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมประเด็นด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.08 และทุกข้ออยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 10 ครูมีจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.49 ข้อที่ 9 ครูตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.33 ข้อที่ 7 ครูระมัดระวังการเปิดอีเมลหรือคลิกลิงก์ที่ไม่รู้จักเพื่อหลีกเลี่ยงการติดไวรัสคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ข้อที่ 4 ครูใช้งานระบบการพิสูจน์ตัวตนที่มีความปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 ข้อที่ 5 ครูใช้งานเว็บบราวเซอร์ โดยไม่บันทึกรหัสผ่าน เพื่อป้องกันบุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตติดตามข้อมูล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ข้อที่ 3 ครูมีแนวทางในการรักษาความปลอดภัยข้อมูลของรหัสข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 ข้อที่ 8 ครูมีแนวทางป้องกันการโจมตีจากภัยคุกคามของระบบคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.98 ข้อที่ 6 ครูตรวจสอบและอัปเดตซอฟต์แวร์ เพื่อป้องกันความปลอดภัยของระบบอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.94 ข้อที่ 2 ครูสามารถป้องกันข้อมูลจากภัยคุกคามทางไซเบอร์ได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.83 ข้อที่ 1 ครูใช้โปรแกรมป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ในการป้องกันระบบการทำงานได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 ตามลำดับ

4. ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต พบว่า ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพทักษะด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมประเด็นทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ต อยู่

ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 มี 2 ข้อ อยู่ในระดับมากที่สุดเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 2 ครูเลือกใช้ข้อมูลในโลกอินเทอร์เน็ตในการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.61 และข้อที่ 10 ครูใช้เครื่องมือออนไลน์ในการประสานงานกับนักเรียน ผู้ปกครอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 ส่วนข้อที่เหลืออยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ข้อที่ 8 ครูใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อสนับสนุนการสอนในรูปแบบออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.45 ข้อที่ 9 ครูใช้สื่อออนไลน์ในการติดตามผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างรวดเร็ว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.42 ข้อที่ 3 ครูใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ในการสื่อสารและจัดการข้อมูลมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 ข้อที่ 6 ครูใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการลงทะเบียนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ข้อที่ 7 ครูใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการชำระค่าธรรมเนียมการศึกษาได้อย่างรวดเร็วและปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 ข้อที่ 4 ครูจัดการปฏิทินออนไลน์ เพื่อจัดระเบียบตารางการสอนและกิจกรรมได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 ข้อที่ 5 ครูสร้างหน้าเพจบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการสื่อสารได้อย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 ข้อที่ 1 ครูสามารถใช้เว็บบราวเซอร์ สืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ได้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ตามลำดับ

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ พบว่า การศึกษาสภาพด้านดิจิทัลของครูทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การใช้งานคอมพิวเตอร์ 2) การใช้งานอินเทอร์เน็ต 3) การใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล และ 4) การใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย โดยมีเกณฑ์การแปลผลของคะแนนค่าเฉลี่ยการวัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

สภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขต เรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		**n = 175 คน**			
		ระดับความคิดเห็น			
	โดยภาพรวม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1.	ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์	3.99	0.75	มาก	4
2.	ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต	4.29	0.67	มาก	1
3.	ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล	4.05	0.82	มาก	3
4.	ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย	๔.๐๘	0.71	มาก	2

สภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขต เรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	**n = 175 คน ระดับความคิดเห็น**			
โดยภาพรวม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
เฉลี่ย	4.11	0.69	มาก	

จากตารางที่ 2 ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.11 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.69 ส่วนรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ย 4.29 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.67 ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย มีค่าเฉลี่ย 4.08 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71 ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ค่าเฉลี่ย 4.05 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.82 และด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ มีค่าเฉลี่ย 3.99 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75

4.3 ผลการศึกษาการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1. ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 ให้สัมภาษณ์ว่า การใช้งานคอมพิวเตอร์ถือว่ามีความจำเป็นที่ครูจะต้องเรียนรู้ เช่น โปรแกรมตารางคำนวณอย่าง Excel และ Google Sheets ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการข้อมูล การใช้ฟังก์ชันคำนวณและวิเคราะห์ทางสถิติช่วยในการตัดสินใจและวางแผน ฝึกฝนการใช้งานโปรแกรมอย่างต่อเนื่องช่วยพัฒนาทักษะทางเทคนิคได้ดี ทักษะนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในงานและชีวิตประจำวัน ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 การพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูควรเริ่มจากการจัดกิจกรรมที่แสดงประโยชน์ของเทคโนโลยีในการสอน นำเสนอกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จและการอบรมเชิงปฏิบัติการ ให้ครูได้ฝึกใช้งานจริง ติดตามและให้คำปรึกษาเมื่อครูประสบปัญหา ส่งเสริมการวิจัยและวิเคราะห์ผลการใช้เทคโนโลยีเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการสอนอย่างต่อเนื่อง ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 ให้สัมภาษณ์ว่า การใช้งานคอมพิวเตอร์อาจเกิดปัญหาได้ จึงต้องเปิดใจเรียนรู้วิธีแก้ไขเบื้องต้น ควรดูแลรักษาอุปกรณ์ ทำความสะอาดฮาร์ดแวร์และอัปเดตซอฟต์แวร์ให้ทันสมัย ติดตามและประเมินการทำงานของคอมพิวเตอร์อย่างสม่ำเสมอ จะช่วยยืดอายุการใช้งานและทำให้ระบบทำงานได้อย่างราบรื่น นับว่ามีความสำคัญมากในการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 สถานศึกษาควรกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนให้ครูฝึกฝนทักษะอย่างสม่ำเสมอ การนำทักษะไปประยุกต์ใช้จริงในการสอนและการทำงานช่วยเสริมความรู้ให้ครูมีทักษะที่ครอบคลุม ส่งเสริมให้ครูประเมินตนเองและปรึกษาเพื่อนร่วมงานเพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดและพัฒนาร่วมกัน ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูควรเรียนรู้และพัฒนาการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง จัดเก็บข้อมูลบนคลาวด์ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและการสำรองข้อมูลอย่างเหมาะสม การป้องกันการเข้าถึงที่ไม่ได้รับอนุญาตเป็นสิ่งจำเป็น ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 ให้สัมภาษณ์ว่า การทำงานให้ประสบความสำเร็จต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร พัฒนาความชำนาญผ่านการฝึกฝนและอบรมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพงาน การใส่ใจและจดจ่อกับงานช่วยลดความผิดพลาด การใช้สติและปัญญาในการทำงานช่วยให้เกิดการตรวจสอบและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 ให้สัมภาษณ์ว่าครูควรศึกษาด้วย

ตนเองผ่านคู่มือและแหล่งข้อมูลออนไลน์ พร้อมทดลองใช้งานจริง ฝึกฝนทักษะอย่างสม่ำเสมอเพื่อเพิ่มความเชี่ยวชาญในโปรแกรมต่าง ๆ การปรับแต่งระบบและโปรแกรมให้เหมาะสมกับงานช่วยเพิ่มความสะดวกและลดเวลาในการทำงาน

2. ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูควรฝึกใช้งานแพลตฟอร์มต่าง ๆ และวางแผนโครงสร้างเว็บไซต์ให้ชัดเจน พร้อมตรวจสอบการทำงานและความเหมาะสมของเนื้อหาบนทุกอุปกรณ์เพื่อประสิทธิภาพสูงสุด ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 เลือกใช้โปรแกรมที่ถนัดและสนุกช่วยเพิ่มแรงบันดาลใจในการสร้างสื่อดิจิทัล กำหนดเป้าหมายและฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจะช่วยพัฒนาทักษะได้เร็วขึ้นและตรวจสอบความถูกต้องก่อนเผยแพร่ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 ให้สัมภาษณ์ว่า ออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายช่วยสร้างการเชื่อมโยงและความสนใจ ประเมินความเหมาะสมและประสิทธิภาพในการดึงดูดผู้ชมเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสื่อที่มีผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 สถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูพัฒนาทักษะการสร้างสื่อดิจิทัลจะช่วยเพิ่มความน่าสนใจและประสิทธิภาพในการสอน เรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ และการประเมินผลการใช้งานจริงจะช่วยพัฒนาทักษะและเพิ่มความมั่นใจในการใช้สื่อดิจิทัล ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูสนใจในการพัฒนาทักษะการใช้โปรแกรมออกแบบกราฟิก เพื่อสร้างสื่อการเรียนการสอน โดยฝึกฝนใช้งานโปรแกรมอย่างต่อเนื่องเพื่อความชำนาญ การทบทวนและปรับปรุงผลงานจะช่วยให้สื่อดิจิทัลตรงกับความต้องการ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 ให้สัมภาษณ์ว่า ความชอบเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเพื่อสนับสนุนการสอนและการจัดการห้องเรียน ฝึกอบรมและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้ทักษะการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัลดีขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 ให้สัมภาษณ์ว่าเน้นมุ่งมั่นฝึกฝนการใช้โปรแกรมต่าง ๆ สร้างอารมณ์และบรรยากาศให้กับผลงาน ทบทวนและปรับปรุงผลงานอย่างละเอียดเพื่อให้มีความสมจริงและมีน้ำหนักมากขึ้น

3. ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูสามารถป้องกันภัยคุกคามจากไวรัสและรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลได้ เรียนรู้วิธีใช้โปรแกรมป้องกันไวรัสและการปิดฟังก์ชันเชื่อมต่อเมื่อไม่ใช้งานช่วยลดความเสี่ยงจากการโจมตีทางไซเบอร์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 ครูเลือกใช้เทคโนโลยีที่ปลอดภัย อัปเดตซอฟต์แวร์ ระมัดระวังในการคลิกลิงก์ที่ไม่น่าเชื่อถือ ผู้ให้สัมภาษณ์ คนที่ 3 ให้สัมภาษณ์ว่า สถานศึกษาควรตั้งเป้าหมายให้ครูเรียนรู้การใช้โปรแกรมป้องกันไวรัสและสำรองข้อมูลทุกเดือน โดยสนับสนุนให้ติดตั้งและตั้งค่าโปรแกรมด้วยตนเอง กำหนดบทบาทให้ครูดูแลข้อมูลสำคัญและแก้ไขปัญหาหากระบบถูกโจมตี ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 สร้างความตระหนักให้ครูเห็นความสำคัญของการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย โดยการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและใช้เครื่องมือที่ปลอดภัย ส่งเสริมให้ครูศึกษาข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยออนไลน์และฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง เพื่อการใช้งานในสถานการณ์จริง ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 ให้สัมภาษณ์ว่า การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต้องใส่ใจพัฒนาตนเองในการใช้งานอย่างปลอดภัย โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลและเว็บไซต์ก่อนใช้งาน และพิจารณาผลกระทบจากการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการถูกโจมตีทางไซเบอร์ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 ให้สัมภาษณ์ว่า การพัฒนาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างเว็บหรือบทเรียนบนเครือข่าย ต้องใส่ใจในการใช้งานอย่างปลอดภัยทั้งต่อตนเองและผู้รับบริการ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 ให้สัมภาษณ์ว่า การใช้งานสื่อสังคมออนไลน์อย่างปลอดภัยต้องให้ความสำคัญ

กับการตั้งค่าความเป็นส่วนตัวและการรักษาความปลอดภัยข้อมูลส่วนตัว โดยการสร้างรหัสผ่านที่ซับซ้อนและหลีกเลี่ยงการใช้ข้อมูลส่วนตัวที่สามารถคาดเดาได้ง่าย การใช้แอปพลิเคชันจัดการรหัสผ่านช่วยเพิ่มความสะดวกและความปลอดภัยในการจัดเก็บรหัสผ่าน

4. ด้านการใช้อินเทอร์เน็ต ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1 ให้สัมภาษณ์ว่า ค้นหาความรู้ผ่านอินเทอร์เน็ตอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เครื่องมือค้นหาที่เหมาะสม การใช้งานเครื่องมือดิจิทัลเพื่อการทำงานช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและการติดต่อสื่อสาร ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 ควรใช้เทคโนโลยีที่มีความปลอดภัยสูงและ อัปเดตซอฟต์แวร์เพื่อปิดช่องโหว่ ควรดาวน์โหลดไฟล์จากแหล่งที่เชื่อถือได้และใช้โปรแกรมป้องกันไวรัสในการตรวจสอบ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 ให้สัมภาษณ์ว่า ใช้เว็บเบราว์เซอร์และสื่อสังคมออนไลน์ช่วยในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลการศึกษาและสื่อสารกับนักเรียน ควรสร้างตารางเวลาตรวจสอบความคืบหน้า และประเมินผลการใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อหาจุดที่ควรปรับปรุง ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 สถานศึกษาส่งเสริมให้ครูฝึกฝนการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ เช่น การใช้ Google และแพลตฟอร์มสื่อสาร การประเมินผลการใช้งานอินเทอร์เน็ตของครู ช่วยเพิ่มความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีในการสอน ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูมีความสนใจในการติดตามข่าวสารจากแหล่งที่เชื่อถือได้และพัฒนาทักษะการค้นหาข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตอย่างละเอียด พร้อมทั้งใส่ใจการจัดการเวลาในการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6 ครูระมัดระวังใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างปลอดภัย พร้อมพัฒนาทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างรอบคอบและมีจริยธรรม เพื่อเผยแพร่ทักษะการใช้งานที่ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 7 ให้สัมภาษณ์ว่า ครูสร้างเนื้อหาออนไลน์และเผยแพร่ผลงานผ่านบล็อกหรือช่องวิดีโอ พร้อมทั้งใช้สื่อออนไลน์เพื่อการศึกษา จะเห็นได้ว่า ครูควรเน้นการพัฒนาทักษะด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์เป็นอับดับแรก เนื่องจากเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่ครูทุกคนจะต้องเริ่มเปิดใจรักในการพัฒนาตนเองในการใช้งานคอมพิวเตอร์ ฝึกฝนพยายามใช้งานเป็นประจำ และพิจารณาตรวจสอบและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการใช้งานคอมพิวเตอร์ จนนำไปสู่การพัฒนาตนเองในด้านอื่นต่อไป

4.4 ผลการสังเคราะห์การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์

1) ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาทักษะคอมพิวเตอร์ โดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นแรงบันดาลใจ เช่น การเชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์มาแบ่งปันความรู้และจัดหลักสูตรอบรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อให้ครูฝึกฝนการใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดการข้อมูลนักเรียน การทำรายงาน และการสร้างบทเรียน พร้อมทั้งให้ครูได้วิเคราะห์และปรับปรุงการใช้งานคอมพิวเตอร์ รวมถึงการตรวจสอบข้อผิดพลาดในการใช้โปรแกรม

2) ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูเลือกหัวข้อหรือวิชาที่ตนเองสอนมาใช้ในการสร้างสื่อดิจิทัล โดยการจัดแสดงตัวอย่างผลงานจากครูท่านอื่นเพื่อกระตุ้นความสนใจ และสนับสนุนให้ครูเรียนรู้การใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ครูนำสื่อที่สร้างไปใช้สอนในชั้นเรียน และทบทวนข้อดีข้อเสียของสื่อที่สร้าง รวมถึงความเหมาะสมของเนื้อหาและการออกแบบ เพื่อนำข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นไปปรับปรุงในครั้งถัดไป

3) ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้บริหารสร้างความตระหนักถึงการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัยเพื่อปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลนักเรียน โดยจัดกิจกรรมให้ครูทดลองตรวจสอบความปลอดภัยของตนเอง เช่น การตั้งค่าความปลอดภัยในบัญชี Google และสนับสนุนการตั้งทีมที่ปรึกษาด้านความปลอดภัยไซเบอร์ในโรงเรียน ครูต้องปฏิบัติตามแนวทางในการอัปเดตซอฟต์แวร์และหลีกเลี่ยงการใช้งาน Wi-Fi สาธารณะ พร้อมเรียนรู้การวิเคราะห์ความเสี่ยงและความน่าเชื่อถือของเว็บไซต์ รวมถึงศึกษากรณีตัวอย่างเกี่ยวกับภัยไซเบอร์เพื่อหาแนวทางป้องกัน

4) ทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ต ผู้บริหารสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นประโยชน์ของการใช้อินเทอร์เน็ตในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน โดยการสาธิตการใช้งานอินเทอร์เน็ตในสถานการณ์จริงและให้ครูฝึกใช้อินเทอร์เน็ตในการค้นหาข้อมูลหรือสร้างบทเรียนออนไลน์ทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ครูใช้เครื่องมืออินเทอร์เน็ตในการสอนประจำวัน และประเมินความเหมาะสมและประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้งาน รวมถึงหาวิธีแก้ปัญหาการเชื่อมต่อหรือการบล็อกเว็บไซต์ที่เกิดขึ้น

4.5การเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์

1) ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาทักษะคอมพิวเตอร์ และเชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จัดหลักสูตรอบรมการใช้งานโปรแกรม Microsoft Office การติดตั้งซอฟต์แวร์พื้นฐานให้ครูได้พยายามฝึกฝนการใช้งานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ในการจัดการข้อมูลนักเรียน ทำรายงาน สร้างบทเรียน เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ วิเคราะห์และปรับปรุงการใช้งานคอมพิวเตอร์ ตรวจสอบข้อผิดพลาดในการใช้โปรแกรม

2) ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ผู้บริหารควรให้ครูได้เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจหรือวิชาที่ตนเองสอนเป็นเนื้อหาสำหรับการสร้างสื่อ มีการจัดแสดงตัวอย่างผลงานสื่อดิจิทัลที่สร้างโดยครูผู้อื่น ให้ครูได้ฝึกใช้งานโปรแกรมอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนให้ครูเรียนรู้การใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล สนับสนุนให้ครูได้นำสื่อดิจิทัลที่สร้างไปใช้สอนในชั้นเรียน ฝึกฝนการใช้งานโปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอ ทบทวนข้อดีและข้อเสียของสื่อดิจิทัลที่ได้สร้างขึ้น พิจารณาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นระหว่างการใช้งานโปรแกรม เพื่อปรับปรุงในครั้งถัดไป

3) ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลนักเรียน มีการจัดกิจกรรมให้ครูได้ทดลองตรวจสอบความปลอดภัยของตนเอง ตั้งค่าความปลอดภัยในบัญชี Google สนับสนุนให้มีการตั้งทีมที่ปรึกษาเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยไซเบอร์ในโรงเรียน ส่งเสริมให้ครูอัปเดตซอฟต์แวร์อย่างสม่ำเสมอ ครูได้เรียนรู้จากเหตุการณ์จริง มีการนำกรณีตัวอย่างเกี่ยวกับภัยไซเบอร์มาให้ครูได้ศึกษาและหาแนวทางป้องกัน

4) ด้านการใช้อินเทอร์เน็ต ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นประโยชน์ของการใช้อินเทอร์เน็ตในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน การค้นหาแหล่งข้อมูลออนไลน์ ครูได้เรียนรู้และทดลองใช้เครื่องมืออินเทอร์เน็ตใหม่ ๆ ค้นหาข้อมูลสร้างบทเรียนออนไลน์ในทุกสัปดาห์ ใช้เครื่องมืออินเทอร์เน็ตที่เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในกิจกรรมการสอนอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินเครื่องมืออินเทอร์เน็ตและหาวิธีการรับมือกับปัญหาการเชื่อมต่อการบล็อกเว็บไซต์

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำประเด็นมาอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

ผลการศึกษาสภาพการพัฒนาด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขต เรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เพราะสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาทักษะด้านดิจิทัล ซึ่งมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบันและอนาคต ครูมีความสามารถทักษะด้านดิจิทัลจะยิ่งช่วยให้การเรียนการสอน การจัดการชั้นเรียนดีขึ้นไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอมรรัตน์ ดอนพิลา (2566) พบว่า สภาพปัจจุบันของทักษะดิจิทัลของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ทักษะดิจิทัลของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง มีความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบัน โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน และจำแนกตามขนาดโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ความต้องการจำเป็นของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า ทักษะประยุกต์สำหรับการทำงาน มีความต้องการจำเป็นมากที่สุด

1. ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวมประเด็นทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์ อยู่ในระดับมาก เพราะสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ครูจะต้องเป็นผู้นำทางเทคโนโลยี เพื่อนำความรู้มาประยุกต์การทำงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของรสสุคนธ์ ท้วมอุปถัมภ์ (2562) พบว่า สภาพที่เป็นจริงของการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางเทคโนโลยีของครู โรงเรียนสามโคกในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางเทคโนโลยีของครู โรงเรียนสามโคกในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนแนวการส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางเทคโนโลยีของครูโรงเรียนสามโคก ตามลำดับความต้องการจำเป็นมากที่สุด ได้แก่ ด้านการมีจริยธรรมในการใช้ทคโนโลยี สนับสนุนให้ครูเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยี มีความรับผิดชอบทางเทคโนโลยีต่อสังคม ด้านการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน สโรงเรียนจะต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ครูใช้ทคโนโลยีในจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ ด้านการใช้เทคโนโลยี ในการบริหารจัดการครูต้องเป็นแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและด้านการใช้เทคโนโลยีในการวัดผลและการประเมินผล โรงเรียนควรส่งเสริมให้ครูใช้เทคโนโลยีในการวัดผลและการประเมินผลทางการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

2. ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวมประเด็นทักษะการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัลอยู่ในระดับมาก เพราะสถานศึกษาเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของครูให้ผู้นำทางเทคโนโลยี มีความสนใจใส่ใจในการเลือกใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสมกับการมาสร้างสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ ศึกษาการสร้างบทเรียนออนไลน์สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนกระตือรือร้น เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนั่นก็คือ ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

เข้าถึงได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของมนธิรา จันทร์เชื้อ (2566) พบว่า ผลการศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตรเขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการสื่อสารทางดิจิทัลอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความเป็นพลเมืองทางดิจิทัล ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1 ทั้ง 4 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านความเป็นพลเมืองทางดิจิทัล ด้านการสื่อสารทางดิจิทัล ด้านการจัดการเรียนการสอนบูรณาการดิจิทัล และด้านการบริหารทรัพยากรดิจิทัล สามารถพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1 จัดอบรมให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นให้กับครู ผู้บริหารส่งเสริมสนับสนุนให้ครูมีภาวะผู้นำดิจิทัล รวมถึงครูมีองค์ความรู้ เห็นความสำคัญและตระหนักมีการพัฒนาตนเองด้านเทคโนโลยี สามารถเลือกใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน

3. ทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวมประเด็นทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย อยู่ในระดับมาก เพราะการใช้สื่อเทคโนโลยีมีความสำคัญในทุก ๆ ด้าน ในยุคปัจจุบันนี้ จึงมีผู้ใช้งานมากมาย ซึ่งอาจมีบุคคลไม่หวังดีแอบดักเก็บข้อมูล โจมตีข้อมูล ครูก็จะต้องมีความระมัดระวังในการเก็บรักษาข้อมูลตนเอง การเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบ และเป็นผู้แนะนำให้กับผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐธินี ชงโค (2566) พบว่า นิสิตปริญญาตรีมีความฉลาดทางดิจิทัล โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ย จากมากไปหาน้อยสามลำดับแรก คือ ด้านการรักษาความปลอดภัยของตนเอง ด้านการจัดการบริหารข้อมูลที่ผู้ใช้งานมีการทิ้งไว้บนโลกออนไลน์และด้านการรักษาข้อมูลส่วนตัว ตามลำดับ ระดับของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความฉลาดทางดิจิทัลของนิสิตปริญญาตรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ แรงจูงใจในการใช้งานโลกไซเบอร์การจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัล บทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัลและสภาพแวดล้อมทางการเรียน ตามลำดับ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางดิจิทัลของนิสิตปริญญาตรีประกอบด้วย สภาพแวดล้อมทางการเรียน แรงจูงใจในการใช้งานโลกไซเบอร์บทบาทของผู้ปกครองที่มีต่อความฉลาดทางดิจิทัล และการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัล โดยปัจจัยทั้ง 4 สามารถร่วมกันพยากรณ์ความฉลาดทางดิจิทัลของนิสิตได้ โดยมีค่าอำนาจการพยากรณ์คิดเป็นร้อยละ 49.70

4. ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต ครูมีความคิดเห็นต่อสภาพด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ โดยภาพรวมประเด็นทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ต อยู่ในระดับมาก เพราะสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูเรียนรู้และพัฒนาต่อยอดใช้งานอินเทอร์เน็ตในงานค้นคว้า ส่งงาน แจ้งเตือน สร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ศึกษาหาความรู้และ โดยใช้บริการออนไลน์ตามหลักความปลอดภัย สอดคล้องกับงานวิจัยของธาริณี ใจสะอาด (2567) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ครูมีความเป็นพลเมืองดิจิทัลโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อความเป็น

พลเมืองดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยสามารถพยากรณ์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูได้ร้อยละ 79.80

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ จากนักวิชาการ ในประเด็น 1. ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ 2. ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล 3. ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัยและ 4. ด้านการใช้งานอินเทอร์เน็ต มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูตามหลักอิทธิบาท 4

จากภาพนี้จะเห็นว่า การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ ได้มีแนวทางการพัฒนา 4 ด้าน ดังนี้

1. C: ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ (Computer Usage) ผู้บริหารควรตั้งเป้าหมายในการพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับครู โดยการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์สร้างแรงบันดาลใจให้ครูได้เปิดใจเกิดความรักความพอใจในการพัฒนาตนเอง

2. D: ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล (Digital Media Creation) ผู้บริหารควรมีนโยบายและส่งเสริมให้ครูได้ฝึกฝนการใช้โปรแกรมพัฒนาสื่อการเรียนด้วยระบบดิจิทัล โดยเน้นตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง สนับสนุนให้ครูเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3. S: ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย (Safe Digital Technology Usage) ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาระบบซอฟต์แวร์ให้ทันสมัยอย่างสม่ำเสมอ สามารถนำมาใช้ได้ตลอดเวลา สนับสนุนครูให้พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอจนเกิดความชำนาญ

4. I: ด้านการใช้อินเทอร์เน็ต (Internet Usage) ผู้บริหารควรสร้างเครือข่ายครู เพื่อแลกเปลี่ยนเทคนิคการใช้อินเทอร์เน็ตในการสอน มีการประเมินและปรับปรุงทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง เพื่อแก้ปัญหาการเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ตและเว็บไซต์

7. สรุป

การวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัล โดยพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุด ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น เรียกว่า ฉันทะ ความเพียรพยายามในสิ่งนั้น เรียกว่า วิริยะ ความเอาใจใส่ในสิ่งนั้น เรียกว่า จิตตะ และ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณา เรียกว่า วิมังสา

การพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลของครูโรงเรียนกลุ่มสหวิทยาเขตเรือหลวงภาชีนุสรณ์ตามหลักอิทธิบาท 4 ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาทักษะคอมพิวเตอร์ โดยจัดกิจกรรมกระตุ้นแรงบันดาลใจ สนับสนุนให้ครูเรียนรู้การใช้โปรแกรมสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาซอฟต์แวร์ในการใช้งาน มีการประเมินความเหมาะสมและประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้งานอินเทอร์เน็ต

แนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 คือ ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาทักษะคอมพิวเตอร์ และเชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจัดหลักสูตรอบรมการใช้งานโปรแกรม Microsoft Office ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ผู้บริหารควรให้ครูได้เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจหรือวิชาที่ตนเองสอนเป็นเนื้อหาสำหรับการสร้างสื่อ มีการจัดแสดงตัวอย่างผลงานสื่อดิจิทัลที่สร้างโดยครูผู้อื่น ให้ครูได้ฝึกใช้งานโปรแกรมอย่างต่อเนื่อง ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย เพื่อปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลนักเรียน มีการจัดกิจกรรมให้ครูได้ทดลองตรวจสอบความปลอดภัยของตนเอง ด้านการใช้อินเทอร์เน็ต ผู้บริหารควรสร้างแรงจูงใจให้ครูเห็นประโยชน์ของการใช้อินเทอร์เน็ตในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน การค้นหาแหล่งข้อมูลออนไลน์ ครูได้เรียนรู้และทดลองใช้เครื่องมืออินเทอร์เน็ตใหม่ ๆ ใช้เครื่องมืออินเทอร์เน็ตที่เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในกิจกรรมการสอนอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลตามหลัก อิทธิบาท 4 เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมทักษะดิจิทัลของครูในการปฏิบัติหน้าที่และการพัฒนาวิชาชีพครู ให้เจริญก้าวหน้า รวมถึงสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมให้ครูมีความพอใจ เพียรพยายาม เอาใจใส่พิจารณาไตร่ตรองในการพัฒนาตนเองให้มีทักษะด้านดิจิทัลที่ดียิ่งขึ้น และเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

8. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารควรกำหนดบทบาทผู้นำทางเทคโนโลยีให้ครู โดยจัดตั้ง “ทีมครูผู้นำด้านเทคโนโลยี” เพื่อสนับสนุนเพื่อนครูในโรงเรียน ทั้งในด้านการพัฒนาสื่อการสอน การแก้ไขปัญหาทางเทคนิค และการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน พัฒนาระบบการประเมินครูในด้านทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และการเป็นผู้นำทางเทคโนโลยี โดยพิจารณาจากการประยุกต์ใช้จริงในห้องเรียนและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน สร้างชุมชนการเรียนรู้ในโรงเรียนและเครือข่ายครูร่วมสหวิทยาเขต เพื่อแลกเปลี่ยนเทคนิคการสอนด้วยเทคโนโลยีและแบ่งปันแนวทางปฏิบัติที่ดี 2) ด้านการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ผู้บริหารควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล การสร้างบทเรียนออนไลน์ เว็บไซต์การเรียนรู้ สื่อมัลติมีเดียและ แอปพลิเคชันเพื่อการศึกษา โดยเน้นตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง จัดหาและปรับปรุงอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์สร้างสื่อดิจิทัล และโปรแกรมออกแบบที่ทันสมัย พร้อมบริการด้านเทคนิคเพื่อสนับสนุนการใช้งานของครูอย่างมีประสิทธิภาพ จัดระบบการประเมินสื่อดิจิทัลที่ครูสร้างขึ้น โดยให้เพื่อนครู นักเรียน และผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีเข้ามาให้ข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์จัดกิจกรรมการแข่งขันสร้างสื่อดิจิทัลและยกย่องผลงานที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีคุณภาพสูง เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ผู้บริหารควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับภัยคุกคามทางไซเบอร์ การโจมตีข้อมูล การแฮ็ก การฟิชชิง และการป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ รวมถึงการปฏิบัติตัวเมื่อเผชิญกับภัยเหล่านี้ ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความปลอดภัยทางเทคโนโลยี โดยจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ เช่น สัปดาห์ความปลอดภัยไซเบอร์ การจัดประกวดสื่อรณรงค์ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การรับมือภัยคุกคามทางเทคโนโลยี จัดตั้งทีมงาน IT เพื่อช่วยเหลือครูในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเทคนิค พร้อมให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้งานเทคโนโลยีอย่างปลอดภัย 4) ด้านการใช้อินเทอร์เน็ต ผู้บริหารควรจัดอบรมให้ครูมีทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ตอย่างมีประสิทธิภาพ การสืบค้นข้อมูล การใช้อีเมล การใช้ระบบการเรียนการสอนออนไลน์ ฝึกให้ครูตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลออนไลน์ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน โดยเน้นการใช้แหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ เช่น Google Scholar ฐานข้อมูลวิชาการ และเว็บไซต์ขององค์กรที่ได้รับการรับรอง สร้างเครือข่ายครูเพื่อแลกเปลี่ยนเทคนิคการใช้อินเทอร์เน็ตในการสอน การสร้างกลุ่มครูในโซเชียลมีเดีย หรือการจัดประชุมสัมมนาออนไลน์เป็นประจำ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) สถานศึกษาควรนำผลการวิจัย ด้านทักษะการใช้งานอินเทอร์เน็ต สนับสนุนให้ครูใช้เครื่องมือออนไลน์ เพื่อสื่อสารกับผู้ปกครองผ่านแอปพลิเคชันสำหรับการติดตามพัฒนาการของนักเรียน การร่วมมือกับผู้ปกครองในการดูแลการเรียนสนับสนุนให้ครูสร้างเครือข่ายหรือชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และการแก้ไขปัญหาการสอนของครู 2) สถานศึกษาควรนำผลการวิจัย ด้านทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายการใช้งานเทคโนโลยีที่ชัดเจน โดยครอบคลุมถึงข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล รวมถึงการจัดการเกี่ยวกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน เพื่อให้ครูปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ให้ความรู้ครูเกี่ยวกับภัยที่อาจเกิดจากการใช้งานออนไลน์และวิธีการป้องกัน การจัดการข้อมูลส่วนบุคคลในลักษณะที่ปลอดภัย

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรศึกษาทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์ ประเด็นการติดตั้งการใช้งานซอฟต์แวร์ใหม่ๆที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน และการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นในการติดตั้งซอฟต์แวร์ 2) ควรศึกษาทักษะการใช้โปรแกรมสร้างสื่อดิจิทัล ประเด็นการใช้โปรแกรมสร้างบทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 3) ควรศึกษาทักษะการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างปลอดภัย ประเด็นครูใช้โปรแกรมป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ในการป้องกันระบบการทำงานได้ 4) ควรศึกษาทักษะการใช้อินเทอร์เน็ต ประเด็นครูสร้างหน้าเพจบนสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อการสื่อสาร

9. เอกสารอ้างอิง

ณัฐธินี ชงโค. (2566). *การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความฉลาดทางดิจิทัลของนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธาริณี ใจสะอาด. (2567). *ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดิจิทัลของครูสังกัดนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. (22 กรกฎาคม 2553). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก.* หน้า 1-3.

มนธิรา จันทร์เชื้อ. (2566). *แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 11* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รสสุคนธ์ ท้วมอุปถัมภ์. (2562). *แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางเทคโนโลยีของครู โรงเรียนสามโคก สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2566-2570*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

อมรรัตน์ ดอนพิลา. (2566). *ความต้องการจำเป็นและแนวทางพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237148

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

A Study of Creative Leadership Based on the Four Principles of Samparāyikatthanikadham Principles of School of Administrators in Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

อุษณีย์ โกมุทมาส[1]*

Aussanee Komutmas[1]*

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. อุษณีย์ โกมุทมาส*

Aussanee Komutmas*

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: asnkmm.02@gmail.com

คำสำคัญ:

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, สัมปรายิกัตถนิกธรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา

Keywords:

Creative Leadership, Samparāyikatthanikadham, Principle of School Administration

Article history:

Received: 06/02/2025
Revised: 10/03/2025
Accepted: 19/03/2025
Available online: 17/11/2025

How to cite:

Komutmas, A. (2025). A Study of Creative Leadership Based on the Four Principles of Samparāyikatthanikadham Principles of School Administrators in Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 104-126.

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the state of creative leadership of school administrators, 2) to study the methods of developing creative leadership according to the principles of Samparāyikatthanikadham for school administrators, and 3) to propose guidelines for the development of creative leadership based on the principles of Samparāyikatthanikadham for school administrators in Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. The research used a mixed-methods approach, collecting data from 186 administrators, teachers, and education personnel through questionnaire and interview with 7 experts. The data was analyzed by descriptive statistics such as mean and standard deviation, as well as content analysis from the interview.

The research results revealed that 1) the overall creative leadership of school administrators in Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, was at a high level. The factors contributing to this were included vision, creativity, agility, and leadership competence. These factors arose from personal qualities, experience, the work environment, and the support of policies that promoted organizational development and the quality of education. 2. The development of creative leadership among school administrators in Nakhon Luang District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, was guided by the four principles of Samparāyikatthanikadham. These consisted of Saddhā-sampadā, Sīla-sampadā, Cāga-sampadā, Pannā-sampadā. 3. The guidelines for developing creative leadership

based on the four principles of Samparāyikatthanikadham were as follows: 1) Saddhā-sampadā: building confidence and inspiration in both oneself and the team, 2) Sīla-sampadā: being a role model in ethics and integrity to create a positive organizational culture, 3) Cāga-sampadā: supporting participation and teamwork, 4) Pannā-sampadā: applying wisdom in analytical thinking and innovation to solve problems.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสานวิธี เก็บข้อมูลจากผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 186 คน ด้วยแบบสอบถามความคิดเห็น และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก จากปัจจัยด้านวิสัยทัศน์ การคิดสร้างสรรค์ ความคล่องแคล่ว และสมรรถนะภาวะผู้นำนั้นเกิดจากคุณลักษณะส่วนบุคคล ประสบการณ์ บรรยากาศการทำงาน และการสนับสนุนนโยบายที่ส่งเสริมการพัฒนาองค์กรและคุณภาพการศึกษา 2. การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้หลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา 3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 มีดังนี้ 1) สัทธาสัมปทา ผู้นำต้องสร้างความเชื่อมั่นและแรงบันดาลใจในตัวเองและทีมงาน 2) สีลสัมปทา ผู้นำควรเป็นแบบอย่างในด้านจริยธรรมและความซื่อสัตย์ เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี 3) จาคสัมปทา ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม 4) ปัญญาสัมปทา ผู้นำควรใช้ปัญญาในการคิดวิเคราะห์และสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

1. บทนำ

รากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ คือ การบ่มเพาะทรัพยากรมนุษย์ให้เจริญด้วยปัญญา ซึ่งนำไปสู่ความก้าวหน้าของประเทศ ประเทศไทยได้กำหนดมียุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เพื่อพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสร้างคนดี คนเก่ง มีวินัยและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม โดยหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญคือการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้คนไทยทุกช่วงวัยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำที่ดีสามารถใช้ศักยภาพของตนเองพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานดังที่จินดารัตน์ แย้มวงษ์ (2560: 35) ได้เสนอว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำจะแสดงออกให้เห็นถึงคุณลักษณะ กระบวนการทำงานความรู้ความสามารถเพื่อนำครูให้ปฏิบัติงานร่วมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา ด้วยความกระตือรือร้นและเต็มใจ ทั้งนี้ การทำงานล้วนต้องอาศัยการร่วมมือของคนในองค์กรไม่เว้นแม้แต่องค์กร การศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาใช้ภาวะผู้นำพัฒนาคนเพื่อพัฒนางานให้ประสบความสำเร็จด้วยวิธีที่สร้างสรรค์และวิธีการที่หลากหลาย ทั้งนี้ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นความสามารถของผู้นำ ทั้งความรู้ บุคลิกภาพ พฤติกรรมเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ครูมีความคิดสร้างสรรค์ ริเริ่มพัฒนา ใช้ความสามารถแก้ปัญหา การสร้างทีมงาน การฟังการตัดสินใจอย่างมีอิสระ และความรู้ในการธำรงรักษาบุคลากร เปิดโอกาสให้ทุกคนในองค์การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา แก้ปัญหาด้วยวิธีการใหม่ ๆ เพื่อทำให้สถานศึกษาเกิดพลังในการดำเนินงานด้วยความมุ่งมั่นสามารถทำงานร่วมกันได้ดี มีเป้าประสงค์ร่วมกัน ดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2558: 295-298)

ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของสถานศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนซึ่งเป็นผลสะท้อนของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา เนื่องจากงานวิชาการเป็นงานที่เน้นการพัฒนาปรับปรุงและแก้ไขการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีแนวทางในการดำเนินการให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสถานศึกษาที่ได้ตั้งไว้ (วิโรจน์ ไชยภักดี, 2562: 15) นอกจากนี้ การพัฒนาและการปรับปรุงในการบริหารงานวิชาการเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาผู้เรียนและบุคลากร และการปรับปรุงกระบวนการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องกระทำอย่างเต็มที่จึงจำเป็นต้องอาศัยการวางแผน การดำเนินการประเมินผลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อให้สามารถตอบสนองนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ คือ ธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่า เป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร พุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนที่เป็นผลแห่งการค้นคว้าเป็นภูมิรู้ภูมิปัญญาของพระพุทธเจ้าที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2500 ปี และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติที่เป็นมรดกโลกที่หาค่ามิได้ (สุภาคย์ อินทองคง, 2550: 89) โดยเฉพาะหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ 1. สัทธาสัมปทา 2.สีลสัมปทา 3. จาคสัมปทา 4. ปัญญาสัมปทา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23, 2539: 343-3444 เป็นพลังของปัญญาที่มีคุณค่าที่ดีในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่ตัวเราให้งอกงามขึ้นทั้งด้านการประประพฤติทางจิตใจ ให้คิดได้ คิดเป็น ทำได้ ทำเป็น ได้อย่างถูกต้อง ได้ผลดี ดังนั้น มนุษย์ต้องอาศัยความรู้ที่ถูกต้อง คือ “ปัญญา” เพื่อทำลายความทุกข์และต้นเหตุของความทุกข์ทั้งปวง และเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน การศึกษาหรือการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสมบูรณ์ตามขั้นตอนการพัฒนา อันเกิดจากสัญญาบริสุทธิ์และสัญญาพิเศษ ซึ่งอาศัยพื้นฐาน

คือ “พุทธิปัญญา”ตามหลักพระพุทธศาสนา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564: 573) เป็นพลังของปัญญาที่มีคุณค่าที่ดีในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่ตัวเราให้งอกงามขึ้นทั้งด้านการประประพฤติทางจิตใจให้คิดได้ คิดเป็น ทำได้ ทำเป็น ได้อย่างถูกต้อง ได้ผลดี

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเรื่องการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนำผลจากงานวิจัยเรื่องนี้ไปปรับใช้เป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา รวมถึงการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหารและครู อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์หลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 จำนวน 7 คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน จำนวน 16 โรงเรียน ใช้เป็นประชากรในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน จำนวน 16 โรงเรียน ใช้เป็นประชากรในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู หรือผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์หลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 7 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการสร้างเครื่องมือ

1) การศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จากแนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4

3) การศึกษาเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบในการสร้างแบบสอบถามทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของเครื่องมือวิจัย

4) การศึกษาเอกสารจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5) การดำเนินการสร้างเครื่องมือวิจัยตามกรอบที่กำหนด

6) การนำร่างเครื่องมือวิจัยที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องของเครื่องมือวิจัย จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

7) การนำเครื่องมือวิจัยที่ปรับปรุงตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องระหว่างเนื้อหากับวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาประปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งแล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

8) การจัดพิมพ์เครื่องมือวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเป้าหมายต่อไป

การสร้างเครื่องมือวิจัยการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วารสาร ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของครูในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การสอน ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำข้อมูลแบบสอบถามไปวัดตามมาตราส่วนการประมาณค่า (Rating Scale) ระดับของแบบลิเคิร์ท และเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยในการศึกษาระดับค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อยที่สุด ตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตอนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ครูให้คำตอบเป็นข้อเสนอแนะแนวทางหรือวิธีการพัฒนาให้กับผู้วิจัยได้นำผลจากข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาต่อไป

การสร้างเครื่องมือที่ใช้วิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. การศึกษาแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัล กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการส่งเสริมสุขภาวะ

นักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2. การนำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหา ความชัดเจนของภาษาของแบบสัมภาษณ์ในเบื้องต้น 3. การนำความคิดเห็นมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้งก่อนนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4. แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมสุขภาวะนักเรียนในยุคดิจิทัลตามหลักภาวนา 4 กลุ่มโรงเรียนวชิรปราการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย โดยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1. การนำแบบสอบถามปรับแก้ไขตามคำชี้แนะจากกรรมการที่ปรึกษาเป็นที่เรียบร้อยและมีความสมบูรณ์ถูกต้องและตรงวัตถุประสงค์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อจากนั้นนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวิจัย (Item-Objective Congruence Index IOC) และเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป 2. การนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาความเหมาะสมของภาษาและเนื้อหารายข้อของเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปทดลองใช้กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย 3. การนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่เป้าหมาย (Try out) จำนวน 30 ชุด กับผู้บริหารและครู โรงเรียนวัดหลักสี่ (ทองใบทิวารีวิทยา) จังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อหาค่า Cronbach's Alpha ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามการวิจัย และได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.975

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การศึกษาสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ 2. ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ 3. ด้านความคิดคล่องแคล่ว 4. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และ 5. ด้านการคิดจินตนาการ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีหลักการ ตำรา วารสาร เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ฑ 6) ต่อหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสืออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน 3) ผู้วิจัยส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยพร้อมกับแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษาด้วยตนเอง และหลังจากนั้นผู้วิจัยไปรับแบบสอบถามคืนมาด้วยตนเอง 4) ผู้วิจัยไปรับข้อมูลแบบสอบถามที่นำไปเก็บรวบรวมจากสถานศึกษาต่าง ๆ กลับมาและนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ สรุปผลตามขั้นตอนของการวิจัย

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 1) การยื่นคำร้องแบบคำร้องทั่วไป (บ.ฑ 6) ต่อหลักครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสืออนุญาตเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย หนังสืออนุญาตทดสอบเครื่องมือวิจัย (Try out) หนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยจากผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน 2) ผู้วิจัยประสานงานโดยการนัดหมาย ตารางการสัมภาษณ์ 3) นัดหมายเวลา สถานที่ที่แน่นอนกับผู้ให้สัมภาษณ 4) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จากการเลือกแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมที่ได้รับคืนมาทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ครบถ้วนของแบบสอบถามแต่ละชุดแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ดังนี้ 1) วิเคราะห์แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การสอนวิเคราะห์โดยใช้ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) 2) วิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเก็บข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ในอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 186 คน นำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์คะแนนค่าเฉลี่ยระดับคะแนน ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง อยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง อยู่ในระดับน้อยที่สุด 3) วิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence; IOC) เพื่อหาค่าความสอดคล้องกับของแบบสอบถามที่ได้มาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน เพื่อประเมินคุณภาพของแบบสอบถามให้ได้ข้อเสนอแนะในการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาเชิงโครงสร้าง และนำคะแนนจากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่า IOC และคัดเลือกข้อที่มีค่าตั้งแต่ 0.07 ขึ้นไป 4) วิเคราะห์หาค่าคุณภาพเครื่องมือในการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามแต่ละข้อคำถามสอดคล้องกันหรือไม่เป็นการวัดความสอดคล้องภายในหรือที่เรียกว่า หาค่า Cronbach's Alpha และการหาค่า “สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น” (Consistency of Reliability) โดยใช้โปรแกรมวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่นิยมใช้ในปัจจุบัน และได้ค่า IOC เท่ากับ 0.8-1.00 5) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้บริหาร และครูประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (Analysis Frequencies) 6) วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง 5 ด้าน โดยใช้สถิติวิเคราะห์ Factor Analysis Descriptive วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การแปลผลของคะแนนค่าเฉลี่ยระดับคะแนนวัดระดับค่า 5 ระดับ

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้ 1) การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ 2) การนำข้อความจากการสัมภาษณ์และจดบันทึกมาจำแนกประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย 3) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา 4) วิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตาม

หลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ครูให้ข้อมูลเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา 5) การนำข้อมูลจากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ มาสังเคราะห์ผลให้สอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอโดยวิธีการพรรณนา การอ้างอิงคำพูดบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

4. ผลการวิจัย

4.1 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม		N=186 คน			
		ระดับความคิดเห็น			
		μ	σ	ระดับ	อันดับ
1.	ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ	4.14	0.54	มาก	5
2.	ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ	4.24	0.48	มาก	1
3.	ด้านความคิดคล่องแคล่ว	4.16	0.51	มาก	4
4.	ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่	4.22	0.50	มาก	3
5.	ด้านการคิดจินตนาการ	4.23	0.49	มาก	2
	ภาพรวม	4.20	0.49	มาก	

จากตารางที่ 1 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		**N=186 คน**			
		ระดับความคิดเห็น			
1. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ		μ	**σ**	ระดับ	อันดับ
1.	สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ของภาวะผู้นำ	4.05	0.64	มาก	7
2.	มีเป้าหมายที่ชัดเจนในความเป็นภาวะผู้นำ	4.07	0.61	มาก	5
3.	วางแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับภาวะผู้นำ	4.06	0.63	มาก	6
4.	สามารถตัดสินใจในสถานการณ์ที่ยากลำบาก	4.03	0.73	มาก	8
5.	ความชัดเจนในการสื่อสารของภาวะผู้นำ	4.11	0.59	มาก	4
6.	การสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงาน	4.27	0.59	มาก	1
7.	ความสามารถในการโน้มน้าวใจบุคลากร	4.26	0.56	มาก	2
8.	การพัฒนาตนเองของภาวะผู้นำอย่างต่อเนื่อง	4.23	0.58	มาก	3
ภาพรวม		4.14	0.54	มาก	

จากตารางที่ 2 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2. ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		**N=186 คน**			
		ระดับความคิดเห็น			
2. ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ		μ	**σ**	ระดับ	อันดับ
1.	มีความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นในเป้าหมายของผู้นำ	4.17	0.56	มาก	8
2.	มองหาโอกาสและวิธีการใหม่ ๆ ในความเป็นผู้นำ	4.25	0.54	มาก	5
3.	ทุ่มเทและอดทนของผู้นำในการพาองค์กรสู่เป้าหมาย	4.27	0.58	มาก	3
4.	สามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงาน	4.28	0.55	มาก	2
5.	ความชัดเจนในการสื่อสารวิสัยทัศน์ของภาวะผู้นำ	4.19	0.57	มาก	7
6.	ความสามารถของผู้นำในการทำให้ทีมสามัคคีกัน	4.30	0.59	มาก	1

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		N=186 คน			
		ระดับความคิดเห็น			
7.	สามารถวางแผนกลยุทธ์ที่นำไปสู่เป้าหมาย	4.20	0.56	มาก	6
8.	ความยืดหยุ่นในการปรับกลยุทธ์ตามสถานการณ์ของผู้นำ	4.26	0.53	มาก	4
ภาพรวม		4.24	0.48	มาก	

จากตารางที่ 3 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3. ด้านความคิดคล่องแคล่ว

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		N=186 คน			
		ระดับความคิดเห็น			
3. ด้านความคิดคล่องแคล่ว		μ	σ	ระดับ	อันดับ
1.	ความสามารถในการคิดและหาทางออกได้อย่างรวดเร็ว	4.13	0.58	มาก	6
2.	ความหลากหลายในการคิดหาวิธีการหรือทางเลือกใหม่ ๆ	4.17	0.56	มาก	5
3.	ความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แปลกแตกต่าง ไม่ซ้ำใคร	3.97	0.75	มาก	7
4.	ความกล้าในการลองสิ่งใหม่ ๆ และคิดนอกกรอบ	3.96	0.75	มาก	8
5.	ความใฝ่รู้และการพัฒนาตนเองของผู้นำ	4.23	0.52	มาก	2
6.	สามารถวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ	4.22	0.52	มาก	3
7.	ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงาน	4.27	0.54	มาก	1
8.	สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีและส่งเสริมการทำงานเป็นทีม	0.21	0.57	มาก	4
	ภาพรวม	4.16	0.51	มาก	

จากตารางที่ 4 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านความคิดคล่องแคล่ว อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		**N=186 คน**			
		ระดับความคิดเห็น			
4. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่		μ	**σ**	ระดับ	อันดับ
1.	กำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ชัดเจนเพื่อกระตุ้นการคิดสร้างสรรค์	4.12	0.59	มาก	8
2.	เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนวทางใหม่ๆ	4.30	0.55	มาก	1
3.	การสนับสนุนให้ผู้ตามได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ	4.22	0.51	มาก	5
4.	การสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการคิดสร้างสรรค์	4.21	0.55	มาก	6
5.	การให้รางวัลและยกย่องไอเดียใหม่ๆ หรือผลงานสร้างสรรค์	4.13	0.58	มาก	7
6.	คิดสร้างสรรค์ในการคิดหาวิธีการเชื่อมต่อผู้คนผ่านโลกออนไลน์	4.27	0.53	มาก	3
7.	การส่งเสริมการทำงานเป็นทีมเพื่อสนับสนุนการคิดสร้างสรรค์	4.28	0.53	มาก	2
8.	การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆเพื่อพัฒนาตนเองและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ	4.23	0.53	มาก	4
ภาพรวม		4.22	0.50	มาก	

จากตารางที่ 5 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่อยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.22 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 5. ด้านการคิดจินตนาการ

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		**N=186 คน**			
		ระดับความคิดเห็น			
5. ด้านการคิดจินตนาการ		μ	**σ**	ระดับ	อันดับ
1.	สามารถจินตนาการอนาคตที่ต้องการสำหรับองค์กรได้	4.12	0.59	มาก	8
2.	คิดหาวิธีใหม่ ๆ ในการพัฒนาตนเองและการให้บริการ	4.19	0.52	มาก	7

สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		N=186 คน ระดับความคิดเห็น			
3.	สื่อสารวิสัยทัศน์เพื่อดึงดูดผู้ร่วมงานได้	4.24	0.53	มาก	4
4.	ปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงได้ดี	4.32	0.55	มาก	1
5.	คิดหาวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์	4.20	0.53	มาก	6
6.	คิดถึงผลลัพธ์ที่เกิดจากการตัดสินใจได้	4.23	0.53	มาก	5
7.	ตัดสินใจอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม	4.28	0.55	มาก	2
8.	มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสในการสร้างแรงบันดาลใจ	4.27	0.57	มาก	3
ภาพรวม		4.23	0.49	มาก	

จากตารางที่ 6 สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม ด้านการคิดจินตนาการ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.23 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

4.3 การศึกษาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการสัมภาษณ์วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีผลดังนี้

1. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการจากบทสัมภาษณ์ประการแรก ผู้บริหารควรสร้างศรัทธาในทีมงานด้วยการแสดงวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามกฎระเบียบ การสร้างศรัทธาสามารถทำได้โดยการรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เชี่ยวชาญ ด้านการพัฒนา ผู้นำควรสร้างโอกาสให้ทีมงานได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีความเสียสละและแบ่งปันทรัพยากรเพื่อประโยชน์ร่วมกัน การวางแผนงานที่เป็นระบบและมีเป้าหมายชัดเจนก็เป็นสิ่งจำเป็น ผู้บริหารต้องเปิดโอกาสให้ทีมงานได้เสนอแนวคิดใหม่ ๆ และสร้างความโปร่งใส เพื่อสร้างความมั่นใจและศรัทธา ส่งเสริมการนำแนวคิดนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในงาน และสนับสนุนศักยภาพของทีมงานให้มั่นคงยิ่งขึ้น

2. ด้านความคิดคล่องแคล่ว การพัฒนาความคิดคล่องแคล่วเพื่อเสริมภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สามารถทำได้จากการยึดหลักศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ซึ่งช่วยสร้างความมั่นใจและกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นใหม่ ๆ การสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการทดลองและยอมรับความผิดพลาด อย่างสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการสร้างโอกาสและแบ่งปันทรัพยากรให้ทีมงาน เพื่อสนับสนุนการคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ควรสร้างบรรยากาศที่โปร่งใส เปิดโอกาสให้ทีมแสดงความคิดเห็น และเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการทำงานอย่างยืดหยุ่น การจัดกิจกรรมและอบรมเชิงปฏิบัติการก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยเพิ่มทักษะความคิดที่รวดเร็วและแม่นยำ พร้อมทั้งสนับสนุนการเรียนรู้จากภายนอกและการแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน

3. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ การพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยคุณธรรมหลัก เช่น ศรัทธา ปัญญา ศีล และจาคะ ผู้นำควรกำหนดทิศทางการนำทีมอย่างมีประสิทธิภาพโดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานเชื่อมั่นในเป้าหมายและแนวทางขององค์กร การทำงานอย่างโปร่งใสและเป็นแบบอย่างที่ดี รวมถึงการสละเวลาเพื่อพัฒนาทักษะของทีม จะช่วยสร้างสมรรถนะผู้นำที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้ การสร้างทีมงานที่มีศักยภาพ ควรกระตุ้นให้ทีมวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างรอบคอบ รวมถึงส่งเสริมการเรียนรู้จากการอบรม การศึกษาแนวทางใหม่ ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาปัญญา การบริหารงานอย่างยุติธรรม การสร้างบรรยากาศที่ร่วมมือ และการยกย่องความสำเร็จเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแรงจูงใจและความมั่นใจให้ทีมงาน และยังควรส่งเสริมการเสียสละและสนับสนุนทีมงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเติบโตและความสำเร็จร่วมกัน

4.4 การเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์และนำเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังต่อไปนี้

1. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 สามารถสร้าง สิ่งใหม่และพัฒนาองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวทางดังนี้ 1) สัทธาสัมปทา ความพร้อมด้วยศรัทธา ควรสร้างแรงบันดาลใจและเป้าหมายที่ชัดเจนผ่านการสื่อสารโปร่งใสและการเสริมสร้างความไว้วางใจในองค์กร 2) สีลสัมปทา ความพร้อมด้วยศีล ควรกำหนดจรรยาบรรณที่ชัดเจน เช่น ความซื่อสัตย์และความยุติธรรม และผู้นำควรเป็นแบบอย่างในด้านจริยธรรม 3) จาคสัมปทา ความพร้อมด้วยการเสียสละ ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมและการทำงานเป็นทีมที่ช่วยเหลือผู้อื่น 4) ปัญญาสัมปทา ความพร้อมด้วยปัญญา ควรส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลา การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ

2. ด้านความคิดคล่องแคล่ว การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่วตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 สามารถสรุปเป็นแนวทางได้ดังนี้ 1) สัทธาสัมปทา ความพร้อมด้วยศรัทธา ควรสร้างความเชื่อมั่นในตนเองและตั้งเป้าหมายเล็ก ๆ ที่สามารถบรรลุได้ และเปิดโอกาสให้ทีมงานแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการสร้างแนวคิดใหม่ โดยใช้เทคนิคการให้กำลังใจและการยอมรับความพยายาม 2) สีลสัมปทา ความพร้อมด้วยศีล ควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์ โดยส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม และจัดการแนวคิดใหม่อย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดคล้องกับคุณธรรม ส่งเสริมการคิดที่เป็นกลางและสร้างสรรค์ 3) จาค

สัมปทา ความพร้อมด้วยการเสียสละ ควรสนับสนุนให้ผู้นำเปิดรับแนวคิดใหม่ และละทิ้งความยึดติดในวิธีการเดิม ๆ โดยการระดมความคิดจากทีมและหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ 4) ปัญญาสัมปทา ความพร้อมด้วยปัญญา ควรฝึกการตั้งคำถามเชิงสร้างสรรค์ เช่น “ถ้าทำแบบนี้จะเกิดผลอย่างไร?” และส่งเสริมการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ การพัฒนาภาวะผู้นำในด้านสมรรถนะตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 สามารถนำมาส่งเสริมสมรรถนะของผู้นำในการพัฒนาองค์กรและทีมงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตามแนวทางดังนี้ 1) สัทธาสัมปทา ความพร้อมด้วยศรัทธา ผู้นำต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองและทีมงานเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา และตั้งเป้าหมายที่ท้าทาย ส่งเสริมการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง 2) สีลสัมปทา ความพร้อมด้วยศีล ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมและความซื่อสัตย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี และน่าเชื่อถือ 3) จาคสัมปทา ความพร้อมด้วยการเสียสละ ผู้นำต้องพร้อมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แบ่งปันความรู้และประสบการณ์กับทีมงานเพื่อการพัฒนา และสนับสนุนให้ผู้อื่นแสดงความสามารถในการทำงาน 4) ปัญญาสัมปทา ความพร้อมด้วยปัญญา ผู้นำต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและพัฒนาทีมงานอย่างต่อเนื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมและทุกด้านอยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่า ผู้นำยึดหลักธรรมาภิบาล ส่งเสริมการมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมพัฒนา และสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จด้วยภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมั่นคงและพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้ง ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ แสดงถึงการมีทัศนคติที่กว้างไกล มุ่งมั่นพัฒนาองค์กร และมีเป้าหมายที่ชัดเจน ด้านการคิดจินตนาการ ผู้นำมีความสามารถคิดนอกกรอบ ใช้จินตนาการในการสร้างแนวคิดและแนวทางใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนางานให้ทันสมัยและเหมาะสม ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ผู้นำส่งเสริมให้ทีมงานคิดสร้างสรรค์ กล้าที่จะทดลองแนวคิดใหม่ ๆ และใช้ความรู้ในการพัฒนาแนวทางใหม่เพื่อแก้ปัญหา ด้านความคิดคล่องแคล่ว ผู้นำและทีมงานมีความยืดหยุ่น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจอย่างรวดเร็ว และปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี และด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ แสดงว่าผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นแบบอย่างที่ดี การส่งเสริมการทำงานร่วมกัน และสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานมั่นใจในเป้าหมายการพัฒนาองค์กรสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพ์ศนิตา จึงสุทธิวงษ์ (2563: 184-188) พบว่า 1) องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 5 องค์ประกอบหลัก 15 องค์ประกอบย่อย ดังนี้ 1.1) ด้านความยืดหยุ่น มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ การเปิดกว้างรับความคิดใหม่ๆ การมีอิสระทาง 1.2) ด้านการมีวิสัยทัศน์ มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ การคิดเชิงอนาคต การสร้างกลยุทธ์ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง 1.3) ด้านการจินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ มี 3

องค์ประกอบย่อย คือ ความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การมีอารมณ์ขัน 1.4) ด้านการมุ่งความสำเร็จ มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ ความตั้งใจในการทำงาน การพัฒนาตนเอง ความรับผิดชอบ และ 1.5) ด้านความน่าเชื่อถือ มี 3 องค์ประกอบย่อย คือ ความชำนาญ ความไว้วางใจ การโน้มน้าวใจ ส่วนการเรียงลำดับความต้องการความจำเป็นจากมากไปหาน้อย โดยใช้ เทคนิคประเมินความต้องการความจำเป็น ได้แก่ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการจินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ด้านการมุ่งความสำเร็จ ด้านความยืดหยุ่น และ ด้านความน่าเชื่อถือ 2) โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษา มีองค์ประกอบของ โปรแกรม คือ 2.1) หลักการ 2.2) จุดมุ่งหมาย 2.3) เนื้อหา 2.4) กระบวนการ 2.5) การประเมินผล 3) ผลการทดลองใช้โปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สำหรับนักวิชาการศึกษา พบว่า 3.1) ก่อนการทดลองใช้โปรแกรม ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ทั้ง 5 ด้าน โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อย พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ 2.2) หลังการทดลองใช้โปรแกรม ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ทั้ง 5 ด้าน โดยรวมอยู่ใน ระดับมาก และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อย พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

1. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมและทุกข้อ อยู่ในระดับมาก แสดงว่า ภาวะผู้นำสมรรถนะที่เข้มแข็ง การบริหารงานอย่างยุติธรรม สร้างบรรยากาศเปิดกว้างและส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การจัดกิจกรรมพัฒนา และการสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานทำงานอย่างมีเป้าหมายและมั่นใจ ในสมรรถนะภาวะผู้นำในระดับสูง มีการสร้างแรงบันดาลใจและโน้มน้าวใจทีมงานได้ดี มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และสื่อสารได้ชัดเจน ขณะเดียวกัน มีการวางแผนกลยุทธ์ที่เหมาะสม และวิเคราะห์สถานการณ์ได้ดี แต่การตัดสินใจในสถานการณ์ยากลำบากอยู่ในระดับต่ำสุด ซึ่งควรให้ความสำคัญในการพัฒนาเพิ่มเติม สอดคล้องกับงานวิจัยของบัณฑิตา สิทธิพงศากุล (2564) พบว่า 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ และด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน อยู่ในระดับมาก 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน ด้านการแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและด้านการท้าทายกระบวนการ 2) องค์กรสมรรถนะสูงของสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน โดยเรียงลำดับตามค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการสื่อสารอย่างเปิดเผยระหว่างบุคลากรในองค์กร รองลงมาคือด้านการให้ความสำคัญต่อผู้รับบริการเป็นสำคัญ ด้านระบบโครงสร้าง และกระบวนการการทำงานสนับสนุนวิสัยทัศน์และด้านการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อยู่ในระดับมาก 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการแบ่งปันอำนาจและการมีส่วน และด้านการมีวิสัยทัศน์ที่ทุกคนในองค์กรมองเห็นภาพ และ 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารกับองค์กรสมรรถนะสูงของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในระดับสูงและลักษณะคล้อยตามกัน

2. ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม และทุกข้อ อยู่ในระดับมาก เพราะมีวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูง โดยเน้นเป้าหมายที่ชัดเจนในการขับเคลื่อนองค์กรด้วยการมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพทีมงาน และการวางแผนเชิงกลยุทธ์อย่างเหมาะสมกับความสามารถของผู้นำในการทำให้ทีมสามัคคีกันที่เข้มแข็ง โดย

สามารถสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงาน ทุ่มเทและอดทนในการขับเคลื่อนองค์กร มียืดหยุ่นในการปรับกลยุทธ์ และมองหาโอกาสใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง การวางแผนกลยุทธ์และการสื่อสารวิสัยทัศน์ก็อยู่ในระดับดี ขณะที่ความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นในเป้าหมายเป็นจุดที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาและสร้างความเชื่อมั่นในเป้าหมายของผู้นำ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตนา คนไว (2565) พบว่า 1) องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา มี 4 ด้าน ประกอบด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ การเผยแพร่วิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และการเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก 3) ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก 4) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการ ปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 5) ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านที่มีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำนวน 3 ด้าน คือ การสร้าง วิสัยทัศน์ (X_1) การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ (X_3) และการเป็นแบบอย่างที่ดี (X_4) โดยสามารถ เขียนเป็นสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน และ 6) แนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครู มีจำนวน 3 ด้าน คือ ด้านการสร้างวิสัยทัศน์ การปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ และการเป็นแบบอย่างที่ดี

3. ด้านความคิดคล่องแคล่ว สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม และทุกข้อ อยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่าสามารถปรับตัวอย่างรวดเร็ว วิเคราะห์ปัญหา และคิดสร้างสรรค์แนวทางแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะมีคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่เด่น มีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงานสูงสุดตามมาด้วย ความใฝ่รู้และการพัฒนาตนเองของผู้นำ และการวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการ คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แปลกแตกต่าง และความกล้าในการลองสิ่งใหม่ ๆ และคิดนอกกรอบ อยู่ในระดับต่ำสุด ซึ่งควรให้ความสำคัญในการพัฒนาเพิ่มเติม สอดคล้องกับงานวิจัยของประภาพรรณ ไชยวงษ์ (2551) พบว่า 1) องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษา สังกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 5 องค์ประกอบ คือ ความ ยืดหยุ่น การมีวิสัยทัศน์ การจินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ การมุ่งความสำเร็จ และ ความน่าเชื่อถือ สภาพการปฏิบัติในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการ ศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจาก มากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านความน่าเชื่อ ด้านความยืดหยุ่น และด้านการ จินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความน่าเชื่อ ด้านที่มี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ส่วนสภาพที่คาดหวังในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ใน ระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ด้านความ ยืดหยุ่น ด้านความน่าเชื่อ และด้านการจินตนาการสู่ความคิดสร้างสรรค์ ด้านที่มีค่าเฉลี่ย สูงสุด คือ ด้านความยืดหยุ่น ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการมุ่งความสำเร็จ อาจเป็น เพราะว่าองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา มาตั้งแต่ในอดีตและยิ่งมี

บทบาทมากยิ่งขึ้นปัจจุบันและอนาคต อันเนื่องมาจากนโยบาย กระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้กำหนดไว้ในกฎหมายสำคัญหลายฉบับ จากการที่เป็นหน่วยงานหลักที่มีภารกิจหน้าที่และความ รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ รวมทั้งพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยมและคุณธรรมของบุคคลตลอดชีวิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของประชาชนทั้งประเทศ การศึกษาจะมีความสำคัญและมีประโยชน์มากนั้น จะต้องเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น คือ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม นักวิชาการศึกษา ครูผู้ดูแลเด็ก คณะกรรมการสถานศึกษา โดยดูแลรับผิดชอบ การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสถานศึกษาที่ถ่ายโอนมาสังกัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถึงแม้จะได้รับการจัดสรร งบประมาณและทรัพยากรเพื่อการศึกษาเป็นจำนวนมาก แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนหนึ่งยังมีปัญหาการบริหารจัดการศึกษา ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาด ความรู้ความเข้าใจด้านการศึกษา ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา บุคลากรด้านการศึกษาไม่เพียงพอ ขาดการนิเทศ กำกับติดตามและประเมินผลการศึกษา ขาดความ ชัดเจนในเรื่องความก้าวหน้าทางวิชาชีพของบุคลากรในสำนักงาน/กองการศึกษา และขาด ความคล่องตัวในการบริหารงบประมาณ เป็นต้น

4. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม และทุกข้อ อยู่ในระดับมาก เพราะสามารถคิดสร้างสรรค์แนวทางแก้ปัญหา และพัฒนาองค์กรด้วยไอเดียที่หลากหลาย และส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์อย่างเข้มแข็ง โดยมีการ เปิดโอกาสให้ผู้ตามได้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางใหม่ ๆ สูงสุด ตามมาด้วย การส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและ การใช้เทคโนโลยีเชื่อมต่อผู้คนผ่านออนไลน์ ส่วนการ ให้รางวัลและยกย่องแนวคิดใหม่ อยู่ในระดับต่ำสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาช่วง ชุติมนฺตี (ฤทธิวัน) (2559) ได้ผลการวิจัย 1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านสติปัญญา ด้านวิสัยทัศน์ และด้านการบริหารจัดการ 2) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ความถูกต้อง และการนำประโยชน์ได้ และแนวทางการส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ หนกลาง ควรมีองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น การบริหารการเปลี่ยนแปลง การบริหารที่ยึดวัตถุประสงค์ แล้วควรชัดเจน ปฏิบัติได้จริง เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกันทั้งระบบ

5. ด้านการคิดจินตนาการ สภาพภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม และทุกข้อ อยู่ในระดับมากเพราะว่า ผู้นำมีความสามารถใช้จินตนาการสร้างแนวคิดใหม่ ๆ แก้ปัญหา และพัฒนาองค์กรอย่างสร้างสรรค์ ที่มีความโดดเด่น โดยสามารถปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงได้ดี และ ตัดสินใจอย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของศรุตา นนท์ ไรแสง (2559: 42-47) ได้วิจัยเรื่อง “จินตนาการ : สิ่งสรรค์สร้างความเป็นอัตลักษณ์” บทความเรื่องนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษา และวิเคราะห์ทรรศนะที่สำคัญในจินตนาการ: สิ่งสรรค์สร้าง ความเป็นอัตลักษณ์ 2 แง่มุม คือ 1) ความหมายและกระบวนการสร้างจินตนาการเป็นกระบวนการสร้าง จินตนาการ คือ ภาพในความฝันทั้ง ๆ ที่ยังตื่นอยู่ ประกอบด้วย 1) สี 2) มิติในการทำงานของสมองว่ามีส่วนที่เป็น สัญชาติญาณ และส่วนที่ช่วยให้เราคิด สมองของคนเราเป็นเหมือนเครื่องจักรที่คิดแบบเปล่งรัศมีออกได้สมอง คิดได้กว้างเพราะ 3) สมอง

ทำหน้าที่รับ 4) เก็บงำจำไว้ 5) ควบคุม ทำให้เกิดผลออกมาและวิเคราะห์ เนื่องจาก การรับรู้ของมนุษย์เรามีลักษณะกระจายออกไป และ 2) สิ่งสรรค์สร้างความเป็นอัตลักษณ์ โดยการศึกษาจาก รูปแบบการคิดสร้างสรรค์เพื่อมุ่งสู่ความเป็นอัตลักษณ์ในเชิงแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวะนิยม เป็นภาษาหรือ บางที่อาจเห็นได้สัญลักษณ์และการสร้างภาพแทนความจริง เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางหรือที่เรา มีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคนและการแยกแยะตัวเราด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่น ในความเข้าใจนี้เอง แม้ว่าในฐานะของบุคคลเราควรจะยอมรับใน อัตลักษณ์ต่าง ๆ อย่างตั้งใจและยังเป็นผลผลิตที่สำคัญของสังคมที่เราอาศัยอยู่จากความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น จึงได้จัดเตรียมการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับโลกที่เขาอาศัยอยู่ร่วมกัน

2. ผลการศึกษาวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการจากบทสัมภาษณ์ประการแรก ผู้บริหารควรสร้างศรัทธาในทีมงานด้วยการแสดงวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตามกฎระเบียบ การสร้างศรัทธาสามารถทำได้โดยการรับฟังความคิดเห็นอย่างจริงใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เชี่ยวชาญ ด้านการพัฒนา ผู้นำควรสร้างโอกาสให้ทีมงานได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีความเสียสละและแบ่งปันทรัพยากรเพื่อประโยชน์ร่วมกัน การวางแผนงานที่เป็นระบบและมีเป้าหมายชัดเจนก็เป็นสิ่งจำเป็น ผู้บริหารต้องเปิดโอกาสให้ทีมงานได้เสนอแนวคิดใหม่ ๆ และสร้างความโปร่งใส เพื่อสร้างความมั่นใจและศรัทธา ส่งเสริมการนำแนวคิดนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในงาน และสนับสนุนศักยภาพของทีมงานให้มั่นคงยิ่งขึ้น

2. ด้านความคิดคล่องแคล่ว การพัฒนาความคิดคล่องแคล่วเพื่อเสริมภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สามารถทำได้จากการยึดหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ซึ่งช่วยสร้างความมั่นใจและกระตุ้นให้เกิดการแสดงความคิดเห็นใหม่ ๆ การสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการทดลองและยอมรับความผิดพลาดอย่างสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารควรกำหนดกฎเกณฑ์ในการสร้างโอกาสและแบ่งปันทรัพยากรให้ทีมงาน เพื่อสนับสนุนการคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ควรสร้างบรรยากาศที่โปร่งใส เปิดโอกาสให้ทีมแสดงความคิดเห็น และเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการทำงานอย่างยืดหยุ่น การจัดกิจกรรมและอบรมเชิงปฏิบัติการก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยเพิ่มทักษะความคิดที่รวดเร็วและแม่นยำ พร้อมทั้งสนับสนุนการเรียนรู้จากภายนอกและการแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน

3. ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ การพัฒนาสมรรถนะภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยคุณธรรมหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 เช่น ศรัทธา ปัญญา ศีล และจาคะ ผู้นำควรกำหนดทิศทางการนำทีมอย่างมีประสิทธิภาพโดยการสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงานเชื่อมั่นในเป้าหมายและแนวทางขององค์กร การทำงานอย่างโปร่งใสและเป็นแบบอย่างที่ดี วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพร กสิกร (2566) พบว่า 1) สภาพแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู โดยภาพรวมทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ด้านโอกาสความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ด้านการปกครอง ด้านลักษณะของงานที่ทำและ ด้านค่าตอบแทนสวัสดิการ ตามลำดับ 2) ผลการศึกษาวิธีการส่งเสริมแรงจูงใจใน

การปฏิบัติงานตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ของครู ประกอบด้วย (1) ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ผู้บริหารขยันตรวจสอบให้การดูแลบุคลากรทางการศึกษาทุกคนอย่างสม่ำเสมอ (2) ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารคอยให้การช่วยเหลือครูที่มีความเดือดร้อนทุกคนด้วยความเป็นกันเอง (3) ด้านโอกาสความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูหมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองและรักษาตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง (4) ด้านการปกครอง ผู้บริหารมีความขยันปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ (5) ด้านลักษณะของงานที่ทำ ผู้บริหารมีการพิจารณาความเหมาะสมของงานกับความรู้ความสามารถของครูที่รับผิดชอบ และ (6) ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการ ผู้บริหารมีการพิจารณาการเลื่อนเงินเดือนด้วยความโปร่งใส 3) แนวทางการส่งเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ของครูทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานมอบหมายให้ครูหมั่นตรวจสอบให้การดูแลบุคลากรทางการศึกษาทุกคนอย่างสม่ำเสมอตลอดถึงการดูแลอาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาให้พร้อมใช้งานอยู่เสมอร่วมกันกับครูเพื่อรักษาผลประโยชน์และชื่อเสียงของโรงเรียนไว้เป็นอย่างดี (2) ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ส่งเสริมให้ครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูและบุคลากรทุกคนอย่างเป็นกัลยาณมิตรและให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ (3) ด้านโอกาสความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ให้โอกาสครูที่มีความสามารถตั้งใจ ทุ่มเทการทำงาน และรักษาหน้าที่การงานที่ปฏิบัติให้ดีตลอดไปตลอดถึงการเลี้ยงชีวิตของครูอย่างชอบธรรม (4) ด้านการปกครอง ส่งเสริมให้ครูมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาอย่างเต็มความสามารถ (5) ด้านลักษณะของงานที่ทำส่งเสริมให้ครูขยันรักษาการปฏิบัติงานที่ตามงานที่รับมอบหมายและรักษาผลการปฏิบัติหน้าที่ของเองไม่ให้ขาดตกบกพร่องและความเป็นมิตรกับเพื่อนร่วมงานทุกคน และ (6) ด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการพิจารณาการเลื่อนเงินเดือนจากผลการปฏิบัติงานตามเกณฑ์การประเมินเพื่อเลื่อนเงินเดือนด้วยความโปร่งใสเพื่อรักษาผลประโยชน์ของบุคลากรและมีสวัสดิการช่วยเหลือยามฉุกเฉิน

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ จากนักวิชาการ ในด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ด้านวิสัยทัศน์ ภาวะผู้นำ ด้านความคิดคล่องแคล่ว ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ด้านการคิดจินตนาการ มาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสรางสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4

จากภาพที่ 1 การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสรางสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถอธิบายได้ว่า

C: ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ (Leadership competency) หมายถึง ภาวะผู้นำมีบรรลุเป้าหมายชัดเจนในการพัฒนาตนเอง ภาวะผู้นำต้องมีความรู้และความเข้าใจในงานที่ทำ ภาวะผู้นำต้องทำงานได้อย่างคล่องแคล่วและแม่นยำ ภาวะผู้นำสามารถนำพาทีมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

V: ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ (Leadership Vision) หมายถึง สามารถจินตนาการถึงสถานการณ์ในอนาคตและกำหนดทิศทางที่ชัดเจนสำหรับองค์กรสามารถคิดนอกกรอบและสร้างแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสามารถจุดประกายความกระตือรือร้นและความมุ่งมั่นให้กับทีมงานสามารถถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้

ทีมงานเข้าใจได้อย่างง่ายดายและชัดเจนสามารถปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและสนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาของทั้งตนเองและทีมงาน

F: ด้านความคิดคล่องแคล่ว (Fluency Thinking) หมายถึง คิดและหาทางออกได้รวดเร็ว คิดหาวิธีใหม่และทางเลือกที่หลากหลาย สร้างสรรค์สิ่งใหม่และแตกต่าง กล้าลองสิ่งใหม่และคิดนอกกรอบ ใฝ่รู้และพัฒนาตนเอง และสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงาน

C: ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ (Creative Thinking) หมายถึง มีเป้าหมายและกลยุทธ์เพื่อกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้ผู้ตามเสนอแนวคิดใหม่ สนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ให้รางวัลและยกย่องผลงานสร้างสรรค์และส่งเสริมการทำงานเป็นทีมเพื่อสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์

I: ด้านการคิดจินตนาการ (Imaginative Thinking) หมายถึ มีความสามารถในการสร้างภาพในใจเกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้ ไม่ยึดติดกับวิธีคิดเดิม ๆ กล้าที่จะท้าทายความเชื่อเดิมและเปิดรับแนวคิดใหม่ สามารถสร้างสรรค์แนวคิดใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรและทีมสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเสนอไอเดียใหม่ ๆ เชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและของทีม และกล้าที่จะนำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ และมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

7. สรุป

การวิจัยนี้ได้ค้นพบว่า การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 คุณธรรมที่จะเป็นเหตุให้มีความสุขในภพหน้าชาติหน้า ธรรมที่เกื้อหนุนให้ได้ประโยชน์ในภายหน้าหรือภพหน้า มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ โดยพบว่า องค์ประกอบสำคัญที่สุด คือความพร้อมด้วยศรัทธา ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส เรียกว่า สัทธาสัมปทา ความพร้อมด้วยศีล คือการรักษาศีลอย่างเคร่งครัด เรียกว่า สีลสัมปทา ความพร้อมด้วยการเสียสละ คือความเผื่อแผ่ แบ่งปัน เรียกว่า จาคสัมปทา ความพร้อมด้วยปัญญา คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เรียกว่า ปัญญาสัมปทา

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา ต้องเริ่มจากการมีความปรารถนาที่จะนำผู้อื่น การจะเป็นผู้นำที่แท้จริงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติของความเป็นผู้นำที่อยู่ในตนเองที่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกสัมผัสได้ และต้องเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์อยู่ในตนเอง ที่สร้างความโดดเด่นในกลุ่ม ทำให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มที่จะให้ความไว้วางใจและเชื่อใจว่าสามารถนำพาไปสู่ความสำเร็จได้ ให้สอดคล้ององค์ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ตามหลักสัมปรายิกัตถนิกธรรม 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา คือ ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ 1) ควรสร้างแรงบันดาลใจ 2) ควรกำหนดจรรยาบรรณที่ชัดเจน 3) ควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวม 4) ควรส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลา ด้านความคิดคล่องแคล่ว 1) ควรสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง 2) ควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิด ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ 1) ผู้นำต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองและทีมงานเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ 2) ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างในเรื่องของคุณธรรม

จริยธรรมและความซื่อสัตย์ 3) ผู้นำต้องพร้อมเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 4) ผู้นำต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 1) ด้านสมรรถนะภาวะผู้นำ ควรมีการจัดการฝึกอบรมหรือโปรแกรมพัฒนาเพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ โดยเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การตัดสินใจ การทำงานเป็นทีม และการจัดการปัญหา 2) ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ ควรสร้างเวทีระดมความคิดเห็นและพัฒนาเครื่องมือเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่ตอบโจทย์บริบทปัจจุบัน ด้านความคิดคล่องแคล่ว ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การทำงานที่หลากหลาย และส่งเสริมวัฒนธรรมการทดลองงานโดยไม่กลัวความผิดพลาด 3) ด้านความคิดคล่องแคล่ว ควรจัดกิจกรรมแข่งขันไอเดียและสนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรที่เหมาะสม ส่วนการคิดจินตนาการ ควรจัดพื้นที่ทดลองนวัตกรรมและสนับสนุนให้ผู้คนใช้เทคโนโลยีและทรัพยากรในการสร้างสรรค์ไอเดียใหม่ ๆ 4) ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ควรจัดกิจกรรมแข่งขันไอเดีย จัดพื้นที่ทดลองนวัตกรรม และสนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อช่วยเสริมสร้างไอเดีย ใหม่ ๆ 5) ด้านการคิดจินตนาการ ควรเปิดโอกาสให้ผู้คนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จำลอง และการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจินตนาการและการสร้างแนวทางใหม่

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ 1) ด้านวิสัยทัศน์ภาวะผู้นำ ประเด็นที่ว่า “ความสามารถของภาวะผู้นำในการสร้างทีมงานให้เกิดสามัคคีกัน” ที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำไปการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์กับครูในสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ด้านการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ประเด็นที่ว่า “การเปิดโอกาสให้ผู้ตามได้เสนอแนวคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ” ที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำไปส่งเสริมความคิดแก่ครูในสถานศึกษา 3) ผลการวิจัย ด้านความคิดคล่องแคล่ว ประเด็นที่ว่า “ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทีมงาน” ที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำไปส่งเสริมความคิดแก่ครูในสถานศึกษา

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์กับการติดสินใจกับสถานการณ์ที่ยากลำบากในยุคพลิกผันของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ควรวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่สามารถกระตุ้นและส่งเสริมความมุ่งมั่นในการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคที่เทคโนโลยี AI มีบทบาทสำคัญต่อผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) ควรวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการคิดเชิงนวัตกรรม และการทดลองแนวทางใหม่ ๆ ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

9. เอกสารอ้างอิง

จินดารัตน์ แย้มวงษ์. (2560). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดการพัฒนานักเรียนให้มีภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บัณฑิตา สิทธิพงศากุล. (2564). *ภาวะผู้นำของผู้บริหารกับองค์กรสมรรถนะสูงของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสงคราม.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประภาพรรณ ไชยวงษ์. (2551). การกระจายอำนาจการศึกษาสู่ท้องถิ่น. *วารสารการศึกษาไทย.* 5 (50), 22-26.

พระมหาช่วง ชุติมนฺตี (ฤทธิวัน). (2559). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนกลาง.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิมพ์ศนิตา จึงสุทธิวงษ์ (2563). *การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักวิชาการศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539*). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 23* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัตนา คนไว. (2565). *ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วิโรจน์ ไชยภักดี. (2562). *แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศในการบริหารงานโรงเรียนท่านผู้หญิงจันทิมาพึ่งบารมี ในโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.* วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศรุตานนท์ ไรแสง. (2559). จินตนาการ: สิ่งสรรค์สร้างความเป็นอัตลักษณ์. *วารสารพุทธมัคค์,* 1 (2), 42-47.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 43. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580).* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย.* กรุงเทพฯ: กองธรรมศาสตร์และการเมือง.

สุภาคย์ อินทองคง. (2550). *การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์รวม.* สงขลา: ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.).

สุภาพร กสิกร. (2566*). แนวทางการส่งเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ของครูกลุ่มโรงเรียนวังชลสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237149

สุนทรียศาสตร์และบริบทในสถาปัตยกรรมไทยกับการบูรณาการความงามและการใช้งาน

Aesthetics and Context in Thai Architecture and Integrating Beauty and Functionality

พระยอดคม คุณสิทฺโธ ชัยนิรัติศัย[1], พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน เกตุกระทึก[2]*, ณัฐมน ตั้งพานทอง[3], ศิโรตม์ ทองก้อน[4]

Phra Yodkom Khunsitho Chainiratsai[1], Phra Supawat Sukkhawattano Ketkatuk[2]*, Nattamon Thungphanthong[3], Sirot Tonggon[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระยอดคม คุณสิทฺโธ ชัยนิรัติศัย
Phra Yodkom Khunsitho Chainiratsai
วัดดอนเจดีย์ จังหวัดตาก
Wat Don Chedi Tak Province, Thailand.
Email: yordkomchainirattisai@gmail.com

2. พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน เกตุกระทึก*
Phra Supawat Sukkhawattano Ketkatuk*
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: supawat.ket@mbu.ac.th

3. ณัฐมน ตั้งพานทอง
Nattamon Thungphanthong
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: nattamon.thu@mbu.ac.th

4. ศิโรตม์ ทองก้อน
Sirot Tonggon
นักวิจัยอิสระ
Independent Researcher, Thailand.
Email: foreteller2016@gmail.com

คำสำคัญ:
สุนทรียศาสตร์, สถาปัตยกรรม, ความงาม, หน้าที่การใช้สอย, บริบทสังคมวัฒนธรรม

Keywords:
Aesthetics, Architecture, Beauty, Functionality, Socio-cultural Context

ABSTRACT

This research article aims to analyze the components and principles of aesthetics in Thai architecture and to examine the relationship between aesthetics and functionality within Thailand's socio-cultural context. The study employed a qualitative research design using document analysis, field surveys, and in-depth interviews with 15 key informants—comprising architects, architectural scholars, building users, and traditional craftsmen. The architectural samples included traditional, modern, and contemporary Thai buildings in Bangkok and key provinces. The findings reveal four major aesthetic dimensions: (1) physical dimension—proportion, form, materials, and lighting; (2) spiritual dimension—sensory and emotional experiences; (3) socio-cultural dimension—symbolism, decorative patterns, and spatial organization; and (4) the integration between beauty and functionality, which are complementary rather than separate. The study indicates that religious beliefs, social hierarchy, lifestyle, and climatic conditions significantly influence Thai architectural aesthetics.

Article history:
Received: 13/11/2025
Revised: 26/11/2025
Accepted: 02/12/2025
Available online: 03/12/2025

How to cite:
Khunsitho, P.Y. et al. (2025). Aesthetics and Context in Thai Architecture and Integrating Beauty and Functionality. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 127-148.

Moreover, aesthetic quality in architecture contributes positively to physical and mental well-being, enhances social interaction and community engagement, and generates economic value through tourism and cultural identity. In conclusion, Thai architecture represents an integrated harmony of beauty, functionality, and cultural context—reflecting the profound wisdom and identity of Thai society.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบและหลักการของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับหน้าที่การใช้สอยในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย การวิจัยเป็นแบบเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 15 คน ได้แก่ สถาปนิก นักวิชาการ ผู้ใช้งานอาคาร และช่างฝีมือแบบดั้งเดิม กลุ่มตัวอย่างทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยสถาปัตยกรรมไทยแบบดั้งเดิม สมัยใหม่ และร่วมสมัยในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยประกอบด้วย 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) มิติทางกายภาพ เช่น สัดส่วน รูปทรง วัสดุ และการจัดการแสง (2) มิติทางจิตวิญญาณ เช่น การรับรู้ทางประสาทสัมผัสและอารมณ์ (3) มิติทางสังคมวัฒนธรรม เช่น เอกลักษณ์ ลวดลาย และการจัดระเบียบพื้นที่ และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับหน้าที่การใช้สอย ซึ่งทั้งสองมิติไม่แยกจากกันแต่เสริมซึ่งกันและกันอย่างสมดุล ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า บริบททางศาสนา สังคม และภูมิอากาศมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการกำหนดรูปแบบทางสุนทรียศาสตร์ของสถาปัตยกรรมไทย นอกจากนี้ สถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์ยังส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพกายและใจของผู้ใช้ ส่งเสริมความสัมพันธ์ของชุมชน และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่ สรุปได้ว่า สถาปัตยกรรมไทยเป็นการบูรณาการอย่างลึกซึ้งระหว่างความงาม การใช้สอยและบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของสังคมไทยได้อย่างเด่นชัด

1. บทนำ

สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะที่มีความซับซ้อนและพหุมิติมากที่สุดในบรรดาศิลปกรรมทั้งหลาย เนื่องจากต้องผสมผสานระหว่างความงามทางรูปแบบ ความเหมาะสมทางหน้าที่ และความสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมจึงไม่ใช่เพียงการแสวงหาความงามในความหมายแคบ แต่เป็นการสร้างสรรค์พื้นที่ที่มีความหมายและคุณค่าต่อผู้ใช้และสังคม (สุรศักดิ์ จำเริญสุข, 2551)

การศึกษาสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมมีรากฐานมาจากปรัชญาแห่งความงามที่พัฒนาขึ้นตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดย Vitruvius ได้กำหนดหลักการสำคัญสามประการของสถาปัตยกรรมที่ดี คือ ความมั่นคง ความเหมาะสมกับการใช้งาน และความงาม หลักการเหล่านี้ยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาสุนทรียศาสตร์

สถาปัตยกรรมจนถึงปัจจุบัน (ปิ่นแก้ว เหลืองทอง, 2549) ในบริบทของประเทศไทย สุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรมมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติสถาปัตยกรรมไทยแบบดั้งเดิมแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และจิตวิญญาณ ผ่านการใช้วัสดุท้องถิ่น การจัดองค์ประกอบที่สอดคล้องกับสภาพอากาศ และการสร้างพื้นที่ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตแบบไทย (สุพจน์ จิตสุทธิญาณ, 2557)

ในยุคปัจจุบันที่เมืองและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วการทำความเข้าใจสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมมีความสำคัญในหลายประการ การพัฒนาเมืองที่ขาดการพิจารณาด้านสุนทรียศาสตร์ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ขาดเอกลักษณ์และไม่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตของผู้คน การศึกษาของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2550) พบว่า สถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์มีผลบวกต่อสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ของผู้อาศัย การขาดความเข้าใจในหลักสุนทรียศาสตร์ส่งผลต่อการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสถาปัตยกรรม การคัดลอกรูปแบบจากต่างประเทศโดยไม่คำนึงถึงบริบทท้องถิ่นทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตไทย (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2548) ดังนั้น การศึกษาสุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดที่บูรณาการระหว่างทฤษฎีสุนทรียศาสตร์คลาสสิก ทฤษฎีสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจการผสมผสานระหว่างความงามกับการใช้งานในสถาปัตยกรรมไทย โดยกรอบแนวคิดแบ่งออกเป็นสามมิติหลัก ดังนี้ มิติด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Dimension) มิติด้านสถาปัตยกรรมและการใช้งาน (Architectural and Functional Dimension) มิติด้านวัฒนธรรมและบริบทไทย (Cultural and Contextual Dimension)

สรุปกรอบแนวคิดการบูรณาการทั้งสามมิตินี้ก่อให้เกิดกรอบวิเคราะห์สถาปัตยกรรมไทยในฐานะพื้นที่ที่ผสมผสานระหว่างความงามเชิงศิลป์ ประโยชน์ใช้สอยเชิงสถาปัตยกรรม และความหมายเชิงวัฒนธรรม ซึ่งส่งเสริมให้สถาปัตยกรรมไทย เป็นสื่อสะท้อนอัตลักษณ์ทางสุนทรียศาสตร์ และสังคมได้อย่างสมบูรณ์

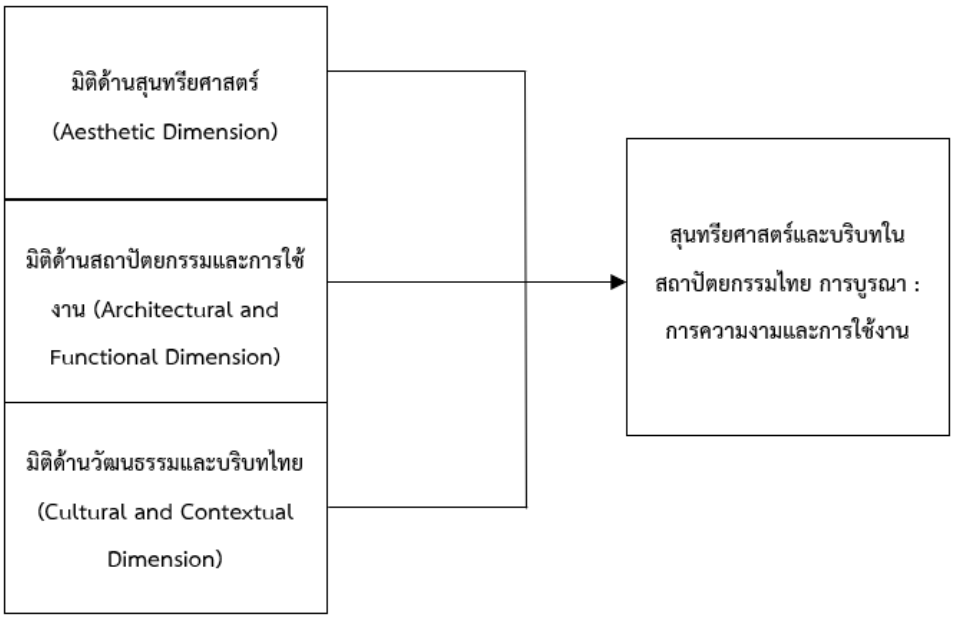

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและหลักการของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับหน้าที่การใช้สอยในสถาปัตยกรรม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาจากเอกสาร การสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย ในมิติทางกายภาพ จิตวิญญาณ สังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับหน้าที่การใช้สอย

แนวคิดพื้นฐานของการศึกษานี้อยู่บนกรอบแนวคิดทาง สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) และสถาปัตยกรรมไทย (Thai Architectural Principles) รวมถึงแนวคิดว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง “ความงาม” และ “ประโยชน์ใช้สอย” (Form and Function) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเอกสารและแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study)

ศึกษาวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์ สถาปัตยกรรมไทย และทฤษฎีการรับรู้ทางสุนทรียะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงหลักการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัดส่วน รูปแบบ วัสดุ เทคนิค และความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

ลงพื้นที่ศึกษาเชิงสำรวจสถาปัตยกรรมไทยในบริบทที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งอดีตและปัจจุบัน โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) สถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม (Traditional Architecture) – เช่น วัดพระแก้ว วัดอรุณราชวราราม และเรือนไทยโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) – เช่น อาคารธนาคารกรุงเทพ อาคาร State Tower และอาคาร CentralWorld 3) สถาปัตยกรรมร่วมสมัย (Contemporary Architecture) – เช่น พิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัย MAIIAM อาคาร MahaNakhon และศูนย์การค้า ICONSIAM

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย 1) สถาปนิกผู้เชี่ยวชาญด้านสุนทรียศาสตร์ จำนวน 5 คน 2) นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมไทย จำนวน 4 คน 3) ผู้ใช้งานอาคารหรือผู้มีประสบการณ์ตรง จำนวน 4 คน 4) ช่างฝีมือแบบดั้งเดิม จำนวน 2 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Research Instruments and Procedures)

1) แบบสังเกตการณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Observation Form) สำหรับการสำรวจองค์ประกอบทางกายภาพของสถาปัตยกรรม 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) สำหรับสถาปนิก นักวิชาการ และผู้ใช้งานอาคาร อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง เพื่อใช้ในการบันทึกข้อมูลจากการ

ลงพื้นที่และการสัมภาษณ์ที่ทำการประเมินความสอดคล้องและความเชื่อถือแล้ว ด้วยการประเมินด้วยผู้เชี่ยวชาญ 4 ท่าน และคำนวณค่า CVI ได้ค่าเฉลี่ยรวม 0.84 ซึ่งอยู่ในระดับดีมาก

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมและตรวจสอบข้อมูล (Data Collection and Validation)

ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการณ์ ณ พื้นที่ตัวอย่าง บันทึกข้อมูลด้วยเครื่องมือดิจิทัลและแบบฟอร์มการเก็บข้อมูล ถอดเทปคำสัมภาษณ์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงแก่นสาร (Thematic Analysis) โดยดำเนินการดังนี้ 1) การจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นและมิติของสุนทรียศาสตร์ 2) การสกัดรหัสข้อมูล (Coding) และสร้างประเด็นหลักและประเด็นย่อย 3) การเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อสร้างกรอบอธิบายความหมายของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย 4) ผลการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบ ตารางเชิงคุณภาพ (Qualitative Thematic Table) เพื่อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางสุนทรียศาสตร์กับคุณภาพชีวิตและบริบทสังคมวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 7 การสรุปและการนำเสนอผลการวิจัย (Presentation of Research Results)

ผลการวิจัยถูกนำเสนอในรูปแบบการบูรณาการเชิงแนวคิดระหว่าง ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ กับ หลักสถาปัตยกรรมไทย โดยจัดทำในรูปแบบคำอธิบายเชิงวิเคราะห์และตารางสังเคราะห์เชิงแก่นสาร เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง “ความงามเชิงหน้าที่” (Functional Aesthetic) และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต สังคม และเศรษฐกิจวัฒนธรรมของไทยในมิติสมัยใหม่

4. ผลการวิจัย

วิเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับองค์ประกอบสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย แบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติทางกายภาพ มิติทางจิตวิญญาณ มิติทางสังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับหน้าที่การใช้สอย พร้อมทั้งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสังคม

1. ผลวิเคราะห์องค์ประกอบสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย

1) มิติทางกายภาพ

รูปแบบและสัดส่วน การศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมไทยมีการใช้สัดส่วนที่เป็นระบบ โดยอิงจากหลักการต่างๆ ดังนี้สัดส่วนตามธรรมชาติ สถาปัตยกรรมไทยแบบดั้งเดิมใช้สัดส่วนที่อิงจากร่างกายมนุษย์และธรรมชาติ เช่น การใช้ศอกและคืบเป็นหน่วยวัด การกำหนดความสูงของเสาตามความสูงของคน สัดส่วนตามหลักศาสตร์ การใช้อัตราส่วนทางคณิตศาสตร์ เช่น อัตราส่วน 1:1.618 (Golden Ratio) ในการกำหนดสัดส่วนของพระอุโบสถและพระวิหาร สัดส่วนตามลำดับชั้น การใช้สัดส่วนเพื่อแสดงความสำคัญและลำดับชั้นทางสังคม เช่น ความสูงของอาคารที่แตกต่างกันตามสถานะของผู้อยู่อาศัย

วัสดุและเทคนิค การศึกษาพบว่า การเลือกใช้วัสดุมีผลสำคัญต่อคุณภาพสุนทรียศาสตร์โดยมีวัสดุธรรมชาติ การใช้วัสดุท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก ดินเผา สร้างความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมและสะท้อนภูมิปัญญา

ท้องถิ่น เทคนิคการก่อสร้าง การใช้เทคนิคแบบดั้งเดิม เช่น การต่อไม้แบบไม่ใช้ตะปู การยกพื้นสูงจากดิน การสร้างหลังคาทรงจั่วสูงชัน การตกแต่ง การใช้ลวดลายและการแกะสลักที่มีความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการแสงและสิ่งแวดล้อม พบว่า การจัดการแสงในสถาปัตยกรรมไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสภาพอากาศเขตร้อน การควบคุมแสงแดด การใช้ชายคาที่ยื่นออกมา การสร้างระเบียงและเฉลียง เพื่อป้องกันแสงแดดและฝน การใช้แสงธรรมชาติ การเปิดช่องแสงที่เหมาะสม การใช้หน้าต่างและประตูขนาดใหญ่ เพื่อให้แสงธรรมชาติเข้าสู่อาคาร การสร้างบรรยากาศ พบว่า การใช้แสงและเงาเพื่อสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการใช้งาน

2) มิติทางจิตวิญญาณ

ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสการศึกษา พบว่า สถาปัตยกรรมไทยให้ความสำคัญกับการสร้างประสบการณ์ที่ครบถ้วนทางประสาทสัมผัส การมองเห็น การใช้สี รูปทรง และลวดลายที่สร้างความประทับใจ และความศักดิ์สิทธิ์การได้ยิน การออกแบบพื้นที่ที่มีคุณภาพทางเสียง เช่น การสะท้อนเสียงในพระอุโบสถ การสัมผัส การใช้วัสดุที่มีพื้นผิวที่น่าสัมผัส เช่น ไม้ที่ขัดเรียบ หินที่มีพื้นผิวธรรมชาติ

อารมณ์และความรู้สึก พบว่า สถาปัตยกรรมไทยมุ่งสร้างอารมณ์และความรู้สึกเฉพาะความสงบและเงียบสงัด การออกแบบพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำสมาธิและปฏิบัติธรรมความเคารพและศรัทธา การใช้สัดส่วนและการตกแต่งที่สร้างความรู้สึกยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ความอบอุ่นและเป็นกันเอง การออกแบบพื้นที่อยู่อาศัยที่สร้างความรู้สึกเป็นบ้าน

3) มิติทางสังคมวัฒนธรรม

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม พบว่า สถาปัตยกรรมไทยสะท้อนเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านสัญลักษณ์และความหมายการใช้รูปแบบและลวดลายที่มีความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น ลายกนก ลายไทย นาคราช การจัดระเบียบพื้นที่ การจัดพื้นที่ตามหลักฮวงจุ้ยและความเชื่อท้องถิ่นความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การออกแบบที่เน้นความกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

4) ความสัมพันธ์ระหว่างความงามและหน้าที่การใช้สอย

ความสัมพันธ์ระหว่างความงามและหน้าที่การใช้สอยการศึกษา พบว่า ในสถาปัตยกรรมไทยที่มีคุณภาพความงามและหน้าที่การใช้สอยไม่ได้แยกจากกัน แต่เสริมสร้างซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น การยกพื้นสูงจากดินไม่เพียงแต่ป้องกันน้ำท่วมและสัตว์รบกวน แต่ยังสร้างความสง่างามและเป็นการแสดงสถานะทางสังคม หลังคาทรงจั่วสูงชัน ช่วยระบายน้ำฝนและความร้อนได้ดี พร้อมทั้งสร้างเอกลักษณ์ทางสายตาที่สวยงามการใช้ระเบียงและเฉลียง ป้องกันแสงแดดและฝน พร้อมทั้งเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคม

2. ผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับหน้าที่การใช้สอยในสถาปัตยกรรม

ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยมิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของความงามเชิงรูปแบบเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหน้าที่การใช้สอยและบริบททางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางและคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม

1) อิทธิพลของบริบททางสังคมวัฒนธรรมต่อสุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรม

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลโดยตรงต่อการก่อรูปของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย ทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนา โครงสร้างทางสังคม และวิถีชีวิตประจำวัน ศาสนาพุทธและความเชื่อท้องถิ่นส่งผลต่อการกำหนดแนวอาคาร การใช้สัญลักษณ์ เช่น รูปทรงเจดีย์ นาค หรือ ลายไทย เพื่อสื่อความหมายเชิงจิตวิญญาณ และการจัดพื้นที่สำหรับการทำสมาธิหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ในด้านโครงสร้างทางสังคม สถาปัตยกรรมไทยแสดงให้เห็นลำดับชั้นและสถานะทางสังคมผ่านขนาดสัดส่วน และการตกแต่งอาคาร เช่น เรือนเจ้านาย และเรือนราษฎร์ มีรูปแบบต่างกันทั้งด้านวัสดุและลวดลาย ส่วนในด้านวิถีชีวิตและภูมิอากาศ การออกแบบบ้านไทยยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว และพื้นที่เปิดโล่งโปร่งสบาย เป็นการปรับตัวให้เข้ากับภูมิอากาศร้อนชื้นและวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม

2) ความสัมพันธ์ระหว่างความงามและประโยชน์ใช้สอย

สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยไม่ได้แยกจากประโยชน์ใช้สอย แต่กลับเกื้อหนุนซึ่งกันและกันอย่างสมดุล ตัวอย่างเช่น การยกพื้นสูงจากดินช่วยป้องกันน้ำท่วมและระบายอากาศได้ดี พร้อมสร้างความสง่างามและแสดงสถานะของผู้อยู่อาศัย หรือหลังคาทรงสูงที่ช่วยระบายน้ำฝนได้ดีในขณะเดียวกันก็สร้างเส้นสายที่งดงามทางสายตา การตกแต่งด้วยลวดลายศิลป์ไม่เพียงเพื่อความสวยงาม แต่ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อและศาสนา

3) ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสังคม

(1) ผลกระทบต่อสุขภาพกายและใจ

สถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์ส่งผลเชิงบวกต่อผู้ใช้ ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ พื้นที่ที่มีความงามและความสงบช่วยลดความเครียด เพิ่มความสุข และส่งเสริมการพักผ่อน องค์ประกอบทางแสง สี เสียง และวัสดุธรรมชาติช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อความสมดุลทางอารมณ์

(2) ผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิสัมพันธ์

พื้นที่ที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น อาคารที่สะท้อนเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่

(3) ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ในระดับเศรษฐกิจ สถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์ช่วยเพิ่มมูลค่าทรัพย์สิน เป็นจุดดึงดูดการท่องเที่ยว และสร้างงานในหลายสาขา ทั้งการออกแบบ ก่อสร้าง และบริการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Cultural Economy” ที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

โดยสรุป การวิเคราะห์พบว่า สุนทรียศาสตร์และหน้าที่การใช้สอยในสถาปัตยกรรมไทยดำรงอยู่ในความสัมพันธ์แบบเกื้อกูล เชื่อมโยงกับบริบททางศาสนา สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้คนและความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพแบบ Theme Analysis: องค์ประกอบสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย

มิติหลัก (Main Dimension)	หัวข้อสำคัญ (Themes)	ประเด็นข้อค้นพบ (Key Findings)	ความเชื่อมโยงเชิงสุนทรียศาสตร์และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต (Interpretation & Societal Impact)
1. มิติทางกายภาพ	**1.1 รูปแบบและสัดส่วน (Proportion & Form)**	ใช้สัดส่วนจากธรรมชาติและร่างกายมนุษย์ เช่น ศอก คืบ และหลักคณิตศาสตร์ (Golden Ratio) เพื่อสร้างความสมดุลและความสง่างาม	สะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นและหลัก “ความพอดี ”ของไทย เกิดความกลมกลืนระหว่างคน–อาคาร–ธรรมชาติ
	1.2 วัสดุและเทคนิค (Material & Technique)	ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก ดินเผา และเทคนิคดั้งเดิมไม่ใช้ตะปู	แสดงถึงความยั่งยืน (sustainability) และความเคารพธรรมชาติ เสริมคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและจิตใจ
	1.3 การจัดการแสงและสิ่งแวดล้อม (Light & Environmental Control)	การใช้ชายคา ระเบียง ช่องแสง และเงา เพื่อควบคุมความร้อนและสร้างบรรยากาศ	สร้างความสบายกาย–ใจ ช่วยให้ผู้ใช้อาคารรู้สึกผ่อนคลายและเชื่อมโยงกับธรรมชาติ
2. มิติทางจิตวิญญาณ	**2.1 ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (Sensory Experience)**	การใช้สี เสียง พื้นผิว เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์และสมดุลทางอารมณ์	เสริมสมาธิ ความสงบ และประสบการณ์จิตวิญญาณของผู้ใช้อาคาร
	2.2 อารมณ์และความรู้สึก (Emotional Experience)	การออกแบบเพื่อสร้างความสงบ เคารพ ศรัทธา และอบอุ่น	เป็นมิติของ “ความงามทางใจ ”ที่ส่งผลต่อความสงบทางจิตและการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม
3. มิติทางสังคม–วัฒนธรรม	**3.1 เอกลักษณ์และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Symbolism)**	การใช้ลายไทย ลายนาค ลายกนก เพื่อสื่อความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรม	ส่งเสริมอัตลักษณ์ชาติและความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม สร้างความภูมิใจในท้องถิ่น
	3.2 การจัดพื้นที่และความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (Spatial Organization & Nature Integration)	การจัดพื้นที่ตามความเชื่อท้องถิ่นและฮวงจุ้ย เพื่อความสมดุลระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม	เป็นการออกแบบที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบ “อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ”และความสัมพันธ์ระหว่างคน–ชุมชน

มิติหลัก (Main Dimension)	หัวข้อสำคัญ (Themes)	ประเด็นข้อค้นพบ (Key Findings)	ความเชื่อมโยงเชิงสุนทรียศาสตร์และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต (Interpretation & Societal Impact)
4. ความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับหน้าที่การใช้สอย	**4.1 ความงามเชิงประโยชน์ (Functional Aesthetics)**	ความงามและประโยชน์ใช้สอยเกื้อหนุนกัน เช่น การยกพื้นสูงป้องกันน้ำท่วมและสร้างความสง่างาม	แสดงให้เห็นว่าความงามไม่ใช่เพียงรูปลักษณ์ แต่เป็นความงามที่ใช้งานได้จริง)Functional Beauty)
	4.2 ความเชื่อมโยงกับบริบทสังคมวัฒนธรรม (Contextual Coherence)	การออกแบบสะท้อนลำดับชั้นทางสังคม ความเชื่อทางศาสนา และวิถีชีวิตเกษตรกรรม	สถาปัตยกรรมทำหน้าที่เป็น “ตัวกลางของวัฒนธรรม ” ถ่ายทอดค่านิยมและโครงสร้างทางสังคม
5. ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสังคม	**5.1 สุขภาพกาย–ใจ (Physical & Mental Health)**	ความงามทางสุนทรียศาสตร์ช่วยลดความเครียด เพิ่มสมาธิ และสร้างความสงบ	เสริมสุขภาวะองค์รวม)Holistic Well-being) ของผู้อยู่อาศัย
	5.2 พฤติกรรมและความสัมพันธ์ชุมชน (Community & Behavior)	อาคารที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นสร้างความภาคภูมิใจและความร่วมมือในชุมชน	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความผูกพันทางสังคม
	5.3 มูลค่าทางเศรษฐกิจ (Cultural Economy)	สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์เพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวและการจ้างงาน	เกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์)Creative Economy) จากทุนทางวัฒนธรรมไทย

จากตารางสรุปเชิงตีความ (Interpretive Summary) ได้ว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยมิได้เป็นเพียง “ความงามทางรูปทรง” หากแต่เป็นความงามเชิงคุณค่าที่เชื่อมโยงกายภาพ–จิตวิญญาณ–สังคมวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ เกิดเป็น “ความงามเชิงหน้าที่” (Functional Aesthetic) ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนและชุมชนให้มีสมดุลทางกาย จิต และสังคม ส่งผลต่อความยั่งยืนของวัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตในระยะยาว

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของส้มป่อยในฐานะพืชสมุนไพรศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมล้านนา และการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์นวัตกรรมที่สามารถเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมได้ครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาวะทางกาย ใจ ปัญญา และสังคม ผลการวิจัยที่พบว่าส้มป่อยเป็นพืชสมุนไพรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมล้านนาและถูกยกย่องว่ามีคุณค่าศักดิ์สิทธิ์นั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อพื้นฐานของชาว

ล้านนาที่มองความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับจิตวิญญาณของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง การที่ชาวล้านนาเชื่อว่าส้มป่อยสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและภัยอันตรายต่าง ๆ ได้นั้น มีพื้นฐานมาจากวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่อง "พรหมจักร" หรือ "อุสสาบารส" ที่กล่าวถึงพลังอันศักดิ์สิทธิ์ของน้ำส้มป่อยที่ช่วยให้ควายทรพีสามารถเอาชนะควายทรพาผู้เป็นพ่อได้ ความเชื่อนี้สอดคล้องกับการศึกษาของทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล (2557) ที่กล่าวถึงภูมิปัญญาล้านนาในการใช้พืชสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและการดำเนินชีวิต และงานวิจัยของยุพิน เข็มมุกต์ (2554) ที่อธิบายถึงความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีล้านนาที่เชื่อมโยงกับการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน การพัฒนาส้มป่อยจากสมุนไพรที่ใช้ในพิธีกรรมให้เป็นผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรเชิงพาณิชย์แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ สบู่ส้มป่อยมนต์ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้ง 4 ด้าน สอดคล้องกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวม ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่นิยามสุขภาพว่า "ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล" ในด้านสุขภาวะทางกาย สบู่ส้มป่อยมนต์สามารถทำความสะอาดล้ำลึก ลดแบคทีเรีย เชื้อรา ผดผื่น และบำรุงผิวให้แข็งแรงได้ ในด้านสุขภาวะทางใจ กลิ่นสมุนไพรของส้มป่อยช่วยลดความเครียด สร้างความผ่อนคลาย และปรับสมดุลจิตใจได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับอโรมาเธอราพี ที่แสดงให้เห็นว่า กลิ่นหอมจากสมุนไพรธรรมชาติสามารถส่งผลต่อสภาวะจิตใจของมนุษย์ได้ การที่ผู้ใช้รู้สึกถึงความมีสิริมงคลเมื่อใช้น้ำส้มป่อยนั้น ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความเชื่อ แต่ยังเป็นผลจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสที่ส่งผลต่อสภาวะจิตใจ สำหรับสุขภาวะทางปัญญา สบู่ส้มป่อยมนต์ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระตุ้นสมาธิ และเสริมความเชื่อมั่น การที่ผู้ใช้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่าของส้มป่อยในวัฒนธรรมล้านนาผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์นั้น เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องและการพัฒนาโลกทัศน์ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสุขภาวะทางปัญญาตามที่อรทัย วลีวงศ์ (2564) ได้นิยามไว้ ในด้านสุขภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม การใช้สบู่ส้มป่อยมนต์ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมล้านนา สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แสดงให้เห็นถึงการที่สบู่ส้มป่อยมนต์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจากท้องถิ่นสู่ตลาดสากลนั้น สะท้อนถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยในการแข่งขันในตลาดโลก โดยเฉพาะในยุคที่ผู้บริโภคหันมาใส่ใจสุขภาพและต้องการผลิตภัณฑ์ธรรมชาติมากขึ้น การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรท้องถิ่นไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างรายได้ของชุมชน แต่ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไปสู่คนรุ่นใหม่ ความสำเร็จของสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ยังสะท้อนถึงความยั่งยืนของวัฒนธรรมล้านนาที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคใหม่ แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณและแนวคิดสุขภาพแบบองค์รวม การที่ผลิตภัณฑ์นี้สามารถเชื่อมโยงสุขภาวะทางกาย ใจ ปัญญา และสังคมได้พร้อมทั้งสืบทอดภูมิปัญญาล้านนาไปสู่คนรุ่นใหม่นั้น แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการที่สมบูรณ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างความเชื่อกับวิทยาศาสตร์ และระหว่างท้องถิ่นกับสากล อย่างไรก็ตาม การพัฒนาและขยายตลาดของสบู่ส้มป่อยมนต์ควรให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเชิงพาณิชย์กับการอนุรักษ์ความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อป้องกันการสูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณของสมุนไพรชนิดนี้ นอกจากนี้ ควรมีการควบคุมคุณภาพที่เข้มงวด โดยเฉพาะการรักษาสรรพคุณของส้มป่อยและความปลอดภัยของผู้บริโภค ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนที่กำหนดไว้ และควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับสรรพคุณทางการแพทย์ของส้มป่อย รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ เพื่อขยายการใช้ประโยชน์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสมุนไพรชนิดนี้ การศึกษานี้

แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมสมัยใหม่ในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาวะองค์รวม สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์เป็นตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้ได้ในขณะเดียวกันกับการสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคม ความสำเร็จนี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนล้านนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างสำหรับการพัฒนาสมุนไพรท้องถิ่นอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

2. ผลการวิจัยเรื่องกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมล้านนา การศึกษานี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่า แต่ยังเป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้อีกด้วย ผู้วิจัยได้นำหลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวทางการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นฐานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องอย่างชัดเจนกับผลการศึกษาของมารุต เหล็กเพชร (2566) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ คือ การที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในระดับการควบคุมโดยประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ผ่านการจัดเวทีแจ้งวัตถุประสงค์ การสำรวจชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมความคิดเห็น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเคารพต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นและความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือการรวมผสานการใช้สมุนไพรส้มป่อยตามภูมิปัญญาล้านนาเข้ากับกระบวนการผลิตสบู่สมัยใหม่ รวมทั้งการเพิ่มคุณค่าทางจิตใจผ่านการปลุกเสกจากครูบา ซึ่งเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการนำแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาของตนเอง การบูรณาการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการรวมองค์ความรู้เข้าด้วยกันเท่านั้น แต่เป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ที่มีรากฐานอันแน่นหนาจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกัญญารัตน์ แซ่ตั้ง (2563) เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ช่วยเชื่อมโยงวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไปของชุมชนให้เข้ากับคนรุ่นใหม่ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ทันสมัยและน่าสนใจ

การที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์ทั้งในรูปธรรมและนามธรรมจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงบวกในหลายมิติ ทั้งการได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีเอกลักษณ์ การสร้างรายได้เสริม การเพิ่มขึ้นของความรู้และทักษะ ความภาคภูมิใจ ความสามัคคีในชุมชน และคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องอย่างลงตัวกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ต้องสร้างคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถสร้างการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างผู้ผลิตและผู้เชี่ยวชาญ ดังที่เห็นได้จากการที่ชุมชนได้รับความรู้และทักษะใหม่ในขณะเดียวกันก็สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย วงศ์แสง (2564) เกี่ยวกับการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดประชุมทีมวิจัยชุมชนเพื่อสรุปบทเรียนและวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการประยุกต์ใช้หลักการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในการประเมินผลช่วยให้ชุมชนสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับและพัฒนาการทำงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนว

ทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่เน้นการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การบูรณาการศาสตร์วิทยาศาสตร์เข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ในวัฒนธรรมล้านนาสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น การสร้างงาน สร้างรายได้ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม การสร้างผลิตภัณฑ์ "สบู่มนต์ส้มป่อย บ้านทุ่งละคร" ไม่ได้เป็นเพียงการสร้างสินค้าเชิงพาณิชย์ธรรมดา แต่เป็นการสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งจะช่วยให้วัฒนธรรมล้านนาดำรงอยู่และพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการประยุกต์ใช้หลักการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายและต้องการการอนุรักษ์และสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ ความสำเร็จของการวิจัยนี้ไม่เพียงแต่สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนบ้านทุ่งละครเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่สามารถขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทและสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกัน

3. ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่สำคัญของการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการผสมผสานความเชื่อทางไสยศาสตร์ล้านนากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ที่มีคุณค่าในมิติต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมชาย ธนาพิพิธกุล (2563) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนจนถึงการประเมินผล และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาจะสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับชุมชน การใช้หลักการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนที่ปรากฏในการศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาแบบชุมชนเป็นฐาน ที่เน้นการเสริมพลังชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิชญา ราชกิจ (2564) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในภาคเหนือพบว่า การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจผ่านเวทีสาธารณะจะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้โครงการพัฒนามีความยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมยังช่วยสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การบูรณาการความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ากับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ การที่สบู่ได้รับการปลุกเสกจากครูบาไม่เพียงแต่สร้างความแตกต่างทางการตลาดเท่านั้น แต่ยังตอบสนองความต้องการด้านจิตใจและความเชื่อของผู้บริโภคในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของประยุทธ์ นิลสุข (2562) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อทางไสยศาสตร์ล้านนาในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน พบว่า การผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับการประกอบธุรกิจสามารถสร้างความไว้วางใจและความผูกพันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ทำให้ผลิตภัณฑ์มีตลาดที่มั่นคงและขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาสุขภาวะองค์รวมผ่านผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจแนวคิดสุขภาวะในมิติที่กว้างขวาง ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตของคนล้านนาที่เน้นความสมดุลและความกลมกลืนกับธรรมชาติ การที่ผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมิติทางจิตใจให้กับผู้ใช้ผ่านคุณค่าทางไสยศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในธรรมชาติ

ของมนุษย์ที่ต้องการความหมายและจุดหมายในการใช้ชีวิต ไม่ใช่เพียงแค่การตอบสนองความต้องการทางกายภาพเท่านั้น ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษายังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างนวัตกรรมที่มีรากฐานมาจากท้องถิ่นแต่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันได้ การที่ชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐาน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการลดการพึ่งพาภายนอกและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

6. องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย พบว่า การสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ที่นำไปสู่เป้าหมายของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัยดังต่อไปนี้

B-พื้นฐานความเชื่อ (Belief) จากพื้นฐานและความเชื่อในสรรพคุณของสมุนไพรส้มป่อยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านกับนวัตกรรมสมัยใหม่ แต่ด้วยความเชื่อและการให้คุณค่าของผู้ที่มีความศรัทธาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความนิยมการใช้สบู่ส้มป่อยมนต์ ซึ่งบางครั้งการรักษาสุขภาพการชำระร่างกายก็สามารถใช้สบู่ทั่วไปตามท้องตลาดได้ เพราะมีสรรพคุณในการรักษาความสะอาดเช่นเดียวกัน แต่ถ้าหากกล่าวถึงในเรื่องคุณค่าทางด้านจิตใจและการสร้างพลังใจของแต่ละบุคคลทำให้นำไปสู่การใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผนวกจากพื้นฐานความเชื่อ และถ้าหากว่าสบู่มนต์ส้มป่อยเป็นสบู่ที่มาจากการปลุกเสกของเกจิอาจารย์ที่โด่งดังหรือเป็นผู้ที่ตนนับถือแล้ว ก็จะยิ่งเป็นแรงสนับสนุนให้มีความเชื่อและศรัทธามากขึ้นกว่าเดิม

M-กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ (Product Manufacturing Process) การนำเสนอนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาข้อมูลความเชื่อและการให้คุณค่าสุมนไพรส้มป่อยในล้านนาสู่การพัฒนากระบวนการการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ จนนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ประกอบด้วย 3 ระยะ ได้แก่

1 ระยะประดิษฐ์ (Innovation) ระยะที่มาจากกระบวนการที่นำมาซึ่งคุณค่าและสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยเป็นการพัฒนา ปรับปรุง ต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับยุสมัยและเกิดความร่วมสมัยได้ จากการกระบวนการการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านทุ่งละครนั้น จะเห็นได้ตั้งแต่กระบวนการคิด ระหว่างผู้วิจัยและชาวบ้านในชุมชนได้ระดมความคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาความรู้ร่วมกัน เพราะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านร่วมกันนำเสนอแนวคิดใหม่ช่วยพัฒนาแนวคิดเดิมให้ดียิ่งขึ้น

2. ระยะการพัฒนา (Development) ระยะการพัฒนาการผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ต่อเนื่องมาจากการระดมความคิดเห็น การวางแผนการดำเนินการระหว่างผู้วิจัยกับชุมชนจนทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มาจากการผสมผสานจากแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักการทางวิทยาศาสตร์และความเชื่อความศรัทธาของคนในชุมชน ซึ่งระยะนี้เป็นระยะการสร้างนวัตกรรมในด้านร่วมกันพัฒนาต่อยอดเป็นการร่วมกันปฏิบัติการผลิตสบู่

3. ระยะการนำไปปฏิบัติ ระยะการนำไปปฏิบัติเป็นการนำนวัตกรรมการผลิตสบู่ไปขยายผลต่อ ทั้งในเรื่องการต่อยอดในด้านกระบวนการผลิตสบู่สมุนไพรมนต์ส้มป่อย และการนำผลผลิตไปใช้จริงและเผยแพร่ในวงกว้างต่อไป ดังเช่น เมื่อชุมชนได้ผลิตสบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์ ได้มีการนำไปทดลองใช้จริงและนำไปจำหน่ายให้ผู้ที่สนใจและมีความศรัทธาในตัวผู้วิจัยนำไปใช้ และผู้วิจัยได้ขยายผลโดยการนำไปให้ลูกศิษย์และเครือข่ายที่อยู่ต่างประเทศได้ทดลองใช้และได้สอบถามความพึงพอใจในมิติด้านความรู้สึก ความคิดในการใช้สบู่สมุนไพรส้มป่อยมนต์

C-กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชน (Community Participation Process) ประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับแนวทางและวิธีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ผ่านการระดมความคิดเห็นร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมนี้เริ่มตั้งแต่นักวิจัยสำรวจชุมชน พบปะพูดคุย และจัดเวทีประชาคมเพื่อรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คน การศึกษาข้อมูลเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยเฉพาะในด้านการให้คุณค่ากับสมุนไพรส้มป่อย รวมถึงทิศทางการพัฒนาและนวัตกรรมในการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม มีขั้นตอนตั้งแต่การวางแผนการทำกิจกรรม และการลงมือร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม นอกจากนี้ส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารการงานและการประสานงานและการขอความช่วยเหลือ ฯลฯ

3. การดำเนินการตามการวางแผน ในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ คือ การดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในขั้นตอนวางแผน ในการปฏิบัติกิจกรรมนั้น แต่ละฝ่ายจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย และมีการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่า ได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นหนึ่งในขั้นตอนสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขั้นตอนนี้เน้นให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้รับผลตอบแทนหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ สังคม หรือส่วนบุคคล มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยจากการปฏิบัติกิจกรรมการสร้างนวัตกรรมการผลิตสบู่ส้มป่อยมนต์ของชุมชนบ้านทุ่งละคร ส่งผลให้ชุมชนได้รับประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) คณะวิจัยได้มีการจัดประชุมทีมวิจัยชุมชน เพื่อสรุปบทเรียนการทำกิจกรรมและประเมินผล เพื่อให้ผู้วิจัยและชาวบ้านในชุมชนได้ทบทวนกิจกรรม ผลที่เกิดขึ้น ปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ได้เรียนรู้ สิ่งที่จะดำเนินงานต่อในอนาคต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

การปรับปรุงและพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต โดยการประเมินผลใช้หลักวิเคราะห์ชุมชน วิเคราะห์จากจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค นำไปสู่ผลผลิต คือ เป้าหมายที่แสดงภาพให้ชุมชนเห็นอย่างชัดเจนของทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ ผลลัพธ์ทางตรง คือ ผลที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ชุมชนได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนใหม่ คือ สบู่มนต์ส้มป่อย บ้านทุ่งละคร ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์และบูรณาการการผลิตจากศาสตร์วิทยาศาสตร์และความเชื่อความศรัทธา หรือเรียกว่าศาสตร์ทางด้านไสยศาสตร์ ส่งผลประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชน การสร้างรายได้เสริมจากการนำสบู่ไปจำหน่าย โดยการนำผลิตภัณฑ์ไปทดลองจำหน่าย เป็นการจำหน่ายในลักษณะทำเป็นของที่ระลึกสำหรับประชาชนที่มาร่วมทำบุญที่วัด และจำหน่ายในลักษณะเป็นสินค้าชุมชน ส่วนผลลัพธ์ทางอ้อม หรือผลลัพธ์ที่เป็นนามธรรม ได้แก่ (1) ความรู้และทักษะที่เพิ่มขึ้น เป็นการการเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ที่ช่วยเสริมศักยภาพของบุคคล (2) ความภาคภูมิใจและความพึงพอใจ ความรู้สึกดีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและเห็นผลสำเร็จของโครงการ (3) ความสามัคคีในชุมชน: ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน (4) สร้างสุขภาวะองค์รวม 4 มิติ กาย ใจ ปัญญาและสังคม โดยเฉพาะคุณค่าทางจิตใจหลังจากได้ใช้สบู่มนต์ส้มป่อยที่มาจากการผลิตจากชุมชน เป็นเอกลักษณ์ในชุมชน และเป็นสบู่ที่มาจากการปลุกเสกของครูบา (ผู้วิจัย) ที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาเป็นอย่างมาก นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ถ้าการใช้สบู่แล้วเกิดสุขภาพจิตใจที่ดี เกิดปัญญา การดำเนินชีวิตก็ย่อมดีตามไปด้วย และในเมื่อสังคมหรือชุมชนหนึ่งนั้น สมาชิกในชุมชนมีจิใจที่ดี คุณภาพชีวิตที่ดี ก็ย่อมส่งผลให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะทางสังคมที่ดีต่อไป

การอภิปรายผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยมี 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาองค์ประกอบและหลักการของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับหน้าที่การใช้สอยในสถาปัตยกรรม มีดังนี้

1. องค์ประกอบและหลักการของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม

การศึกษาสุนทรียศาสตร์ที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและพหุมิติ ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ความงามทางรูปแบบเท่านั้น แต่เป็นการบูรณาการระหว่างความงาม หน้าที่การใช้สอย และบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างครบถ้วน (หม่อมหลวงปิยลดา ทวีปรังษีพร, 2549) องค์ประกอบสำคัญของสุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรมประกอบด้วยสามมิติหลัก ได้แก่ มิติทางกายภาพซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบ สัดส่วน วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง และการจัดการแสง, มิติทางจิตวิญญาณที่มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และอารมณ์ที่สอดคล้องกับความศรัทธาและมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ ความเชื่อ และการจัดระเบียบพื้นที่ตามคติท้องถิ่น (ปิ่นแก้ว เหลืองทอง, 2549; วิทยา ปิ่นตบแต่ง, 2552) งานวิจัยของ Cheng (2024) พบว่า ภายใต้บริบทสมัยใหม่สถาปัตยกรรมที่ประสบความสำเร็จต้องผนวกทั้งความงามทางรูปแบบ (Formal Beauty) ความงามทางการใช้ (Functional Beauty) และความงามเชิงความหมาย (Symbolic/Meaning Beauty) โดยได้สรุปว่า “Unity of Form and Function” เป็นหนึ่งในคุณลักษณะสำคัญของสุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรม (Cheng, 2024) ซึ่งตรงกับผลการศึกษาของเราในส่วนที่ระบุว่า มิติทางกายภาพ (รูปแบบ – สัดส่วน, วัสดุ – เทคนิค, การจัดการแสง) มิติทางจิตวิญญาณ และมิติทางสังคม-วัฒนธรรม ทำหน้าที่เชื่อมโยงความงามกับประโยชน์ใช้สอย

จากงานของ Grabow & Spreckelmeyer (2015) ได้ชี้ให้เห็นว่า สถาปัตยกรรมระดับพิเศษ (Exemplary Buildings) มักเป็นงานที่ฟังก์ชัน ไม่ได้เบียดบังความงาม แต่แท้จริงแล้ว ฟังก์ชันได้กลายเป็นแรงกำเนิด (Generative Force) ของรูปแบบ และสร้างประสบการณ์ที่มีความหมาย ซึ่งสนับสนุนมุมมองที่ว่า ในสถาปัตยกรรมไทยที่มีคุณภาพ ความงามและหน้าที่ใช้สอยไม่ได้แยกจากกัน แต่ เสริมซึ่งกันและกัน

แม้งานวิจัยนี้จะเน้นบริบทไทยอย่างชัดเจน (มิติทางกายภาพ – จิตวิญญาณ – สังคม-วัฒนธรรม) แต่การศึกษาในระดับสากลพบว่า สุนทรียศาสตร์ อาจมีมิติที่กว้างกว่านี้ เช่น งานของ El Moussaoui (2020) ที่วิพากษ์แนวคิดดั้งเดิมว่า สุนทรียะอาจแยกจากฟังก์ชันได้ในบางกรณี และได้เสนอว่า แนวคิด “Pure Aesthetics” ซึ่งไม่อ้างอิงหน้าที่ใช้สอยหรือบริบท อาจมีอยู่จริงในงานสถาปัตยกรรมบางประเภท จริงอยู่งานนี้พบว่า บริบทสังคม-วัฒนธรรมไทย (เช่น ศาสนา – ความเชื่อพื้นถิ่น, โครงสร้างทางสังคม ลำดับชั้น, วิถีชีวิต และภูมิอากาศ) เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดสุนทรียศาสตร์ แต่สิ่งนี้อาจจำกัดความทั่วไปของผลการวิจัยไว้เฉพาะบริบทไทย และไม่สามารถสรุปว่า เป็นกฎสากลด้วย เช่น งานของ Cheng (2024) และ Tantawy (2023) พบว่า ในสภาพสังคมที่ต่างออกไป สุนทรียศาสตร์อาจมีน้ำหนักแตกต่างกันในรูปแบบการใช้ฟังก์ชันหรือบริบท

2. ความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับหน้าที่การใช้สอยในสถาปัตยกรรม

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติของความงามเชิงรูปแบบ แต่เป็นกระบวนการบูรณาการระหว่างความงาม หน้าที่การใช้สอย และบริบททางสังคมวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสากลที่มองว่า สถาปัตยกรรมเป็นศิลปะแห่งการผสมผสานระหว่าง Form, Function, และ Meaning (Pallasmaa, 2012; Huang & Khan, 2021)

1) อิทธิพลของบริบททางสังคมวัฒนธรรมต่อสุนทรียศาสตร์สถาปัตยกรรม ผลการศึกษายืนยันว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ของสถาปัตยกรรมไทย ทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนา โครงสร้างทางสังคม และวิถีชีวิต (ธวัชชัย พืชผล, 2561)

พุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นในไทยมีอิทธิพลอย่างชัดเจนต่อการออกแบบเชิงสัญลักษณ์ เช่น การกำหนดแนวอาคารตามทิศ การใช้สัญลักษณ์นาค เจดีย์หรือลวดลายไทย เพื่อสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์และการเชื่อมโยงกับโลกจิตวิญญาณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2562) ลักษณะนี้สอดคล้องกับผลของ Cheng (2024) ที่พบว่า สถาปัตยกรรมในเอเชียตะวันออกมักผสมผสานสัญลักษณ์ทางศาสนาเข้ากับโครงสร้างการใช้สอยอย่างแนบเนียน

ในมิติของภูมิอากาศและวิถีชีวิต การออกแบบบ้านไทยยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว และการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ และ ใบจาก เป็นตัวอย่างของการผสาน “สุนทรียภาพกับประโยชน์ใช้สอย” เพื่อตอบสนองต่อสภาพอากาศร้อนชื้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Koohsari, et al. (2021) ที่ยืนยันว่า สภาพภูมิอากาศ และบริบททางสังคมมีอิทธิพลโดยตรงต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในภูมิภาคเอเชีย

2) ความสัมพันธ์ระหว่างความงามและประโยชน์ใช้สอย ผลการวิจัยพบว่า ความงามทางสุนทรียศาสตร์และหน้าที่การใช้สอยมิได้แยกจากกัน แต่เป็นสองมิติที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันในเชิงฟังก์ชันและความหมาย

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Pallasmaa (2012) ที่เสนอว่า สุนทรียศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมเกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสซึ่งสัมพันธ์กับการใช้สอยและความรู้สึกของมนุษย์

ตัวอย่างเช่น การยกพื้นสูงในเรือนไทยไม่เพียงป้องกันน้ำท่วมและระบายอากาศ แต่ยังสร้างความสง่างามและแสดงลำดับชั้นทางสังคม การใช้ลวดลายศิลป์หรือสัญลักษณ์พุทธศิลป์ไม่เพียงแต่เพื่อความงาม แต่ยังสื่อสารความหมายทางจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Siriporn และ Niyom (2020) ที่ระบุว่า ความงามในสถาปัตยกรรมไทยเป็นการผสานระหว่างศิลป์–ศรัทธา–การใช้สอย

ในทางตรงกันข้าม El Moussaoui (2020) เสนอแนวคิดที่ต่างออกไปว่า สุนทรียศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Aesthetics) สามารถดำรงอยู่โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงฟังก์ชันหรือความหมาย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับหน้าที่การใช้สอย อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามวัฒนธรรมและยุคสมัย

3) ผลกระทบของสุนทรียศาสตร์ต่อคุณภาพชีวิตและสังคม ในมิติของคุณภาพชีวิต ผลการศึกษาพบว่า สถาปัตยกรรมที่มีคุณภาพทางสุนทรียศาสตร์ส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพกายและใจของผู้ใช้ พื้นที่ที่สวยงามและสงบช่วยลดความเครียดและเพิ่มความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานคลาสสิกของ Ulrich, et al. (1991) นอกจากนี้ Kaplan และ Kaplan (1989) ที่ชี้ว่า ความงามทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมสามารถส่งผลต่อการฟื้นฟูทางจิตใจ

ในระดับสังคม สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิด “Sense of Place” ของ Steele (1981) ที่ระบุว่า การออกแบบที่เชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ท้องถิ่นช่วยสร้างความผูกพันระหว่างคนกับสถานที่

ในด้านเศรษฐกิจ การออกแบบที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ช่วยเพิ่มมูลค่าทางทรัพย์สินและส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Cultural Economy” ของ Throsby (2010) ที่มองว่าสุนทรียศาสตร์และวัฒนธรรมสามารถแปลงเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้

สรุปการอภิปรายผลได้ว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย คือ การบูรณาการเชิงองค์รวมที่รวมความงาม หน้าที่การใช้สอยและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกันอย่างแนบแน่น ซึ่งไม่เพียงสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสุขภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจในระดับชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดสากลด้าน “Holistic Architectural Aesthetics” ที่มองว่า สถาปัตยกรรมที่ดีต้องสวย ใช้สอยได้จริง และมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ (Pallasmaa, 2012; Cheng, 2024)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย โดยแสดงให้เห็นว่าความงามในสถาปัตยกรรมมิได้จำกัดอยู่ในรูปแบบทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นผลรวมของมิติทางจิตวิญญาณ สังคมวัฒนธรรม และหน้าที่การใช้สอยที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้หลักได้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. องค์ความรู้ด้านสุนทรียศาสตร์แบบองค์รวม

สถาปัตยกรรมไทยสะท้อนแนวคิดสุนทรียศาสตร์ที่มีความซับซ้อนและลึกซึ้ง โดยความงามมิใช่เพียงการรับรู้ผ่านสายตา แต่เกิดจากการประสานระหว่างรูปแบบ วัสดุ แสง สี เสียง และจังหวะขององค์ประกอบ ซึ่งสัมพันธ์กับ จิตวิญญาณ ความศรัทธา และประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ของผู้ใช้งาน องค์ความรู้นี้ช่วยขยายขอบเขตของทฤษฎีสุนทรียศาสตร์จากตะวันตกสู่การตีความแบบไทยที่เน้นความกลมกลืนและความสัมพันธ์ระหว่างคน–สถาปัตยกรรม–ธรรมชาติ–สิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างความงามและหน้าที่การใช้สอย

ผลการวิจัยยืนยันว่า สถาปัตยกรรมไทยมีลักษณะของการบูรณาการระหว่าง “Form” กับ “Function” อย่างสมดุล โดยความงามในงานสถาปัตยกรรมมิได้ขัดแย้งกับการใช้งาน แต่กลับเสริมซึ่งกันและกัน เช่น การยกพื้นสูงช่วยระบายอากาศและสร้างภาพลักษณ์สง่างาม หรือการใช้วัสดุธรรมชาติที่ทั้งสวยงามและเหมาะสมกับภูมิอากาศ ผลการศึกษานี้จึงเป็นฐานความรู้ในการพัฒนาแนวคิด “Aesthetic Functionality” ในงานสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของไทย

3. องค์ความรู้ด้านบริบทและวัฒนธรรมไทยในสถาปัตยกรรม

งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า สุนทรียศาสตร์ไทยถูกหล่อหลอมจาก บริบททางศาสนา สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบอาคาร การจัดพื้นที่ และการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ลายกนก เจดีย์ นาค หรือโครงสร้างที่สัมพันธ์กับจักรวาลวิทยา องค์ความรู้นี้จึงตอกย้ำว่า การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยควรมองความงามในฐานะการแสดงออกของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นพลังสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของชุมชนและเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม

แผนภาพที่ 2 สรุปองค์ความรู้

6. สรุป

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยมิได้เป็นเพียงการแสดงออกของความงามเชิงรูปแบบ แต่เป็นกระบวนการบูรณาการอย่างเป็นองค์รวมระหว่างความงาม (Aesthetics) หน้าที่การใช้สอย (Functionality) และบริบททางสังคมวัฒนธรรม (Cultural Context) ซึ่งหล่อหลอมกันจนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของสถาปัตยกรรมไทย ในมิติทางกายภาพ สถาปัตยกรรมไทยใช้หลักสัดส่วน วัสดุธรรมชาติและการจัดการแสงที่เหมาะสมเพื่อสร้างความงามที่สัมพันธ์กับภูมิอากาศและการใช้งาน มิติทางจิตวิญญาณสะท้อนผ่านการออกแบบที่กระตุ้นประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสและอารมณ์ ส่วนมิติทางสังคมวัฒนธรรมเน้นการสื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์ ลวดลาย และการจัดพื้นที่ที่สัมพันธ์กับความเชื่อและวิถีชีวิต

ในภาพรวม ความงามและการใช้งานในสถาปัตยกรรมไทยไม่แยกจากกัน แต่เป็นองค์ประกอบที่เสริมพลังซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านการป้องกันภูมิอากาศ การสร้างบรรยากาศทางอารมณ์ และการสะท้อนสถานะทางสังคม ผลการศึกษายังพบว่าสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ใช้ สร้างความผูกพันระหว่างคนกับสถานที่ ส่งเสริมเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม และรักษาเอกลักษณ์ของชาติไทยได้อย่างยั่งยืน ดังนั้น สุนทรียศาสตร์และบริบทในสถาปัตยกรรมไทยจึงควรถูกมองในฐานะระบบองค์รวมที่ผสานระหว่างศิลปะ ประโยชน์ใช้สอยและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสถาปัตยกรรมร่วมสมัยให้คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทยและตอบสนองต่อวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน

7. ข้อเสนอแนะ

1). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการออกแบบสถาปัตยกรรมที่บูรณาการสุนทรียศาสตร์กับประโยชน์ใช้สอยอย่างยั่งยืน โดยสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัสดุธรรมชาติและรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมไทย เช่น การออกแบบเมืองและอาคารสาธารณะที่สะท้อนอัตลักษณ์ไทยควบคู่กับการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตร่วมสมัย เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาเชิงนโยบายด้านสถาปัตยกรรมเชิงวัฒนธรรมของประเทศ

2). ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

สถาปนิก นักออกแบบและผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสถาปัตยกรรมควรให้ความสำคัญกับการบูรณาการ ความงามและการใช้งาน ตั้งแต่ขั้นตอนการออกแบบ โดยนำหลักสุนทรียศาสตร์ไทย เช่น ความกลมกลืน ความสมดุล และการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ มาประยุกต์ใช้ในอาคารร่วมสมัย ทั้งในด้านวัสดุ การจัดแสง พื้นที่ใช้สอย และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของผู้ใช้งาน

3). ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งต่อไปควรขยายการวิจัยไปสู่สถาปัตยกรรมในระดับชุมชนและพื้นที่ชนบท เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการรับรู้สุนทรียศาสตร์ในแต่ละภูมิภาค รวมทั้งควรศึกษาผลของการออกแบบเชิงสุนทรียศาสตร์ต่อพฤติกรรมผู้ใช้ในเชิงปริมาณ (เช่น การวิเคราะห์ความพึงพอใจหรือสุขภาวะ) เพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนแนวคิดการพัฒนาสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยที่ยั่งยืนและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

8. เอกสารอ้างอิง

กุลธิดา อรุณเจริญ. (2563). *สุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2550). *ผลกระทบของสถาปัตยกรรมต่อสุขภาพจิต. วารสารสถาปัตยกรรมศาสตร์.* 25 (3), 45-62.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2558). *ภูมิปัญญาไทยในงานสถาปัตยกรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธวัชชัย พืชผล. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย.* มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.

ปิ่นแก้ว เหลืองทอง. (2549). *หลักสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปกรรม.

ประสิทธิ์ ศิลป์สวัสดิ์. (2549). *การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไทย แนวคิดและวิธีการ.* กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

มานิต วัลลิโภดม. (2547). *ผลกระทบทางเศรษฐกิจของสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปกรรม.

มานิต วัลลิโภดม. (2547). คุณค่าทางเศรษฐกิจของการออกแบบสถาปัตยกรรม. *วารสารการจัดการอสังหาริมทรัพย์.* 18 (2), 78-95.

วิทยา ปิ่นตบแต่ง. (2552). *สถาปัตยกรรมไทยดั้งเดิม ภูมิปัญญาและการปรับตัว.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2562). *สุนทรียศาสตร์กับการสร้างสรรค์ทางศิลปะ.* กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สมชาย จิตต์นุกูล. (2553). *ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ในบริบทไทย.* วารสารปรัชญาและศาสนา. 15 (4), 112-128.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2548). *เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทย.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สุรศักดิ์ จำเริญสุข. (2551). การพัฒนาเมืองและสุนทรียศาสตร์. *วารสารการวางผังเมือง.* 22 (1), 23-38.

สุพจน์ จิตสุทธิญาณ. (2557). ความเข้าใจสุนทรียะในงานสถาปัตยกรรม. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.* 18 (1), 206–217.

หม่อมหลวงปิยลดา ทวีปรังษีพร. (2549). *สถานภาพผลงานทางวิชาการด้านสุนทรียศาสตร์ในสถาปัตยกรรมไทย.* เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนันต์ รัตนบุรี. (2550). *เทคโนโลยีใหม่กับสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cheng, F. (2024). Aesthetics in Architecture: Unity of Form, Function and Meaning. *Trans/Form/Ação,* 47 (4), e02400119.

El Moussaoui, M. (2020). Phenomenology in Pure Aesthetics. *Journal of Civil Engineering and Architecture.* 14, 168–173.

Grabow, S. and Spreckelmeyer, K. (2015). *The Architecture of Use: Aesthetics and Function in Architectural design.* New York: Routledge.

Huang, C. and Khan, M. (2021). Cultural Aesthetics in Vernacular Architecture: A Cross-regional Study. *Journal of Architectural Research.* 25 (3), 145–160.

Kaplan, R. and Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Koohsari, M. J., et al. (2021). Living Environments and Human Well-being: Architectural Perspectives in Warm Climates. *Building and Environment*, 190, 107–120.

Pallasmaa, J. (2012). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses,* 3rd ed. New York: John Wiley & Sons.

Siriporn, P. and Niyom, C. (2020). Aesthetic Principles in Thai Temple Architecture. *Asian Journal of Architecture and Design*. 7 (2), 101–115.

Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. Boston: CBI Publishing.

Tantawy, A. R. (2023). Design a Proposed Measurement Methodology for the Aesthetics of Contemporary Architecture. *Art and Architecture Journal.* 4 (2), 52–77.

Throsby, D. (2010). *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ulrich, R. S., et al. (1991). Stress Recovery during Exposure to Natural and Urban Environments. *Journal of Environmental Psychology.* 11 (3), 201–230

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237150

พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน

Buddhist Principles Manifested in the Dhammapada Story of King Viḍūḍabha: Reflects Current Thai Society

พระมหาธีระวัฒน์ ธิติโชติ (กมลวิบูลย์)[1]*, พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี กองแสน)[2], จตุภูมิ แสนคำ[3], สานิตย์ สีนาค[4] และ ภัทรวดี เจียระนันท์[5]

Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon)[1]*, Phrapariyattivajirakavi (Maitree Kongsaen)[2], Jatuphoom Saenkham[3], Sanit Sinak[4] & Pattarawadee Chiaranan

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระมหาธีระวัฒน์ ธิติโชติ (กมลวิบูลย์)*
Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon)*
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: nk_pps@hotmail.com

2. พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี กองแสน)
Phrapariyattivajirakavi (Maitree Kongsaen)
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: maitree99k@gmail.com

3. จตุภูมิ แสนคำ
Jatuphoom Saenkham
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Pali and Sanskrit, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: mosmolee263@gmail.com

4. สานิตย์ สีนาค
Sanit Sinak
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Thai, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: sanit.sin@mbu.ac.th

ABSTRACT

This article focuses on the Buddhist principles in the Dhammapada regarding King Vidūdabha, and their application to the development of contemporary Thai society. The study concluded that: 1) the Buddhist teachings in the Dhammapada of King Vidūdabha reflect three important principles: wrong views, vengefulness, and the law of karma. They begin with the depiction of the Sakya clinging to bloodline and caste, leading to social conflicts; Prince Vidūdabha's vengefulness, which impacts both himself and others; and the problems caused by actions that fail to consider future consequences. 2) The Buddhist teachings in the Dhammapada of King Vidūdabha reflect contemporary Thai society, especially the division of social status between the rich and the poor, the vengefulness caused by being looked down upon, and the stress caused by competition in daily life, leading to the accumulation of negative emotions. When emotions cannot be controlled, they lead to physical harm, resulting in property damage and even death. What follows are the consequences of one's actions. 3) It presents a way to apply Buddhist teachings from Buddhism. It has been applied to the development of Thai society, including the use of the 6 principles of Saraniyadhamma to reduce egotism, the application of the 4 divine states of mind to stop vengeance, and the use of the principle of Appamatadhamma to stop the law of karma by creating mindfulness in life. Learning

5. ภัทรวดี เจียระนันท์
Pattarawadee Chiaranan
นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar
Email:
pattarawadee.chiaranan@gmail.com
คำสำคัญ:
หลักธรรม, ธรรมบท, พระเจ้าวิฑูฑภะ, สังคมไทย
Keywords:
Buddhist Principle, Dhammapada, King Vidūdabha, Current Thai Society
Article history:
Received: 13/11/2025
Revised: 24/11/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 31/12/2025
How to cite:
Kamoonviboon P.M.T. et al. (2025). Buddhist Principles Manifested in the Dhammapada Story of King Viḍūḍabha: Reflects Current Thai Society. *Journal of Philosophical Vision, 30* (2), 149-162.

and applying these principles will help foster peace of mind, reduce conflict, and build good relationships in Thai society today, resulting in a better quality of life across every aspect.

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้จัดทำโดยมุ่งเน้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน จากการศึกษาสรุปได้ว่า 1) พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ ซึ่งสะท้อนถึงหลักธรรมที่สำคัญสามประการ ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม โดยเริ่มจากการสื่อถึงการยึดมั่นในสายเลือดและวรรณะของเจ้าศากยะที่นำไปสู่ความขัดแย้งในสังคม ความพยาบาทของเจ้าชายวิฑูฑภะที่มีผลกระทบทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากการกระทำที่ไม่คิดถึงผลในอนาคต 2) พุทธธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะที่สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งแยกฐานะทางสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน เกิดความพยาบาทจากการถูกดูหมิ่น เกิดความเครียดจากการแข่งขันในชีวิตประจำวัน ทำให้สะสมอารมณ์ด้านลบไว้จำนวนมาก เมื่อควบคุมอารมณ์ไม่อยู่ก็มีการทำร้ายกันจนทำให้ทรัพย์สินเกิดความเสียหายไปจนถึงการเสียชีวิต สิ่งที่จะได้รับตามมาก็คือ ผลของกรรม(ผลของการกระทำ)ที่ตนเองก่อไว้ 3) นำเสนอแนวทางในการนำพุทธธรรมจากพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทย ได้แก่ การใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อลดทิฏฐิมานะ การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท, และการใช้หลักอัปปมาทธรรมเพื่อหยุดกฎแห่งกรรมด้วยการสร้างสติในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้และนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้จะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในจิตใจ ลดความขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังไทยในปัจจุบัน ส่งผลให้สังคมไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเสนอหลักธรรมที่มีคุณค่าและพิสูจน์ความสำคัญในทุกช่วงเวลาของการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม หลักธรรมเหล่านี้ให้แนวทางในการเสริมสร้างความสุขและความสงบในจิตใจของมนุษย์ หนึ่งในหลักธรรมที่สำคัญ คือ อรรถกถาพระธรรมบท ซึ่งเป็นเอกสารที่รวบรวมคำสอนและหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างละเอียดและครบถ้วน ทำให้ผู้ที่ศึกษาเข้าใจในคำสอนได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถนำมาสะท้อนถึงวิถีชีวิตและจิตใจของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงมากมาย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาธรรมบทจึงไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีความหมายกว้างขวางในระดับสังคม ทั้งนี้ การรับรู้และเข้าใจหลักธรรมจากพระพุทธเจ้าสามารถทำให้เรามองเห็นชีวิตและเหตุการณ์ต่าง ๆ และเข้าใจหลักธรรมที่ปรากฏในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) ในสังคมไทยปัจจุบัน มีการเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งและความไม่เข้าใจในหมู่คน กลุ่ม หรือแม้กระทั่งในความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปัญหาที่เกิดขึ้นมักเกี่ยวข้องกับทิฏฐิมานะ (การยึดมั่นในความคิดเห็นของตน) และความพยาบาท ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในสังคม นอกจากนี้ การไม่เข้าใจในกฎแห่งกรรมยังทำให้ผู้คนมีแนวโน้มที่จะไม่พิจารณาถึงผลของการกระทำของตน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไปใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การศึกษาเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการเสนอหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ประยุกต์ในชีวิตประจำวันได้ โดยเนื้อหาสำคัญที่สอดคล้องกับปัญหาในสังคม ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม แก่นหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้คนตระหนักถึงการกระทำและผลของการกระทำ ด้วยการมีสติและความรู้ในการประยุกต์ใช้หลักธรรม คือ หลักสาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 และอัปปมาทธรรม จะช่วยลดกิเลสและความขัดแย้ง ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความเข้าใจและความสงบสุข การนำหลักธรรมจากเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โดยเฉพาะในด้านการสร้างความเข้าใจและการลดความขัดแย้งในบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม หลักสาราณียธรรม 6 พรหมวิหาร 4 และอัปปมาทธรรม ถือเป็นวิธีการที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทที่ผู้คนต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน การสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของจิตใจและมิตรภาพระหว่างบุคคล ซึ่งจะส่งผลดีต่อความมั่นคงและความเสถียรภาพในสังคมโดยรวม การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่ทำให้ผู้คนมีความหลากหลายและมีชีวิตที่วุ่นวาย โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความตระหนักรู้ให้กับผู้คนในสังคมต่อหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณค่าและความดีงาม เช่น การสร้างความมีชีวิตชีวาในใจและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม โดยมีเป้าหมายที่จะสร้างสังคมที่สงบสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ บทความยังนับว่าสอดคล้องกับภารกิจของพระพุทธศาสนาในการเผยแพร่ความรู้และแสงสว่างแห่งธรรมที่มีความหมายต่อนำทางชีวิตของผู้คนสู่การพัฒนาชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุขในระยะยาว เพื่อให้บุคคลสามารถนำคำสอนจากพระพุทธองค์มาปรับใช้ในบริบทของชีวิตที่หลากหลาย ทำให้สังคมสามารถพัฒนา

ได้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งมีความเข้าใจต่อเงื่อนไขในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสร้างสรรค์อนาคตที่มีคุณค่าและสันติสุขสำหรับทุกคนในสังคม

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการถอดบทเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน และน้อมนำหลักธรรรมที่ได้มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบันให้ดียิ่งขึ้นไป

2. ความหมายและความเป็นมาของอรรถกถาธรรมบท

ความหมายของอรรถกถาธรรมบท คำว่า ธรรมบท (ธมฺมปท) เป็นคำที่ประกอบด้วยสองส่วน คือ “ธมฺม” และ “ปท” โดยคำว่า “ธมฺม” หมายถึง หลักธรรมธรรมชาติ ความดี และความถูกต้อง ในขณะที่ “ปท” หมายถึง ทาง หนทาง หรืออุบายวิธี เมื่อนำมารวมกัน จึงมีความหมายว่า “บทแห่งธรรม” หรือ “ทางแห่งความดี” ซึ่งบ่งบอกถึงการนำเสนอแนวทางในการปฏิบัติที่มุ่งสู่ความดีงามและศีลธรรม (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2527) ธรรมบทจัดอยู่ในหมวดพุทธพจน์ที่เป็นรูปแบบร้อยกรอง ซึ่งประกอบด้วยคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ผู้ฟังที่มีความหลากหลาย ทั้งในด้านชนชั้นและวรรณะ ตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ กษัตริย์ นักปราชญ์ ไปจนถึงประชาชนและเด็กตัวเล็ก ๆ ซึ่งทำให้เนื้อหาในธรรมบทมีความครอบคลุมและหลากหลายเหมาะสมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม โดยมีการสอดแทรกแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมะและวิธีการปฏิบัติธรรมมากมาย

3. ความเป็นมาของอรรถกถาธรรมบท

ตามประวัติศาสตร์ พระธรรมสังคาหกาจารย์ พระอรหันต์ 500 องค์ ผู้ทำหน้าที่รวบรวมและร้อยกรองพระธรรมวินัยในการปฐมสังคายนา (สังคายนาครั้งแรก) ภายหลังพุทธปรินิพพานประมาณ พ.ศ. 1 (ภายหลังพุทธปรินิพพาน 3 เดือน) ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา (หรือสัตตบรรณคูหา) ใกล้กรุง ราชคฤห์ แคว้นมคธ ชมพูทวีป (ประเทศอินเดียในปัจจุบัน) ได้รวบรวมคาถาธรรมบทจำนวน 423 คาถาไว้ในหมวดนี้ ซึ่งเป็นผลงานที่สำคัญในคัมภีร์ขุททกนิกายในพระสุตตันตปิฎก ธรรมบทเป็นหมวดที่ 2 ในจำนวนทั้งหมด 15 หมวด โดยหมวดอื่น ๆ ได้แก่ ขุททกปาฐะ อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา ชาดก นิทเทส ปฏิสัมภิทามรรค อปทาน พุทธวงศ์ และจริยาปิฎก ซึ่งแต่ละหมวดนั้นมีเนื้อหาที่แตกต่างกันและมีจุดประสงค์ที่หลากหลาย การแบ่งธรรมบทออกเป็น 26 วรรค โดยแต่ละวรรคมีจำนวนคาถาที่แตกต่างกันไป วรรคที่มีน้อยที่สุดมี 10 คาถา ขณะที่วรรคที่มีมากที่สุดมี 41 คาถา การจัดแบ่งนี้สะท้อนถึงความหลากหลายของเนื้อหาในธรรมบท ที่ไม่เพียงแต่แสดงถึงหลักธรรมโดยทั่วไป แต่ยังสะท้อนความลึกซึ้งของธรรมะในเรื่องต่าง ๆ ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความหมายและการนำเสนอที่หลากหลาย ธรรมบทจึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้และแนวปฏิบัติทางธรรมะ ทำให้ผู้คนในสังคมไทยมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณค่าและความดีงามในชีวิตประจำวัน ทั้งยังช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของจิตใจและจริยธรรมในสังคม โดยการนำคำสอนจากพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในบริบทของชีวิตที่หลากหลาย ช่วยให้แต่ละคนสามารถเข้าถึงธรรมะได้อย่างมีคุณค่า การแบ่งธรรมบทในพุทธศาสนานั้นสังเกตได้ว่ามีการใช้วิธีการตั้งชื่อวรรคที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหาธรรมที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะหลัก (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2526: 78) ได้แก่ 1) ตั้งชื่อวรรคตามสาระทางธรรม ได้แก่ วรรคจะถูกตั้งชื่อตามเนื้อหาหลักที่กล่าวถึง เช่น วรรคที่พูด

เกี่ยวกับจิตเรียกว่า “จิตตวรรค” และวรรคที่กล่าวถึงบัณฑิตเรียกว่า “ปัณฑิตวรรค” ซึ่งวิธีการนี้ช่วยให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาของวรรคได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น 2) ตั้งชื่อวรรคตามลักษณะการเปรียบเทียบ ได้แก่ การตั้งชื่อวรรคจะขึ้นอยู่กับการใช้อุปมาอุปไมยในการอธิบาย เช่น วรรคที่ใช้การเปรียบเทียบการประพฤติปฏิบัติธรรมกับดอกไม้จะเรียกว่า “ปุปผวรรค” ขณะที่วรรคที่เปรียบเทียบกับช้างจะเรียกว่า “นาควรรค” ซึ่งการใช้การเปรียบเทียบนี้ช่วยให้ผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจแนวคิดได้ง่ายขึ้น 3) ตั้งชื่อวรรคตามวิธีการจัดรวมบทคาถา ได้แก่ วรรคบางวรรคจะจัดกลุ่มบทคาถาโดยการพูดถึงสิ่งที่ตรงกันข้าม เช่น วรรคที่รวมกันระหว่างบุญและบาป หรือเวรกับการไม่จองเวรจะถูกจัดอยู่ในวรรคเดียวกัน และเรียกว่า “ยมกวรรค” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดที่ตรงกันข้าม สำหรับระยะเวลาและอายุของธรรมบทยังไม่มีการยืนยันที่ชัดเจน แต่ส่วนใหญ่เชื่อกันว่า ธรรมบทเกิดขึ้นในช่วงที่พระอรหันต์ประมาณ 500 รูปได้ร่วมกันทำสังคายนาธรรมครั้งแรก (ปฐมสังคีติ) หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว 3 เดือน ในการสังคายนาครั้งนั้น พระสงฆ์ใช้วิธีการซักถามและตอบตามลำดับของปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม เมื่อคำสอนได้รับการรวมเข้าด้วยกันก็มีการร้อยเรียงและจดจำโดยการท่องจำด้วยปากเปล่า หรือที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” หลังจากนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเจริญรุ่งเรืองในประเทศลังกา มีการจดบันทึกคำสอนทั้งหมดลงในลายลักษณ์อักษรบนใบลาน ซึ่งประมาณช่วงเวลาอยู่ระหว่าง 88-76 ปีก่อนคริสต์กาล (ประมาณ พ.ศ. 455 - 467) และตรงกับรัชสมัยของวัฏฏคามินีอภัย ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญในการถ่ายทอดและรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ให้คงอยู่ต่อไป

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ

ในเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ เป็นนิทานธรรมบทลำดับที่สามที่ปรากฏในปุปผวรรค วรรณนาแห่งอรรถกถาธรรมบท รจนาขึ้นโดยพระพุทธโฆสาจารย์ โดยตั้งบทบาลีบทแรก คือ “ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตนฺติ อิมํ ธมฺมเทสนำ สตฺถา สาวตฺถิยำ วิหรนฺโต สปริสำ โอเฆน อชฺโฌตฺถริตฺวา มาริตำ วิฑูฑภำ อารพฺภ กเถสิ. คำแปล “อ.พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ในเมืองชื่อว่า สาวัตถี ทรงปรารภ ซึ่งพระเจ้าวิฑูฑภะ ผู้เป็นไปกับด้วยบริษัท ผู้อันห้วงน้ำท่วมทับแล้ว ให้สวรรคตแล้ว ตรัสแล้ว ซึ่งประธรรมเทศนานี้ ว่า ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตำ ดังนี้เป็นต้นฯ” และได้ดำเนินเนื้อเรื่องของพระเจ้าวิฑูฑภะประกอบ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของหลักธรรมในปรากฏในแต่ละฉากได้ดังนี้

1. ทิฏฐิมานะ ทิฏฐิ คือ ความเห็นผิด โดยทั่วไป เมื่อเป็นทิฏฐิเจตสิก จะหมายถึงความเห็นผิด ดังนั้นขณะใดมีความเห็นที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง เช่น ขณะที่มีความคิดความเห็นว่าสภาพธรรมเที่ยง มีสัตว์ บุคคลจริง ๆ ตายแล้วไม่เกิดอีก ขณะที่มีความเห็นความคิดเช่นนั้น ขณะนั้นเป็นโลภมูลจิตที่เกิดพร้อมกับความเห็นผิด มีความเห็นผิดที่เป็นทิฏฐิเจตสิกในขณะนั้น พระโสดาบันดับทิฏฐิเจตสิก คือความเห็นผิดได้เป็นสมุจเฉท มานะ คือ ความสำคัญตน สำคัญกว่าดีกว่าเขา เสมอเขา ต่ำกว่าเขา ขณะที่เปรียบเทียบ มีการสำคัญตนเช่นนี้ ขณะนั้นมีมานะเจตสิกที่เกิดกับโลภมูลจิต พระอรหันต์เท่านั้นที่สามารถดับมานะได้จนหมดสิ้น เป็นสมุจเฉท ส่วนในภาษาไทยที่นิยมใช้พูดกันว่า มีทิฏฐิมานะ หมายถึง ความไม่ยอม อันเป็นความสำคัญตนที่เป็นมานะ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิที่เป็นความเห็นผิด ดังนั้น คำว่า ทิฏฐิ ในภาษาไทยที่ใช้กันกับในภาษาธรรมต่างกัน เพราะทิฏฐิในภาษาธรรมหมายถึง ความเห็นผิด เมื่อใช้คำว่าทิฏฐิมานะร่วมกันในภาษาไทย ก็อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าเกิดพร้อมกัน และ

เป็นสภาพธรรมเดียวกัน เมื่อได้เข้าใจความหมาย ก็จะเห็นว่าต่างกัน” (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2556: 22) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้

“พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล (เมืองหลวงชื่อสาวัตถี) ต้องการเป็นพระญาติกับพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้เกิดความคุ้นเคยเป็นกันเองกับภิกษุสงฆ์ จึงทรงส่งพระราชสาสน์ไปสู่ขอพระธิดาสักองค์หนึ่งจากพวกเจ้าศากยะ พระราชาทรงย้ำกับพวกทูตที่จะนำสาสน์ไปว่า “พวกเจ้า ต้องถามพวกเจ้าศากยะให้แน่ใจว่า พวกท่านจะให้พระธิดาองค์ไหนแก่พระราชาโกศล เมื่อพวกเจ้าแน่ใจแล้ว ก็จงกลับมา” พวกเจ้าศากยะรับพระราชสาสน์จากพวกทูตแล้ว ประชุมกันว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นคนจากสกุลอื่น (มิใช่สายเลือดศากยะ, พวกเจ้าศากยะถือว่าพวกตนสืบทอด โดยการแต่งงานระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์สืบเนื่องมา ไม่มีวรรณะอื่นปะปน) พวกเราไม่ควรให้ แต่ทว่า ท้าวเธอเป็นใหญ่ (ปกครองแคว้นสักกะด้วย) ถ้าพวกเราไม่ให้ธิดาศากยะไป ท้าวเธอก็จะทำให้พวกเราพินาศได้ เจ้ามหานามะ (ขณะนั้นทรงเป็นประมุขของศากยราชสกุล) ตรัสเสนอแก่พวกพระญาติว่า ควรจะยกลูกสาวของเราที่ชื่อว่า วาสภขัตติยา ไปให้พระราชานั้น ธิดาคนนี้ มีมารดาเป็นนางทาสี (ทาสหญิงที่รับใช้ในพระราชนิเวศน์ หมายถึงนางวาสภขัตติยามีสายเลือด กษัตริย์ฝ่ายบิดา) เธอมีรูปร่างหน้าตางดงามมาก พวกเจ้าศากยะเห็นชอบด้วย จึงเรียกทูตมาแจ้ง ว่า “ตกลง พวกเราจะยกราชธิดาศากยะให้แก่พระราชาของพวกท่าน” พวกทูตทูลถามว่า “พระธิดาของเจ้าศากยะองค์ไหนหรือ?” ตอบว่า “เราจะให้เจ้าหญิงวาสภขัตติยา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของเจ้ามหานามศากยะผู้เป็นพระโอรสของเจ้าอาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” (เป็นลูกของน้องชายพระเจ้าสุทโธทนะ) พวกทูตรีบกลับไปทูลแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาตรัสว่า “จงรีบรับตัวพระราชธิดามา แต่จงตรวจสอบให้ดี พวกกษัตริย์ (ศากยะถือตัวมาก) มีมายามาก (พหุมายา) บางทีเขาอาจจะส่งลูกนางทาสีมาให้เราก็เป็นไปได้ พวกเจ้าจงดูให้แน่ใจว่า พระราชธิดาองค์นั้น เสวยร่วมภาชนะเดียว (เอกภาชนะ) กับเจ้ามหานามะหรือไม่ ถ้าเสวยร่วมกันก็จงรับตัวมา พวกทูตไปเข้าเฝ้าเจ้ามหานามะแล้วทูลว่า “พระราชาทรงต้องการพระราชธิดาที่ร่วมเสวยภาชนะเดียวกับพระราชบิดา” เจ้ามหานามะตรัสว่า “ได้สิ” แล้วทำความตกลงกับนางวาสภขัตติยา ว่าให้ทำอาการให้เหมือนเสวยร่วมกันจริง ๆ (เหมือนการแสดงละครว่าพ่อลูกกินข้าวด้วยกันให้พวกทูตดู) พวกทูตไม่สงสัยรับตัวนางไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงพอพระทัยสถาปนาให้เป็นใหญ่เหนือสตรี 500 คน (ให้มีหญิงคอยรับใช้ 500 คน) ทรงอภิเษกนางไว้ในตำแหน่งพระอัครมเหสี”

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในเรื่องราวของพระเจ้าปเสนทิโกศลและการขอพระธิดาจากเจ้าศากยะ สามารถเห็นหลักการของทิฏฐิมานะอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นในหลายมิติและขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ 1) พวกเจ้าศากยะมีความเชื่อมั่นในตระกูลและสายเลือดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขาเชื่อว่าความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์ควรเป็นการเชื่อมโยงจากกษัตริย์กับกษัตริย์เท่านั้น ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามลำดับและประเพณี โดยไม่เอาสายเลือดจากคนที่มีวรรณะต่ำกว่าเข้ามาผสมผสาน สิ่งนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการถือทิฏฐิมานะที่ไม่นำผู้ที่อยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูลของตน 2) เมื่อเจ้าศากยะตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ สิ่งแรกที่พวกเขาคำนึงถึงคือผลที่จะตามมา จึงเลือกที่จะส่งพระธิดาที่เป็นทาสีไปเพราะเห็นว่าสามารถลดความเสี่ยงจากการขัดแย้งกับพระเจ้าปเสนทิโกศล พวกเขาไม่สามารถให้อภัย หรือเปิดใจกับความเป็นไปที่ไม่ตรงตามวัฒนธรรมของตนเอง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการยึดมั่นถือมั่นในความคิดที่ว่า “ต้องเลือกที่ดีที่สุด” โดยไม่ใส่ใจถึงความรู้สึกของบุตรีและความเป็นไปได้ในการสร้าง

ความสัมพันธ์ที่ดีกับพระเจ้าปเสนทิโกศล 3) ขั้นตอนที่เจ้ามหานามะได้สั่งให้นางวาสภขัตติยาทำอาการเสมือนว่าเสวยร่วมกับพระราชบิดา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการยอมจำนนต่อความต้องการของพระเจ้าปเสนทิโกศลจนทำให้ไม่เสียหน้าหรือไม่ให้ความสำคัญกับความจริง ความจริงกลายเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าเมื่อเปรียบกับภาพลักษณ์ที่พวกเขาต้องการจะนำเสนอ และนี่เป็นตัวอย่างของทิฏฐิมานะที่ทำให้บุคคลทำในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความจริง 4) พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องมีความเชื่อมั่นในอำนาจของตนเอง ทำให้การเลือกคู่ครองยังคงอยู่ภายใต้การที่เขาเป็นผู้มีอำนาจ ทำให้พวกเจ้าศากยะต้องเลือกพระธิดาที่จะนำเสนอ ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ ความยุติธรรมในการเลือกคู่ครองกลายเป็นเรื่องของอำนาจและวรรณะ ผลคือเกิดการแบ่งแยกและไม่สามารถก้าวข้ามขีดจำกัดทางสังคมได้

2. ความพยาบาท คือ เจตนาเป็นเหตุปองร้าย คือ การคิดกระทำให้ผู้อื่นประสบความพินาศ ชื่อว่าพยาบาท หมายความว่า ความคิดปองร้ายของผู้มุ่งจะทำร้ายชีวิตของสัตว์อื่น ตั้งแต่มดและยุงจนถึงมนุษย์ ซึ่ง (พระไพศาล วิสาโล, 2559) สอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้ “ต่อมา พระนางวาสภขัตติยทรงให้ประสูติกาลพระโอรส พระนามว่า วิฑูฑภะ พระราชา ยิ่งทรงยินดีมาก (จะให้ชื่อว่า วัลลภะ แปลว่า ที่โปรดปราน แต่อำมาตย์ฟังผิดว่า วิฑูฑภะ) ครั้นวิฑูฑภะราชกุมารมีพระชันษา 16 ปี ได้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อเยี่ยมเยียนเหล่าพระญาติฝ่ายพระราชมารดา คือ พวกเจ้าศากยะ, พำนักอยู่พอสมควรแก่เวลาแล้วก็เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ทหารคนหนึ่งนึกขึ้นได้ว่าลืมอาวุธประจำกายไว้ในที่พัก ย้อนกลับเข้าไปเอา ก็ได้เห็นพวกนางทาสีกำลังล้างแผ่นกระดานที่เจ้าชายวิฑูฑภะประทับนั่งด้วยน้ำเจือน้ำนม ล้างไปก็ด่าไปว่า “นี้เป็นกระดานที่ลูกนางทาสี ชื่อวาสภขัตติยานั่ง” เขาสอบถามว่า มันเรื่องอะไรกัน พวกนาง ตอบว่า “พระนางวาสภขัตติยาเป็นลูกเจ้ามหานามะกับนางทาสีในราชนิเวศน์” ทหารคนนั้นนำความนั้นไปบอกแก่พวกทหารจึงเกิดความร่ำลือกันขนานใหญ่จนเจ้าชายทรงทราบเรื่องนั้นด้วย ทรงแค้นเคืองเจ้าศากยะมาก ตั้งพระทัยไว้ว่าถ้าเราได้ครองราชสมบัติแล้ว เราจะมาเอาเลือดในลำคอของพวกเจ้าศากยะล้างแผ่นกระดานที่เรานั่งให้จงได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบเรื่องดังกล่าวแล้ว ทรงเสียพระทัยมาก เสด็จเข้าเฝ้ากราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วย และทรงคลายความโกรธลงเมื่อพระศาสดาตรัสว่า ความสำคัญของวงศ์สกุลอยู่ที่ฝ่ายบิดา...วันหนึ่งเมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมทฬุปนิคม ของพวกเจ้าศากยะ ทรงถอดเครื่องราชกกุธภัณฑ์ให้ทีฆการายนเสนาบดีถือรออยู่ด้านนอก (เสนาบดีนี้ เป็นหลานชายของพันธุลเสนาบดีที่ถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลสั่งฆ่าพร้อมบุตรชาย 32 คน เสนาบดีนี้เป็นสหายรักกับเจ้าชายวิฑูฑภะ จึงได้โอกาสล้างแค้นให้ลุงด้วยให้เพื่อนเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วย) เสนาบดีรีบนำเครื่องราชย์ฯ เหล่านั้นไปให้วิฑูฑภราชกุมาร สถาปนาตนเป็นกษัตริย์ ฝ่ายพระเจ้าปสนทิโกศล (พระชนม์ 80 ปี) เสด็จออกจากการเข้าเฝ้าแล้วไม่พบเสนาบดี ทรงรู้ทันทีว่าเราถูกยึดพระราชอำนาจแล้ว จึงเสด็จทรงม้า มีนางสนมติดตามไปหนึ่งคน มุ่งหน้าไปมคธ เพื่อขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นหลาน แต่เสด็จไปถึงนอกกรุงราชคฤห์ดึกแล้ว เสด็จเข้าไปไม่ได้ จึงทรงพำนักยังศาลาหลังหนึ่งและเสด็จสวรรคต...” ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในเรื่องราวของพระนางวาสภขัตติยาและพระเจ้าปเสนทิโกศล สะท้อนถึงหลักธรรมของความพยาบาทที่มีความลึกซึ้งและเป็นสาระสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง โดยมีบทเรียนสำคัญที่สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) เมื่อเจ้าชายวิฑูฑภะทราบเกี่ยวกับที่มาของพระมารดาและสถานะของพวกเขาในระบบชั้นวรรณะ เขาเกิดความโกรธเคืองที่รู้สึกถูกดูถูกเมื่อเห็นว่าพระนางวาสภขัตติยามีมารดาเป็นนางทาสี ความรู้สึกนี้ทำให้เกิดความโกรธที่ไม่น่าให้อภัยต่อพวกเจ้าศากยะ โดย

เขาตั้งใจที่จะล้างแค้นเมื่อมีโอกาส จากจุดนี้พยายามสื่อสารว่า ความพยาบาทนั้นสามารถเกิดจากความรู้สึกไม่พอใจหรือการถูกดูถูกซึ่งยังคงสามารถสืบเนื่องต่อไปและส่งผลต่อความสัมพันธ์ในอนาคต 2) เจ้าชายวิฑูฑภะตั้งพระทัยที่จะล้างแค้นต่อเจ้าศากยะเมื่อถึงเวลาที่เขาสามารถทำได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเก็บความแค้นและต้องการทำให้ผู้ที่เขามองว่าเป็นศัตรูต้องชดใช้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่เพียงแต่จะส่งผลร้ายต่อตนเอง แต่ยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม การมีความพยาบาทที่โหมกระหน่ำเพียงใดก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดความขัดแย้งและการทำร้ายกันในระดับที่สูงขึ้น 3) เมื่อเสนาบดีทำการส่งมอบเครื่องราชย์ให้กับวิฑูฑภะ แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการตั้งอยู่ในอำนาจ การใช้อำนาจนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบที่มีอยู่ โดยไม่คำนึงถึงอารมณ์และผลกระทบที่อาจตามมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมสลายของคุณธรรมในสังคมและการกระจายเจ้าอำนาจที่มีความพยาบาทเป็นแรงกระตุ้น 4) ความพยาบาทไม่เพียงแค่ทำให้บุคคลนั้นมีความทุกข์ แต่ยังนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ร้ายแรงต่อชีวิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งไม่สามารถกลับเข้าเมืองได้และจบลงด้วยความตายที่เกิดจากสภาวะแวดล้อมที่เลวร้าย ถือเป็นการสะท้อนว่า ความพยาบาทนั้นมีความเสี่ยงในการทำลายทั้งตัวเองและผู้อื่น โดยสรุปแล้ว บทเรียนเกี่ยวกับความพยาบาทในเรื่องนี้ชัดเจนว่า การไม่สามารถปล่อยวางความโกรธและความเกลียดนั้นนำไปสู่ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ และทำให้เกิดวงจรแห่งความรุนแรงที่ไม่สิ้นสุด ความเข้าใจถึงธรรมชาติของความพยาบาทและแนวทางในการจัดการกับอารมณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่สังคมในปัจจุบันต้องศึกษาและนำไปใช้ในการสร้างความสงบสุขและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. กฎแห่งกรรมคือ กฎที่แสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ กล่าวคือ ใครกระทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม บุคคลผู้กระทำนั้นจักต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ เสมอ มิได้เกิดจากการดลบันดาลจากอำนาจของพระเจ้าองค์ใด และไม่มีใครมารับผลของกรรมแทนบุคคลอื่นได้ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า ปุพพังคสูตร ปรากฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ว่า... “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะส่องสว่างเหนือโลกหล้า ย่อมมีแสงเงินแสงทองจับขึ้นที่ขอบฟ้าเป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันใด ก่อนที่กุศลธรรมทั้งหลายจะบังเกิดขึ้น ย่อมมีสัมมาทิฐิเป็นนิมิตเบื้องต้นให้เห็นก่อน ฉันนั้น” กฎแห่งกรรม กฎแห่งการกระทำ เป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นกฎของธรรมชาติ เพราะกรรมติดตามตัวเราไปทุกที่ทุกสถานเหมือนเงาติดตามตัว เมื่อเรายังหนีตัวเราไม่พ้น เราก็หนีกฎแห่งกรรมไม่พ้นเหมือนกัน กฎหมายหรือกฎเกณฑ์อะไรบางอย่างในโลกที่มนุษย์สมมติกันขึ้นมา ยังหลีกเลี่ยงเปลี่ยนแปลงได้ ปีนี้ใช้อย่างนี้ปีหน้าเปลี่ยนไปอีกอย่าง แต่กฎแห่งกรรมไม่เคยเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้น “ ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ทำดีได้ชั่วไม่มี ทำชั่ว ได้ดีก็ไม่มี” (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ โดยสรุปเนื้อเรื่องไว้ ดังนี้ “แม้พระเจ้าวิฑูฑภะได้ราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรนั้น ทรงดำริว่า “เราจักยังเจ้าศากยะแม้ทั้งหมดให้ตาย” ดังนี้แล้ว จึงเสด็จออกไปด้วยเสนาใหญ่ ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความพินาศแห่งหมู่พระญาติแล้ว ทรงดำริว่า “เราควรกระทำญาติสังคหะ” ในเวลาเช้า เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงสำเร็จสีหไสยาในพระคันธกุฎี ในเวลาเย็นเสด็จไปทางอากาศประทับนั่งที่โคนไม้ มีเงาปรุโปร่ง ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ แต่นั้นไป มีต้นไทรเงาสนิทต้นใหญ่ต้นหนึ่งอยู่ในรัชสีมาของพระเจ้าวิฑูฑภะ พระเจ้าวิฑูฑภะทอดพระเนตรเห็นพระศาสดา จึงเสด็จเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระองค์จึงประทับนั่งแล้วที่โคนไม้เงาปรุโปร่งนี้ ในเวลาร้อน เห็นปานนี้

ขอพระองค์โปรดประทับนั่งที่โคนไทร มีเงาอันสนิทนั่นเถิด พระเจ้าข้า” เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า “ช่างเถิด มหาบพิตร ชื่อว่าเงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น” จึงทรงดำริว่า “พระศาสดาจักเสด็จมาเพื่อทรงประสงค์รักษาหมู่พระญาติ” จึงถวายบังคมพระศาสดา เสด็จกลับไปสู่เมืองสาวัตถีนั่นแล. แม้พระศาสดาก็ทรงเหาะไปสู่เชตวันเหมือนกัน. พระราชาทรงระลึกถึงโทษแห่งพวกเจ้าศากยะ เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ 2 ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับอีก เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ 3 ทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแล ก็เสด็จกลับ แต่เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะนั้นเสด็จออกไปในครั้งที่ 4 พระศาสดาทรงพิจารณาเห็นบุรพกรรมของเจ้าศากยะทั้งหลาย ทรงทราบความที่กรรมอันลามกคือการโปรยยาพิษ ในแม่น้ำของเจ้าศากยะเหล่านั้น เป็นกรรมอันใคร ๆ ห้ามไม่ได้ จึงมิได้เสด็จไปในครั้งที่ 4 พระเจ้าวิฑูฑภะเสด็จออกไปแล้วด้วยพลใหญ่ ด้วยทรงดำริว่า “เราจักฆ่าพวกเจ้าศากยะ” พระเจ้าวิฑูฑภะยกกองทัพไปฆ่าพวกเจ้าศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ ละเว้นคนที่ไม่ใช่ศากยะ และเว้นพวกศากยะที่อยู่ในนิเวศของเจ้ามหานามะผู้เป็นเจ้าตา, ให้นำเลือดของพวกเจ้าศากยะที่ถูกฆ่ามาล้างแผ่นกระดาน...ระหว่างทางยกพลกลับกรุงสาวัตถี ทั้งหมดได้แวะพักริมแม่น้ำ พระเจ้าวิฑูฑภะและกำลังพลบางส่วนนอนอยู่ที่หาดทราย บางพวกนอนบนพื้นดินบนฝั่ง ตกกลางคืนได้มี ฝนตกหนักบริเวณต้นแม่น้ำ เกิดมวลน้ำใหญ่ไหลพัดทำลายสองฝั่งแม่น้ำ พระเจ้าวิฑูฑภะและไพร่พลที่อยู่บนหาดทรายถูกน้ำพัดหายไป เสด็จสวรรคตแล้ว”

ในประเด็นนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า เรื่องราวของพระเจ้าวิฑูฑภะและการก่อการฆ่าพวกเจ้าศากยะเผยให้เห็นถึงหลักธรรมของกฎแห่งกรรม โดยมีบทเรียนที่สำคัญ ดังนี้ 1) เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะตัดสินใจที่จะล้างแค้นต่อเจ้าศากยะ ทรงดำเนินการด้วยความโกรธและความเป็นปรปักษ์ ผลจากการกระทำในครั้งนี้นำไปสู่ความพินาศเสียชีวิตของพระเจ้าวิฑูฑภะและกองทัพของเขาในที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสว่าพวกเจ้าศากยะตายตามอกุศลกรรมที่เคยร่วมกันโปรยยาพิษลงในแม่น้ำ ซึ่งหมายถึงการกระทำที่ไม่ดีและเป็นเหตุเป็นผลที่มีอยู่แล้ว 2) พระเจ้าวิฑูฑภะไม่สามารถหลีกเลี่ยงกรรมที่ได้สร้างไว้ในอดีต แม้ว่าจะมีอำนาจ แต่การกระทำที่ละเอียดอ่อนเช่นการกำหนดโทษต่อพวกเจ้าศากยะ กลับตกอยู่ในกรรมที่ชั่วร้ายที่พระองค์เองได้สร้างขึ้น ความตายของเขาจึงไม่ได้เป็นไปตามที่ทรงคาดหวัง 3) พระเจ้าวิฑูฑภะที่ตั้งใจจะปลงพระชนม์เหล่าเชื้อพระวงศ์ศากยะซึ่งเป็นพระญาติ แต่กลับไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจไว้ โดยถูกน้ำพัดพาไปสู่ความตาย เป็นบทเรียนที่สะท้อนถึงการกระทำที่ไม่ได้คิดถึงผลที่จะตามมา ส่งผลให้ไม่สามารถไปถึงจุดหมายที่ตั้งใจได้ ความประมาทในวัตถุประสงค์และการตัดสินใจอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ไม่ต้องการ

สรุปแล้ว กฎแห่งกรรมในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่เสียใจมักย้อนกลับมาทำร้ายผู้กระทำ การไม่ตระหนักถึงผลที่จะตามมาจากการกระทำของตนเองอาจนำไปสู่การสูญเสียอย่างยับเยินและทำให้ชะตากรรมของบุคคลปราศจากความหวังและความสงบสุข การมีสติและพิจารณาในสิ่งที่ทำจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถหลีกเลี่ยงกรรมที่ไม่ดีและสร้างกรรมดีขึ้นในอนาคต

หลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะที่สะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบัน มนุษย์ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วจากหลายปัจจัย ทั้งทางเทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ได้ผลกระทบต่อชีวิตและจิตใจของผู้คนในหลายด้าน การที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงนี้บางครั้งทำให้เกิดความเครียด ความกดดัน และเกิดความต้องการที่จะปรับตัวตามรูปแบบใหม่ ๆ การใช้ชีวิตที่ต้องปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อาจทำให้คนรู้สึกว่าตนเองต้องเร่งรีบและแข่งขันตลอดเวลา

ส่งผลให้ผู้คนอาจหลงลืมถึงหลักธรรมที่สำคัญ เช่น ความใจเย็น การมีสติ การไม่ยึดติดกับวัตถุ ซึ่งมักนำไปสู่ความทุกข์และความไม่สบายใจ ในหลายกรณี ผู้คนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน โดยที่หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้เข้าใจถึงการกระทำของตนและผลที่เกิดตามมา ซึ่งการเข้าใจธรรมชาติของกรรม เช่น “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ก็มักเป็นแนวทางที่นำมาใช้แลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ที่เกิดขึ้น (พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ), 2557) ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ นำมาสะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบันโดยสรุปประเด็นได้ ดังนี้

1. ทิฏฐิมานะ ในสังคมไทยปัจจุบัน กิเลสสามประการที่ประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นที่รู้จักกันดีและมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทยในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม กิเลสอีกชุดหนึ่งที่ประกอบด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิ ก็มีบทบาทสำคัญไม่แพ้กันในบริบทต่าง ๆ ของสังคม ดังนี้ 1) ตัณหา ความอยากได้อยากมีขับเคลื่อนผู้คนให้แสวงหาความมั่งคั่งและความสำเร็จ ซึ่งบางทีอาจส่งผลในด้านบวก เช่น การกระตุ้นให้พัฒนาตนเอง ขยันทำงาน หรือแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างไรก็ตาม ยังสามารถนำมาสู่การแข่งขันที่รุนแรงในเรื่องการศึกษา การงาน และชีวิตส่วนตัว ที่ซึ่งผู้คนเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น สิ่งนี้อาจก่อให้เกิดความเครียด ภาวะหมดไฟ และความไม่พอใจในชีวิตของผู้คนที่รู้สึกว่า พวกเขาไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามที่สังคมคาดหวัง 2) มานะ เป็นกิเลสที่ทำให้เกิดความถือตัวและสำคัญตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในภาพลักษณ์และชื่อเสียง การแสดงตัวตนผ่านโซเชียลมีเดียเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของมานะในสังคมไทย ผู้คนมักต้องการการยอมรับและการชื่นชมจากสังคมจนบางครั้งต้องสร้างภาพหรือแสดงออกเกินจริง สิ่งนี้ส่งผลให้เกิดความไม่ยอมรับต่อคำแนะนำหรือคำวิจารณ์จากผู้คนรอบข้าง ซึ่งสามารถนำไปสู่ความขัดแย้งและความแตกแยกในสถานที่ทำงานหรือในชุมชน ความสำคัญตนเองที่มากเกินไปยังสามารถขัดขวางการเติบโตทางจิตใจและความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ 3) ทิฏฐิ หมายถึง การยึดมั่นถือมั่นในความคิดหรือความเชื่อส่วนตัว ในระดับบุคคล อาจทำให้เกิดการปิดกั้นต่อความคิดใหม่หรือกันความเห็นต่าง ส่วนในระดับสังคม การยึดติดในทิฏฐิต่อแนวคิดทางการเมืองหรือสังคมสามารถทำให้การเติบโตและพัฒนาหยุดชะงัก การไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างทำให้เกิดการแบ่งแยกและขาดความสามัคคีในกลุ่มคน อาจส่งผลในลักษณะของความขัดแย้ง การไม่ประนีประนอม และความแตกหักที่มักนำไปสู่ความวุ่นวายในสังคม

2. ความพยาบาท ความพยาบาทเป็นอารมณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในบริบทที่มาจากความขัดเคืองแคลงใจหรือการรู้สึกไม่พอใจเมื่อถูกดูหมิ่นหรือถูกกระทบกระทั่ง จากความหมายของความพยาบาทที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นความเจ็บใจและผูกใจเจ็บ มีผลอย่างมากในระดับบุคคลและสังคม เมื่อเราเห็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งทำให้เราเข้าสู่ภาวะอาฆาตพยาบาทที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ การดำรงชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันมักจะมีความกดดันและการแข่งขันที่สูงขึ้น ทั้งในด้านการงาน การเรียน และการสร้างภาพลักษณ์ตนเองในโซเชียลมีเดีย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นต้นเหตุของการเกิดความพยาบาทในหลาย ๆ รูปแบบ ถ้าหากไม่สามารถจัดการอารมณ์เหล่านี้ได้จะนำไปสู่การเกิดนิวรณ์ที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาตนเองและสัมพันธภาพกับผู้อื่น ยิ่งไปกว่านั้น ความเผ็ดร้อนในใจที่เกิดจากความพยาบาทยังสามารถนำไปสู่มโนทุจริต ซึ่งไม่เพียงแค่ทำให้ผู้คนมีอารมณ์ร้าย แต่ยังส่งผล

กระทบต่อการทำงานร่วมกันและการรวมกลุ่มในสังคม นอกจากนี้ พระธรรมกิตติวงศ์ได้ระบุว่า พยาบาทอาจทำให้จิตใจเกิดความวุ่นวาย กระวนกระวาย และไม่สงบ ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพจิตและร่างกายของบุคคลได้อย่างมาก

3. กฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องกรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งปรากฏในวรรณคดีอย่าง เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วง ที่พูดถึงแนวทางการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนา การเข้าใจเรื่องกรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการปลูกฝังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้คนมีความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ และสามารถนำมายึดถือเป็นแนวทางในการใช้ชีวิต ในยุคสังคมปัจจุบัน หลายคนเริ่มมองว่าคำสอนเกี่ยวกับกรรมอาจขัดแย้งกับสิ่งที่เห็นในชีวิตประจำวัน ดังที่ปรากฏในงานวิจัยที่พบว่าสังคมไทยยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นการพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ทำให้หลายคนไม่เชื่อเรื่องกรรมและไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกรรมกับชีวิตประจำวัน ในทันทีที่มีการรณรงค์แนวคิดเรื่องกรรมที่ไม่ถูกต้อง เช่น การสแกนกรรม การแก้กรรม หรือการตรวจสอบกรรมในอดีตชาติ สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ผู้ที่มองโลกตามหลักวิทย์เกิดความสงสัยและไม่เชื่อถือเรื่องกรรมโดยรวม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเข้าใจพระพุทธศาสนาและความสำคัญของการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2556) ดังนั้น การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องกรรมในรูปแบบที่เป็นภาพชัดเจนและเข้ากับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ นอกจากนี้ การตระหนักถึงผลของกรรมจากการกระทำในชีวิตประจำวันจะช่วยเสริมสร้างศีลธรรมและความละอายชั่ว ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีความสุขและความสงบสุขมากยิ่งขึ้น การเข้าถึงคำสอนเรื่องกรรมอย่างถูกต้องจะสามารถพัฒนาเป็นศรัทธาที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา และทำให้พระพุทธศาสนาสามารถอยู่รอดได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ โดยมีความหมายไม่เพียงแต่ในทางจิตใจ แต่ยังหมายถึงความสุขในชีวิตและโอกาสในการพ้นทุกข์อย่างแท้จริงในอนาคตอีกด้วย

ประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน

1. การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เพื่อลดทิฏฐิมานะ สาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้ระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อลดความทิฏฐิมานะที่มีในตน มี 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตากายกรรม หมายถึง การตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ (ภิกษุ สามเณร) ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดี ๆ การมองกันในเรื่องดี มีความหวังดี ปรารถนาดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ มองด้านบวกต่อกัน ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่คิดอคติลำเอียง ก่อความพยาบาท สร้างความโกรธแค้นเคืองกัน ให้โอกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่องไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหน ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขและเข้าใจผู้อื่น ไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่ มีน้ำใจต่อบุคคลอื่น เมตตามโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเอง ด้วย 2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงาม ด้วยความรักปรารถนาดี รู้จักพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่ต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ไม่พูดจาซ้ำเติมกันถากถางในยามที่มีใคร โดยเฉพาะคู่อริ ฝ่ายตรงข้ามต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่น ไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจ

ผิดจนทะเลาะกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวเท่านั้น 3) เมตตามโนกรรม หมายถึง การตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง ทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกัน ช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนรังแกกัน ไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน มีความเสียสละต่อผู้อื่น ช่วยเหลือขวนขวายการงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่อง รู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัย ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมสำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกาย และไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ 4) สาธารณโภคิตา หมายถึง การแบ่งปันลาภที่ได้มาโดยธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์ หมายถึง ให้รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบกันช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ รู้จักแบ่งปันบริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ 5) สีลสามัญญตา หมายถึง การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบวินัย มีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกัน ไม่ทำกระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม 6) ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นถูกต้องดีงาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกัน ด้วยการยอมรับในเหตุผล พูดจาหาข้อสรุปตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนจุดต่างไม่ถือเอาความคิดของ ตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองจะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือผู้ที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11, 2539: 321–322)

2. การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท ได้แก่ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบด้วยเมตตา (ความรักใคร่) กรุณา (ความสงสาร) มุทิตา (ความพลอยยินดี) และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) เป็นหลักธรรมที่ทรงคุณค่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการหยุดความพยาบาทที่เกิดขึ้นภายในใจของมนุษย์ได้หลายวิธี ดังนี้ 1) เมตตา หมายถึง การมีจิตรักใคร่เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข วิถีนี้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมแห่งความรัก และลดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ และการเริ่มต้นจากการแผ่เมตตาให้กับตนเองครอบครัว และขยายไปยังกลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิดก่อนแล้วไปยังผู้ที่ตนรู้สึกขัดแย้ง จะช่วยทำให้ลดความรู้สึกพยาบาทและเปิดโอกาสให้เกิดความเข้าใจ 2) กรุณา หมายถึง การฝึกความสงสารต่อผู้อื่นโดยมองเห็นความทุกข์ของเขา และปรารถนาให้เขาพ้นจากทุกข์ เช่น เมื่อเราพบเจอกับบุคคลที่มีปัญหาหรืออยู่ในช่วงเวลาที่ยากลำบาก นอกจากนี้ความกรุณารวมถึงการยื่นมือช่วยเหลือหรือแม้แต่นั่งฟังปัญหาของเขา ส่งผลให้เข้าใจและเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น ลดความรู้สึกต่อการขัดแย้ง 3) มุทิตา หมายถึง เมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จหรือมีความสุข ควรฝึกฝนให้รู้สึกยินดีไปกับเขา การแสดงความยินดีจะสร้างบรรยากาศที่ดี ทำให้ไม่รู้สึกริษยาหรือเปรียบเทียบ ซึ่งมักนำไปสู่ความขัดแย้ง การมีมุทิตาจะช่วยเสริมสร้างมิตรภาพและลดอารมณ์ไม่พอใจจนอาจนำไปสู่ความพยาบาท 4) อุเบกขา หมายถึง การเป็นกลางและมีความเมตตาต่อทุกคน โดยไม่เลือกปฏิบัติหรือทอดทิ้งใคร การไม่ยึดติด

กับการตอบโต้หรือการแก้แค้นจะทำให้ใจมีความสงบ และลดอารมณ์โทษผู้อื่น หรือความรู้สึกที่มาจากความเจ็บปวดที่เคยเกิดขึ้น (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2533) การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 นี้ไม่เพียงเสริมสร้างสันติสุขในจิตใจตัวเองเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ลดการเกิดความขัดแย้งและความพยาบาทได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย การฝึกหัดปฏิบัติพรหมวิหาร 4 ในชีวิตประจำวันจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนสามารถทำได้เพื่อส่งเสริมความสงบสุขในสังคม

3. การประยุกต์ใช้หลักอัปปมาทธรรมเพื่อหยุดกฎแห่งกรรม การเป็นผู้ไม่ประมาท คือ การมีสติและระมัดระวังในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องของจิตใจ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดการกระทำทางกายและวาจา เพื่อหลีกเลี่ยงความผิดพลาด และการสร้างกรรมที่ไม่ดี การฝึกตนให้เป็นผู้ไม่ประมาทนั้นสามารถทำได้ผ่านการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยการมีสติที่มั่นคง ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ประการ ดังนี้ 1) การมีสติเป็นการรักษาความสงบและสมดุลของจิตใจ ให้ระลึกเสมอว่า จิตของเราไม่ควรกำหนัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เช่น ความโลภหรือความต้องการที่เกินเลย เมื่อจิตหลุดจากการกำหนัด จะทำให้สามารถมองเห็นความเป็นจริงได้อย่างชัดเจนและทำให้สามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม 2) การไม่ให้จิตเกิดความขัดเคืองหรือโกรธขึ้นกับเหตุการณ์ใด ๆ ความขัดเคืองในใจทำให้เราไม่สามารถทำหน้าที่ด้วยความเป็นธรรมและยุติธรรม การปล่อยวางอารมณ์นี้ ช่วยให้จิตใจสงบและไม่เผชิญกับความทุกข์ใจที่เกิดจากการโกรธและความเกลียดชัง 3) การทำให้จิตไม่หลงไปตามอารมณ์และการปรากฏของสิ่งต่าง ๆ ความหลงในธรรมหมายถึงการไม่สามารถมองเห็นสิ่งที่เป็นจริง เช่น การยึดถือความคิดเห็นส่วนตัว การมีสติช่วยให้เราปล่อยวางจากการยึดติดและมองเห็นความเป็นจริง ณ ขณะนั้น 4) การไม่ให้จิตมัวเมาในความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดจากสิ่งภายนอก การมีสติช่วยให้เรารู้ว่าความสุขและความทุกข์เป็นสิ่งชั่วคราว ซึ่งเมื่อเข้าใจถึงกฎธรรมชาติได้ จะทำให้ไม่มอมเมาไปตามอารมณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ เมื่อบุคคลมีการปฏิบัติตาม 4 ประการนี้อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เกิดการมีสติและความมั่นคงในจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการหยุดหรือชะลอกฎแห่งกรรม โดยการเลือกทำดีและหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ดี ส่งผลให้กรรมที่เกิดจากการกระทำทางกายและวาจาเป็นไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ การเป็นผู้ไม่ประมาท จะนำไปสู่การใช้ชีวิตในทางที่ถูกต้อง มีความสงบสุขในใจ ไม่ก่อให้เกิดกรรมที่ไม่ดี และเป็นแนวทางที่สามารถช่วยหยุดกฎแห่งกรรม หรือทำให้กรรมดีเจริญเติบโต ช่วยนำเราไปสู่ความผาสุกและเข้าถึงความสุขที่แท้จริงในชีวิต โดยการยึดมั่นในหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน และการพัฒนาจิตใจในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

4. สรุป

จากการศึกษาการถอดบทเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะสะท้อนถึงสังคมไทยในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้ ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากหลากหลายปัจจัย ทั้งเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสร้างแรงกดดันและความเครียดในชีวิตประจำวัน หลักธรรมจากพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้ผู้คนสามารถจัดการกับอารมณ์และความคิดของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับหลักธรรมที่ปรากฏในธรรมบทเรื่องพระเจ้าวิฑูฑภะ เรื่องราวของพระเจ้าวิฑูฑภะสะท้อนถึงหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ ทิฏฐิมานะ ความพยาบาท และกฎแห่งกรรม ทำให้เห็นถึงการยึดมั่นในระบบชนชั้นวรรณะซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม

การแสดงออกของความพยาบาทที่นำไปสู่การกระทำที่รุนแรงและผลกระทบที่คาดไม่ถึง รวมทั้งการเข้าใจในกฎแห่งกรรมที่ทุกการกระทำมีผลตามมาโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเลือกใช้หลักสาราณียธรรม 6 เพื่อลดทิฏฐิมานะ หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อหยุดความพยาบาท และหลักอัปปมาทธรรมเพื่อหลีกเลี่ยงและตระหนักถึงผลกรรมจากการกระทำที่ไม่ดี ดังนั้น การเข้าใจและนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวันจะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในจิตใจ การลดความขัดแย้ง และการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมไทยในปัจจุบัน

5. เอกสารอ้างอิง

พระครูปลัดไพฑูรย์ เมธิโก (มหาบุญ). (2557). พรหมวิหาร: ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 1 (2), 55-64.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2533). *ศิลปศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *การพัฒนาจริยธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2556). *ปลดบ่วงชีวิต พิชิตกรรม.* นนทบุรี: เชนปริ้นติ้ง.

พระไพศาล วิสาโล. (2559). *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้ม และทางออกจากวิกฤต*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระมหาธิติพงศ์ อุตฺตมปญฺโญ. (2563). *มังคลัตถทีปนีแปล ภาค 1 เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สหมิตรพัฒนาการพิมพ์.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2527). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (2539). *กรรมและการอยู่เหนือกรรม.* กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2556). *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2526). *ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Academic Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237151

การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน

A Comparative Study of Dana-Parami in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism

พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ[1*] & ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม[2]

Phrakhrusangharak Anankit Saccayano[1*], & Thanarat Sa-ard-iam[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สจฺจญาโณ*
Phrakhrusangharak Anankit Saccayano
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
Email: b4700029@hotmail.com

2. ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม
Thanarat Sa-ard-iam
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Thailand.
Email: maitree99k@gmail.com

คำสำคัญ:
ทานบารมี, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พระพุทธศาสนามหายาน

Keywords:
Dana-Parami, Theravada Buddhism, Mahayana Buddhism

Article history:
Received: 15/10/2025
Revised: 03/11/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 31/12/2025

How to cite:
Saccayano P.K.A. et al. (2025). A Comparative Study of Dana-Parami in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism. Journal of Philosophical Vision, 30 (2), 163-174.

ABSTRACT

The present article is undertaken with three primary objectives: (1) to investigate the concept of Dana-parami (the perfection of generosity) as presented in Theravada Buddhism; (2) to examine the notion of Dana-parami within the Mahayana Buddhist tradition; and (3) to conduct a comparative analysis of the perfection of generosity in Theravada and Mahayana Buddhism. The article adopts a documentary approach as its principal methodology, wherein canonical texts and relevant commentarial sources are critically reviewed and synthesized. The findings are presented through a descriptive-analytical framework.

The findings of the study reveal that 1) Theravada Buddhism, the practice of Dana-paramita (the perfection of giving), is grounded in the principle of karmic causality, which functions as the motivational force behind its cultivation. The primary objective of such practice is to purify the giver's mind by eliminating miserliness and nurturing wholesome qualities. Ultimately, Dana-paramita leads to the attainment of personal liberation (Nibbana) in accordance with the ideal of the arahant. Upon achieving emancipation, the enlightened individual continues to impart the Dhamma for the benefit and liberation of other beings. 2) In Mahayana Buddhism, the cultivation of Dana-paramita is driven by the realization of Sunyata (emptiness) grounded in wisdom, together with boundless compassion (Karuna) for all sentient beings. Giving is therefore understood as an expression of the interconnection between oneself and others, both of which are ultimately empty of

inherent existence. This practice aligns with the Bodhisattva ideal, wherein one aspires to liberate all beings from Samsara before attaining the Nibbana oneself, vowing to enter final liberation only as the last. 3) The comparative analysis between Theravada and Mahayana perspectives on the perfection of generosity reveals that, although the two traditions differ in terms of doctrinal viewpoints, motivational foundations, and philosophical premises, they share a common ultimate goal - the perfection of virtue for the welfare and benefit of all.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษา 1) ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน และ 3) การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารเป็นหลัก แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลจากการศึกษาพบว่า 1) ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกระบวนการบำเพ็ญทานบารมีโดยอาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแรงขับเคลื่อน มีเป้าหมายเพื่อขัดเกลาจิตใจของผู้ให้ทาน ให้ปราศจากความตระหนี่และสร้างคุณธรรมให้มีขึ้น จนถึงการบรรลุพระนิพพานของปัจเจกบุคคลตามอุดมคติของพระอรหันต์ และเมื่อหลุดพ้นแล้วจึงสั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นตามไปด้วย 2) ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน เป็นการบำเพ็ญทานบารมีโดยอาศัยปัญญาที่รู้แจ้งในศูนยตา และความกรุณาต่อสรรพสัตว์เป็นแรงขับเคลื่อน การให้ทานจึงเป็นการแสดงออกถึงตัวตนและผู้อื่นที่มีความเชื่อมโยงกัน เป็นความว่างเปล่าเหมือนกัน การบำเพ็ญทานบารมีนี้เป็นไปตามอุดมคติพระโพธิสัตว์ที่มุ่งมั่นช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่นิพพาน และตนเองจึงจะเข้าสู่นิพานเป็นคนสุดท้าย 3) การศึกษาเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายานพบว่า แม้ทั้ง 2 นิกาย จะมีความแตกต่างในทางทัศนคติ แรงจูงใจ รากฐานทางความคิด แต่มีเป้าหมายสูงสุดร่วมกัน คือ การบำเพ็ญตนให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยบารมี เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอน ที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์บนโลกนี้ หลักธรรมคำสอนนี้มีพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ประกาศคำสอนและเผยแผ่ด้วยพระองค์เอง รวมถึงการที่พระสาวกทั้งหลายช่วยกันเผยแผ่ ไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าจะเสร็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว แต่คำสอนนั้นก็ยังคงอยู่เป็นตัวแทนของพระองค์จนถึงปัจจุบัน ในบรรดาหลักคำสอนที่มีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ มีหลักคำสอนหนึ่งที่เป็นหลักธรรมสากลและ เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ คือ ทาน หรือ การให้ แต่พระพุทธศาสนาในยุคหลังได้ ยกเรื่องของทานขึ้นในฐานะ “ปฐมบารมี” หรือบารมีข้อแรกในการบำเพ็ญเพียรเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งการ หลุดพ้น ทำให้คำสอนเรื่องทานไม่ใช่เป็นเพียงแค่การทำความดีทั่วไป แต่เป็นจุดเริ่มต้นของบุคคลผู้แสวงหาความ หลุดพ้นต้องบำเพ็ญเพียร พระพุทธเจ้ามีความจำเป็นต้องบำเพ็ญคุณความดีอย่างยิ่ง คือ ทรงบำเพ็ญบารมีจนครบทั้ง 10 ประการ

จึงได้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป้าหมายของการบำเพ็ญบารมีมีเพียงประการเดียว ได้แก่ ปรารถนาความเป็นพุทธะ ทรงบำเพ็ญเพื่อถอนสัตว์ออกจากโลก (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 22) การสร้างบารมีนี้เอง เป็นสิ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ต้องการตรัสรู้บำเพ็ญเป็นลำดับแรก ดังเช่น การ บำเพ็ญบารมีของพระสุเมธพุทธเจ้า ได้เริ่มการบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อที่ 1 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) ภายหลังการสังคายนาครั้งที่ 2 ประมาณ พ.ศ. 100-200 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ของ พระพุทธศาสนา ที่นำไปสู่การแบ่งแยกนิกายครั้งสำคัญ 2 นิกายหลัก ๆ คือ เถรวาทกับมหายาน เนื่องจากการมี ทัศนะ อุดมคติและการตีความหลักธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งเรียกว่า ความวิบัติแห่งศีลสามัญญตาและทิฏฐิสามัญญ ตา (อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์, 2539: 5) จนในที่สุดกลายเป็นความแตกต่างกันทางกระบวนทัศน์และทัศนคติ สูงสุด ได้แก่ พระอรหันต์และพระโพธิสัตว์ เกิดเป็นข้อถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการว่า แนวทางหนึ่งเน้นตนเอง ก่อนคนอื่น และอีกแนวทางเน้นคนอื่นก่อนตนเอง บทความวิชาการนี้จะใช้ทานบารมี ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นบาน ร่วมกันเป็นกรณีศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นว่า กระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันนั้น ส่งผลต่อการตีความและการปฏิบัติในหลักการพื้นฐานอย่างไร ความแตกต่างนี้ก่อให้เกิดคำถามว่า เหตุใดคุณธรรมที่มีรากฐานเดียวกันจึงถูกตีความและมีพัฒนาการไป ในทางที่แตกต่างกัน พระพุทธศาสนานิกายมหายานมีแนวความคิดโดดเด่นเฉพาะด้านที่แตกต่างไปจาก พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาก เช่น การบำเพ็ญทานบารมี หมายถึง อุดมคติการบำเพ็ญทานบารมีมุ่งสู่พุทธ ภาวะแทนการบรรลุเฉพาะอรหันต์ตามคติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2511: 9-10) ระดับของทาน บารมีที่ยกการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์เป็นที่สุด แนวความคิดเรื่อง การให้ทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ตามคติของแดนสุขาวดี

จากพัฒนาการดังกล่าว ทานบารมีได้กลายมาเป็นหลักปฏิบัติ 10 ประการที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญเพื่อการตรัสรู้ ทานบารมีถือเป็นบารมีข้อแรกและเป็นบารมีรากฐานสำคัญในการบำเพ็ญบารมีทั้งหมด บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมุ่งวิเคราะห์ความแตกต่างของแนวทางการบำเพ็ญทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน โดยแสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างดังกล่าวมีรากฐานมาจากอุดมคติของพระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์ ผู้เขียนใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบการบำเพ็ญทานบารมีผ่านเรื่องของความแตกต่างทางอุดมคติ (พระอรหันต์เทียบพระโพธิสัตว์) ที่นำไปสู่แรงจูงใจ (กรรมเทียบกับความกรุณา) ในการบำเพ็ญทานบารมีที่แตกต่างกันอย่างไร พื้นฐานทางความคิด (การขัดเกลาจิตเทียบกับศูนยตา) ส่งผลต่อกระบวนการปฏิบัติ และความเข้าใจในการให้ทานที่แตกต่างกันอย่างไร และความแตกต่างทางแนวคิดและการปฏิบัตินี้ ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม (บทบาทของบรรพชิตกับฆราวาส) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

2. ทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องทานบารมี ผู้เขียนมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายความหมายและพัฒนาการของคำว่า “บารมี” ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในแต่ละยุคสมัย ความหมายและพัฒนาการของคำว่า “บารมี” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

1.วัตถุกถา ปารายนวรรค สุตตนิบาต1 พระพุทธเจ้าทรงตรัสตอบคำถามของสังคารวมาณพ ที่ทูลถามเกี่ยวกับเหล่าสมณพรหมณ์ที่พากันประกาศว่าเป็นผู้ถึงความเป็นเลิศ และพระสมณโคดมเป็นคนจำพวกใด พระพุทธเจ้าทรงแยกสมณพรหมณ์ที่ถึงความเป็นเลิศออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) พวกที่ถึงความเป็นเลิศเพราะฟังตามกันมา (2) พวกที่ถึงความเป็นเลิศเพราะเชื่อ (3) พวกที่ถึงความเป็นเลิศด้วยปัญญาของตนเอง และนักวิชาการด้านภาษาและวรรณคดี มีความเห็นตรงกันว่า ปารายนวรรค สุตตนิบาต ขุททกนิกาย มีลักษณะใกล้กับ ภาษายุคพระเวทอยู่มาก จึงจัดให้พระสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่เก่าแก่ที่สุดในพระสุตตันตปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสรับรองเองว่าพระองค์เป็นจำพวกที่ 3 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 30, 2539: 4) พระพุทธเจ้า ทรงกล่าวถึงความเป็นเลิศ (บารมี) ในทิฏฐธรรม เป็นความหมายที่ไม่ได้เจาะจงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยัง หมายถึงความเป็นเลิศตามคติของพราหมณ์ด้วย หรือตามลัทธินั้น ๆ

2. ในมหาสกุลุทายิสูตร พระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสตอบคำถามของสกุลุทายีปริพาชก ผู้เข้าเฝ้าทูลถามถึงเหตุผลที่ทำให้ศิษย์มีความเคารพในอาจารย์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอันเป็นเหตุให้ศิษย์มีความเคารพในอาจารย์ 5 ประการ คือ (1) พระองค์เป็นผู้มีศีลอันยิ่ง (2) พระองค์ทรงแสดงธรรมตามเป็นจริง (3) พระองค์ทรงมีประปัญญาอันยิ่ง (4) พระองค์ทรงแก้ปัญหาได้จริง (5) พระองค์ทรงมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ทรงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสได้ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เพราะปฏิบัติตามที่เราบอกแล้วรู้แจ้งวิมุตนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13, 2539: 3) ใน พระสูตรนี้ได้ให้ความหมายของบารมีว่า ความเป็นเลิศอันเป็นที่สุดแห่งอภิญญา อันเป็นความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น

3. ในคัมภีร์อปทาน กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งมีอยู่10 ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี อธิษฐานบารมี สั จจะบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี ซึ่งบารมีทั้ง 10 ประการนี้ เป็นมรรควิธีให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 32, 2539: 11-12) มีกล่าวถึงบารมี ในลักษณะที่เป็นหลักธรรมที่ควรประพฤติเพื่อจะได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณอันเป็นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ ความหมายและพัฒนาการของคำว่า บารมี ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้เขียนสรุปได้ ดังนี้ 1. ยุคแรกปรากฏใน วัตถุกถา ปารายนวรรค สุตตนิบาต มีการใช้คำว่า บารมี เพื่อหมายถึง ความเป็น เลิศในมนต์ (ในความรู้) ของพราหมณ์ แสดงให้เห็นว่าในขั้นต้น บารมียังไม่ได้ถูกนำมาใช้มาเป็นศัพท์เฉพาะทาง พระพุทธศาสนา 2. ในมหาสกุลุทายิสูตรมีการใช้คำว่า บารมี ยังคงใช้ในความหมายเดิม แต่นำมาใช้ในทาง พระพุทธศาสนา โดยเน้นความหมายไปที่การปฏิบัติธรรม และจะถึงความเป็นเลิศในบางระดับเท่านั้น 3. ในคัมภีร์อปทาน คำว่า บารมี ได้กลายมาเป็นคำที่มีความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงการบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ เพื่อนำไปสู่การดับกิเลส ตัณหา จนอาสวะทั้งปวงหมดสิ้น ผู้ที่กำลังบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ เรียกว่า พระโพธิสัตว์ การบำเพ็ญทานบารมีในฝ่ายเถรวาทเป็น การบำเพ็ญที่มีแบบแผน มีประเภทของการให้ มีเป้าหมาย มีระดับของทานบารมีอย่างชัดเจน สามารถปฏิบัติเพื่อ หวังผลได้ มีเป้าหมายของการสั่งสมทานบารมีเพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ทานบารมีในทัศนคติของเถรวาท จึง ไม่ใช่การให้อย่างเลื่อนลอย แต่เป็นกระบวนการให้โดยมีมุ่งหมายเพื่อการเปลี่ยนแปลงจิตของผู้ปฏิบัติ (ผู้ให้) โดยตรง อาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแบบแผนของการบำเพ็ญทานบารมี อธิบายได้ว่า การให้ทานที่ถูกวิธีเป็น

การ สร้าง กุศลกรรม หรือ เหตุปัจจัยที่ดี จะส่งผลให้เกิดวิบาก หรือผลของการกระทำที่น่าปรารถนา ทั้งในระดับโลกิยะ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และในระดับโลกุตตระ คือ นิพพานสมบัติ

ทาน หมายถึง การให้ สิ่งที่ให้ การให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แห่งเขา การให้ทานมี 3 ประเภท คือ (1) อามิสทาน การให้สิ่งของ (2) อภัยทาน การให้อภัยเป็นทาน (3) ธรรมทาน การให้ธรรม (อรรถ กถาภาษาไทย, 2557: 430) ดังนั้น พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญทานบารมี คือ การบริจาคสิ่งของต่าง ๆ อันมี ความหมายครอบคลุมไปถึงการสละทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของตน คัมภีร์พุทธวงศ์ได้เปรียบเทียบลักษณะของการ ให้ทานไว้ว่า เหมือนหม้อน้ำที่มีน้ำเต็มถูกคว่ำลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) ลักษณะของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญทานบารมี จะมีลักษณะนิสัยยินดีในการให้ทาน ไม่เบื่อหน่ายในการให้ ทาน ให้ทานอย่างสม่ำเสมอ มีความเบิกบาน มีความเอื้อเฟื้อ มีความใส่ใจ ถึงแม้ว่าจะให้ทานมากมายอย่างไร ก็ ยังไม่มีความพอใจ มีแต่ความที่จะให้มากขึ้นไปอีก เห็นผู้อื่นให้ทานซึ่งกันและกันก็มีความชอบใจ อีกทั้งยังให้การ แสดงธรรมเพื่อสร้างความเพียรแก่ผู้อื่น ตลอดถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 410) ทั้งนี้ เพราะเกิดจากความกรุณาที่จะนำพาผู้อื่น สัตว์อื่นให้หลุดพ้นไปด้วย (ประพจน์ อัศวิรุฬหการ, 2523: 217) การให้ทานมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือ การกำจัดกิเลสและสร้างคุณธรรม ภายในจิตใจของตน โดยมุ่งกำจัด กิเลสที่ชื่อว่ามัจฉริยะ ได้แก่ ความตระหนี่ในที่อยู่ สกุล ลาภ วรรณะ และธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11, 2539: 301) การสละวัตถุภายนอกช่วยให้เกิดการทำลายความยึดมั่น ถือมั่น ในความเป็นเรา-เป็นของของเรา และในขณะเดียวกันเป็นการสร้างคุณธรรมที่ชื่อ จาคะหรือความเสียสละให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยเจตนาของ ผู้ให้มีความสำคัญมากกว่ามูลค่าสิ่งของตามหลักเจตนา 3 กาล ได้แก่ (1) บุพพเจตนา คือ ความตั้งใจก่อนที่จะให้ ทาน (2) มุญจนเจตนา คือ ความตั้งใจในขณะที่กำลังให้ทาน (3) อปราปรเจตนา คือ ความตั้งใจหลังจากให้ทาน แล้ว (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2531: 13) เจตนาของการให้ทานทั้งสามกาลได้ก่อให้เกิดกุศลกรรม ที่จะทำหน้าที่ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น

พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ปรารถนาจะบรรลุธรรม ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 ประการ โดยทานบารมีเป็นบารมีลำดับแรกที่จะต้องบำเพ็ญ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 583) พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตต้องบำเพ็ญบารมี 10 ประการ (มีทานบารมี เป็นต้น) ในบารมี 3 ประเภท รวม ทั้งหมด 30 ทัศน์ (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 95) โดยสามารถจำแนกบารมีได้ 3 ประเภท ดังนี้ 1. ทานบารมี คือ การบำเพ็ญทานบารมีด้วยการสละทรัพย์ ดังคำของมหาโควินทพราหมณ์โพธิสัตว์ว่า “ทรัพย์และข้าวเปลือกเป็นที่รังเกียจสำหรับเราก็หาไม่ แม้ตัวเราเองจะไม่มีการสั่งสมก็หาไม่ แต่พระสัพพัญญุต ญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงให้ทรัพย์อย่างประเสริฐ ฉะนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 732) 2. ทานอุปบารมี คือ การบำเพ็ญทานบารมีด้วยการสละอวัยวะ ดังพระดำรัสของ พระสีวิราชโพธิสัตว์ที่ ได้บริจาคดวงตาและโลหิตว่า “ดวงตาทั้ง 2 ข้าง เราจะเกลียดชังก็หาไม่ ตัวตนเราจะเกลียดชังก็หาไม่ แต่ สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะเหตุนั้นเราจึงได้บริจาคดวงตา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 27, 2539: 480) 3. ทานปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญทานด้วยการสละชีวิต ดังคำของกระต่ายโพธิสัตว์ (สสบัณฑิต) ว่า “เราได้ให้ร่างกายทั้งสิ้นโดยไม่เหลือ คือ ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์ ฉะนี้แล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33, 2539: 745)

การทานบารมีออกเป็น 3 ประเภทนี้ แสดงถึงลำดับขั้นของการสละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (อัตตา) จะเห็นได้ว่า ทานบารมี คือ การสละความยึดมั่นในวัตถุภายนอก ทานอุปบารมี คือ การสละความยึดมั่นในร่างการของตน และทานปรมัตถบารมี คือ การสละความยึดมั่นในชีวิตซึ่งเป็นการสละขั้นสูงสุด การบำเพ็ญทานบารมีในระดับที่สูงขึ้น ย่อมเป็นการสร้างกุศลกรรมและกำลังใจที่ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งมีความจำเป็นต่อเป้าหมายสูงสุด คือ การบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญทานบารมี ในคัมภีร์จริยาปิฎกได้อธิบายถึงการบริจาคอย่างยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า “บริจาคมหาบริจาค 5 ประการ” คือ บริจาคอวัยวะ บริจาคทรัพย์ บริจาคบุตร บริจาคภรรยา และบริจาคชีวิต (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 95) การบริจาคทั้งหมดนี้มีจุดประสงค์เพื่อบรรลุอนุตรสัมโพธิญาณสูงสุด (อรรถกถาภาษาไทย, 2558: 390) เมื่อบรรลุธรรมตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมสั่งสอนสัตว์ นำทางสัตว์ทั้งหลาย ให้ข้ามจากโลกนี้ยังอีกฝั่ง คือ นิพพาน (อรรถกถาภาษาไทย, 2557: 404) อันเป็นเป้าสูงสุดของการบำเพ็ญทาน บารมีร่วมกับบารมีอื่นอีก 9 ประการนั่นเอง ผู้เขียนสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ และยังเป็นจุดเริ ่มต้ นของการบำเพ็ญทานบารมี การให้ทานในทัศนะของเถรวาทมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำจัดกิเลสภายในจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตระหนี่ พร้อม กันนั้นยังได้สร้าง จาคะ (ความเสียสละ) ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจด้วย การให้ทานที่ถูกต้องมีความสำคัญอยู่ที่เจตนา ของผู ้ให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบำเพ็ ญทานบารมี ของพระโพธิ สั ตว์ ต้ องบำเพ็ ญทานบารมี ใน 3 ประเภท คือ (1) ทานบารมี (2) ทานอุปบารมี (3) ทานปรมัตถบารมี รวมไปถึง มหาบริจาค 5 ประการ การ บำเพ็ญทานบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ เพื่อความหลุดพ้น เพื่อการบรรลุ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกอง ทุกข์ทั้งปวง

3. ทานบารมีในพระพุทธศาสนามหายาน

พระพุทธศาสนามหายานใช้คำว่า ปารมี ซึ่งเป็นคำในภาษาสันสกฤต อันมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า บารมี ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลี และเมื่อนำคำนี้มาใช้กับพระโพธิสัตว์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นบุคคลในอุดมคติของมหายาน ปารมิตาจะหมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับพระโพธิสัตว์ที่ต้องบำเพ็ญเพียรไปจนกว่าจะตรัสรู้ มุ่งสู่พุทธภูมิ หรือบรรลุพุทธภาวะในที่สุดเท่านั้น (พระมหาวิชาญ กำเนิดกลับ, 2549: 132) การบำเพ็ญตนพร้อมกับความตั้งใจที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงนี้ เป็นการแสดงออก ถึงภาวะของบุคคลในอุดมคติสูงสุด (พระโพธิสัตว์) และถือเป็นจุดสำคัญของการเผยแผ่ ความเจริญรุ่งเรืองของ พระพุทธศาสนามหายาน ซึ่งอุดมคติของชาวพุทธบริษัทของมหายานมี 4 ประการ คือ (1) เราจะละกิเลสให้หมด (2) เราจะศึกษาสัจจธรรมให้จบ (3) เราจะช่วยโปรดสัตว์ทั้งหลายให้สิ้น (4) เราจะบรรลุพระพุทธภูมิอันประเสริฐ (เสถียร โพธินันทะ, 2552:)

ทาน หมายถึง การให้ มี 3 ประการ คือ (1) วัตถุทาน (2) อภัยทาน (3) ธรรมทาน ในคัมภีร์โพธิจรรยาวตาร (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555) กล่าวถึงสาระสำคัญ คือ พระโพธิสัตว์อันเป็นบุคคลที่ได้ตั้งปณิธานและปลูกฝังโพธิจิตเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่การตรัสรู้อันเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วยการบำเพ็ญทาน มีความปรารถนาที่จะเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สมบัติ กุศลความดี ร่างกายตนเอง แม้กระทั่งชีวิต โดยจะให้ทานไปจนตลอดชีวิตของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ (โสรัจจ์ หงส์ลดารมณ์, 2550: 52) ทัศนคติของมหายาน พระโพธิสัตว์ที่ปรารถนาการบรรลุธรรม จำเป็นต้องบำเพ็ญปารมิตา

มี 6 ประการ คือ ทานปารมิตา ศีลปารมิตา กษานติปารมิตา วีริยปารมิตา ธยานปารมิตา (สมาธิ) และปรัชญาปารมิตา (ปัญญา) แต่บางแห่งจำแนกออกเป็น 10 ปารมิตา คือ ได้เพิ่มเติม อุปายปารมิตา ประณิธานปารมิตา พลปารมิ ตา และชญานปารมิตา (เสถียร โพธินันทะ, 2541: 6) แต่เมื่อย่อลงแล้วจะเหลือ 6 โดย ปายปารมิตา ประณิธาน ปารมิตา พลปารมิตา และชญานปารมิตา ที่เพิ่มเติมเข้ามาก็จัดเข้ามาไว้ในกลุ่มเดียวกับปรัชญาปารมิตา (ประพจน์ อัศวิรุฬหการ, 2523: 274-275) พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญทานปารมิตาเป็นลำดับแรก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน กล่าวถึงการบำเพ็ญปารมิตามีทานปารมิตา เป็นต้น เป็นไปตามลำดับ 3 ประการ ดังนี้ (1) เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ที่เป็นเหตุ-ปัจจัย ของกันและกัน (2) จะบำเพ็ญทานปารมิตาก่อน เพราะเป็นปารมีที่ต่ำที่สุดของปารมี 6 ประการ (3) บำเพ็ญทานปารมีก่อน เพราะเป็นธรรมที่ทำได้ง่ายที่สุดของปารมี 6 ประการ (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2564) จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามหายาน กำหนดลำดับการบำเพ็ญปารมิตาโดยกำหนดให้ทานปารมิตาเป็น ลำดับแรก เพราะเป็นธรรมที่หยาบและปฏิบัติได้ง่าย และมหายานได้แบ่งบารมีออกเป็น 3 ประเภท เช่นเดียวกับ เถรวาท ได้แก่ 1) บารมี คือ การสละทรัพย์สินภายนอกเป็นทาน 2) อุปบารมี คือ การสละบุตรภรรยาและอวัยวะ เลือดเนื้อเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 3) ปรมัตถบารมี คือ การสละชีวิตเป็นทาน คือ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม หรือเพื่อ รักษาชีวิตของผู้ที่มีประโยชน์ยิ่งใหญ่กว่า (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555)

การบำเพ็ญทานปารมิตาของพระโพธิสัตว์ จะประกอบไปด้วยปัญญาและกรุณาเสมอ การบำเพ็ญปารมิตาทั้ง 6 ประการนั้น ต้องประกอบด้วยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่หยั่งรู้ว่าทุกอย่างนั้นเป็นศูนยตา ดังที่ปรากฏ ในวัชรปรัชญาปารมิตาสูตรว่า โดยสรุปแล้ว ก็คือ การปฏิเสธความมีอยู่แห่งตัวตนหรือผู้รู้ และปฏิเสธความมีอยู่ แห่งสิ่งที่รู้ กล่าวคือ ปฏิเสธตนและของตนนั่นเอง (เสถียร โพธินันทะ, 2499: 3) ในวิมลเกียรตินิเทศสูตรยังได้ แสดงถึงการใช้ปัญญาของท่านวิมลเกียรติเพื่อแสดงธรรมเป็นทาน โดยการแกล้งป่วยเพื่อให้พระสาวกและพระ โพธิสัตว์มาเยี่ยม อันเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อให้เกิดการแสดงธรรม หรือแม้กระทั่งท่านได้เข้าไปยังสถานที่ ต่าง ๆ เช่น โรงสุรา ซ่องโสเภณี เพื่อแสดงธรรมโปรดสัตว์ทั้งหลายตามลักษณะนิสัยของแต่ละคน (เสถียร โพธินัน ทะ, 2552) กรุณาเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนการให้ทานของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ไม่ได้ให้ทานเพราะขัดเกลาตนเอง เป็นหลัก แต่เพราะมองเห็นความทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เหมือนเป็นความทุกข์ของพระโพธิสัตว์เอง และ ปรารถนาที่จะปลดเปลื้องทุกข์นั้นอย่างไม่มีประมาณ (พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน, 2561: 87) การให้ทานใน มหายานไม่ใช่การกระทำที่มีกรุณาเป็นแรงผลักดัน แต่การให้ทาน คือ การแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของความกรุณา เมื่อความกรุณาประกอบด้วยปัญญาแล้ว พระโพธิสัตว์จะตระหนักได้ว่าไม่มีตัวตน เมื่อไม่มีตน จึงไม่มีผู้รับ ไม่มีสาระในวัตถุที่ให้ การให้จึงเป็นเพียงแต่กิริยาตามธรรมชาติ เป็นอิสระ การให้ตามทัศนะนี้ ไม่ใช่การให้เพื่อไปถึงแต่เป็นการให้เพื่อการแสดงออกถึงสภาวะของพระโพธิสัตว์ เป็นการกระทำที่เป็นธรรมชาติเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้อื่นอย่างแท้จริง

การบำเพ็ญทานปารมิตามีจุดมุ่งหมาย มี 3 ประการ คือ (1) ทำลายความตระหนี่ (2) การให้ทานด้วยจิตใจที่ไม่แยกแยะสัตว์ทั้งหลาย ให้ทานโดยมีความปรารถนาว่า บุคคลใดต้องการในสิ่งใด ย่อมให้สิ่งนั้นแก่บุคคลนั้น (3) ยังสัตว์ให้แก่รอบ (บริบูรณ์) ด้วยทาน (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2555) จะเห็นได้ว่า การให้ทานเป็นการทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งจะช่วยสงเสริมความกรุณาอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของพระโพธิสัตว์ ลักษณะ

ของผู้บำเพ็ญทานปารมิตา ในลังกาวตารสูตรได้อธิบายถึงการบำเพ็ญ ทานปารมิตาต้อง ประกอบไปด้วยปัญญาและกรุณาควบคู่ไปด้วยเสมอ (เสถียร โพธินันทะ, 2499: 10) และในคัมภีร์โพธิจรรยาว ตารยังได้อธิบายลักษณะของทานปารมิตาอีกประการหนึ่ง คือ พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญทานปารมิตามี อาศัย สติสัมปชัญญะระลึกถึงการบำเพ็ญทานแก่คนอื่นอย่างสม่ำเสมอ และอาศัยความระลึกนั้นทำทานปารมิตาให้ สมบูรณ์มากขึ้น (โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์. (2550: 61) เมื่อพิจารณาถึงการบำเพ็ญ และลักษณะของผู้บำเพ็ญทานปารมี จะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญทานปารมีของ พระโพธิสัตว์ คือ การเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อการบูชาพระพุทธและบำเพ็ญประโยชน์ แก่สัตว์ทั้งหลาย ตามที่มีปรากฏอยู่มากในคัมภีร์โพธิจรรยาวตารในบทที่เกี่ยวกับโพธิจิต ได้แก่ บทที่ 1 (อานิสงส์ ของโพธิจิต) และบทที่ 3 (อธิษฐานโพธิจิต) และเป็นผู้มีจิตใจที่ประกอบไปด้วยสติสัมปชัญญะ ในการอบรมตน ของพระโพธิสัตว์ เพื่อระลึกถึงการบำเพ็ญทานแก่บุคคลอื่นอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ทำ ความคิดนั้นของตนให้สมบูรณ์ขึ้น โดยอาศัยปัญญาและกรุณาเป็นแรงขับเคลื่อน

ผู้เขียนสรุปได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ เมื่อนำไปใช้กับพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติสูงสุดของมหายาน ทานจึงกลายเป็น ทานปารมิตา อันเป็นปารมีแรกที่พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญ จากทั้งหมด 6 ปารมี ได้แก่ ทานปารมิตา ศีลปารมิตา กษานติปารมิตา วีรยปารมิตา ธยานปารมิตา (สมาธิ) และปรัชญาปารมิตา (ปัญญา) แบ่งเป็น 3 ประเภท (1) บารมี (2) อุปบารมี (3) ปรมัตถบารมีการบำเพ็ญทานปารมี อาศัยสติสัมปชัญญะเพื่อคอยระลึกถึงการให้ทานแก่ผู้อื่นเสมออันเปรียบเสมือนรากฐานของการบำเพ็ญปารมีทั้งหมด และอาศัยปัญญาและกรุณาเพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนให้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานปารมิตาได้อย่างเป็นธรรมชาติ นับ ได้ว่าเป็นการช่วยเหลือผู้อื่น สัตว์อื่น ไปจนกว่าพระโพธิสัตว์จะบรรลุธรรม ทานปารมิตามีความสำคัญต่อพระโพธิสัตว์ในการสร้างกรุณาให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น อย่างไม่มีจำกัด เพราะทานปารมิตาช่วยส่งเสริมจิตใจของพระโพธิสัตว์ ให้คิดถึง คำนึงถึง ประโยชน์สุขของผู้อื่น สัตว์อื่น เป็น สำคัญ ถึงแม้ว่าทานปารมิตาจะเป็นธรรมที่บำเพ็ญได้ง่าย เป็นของหยาบ แต่ก็ไม่ควรละเลยการบริจาคทาน แม้ การบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ จะก่อให้เกิดปัญญา แต่ทานปารมิตาก็มีความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ และเป็นสภาวะตาม ธรรมชาติของพระโพธิสัตว์ดังที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นเอง

4. การเปรียบเทียบทานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

การสังคายนาครั้งที่ 2 เป็นจุดเปลี่ยนที่แยกพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 นิกายใหญ่ ได้แก่ 1. เถรวาท คือ ฝ่ายที่คงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และ 2. มหายาน คือ ฝ่ายที่ตีความพระธรรมวินัยให้สอดคล้องกับยุคสมัยและท้องถิ่น ซึ่งมีมุมมองที่ยืดหยุ่นมากกว่า ส่งผลให้มีแนวคิดที่ลดความสำคัญของพระอรหันต์ และพัฒนาแนวคิดบุคคลในอุดมคติ คือ พระโพธิสัตว์ อันเป็นผู้ที่ยอมเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏเพื่อบำเพ็ญบารมี และช่วยเหล่าสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ แต่เถรวาทยังคงไว้ซึ่งความหลุดพ้นของบุคคลธรรมดากลายเป็นพระอรหันต์ และพระโพธิสัตว์ที่ได้บำเพ็ญบารมีจนครบสมบูรณ์จะได้บรรลุอนุตรสัมโพธิญาณตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นอุดมคติสูงสุดยังคงอยู่ที่การดับกิเลส บรรลุเป็นพระอรหันต์ เข้าสู่นิพพานให้ได้ในปัจจุบันชาติ

1. การเปรียบเทียบด้านอุดมคติและแรงจูงใจ เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดเรื่องทานซึ่งเป็นธรรมะพื้นฐานที่ควรจะเหมือนกัน ความแตกต่างทางอุดมคตินี้จึง สะท้อนมาถึงการบำเพ็ญทานบารมี ให้พัฒนาไปในทิศทางที่

ต่างกัน เป็นความแตกต่างระหว่างมุมมองแบบ การ ปฏิบัติแบบมีแบบแผนของฝ่ายเถรวาท และการแสดงออกซึ่งสภาวะ (พุทธภาวะ) ของมหายาน เถรวาทให้ ความสำคัญกับจิต การให้ทานจึงเป็นแบบแผนที่สำคัญใน การขัดเกลาจิตใจ โดยลดความตระหนี่ สั่งสมจาคะ เพิ่มพูนบารมี ในขณะที่มหายานได้นำแนวคิด เรื่องศูนยตา (ปัญญา) มาใช้ในการยืนยันถึงความว่างเปล่าของตัว บุคคล สัตว์ สิ่งของ ล้วนไร้แก่นสาร ทุกสรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่ได้เพราะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (อิทัปปัจจยตา) ดังนั้น การให้ทานในมหายาน จึงไม่ใช่เรื่องของจิตเพียงดวงเดียวที่ขัดเกลาจิตใจ การช่วยเหลือผู้อื่นก็ย่อมเท่ากับ ช่วยเหลือตนเอง

2. การเปรียบเทียบด้านพื้นฐานทางความคิด เถรวาทอาศัยกฎแห่งกรรมเป็นแรงขับเคลื่อนการบำเพ็ญทานบารมี การให้ทานจึงเป็นกุศลกรรมที่สร้าง ขึ้น (กรรม) เพื่อประโยชน์สุขของตนเองในภายภาคหน้า (มนุษย์สมบัติ, นิพพานสมบัติ) และเป็นปัจจัยให้บรรลุ เป็นพระอรหันต์ในที่สุด (นิพพานสมบัติ) และเถรวาทยังให้ความสำคัญกับเจตนาที่ให้ คือ ก่อนให้ทาน ขณะให้ ทาน หลังให้ทานเป็นสำคัญ ดูคล้ายกับว่า การให้ทานจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น แต่สุดท้ายยังคงมุ่งผลของการให้ ทานให้เกิดขึ้นแก่ผู้ให้ทานเป็นสำคัญ เส้นทางการหลุดพ้นของเถรวาทยังคงเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่มีความ ต้องการดับกิเลส บรรลุอรหันต์ ทานบารมีจึงทำหน้าที่เป็นแค่เครื่องมือที่นำพาข้ามไปถึงอีกฝั่ง คือ พระนิพพาน นั่นเอง มหายานอาศัยความกรุณา คือ จิตที่จะช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ เป็นแรงขับเคลื่อนการบำเพ็ญทานปาร มิตา คุณค่าที่เกิดจากการให้ทานไม่ได้วัดจากผลที่จะเกิดขึ้นแก่ตน แต่วัดจากเจตนาและผลกระทบที่มีต่อสรรพ สัตว์ทั้งหลาย การบำเพ็ญทานปารมิตา มีเป้าหมายไม่ใช่เข้านิพพานโดยเร็ว แต่เป็นการบรรลุพุทธภาวะเพื่อ ช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์ให้ได้มากที่สุด ทานปารมิตาจึงไม่ใช่แค่เครื่องมือ แต่เป็นยานหรือพาหนะ ที่จะนำพา เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามไปถึงอีกฝั่ง คือ พระนิพพาน ไปพร้อมกัน ทั้ง 2 นิกาย นิยามคำว่า ทานบารมีกับทานปารมิตา มีความหมายเหมือนกัน คือ การให้ที่ช่วยนำพาข้าม ไปยังอีกฝั่ง (นิพพาน) ได้ เป็นการให้ทั้งหมดทุกสิ่งอย่าง ยกย่องการให้ธรรมทานเป็นเลิศกว่าวัตถุทาน และ อภัยทาน จึงมีประเภทการให้ที่ไม่แตกต่างกัน โดยใช้เกณฑ์การกระทำเพื่อคนอื่นเป็นเกณฑ์ คือ 3 ประเภท ได้แก่ (1) ทานปารมี การสละสิ่งของภายนอก (2) ทานอุปบารมี การสละอวัยวะ และ(3) ทานปรมัตถบารมี การสละ ชีวิต ถ้ากล่าวถึงหลักธรรมทานบารมีอย่างเดียว ไม่มีความต่างกันมาก แต่เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติจะมีมิติของอุดม คติ และโครงสร้างทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะในทางการปฏิบัติจะมีผู้ที่ถูกให้ฝ่ายเดียวไม่ได้ ต้องมีผู้รับ และในบริบททางสังคมประกอบด้วย

3. การเปรียบเทียบด้านโครงสร้างและบทบาททางสังคม ความแตกต่างทางอุดมคติและโครงสร้างทางสังคมของทั้ง 2 นิกาย ทำให้บทบาทระหว่างบรรพชิต และ ฆราวาส ในการบำเพ็ญทานบารมีมีความต่างกัน เพราะฝ่ายเถรวาทมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน คือ บรรพชิต มีหน้าที่ศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นของตน ส่วนฆราวาส มีหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์โดย การให้อามิสทาน (ปัจจัย 4) แด่บรรพชิต บรรพชิตก็จะตอบแทนด้วยธรรมทาน (การแสดงธรรม) ดังนั้น การให้ ทานในบริบทนี้จึงเป็นการเชื่อมวัดและบ้านเป็นโครงสร้างหลักในการค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ การให้ ทานของฆราวาสจึงเป็นการสั่งสมบุญบารมีเป็นหลัก ตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น พิธีทอดกฐินในสังคมไทย (เถรวาท) ซึ่งเน้นการถวายทานแด่พระสงฆ์ฝ่ายมหายาน มีอุดมคติเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ที่พุทธบริษัททุกคนจะมีโพธิจิตอยู่ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็น บรรพชิตหรือฆราวาส ดังนั้น การบำเพ็ญทานปารมี บทบาทของฆราวาสในมหายาน ไม่ใช่เป็นแต่เพียงผู้อุปถัมภ์ แต่เป็นผู้

บำเพ็ญปารมีได้ โดยการให้ที่ประกอบด้วยปัญญารู้แจ้งในศูนยตา และการให้ทานที่ไร้ขอบเขต เพื่อมุ่งสู่ พุทธภาวะได้เช่นเดียวกับบรรพชิต ทำให้บทบาทระหว่างบรรพชิตกับฆราวาสมีความใกล้ชิดกันมากกว่าเถรวาท ตัวอย่างที่เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น การดำเนินงานของมูลนิธิฉือจี้ในประเทศไทย (มหายาน) ที่เน้นการช่วยเหลือให้แก่ผู้ยากไร้ทุกคนโดยไม่เลือกว่าเป็นเชื้อชาติ ศาสนาไหน

4. บทวิเคราะห์ข้อถกเถียง “ตนเองก่อนท่าน” หรือ “ท่านก่อนตนเอง” ความแตกต่างของอุดมคติและโครงสร้างของทั้ง 2 นิกายนำไปสู่ข้อถกเถียงที่ว่า เถรวาทเน้นตนเองก่อน คนอื่น มหายานเน้นคนอื่นก่อนตนเอง การบำเพ็ญทานบารมีในเถรวาท วิเคราะห์ได้ ดังนี้ (1) การขัดเกลาตน ตน ในที่นี้มีความหมายว่า บ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นการจัดการกับต้นเหตุแห่งปัญหาอันได้แก่ กิเลสที่อยู่ภายในจิตใจของ ตน การจัดการปัญหาของตนให้เรียบร้อยก่อนที่จะช่วยเหลือผู้อื่น เปรียบเสมือนครูต้องมีความรู้ก่อน จึงจะ สามารถสอน แนะนำเด็กนักเรียนได้ (2) ความกรุณา ถึงแม้ว่าเถรวาทจะไม่ได้ยกเรื่องของความกรุณาขึ้นมาเป็น หลัก ในการบำเพ็ญทานบารมีอย่างของมหายาน แต่ความกรุณาก็เป็นหลักสำคัญในการบำเพ็ญทานบารมี เช่นเดียวกับมหายาน เพราะการให้ทานที่ขาดความกรุณาจะไม่ก่อให้เกิดเป็นทานบารมีที่สมบูรณ์ (3) เกิด ประโยชน์แก่ส่วนรวม พระอรหันต์ที่บำเพ็ญบารมีจนครบสมบูรณ์แล้ว ทำกิจของตนให้เสร็จแล้ว ย่อมเป็นเนื้อนาบุญอันยิ่งในโลก ย่อมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้เข้ามาพึ่งพิง และศึกษาถึงแนวทางของการหลุด พ้น เป็นการทำประโยชน์ตนให้ถึงที่สุดเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ในมหายานที่ถูกมองว่าคนอื่นก่อนตนเอง ผู้เขียนวิเคราะห์ได้ ดังนี้ (1) การบำเพ็ญบารมี มีความจำเป็น ต่อการช่วยเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์จะไม่สามารถช่วยเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายได้เลย ถ้าหากว่า ตนเองยังมีบารมีไม่เพียงพอ การบำเพ็ญบารมีทั้ง 6 ประการ ล้วนเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้เข้าถึงพุทธภาวะ เพื่อให้สามารถช่วยเหล่าสรรพสัตว์ได้อย่างดีที่สุด (2) หัวใจของการให้ทาน คือ ปัญญา และความกรุณา พระ โพธิสัตว์ไม่ได้ให้ทานเพราะมีแค่ความกรุณาสงสารอย่างเลื่อนลอย แต่ต้องมีปัญญาควบคุม กำกับไปด้วยเสมอ เป็นปัญญาที่รู้แจ้งว่า ทั้งคนอื่นและตนเอง สิ่งของโดยพื้นฐานแล้วมีความเหมือนกัน คือ เป็นศูนยตาเหมือนกัน การให้ทานจึงไม่ใช่การเสียสละตนเองเพื่อคนอื่น แต่เป็นการกระทำเพื่อตนเองด้วย ตามหลักอิทัปปัจจยตาอัน เป็นความจริงสูงสุดของธรรมชาติที่ทุกอย่างล้วนอาศัยซึ่งกันและกัน

5. การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยการบำเพ็ญทานบารมีของพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน สำหรับพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุดเด่น คือ การมีแบบแผนที่ชัดเจน มุ่งเน้นการขัดเกลาลดความ ตระหนี่ในจิตใจตนเอง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัดผลได้ในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนจุดด้อย (ในมุมมองของมหายาน) อาจถูกมองว่าเน้นประโยชน์ตน (การหลุดพ้นเฉพาะตน) ก่อนประโยชน์ท่าน เพราะเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์ แล้วถือว่า สิ้นสุดภารกิจการบำเพ็ญบารมีเพื่อการหลุดพ้นแล้ว แต่ท่านยังคงให้ทาน (โดยเฉพาะธรรมทาน) แต่ เป็นการให้ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ เป็นเพียงกิริยาของจิต ไม่ใชการสั่งสมบารมีเพื่อเป้าหมายใดอีกต่อไป ส่วน พระพุทธศาสนามหายานมีจุดเด่น คือ การเน้นความกรุณาต่อส่วนรวมอย่างไร้ขอบเขต และหลักศูนยตา ทำให้ การให้ทานเป็นการปฏิบัติเพื่อสังคมอย่างแท้จริง และจุดด้อย (ในมุมมองของเถรวาท) เป้าหมายในการช่วยเหลือ สรรพสัตว์ทั้งหมดนั้นกว้างเกินไปและดูไกลเกินจริง พระพุทธศาสนามหายานมีอุดมคติสูงสุด คือ การบำเพ็ญตน ในฐานะพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นการปฏิญาณตนที่จะไม่เข้าสู่นิพพานจนกว่าจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หมดสิ้น ดังนั้น การบำเพ็ญทานบารมีจึงเป็นภารกิจที่ต้องดำเนินต่อไปอย่างไม่มีที่ไม่สิ้นสุด ตราบเท่าที่ยังมีสรรพสัตว์ให้ช่วยเหลือ จากการวิเคราะห์

ดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่า เมื่อนำมาคิดวิเคราะห์ทำความเข้าใจแล้ว จะมองเห็นเป้าหมายที่ มีร่วมกันระหว่างทั้ง 2 นิกาย คือ การบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นการทำตนเองให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยบารมี และ ประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ ในขณะบำเพ็ญบารมีต้องมีทั้งปัญญา ความกรุณาควบคู่ไปด้วย และที่สำคัญที่สุด คือ การบรรลุธรรมและเป็นผู้นำทาง ให้แก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไปสู่อีกฟากฝั่งหนึ่ง ที่ไม่มีความ แก่ เจ็บ ตาย ความทุกข์ทั้งหลาย เข้าสู่นิพพานได้เหมือนกันทั้ง 2 นิกาย

5. สรุป

ทานบารมีในฝ่ายเถรวาท ทาน หมายถึง การให้ และยังเป็นจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญทานบารมี ทานบารมีไม่ใช่แค่การให้หรือการทำบุญโดยทั่วไป แต่เป็นการปฏิบัติที่มีโครงสร้างชัดเจน มีระดับของการให้ทาน อัน เป็นการปฏิบัติเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่น ให้ความสำคัญของเจตนาที่ให้มากกว่าวัตถุ แนวคิดนี้ทำให้ทุกคน สามารถเข้าถึงการบำเพ็ญทานบารมีได้ ไม่ว่ารวยหรือจน ให้ความสำคัญกับทานบารมีที่มีอานิสงส์มาก เช่น ทาน อุปบารมีและทานปรมัตถบารมี ชี้ให้เห็นว่า จุดมุ่งหมายทางธรรมนั้นสำคัญกว่าชีวิตของตน การบำเพ็ญทานบารมีต้องมีปัญญากำกับเสมอ เพราะถ้าหากขาดปัญญา การให้ทานจะกลายเป็นการส่งเสริมความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา คือ ยึดมั่นในความดีของเรา เป็นเหตุให้ไม่สามารถนำไปสู่การลดอัตตาที่แท้จริงได้ การบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ เพื่อความหลุดพ้น เพื่อการบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วจึงช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง ทานบารมีในฝ่ายมหายาน ทาน หมายถึง การให้ พุทธศาสนามหายานไม่ได้แยกปัญญาที่มีความละเอียด ลึกซึ้ง ออกจากการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การให้ทานถูกยกระดับขึ้นเป็นธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจ ผ่านทาง แนวคิดเรื่องศูนยตา การให้ทานจึงไม่ใช่การให้เพื่อสะสมบุญของตน แต่เป็นการให้เพื่อทำลายความตระหนี่ ความ ยึดมั่นถือมั่น และเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยอาศัยความสมดุลของปัญญาและกรุณาเป็นแรงขับเคลื่อน กรุณาที่ปราศจากปัญญา การกลายเป็นการให้ที่ขาดความเข้าใจและอาจสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมา ส่วนปัญญาที่ขาด กรุณา ก็จะกลายเป็นความเย็นชาที่ไม่ใส่ใจในความทุกข์ของผู้อื่น การบำเพ็ญทานบารมีในเถรวาท ขับเคลื่อนด้วยคติความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม และมุ่งเน้นไปที่การขัด เกลาระดับปัจเจกบุคคล (ตนเองก่อนคนอื่น) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่พระนิพพาน ในขณะที่การบำเพ็ญทาน บารมีในมหายานขับเคลื่อนด้วยปัญญาและความกรุณา โดยมองว่าการบำเพ็ญทานบารมีเป็นการแสดงออกถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกสิ่ง (ศูนยตา) การให้ทานแก่ผู้อื่นก็มีความหมายเท่ากับให้ตนเอง และทุกคน จะเข้าสู่พระนิพพานพร้อมกัน (คนอื่นก่อนตนเอง) แต่บทความวิชาการเรื่องนี้ได้สรุปว่า ทั้ง 2 นิกายมีเป้าหมาย ร่วมกันในการบำเพ็ญตนให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ดังนั้น ควรมองข้ามข้อถกเถียงเรื่อง ตนกับท่าน เพราะทั้ง 2 นิกาย มีเป้าหมายสูงสุดเป็นอันเดียวกัน การทำความเข้าใจเช่นนี้จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่าง เถรวาทกับมหายาน

6. เอกสารอ้างอิง

ธนิต อยู่โพธิ์. (2511). *อุดมคติอันแตกต่างกันระหว่างพระพุทธศาสนาฝ่ายวิญญาณกับฝ่ายมหายานกับพระโพธิสัตว์และตรีกาย.* พระนคร: ศิวพร.

ประพจน์ อัศววิรุฬหการ. (2523). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน.* วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 17.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก. (10 พฤศจิกายน 2555). *มหายานลังกาวตารสูตร. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2568,* จาก https://www.gonghoog.com/main/index.php/2012-11-10-06-51-10

พระมหาวิชาญ กำเนิดกลับ. (2549). *การศึกษาเชิงวิเคราห์ะคัมภีร์โพธิจรรยาวตาร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระศุภวัฒน์ สุขวฑฺฒโน (เกตุกระทึก). (2561). *ศึกษาวิเคราะห์โพธิสัตว์จริยาในคัมภีร์วิมลเกียรตินิทเทสสูตร.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2531). *มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม 3.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันทะ. (2541). *ปรัชญามหายาน พิมพ์ครั้งที่ 4.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันทะ. (2552). *วิมลเกียรตินิรเทสสูตร พิมพ์ครั้งที่ 9.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธินันธะ. (2499). *วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

โสรัจจ์หงศ์ลดารมภ์. (2550). *วิถีชีวิตของพระโพธิสัตว์ (โพธิจรฺยาวตาร).* นนทบุรี: มูลนิธิพันดารา.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์. (2539). *พระพุทธศาสนามหายาน, พิมพ์ครั้งที่ 4.* กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.

วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article https://doi.nrct.go.th/admin/biblio_view.php?bibid=237152

ผลของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5

The Effect of the Triple Gem Remembrance Program on Depression in Grade 11 Students

พระครูใบฎีกา ชลากร อตฺถกาโร (โพธิธีรบุตร)[1*] & พันธุ์ธัช ศรีทิพันธุ์[2]

Phrakru Baidika Chalakorn Attakalo (Photiteerabut)[1*], & Phanthad Srithiphan[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระครูใบฎีกา ชลากร อตฺถกาโร (โพธิธีรบุตร)*
Phrakru Baidika Chalakorn Attakalo (Photiteerabut)*
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: chalagon112@gmail.com

2. พันธุ์ธัช ศรีทิพันธุ์
Phanthad Srithiphan
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University, Thailand.
Email: phanthad.sri@mbu.ac.th

คำสำคัญ:
โปรแกรมสุขภาพจิต, พระรัตนตรัย, ภาวะซึมเศร้า, นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5

Keywords:
Mental Health Program, The Triple Gem, Depression, 11th Grade High School Students

Article history:
Received: 09/09/2025
Revised: 24/10/2025
Accepted: 27/11/2025
Available online: 31/12/2025

How to cite:
Photiteerabut P.K.C.A. & Srithiphan, P. (2025). The Effect of the Triple Gem Remembrance Program on Depression in Grade 11 Students. *Journal of Philosophical Vision*, 30 (2), 175-187.

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to develop and evaluate the effectiveness of the Triple Gem Remembrance Program (TGR Program) on depression among 11th-grade high school students (Mathayom 5), 2) to study the program's effect on changes in the level of depression in the experimental group before and after the intervention, and to compare the results with the control group, and 3) to investigate the satisfaction of the experimental group after participating in the program. The study utilized an Experimental Research design with a Pretest–Posttest Control Group Design. The sample consisted of 42 high school students (Grade 11) from a school in Chanthaburi province. The sample size was determined using the G*Power program, and participants were divided into an experimental group and a control group, with 21 students in each group, through simple random sampling. Research instruments included the 9-item Patient Health Questionnaire (9Q) and the Patient Health Questionnaire for Adolescents (PHQ-A) for screening and assessing depression. The program activities were conducted 6 times, with each session lasting 50 minutes, over a period of 3 weeks. Data were analyzed using Descriptive Statistics (frequency, percentage, mean, and standard deviation) and t-tests.

Research Findings: 1) The developed program was evaluated by 9 experts and was deemed appropriate at the "Most Appropriate" level (S-CVI = 0.80–1.00), 2) Following the experiment, the depression levels of students in the

experimental group significantly decreased 13, and the experimental group showed significantly lower depression scores compared to the control group ($p < .01$) Furthermore, the program met the efficiency criteria of 80/80 (E1 = 88.93, E2 = 84.52), 3) Participants in the program expressed a high level of satisfaction with the program ($\bar{x}$ = 3.94), indicating quality in both design and outcomes. In conclusion, the Triple Gem Remembrance Program has the potential to effectively promote mental well-being and reduce depression in high school students.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาผลของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยที่มีต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 2) เพื่อศึกษาผลของการใช้โปรแกรมต่อการเปลี่ยนแปลงระดับภาวะซึมเศร้าของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการใช้โปรแกรม รวมทั้งเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มทดลองหลังใช้โปรแกรม ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงทดลองแบบสองกลุ่มวัดผลก่อนและหลัง กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 42 คน กำหนดขนาดด้วยโปรแกรม G*Power และสุ่มอย่างง่ายแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุมละ 21 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบคัดกรองภาวะซึมเศร้า 9 คำถาม (9Q) แบบประเมินภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น (PHQ-A) และได้รับกิจกรรมโปรแกรม 6 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที รวม 3 สัปดาห์ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งสถิติการทดสอบค่าที

ผลการวิจัยพบว่า 1) โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 9 ท่านว่ามีความเหมาะสมระดับ “เหมาะสมมากที่สุด” (S-CVI = 0.80–1.00) 2) หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีภาวะซึมเศร้าลดลง และ กลุ่มทดลองมีระดับภาวะซึมเศร้าน้อยกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ 0.01 และโปรแกรมยังมีค่าประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 (E1 = 88.93, E2 = 84.52) 3) ผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีความพึงพอใจต่อโปรแกรมในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.94) แสดงถึงคุณภาพทั้งด้านการออกแบบและผลลัพธ์ สรุปว่า โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยมีศักยภาพในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตและลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล

1. บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสุขภาพจิตที่ทวีความรุนแรง โดยเฉพาะภาวะซึมเศร้าในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ รายงานขององค์การอนามัยโลก (WHO) คาดการณ์ว่าภายในปี 2573 โรคซึมเศร้าจะกลายเป็นปัญหาสาธารณสุขอันดับต้น ๆ ของโลก สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) รายงานว่าวัยรุ่นอายุ 15–19 ปีมีภาวะซึมเศร้าในอัตราสูงถึง 11.03–52.90% งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศยืนยันว่าภาวะซึมเศร้ามีผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อคุณภาพชีวิต สถานการณ์นี้สะท้อนถึง

ความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางการป้องกันและบำบัดที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของไทย ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสุขภาพจิตที่ทวีความรุนแรง โดยเฉพาะภาวะซึมเศร้าในกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ รายงานขององค์การอนามัยโลก (WHO) คาดการณ์ว่า ภายในปี 2573 โรคซึมเศร้าจะกลายเป็นปัญหาสาธารณสุขอันดับต้น ๆ ของโลก โดยมีผู้ป่วยมากกว่า 300 ล้านคน (Liu et al., 2025) สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567) รายงานว่าวัยรุ่นอายุ 15–19 ปี มีภาวะซึมเศร้าในอัตราสูงถึง 11.03–52.90% หรือคิดเป็นประชากรกว่า 4 แสนคน ขณะที่กรมสุขภาพจิต (2563) ระบุว่า ปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อยที่สุดในวัยรุ่นไทย ได้แก่ ความเครียด ความวิตกกังวล ปัญหาครอบครัว ความรัก และภาวะซึมเศร้า ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงทางอารมณ์และคุณค่าในตนเองของเยาวชน งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศยืนยันว่าภาวะซึมเศร้ามีผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อคุณภาพชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และการเรียนรู้ของวัยรุ่น (Choychod et al., 2566; Jiang et al., 2025) อีกทั้งยังมีความเชื่อมโยงกับอัตราการฆ่าตัวตายที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ภานุพันธ์ ไพทูรย์, 2567) สถานการณ์นี้สะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางการป้องกันและบำบัดที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของไทย

แนวทางที่ได้รับความสนใจมากขึ้นคือการบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาเข้ากับการเสริมสร้างสุขภาวะจิตใจ DeMaranville et al., (2025c) พบว่าการทำสมาธิในรูปแบบพุทธสัมพันธ์กับสุขภาพจิตที่ดีขึ้นในนักเรียน ขณะที่ (Reangsing et al., 2021) ตามแนวพุทธจิตวิทยา ภาวะซึมเศร้าเกิดจากอวิชชาและตัณหา การระลึกถึงพระรัตนตรัยจึงเป็นการฝึกสติรู้เท่าทันอารมณ์ เป็นการใช้สมถะและวิปัสสนาเป็นเครื่องมือเยียวยาจิตใจ (DeMaranville et al., 2025) สันติภาพ เยี่ยมไธสง และดรุณี รุจกรกานต์ (2567) ยืนยันว่า โปรแกรมเมตตากรุณาและการฝึกสติเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลในการลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ยังขาดงานวิจัยที่พัฒนา “โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย” เพื่อบำบัดและลดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในบริบทของโรงเรียนไทยโดยตรง งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นเฉพาะการใช้แบบฝึกสติทั่วไป หรือรูปแบบการบำบัดจากตะวันตกเป็นหลัก จึงยังไม่สามารถตอบโจทย์ด้านบริบทวัฒนธรรมไทยและแนวทางพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง. งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาโปรแกรมดังกล่าวโดยอาศัยหลักการของพุทธจิตวิทยา.

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แม้จะมีการประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธจิตวิทยาในการส่งเสริมสุขภาพจิตในหลายบริบท แต่ยังขาดงานวิจัยที่พัฒนา “โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย” เพื่อบำบัดและลดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโดยตรง งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาโปรแกรมดังกล่าวโดยอาศัยหลักการของพุทธจิตวิทยา คือ การระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นกระบวนการฟื้นฟูศรัทธาและเสริมสร้างสติปัญญาเพื่อลดอารมณ์เศร้า นอกจากนี้ยังมุ่งศึกษาผลของโปรแกรมที่มีต่อระดับภาวะซึมเศร้าและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม เพื่อเสนอแนวทางเชิงพุทธในการส่งเสริมสุขภาพจิตสำหรับเยาวชนไทยในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผลการดำเนินงานคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อครูแนะแนว พระวิทยากร และนักจิตวิทยาเชิงพุทธ ในการนำหลักการระลึกถึงพระรัตนตรัยไปใช้เป็นเครื่องมือบำบัดจิตใจ ลดความทุกข์ และสร้างพลังศรัทธาให้แก่เยาวชนในยุคสมัยใหม่ (DeMaranville et al., 2025; Bodhisatirawaranggoora et al., 2024; Klangrit

et al., 2024) ในเชิงทฤษฎี ภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่นสามารถอธิบายได้จากหลายมิติ ทั้งชีวภาพ จิตวิทยา และสังคม ทฤษฎีบริบทสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของ Garber (2006) ชี้ว่า ความสัมพันธ์ที่ไม่มั่นคงกับบุคคลใกล้ชิดส่งผลต่อการรับรู้ทางอารมณ์และคุณค่าในตนเอง ด้านการเรียนรู้ ทฤษฎีการประมวลผลสารสนเทศของ Atkinson และ Shiffrin (1968) อธิบายว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เรียนได้รับการกระตุ้นซ้ำและสามารถเข้ารหัสข้อมูลเข้าสู่ความจำระยะยาว ส่วนทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Theory of Behavior Change) ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและเป้าหมายที่ชัดเจน การบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยาเข้ากับการส่งเสริมสุขภาวะจิตใจเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนไทยและเอเชียตะวันออก นักวิจัยหลายท่านยืนยันว่าการฝึกสมาธิและการระลึกถึงพระรัตนตรัยช่วยพัฒนาความสงบภายในและลดอาการซึมเศร้าได้จริง เช่น การทำสมาธิแบบพุทธในโรงเรียนมัธยมไทยที่ช่วยเสริมสุขภาพจิตของนักเรียน (DeMaranville et al., 2025) การฝึกเมตตาต่อตนเอง (self-compassion) ซึ่งช่วยลดภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น (Bluth et al., 2024) และการฝึกสติแบบดิจิทัลที่มีผลต่อสุขภาพจิตของเยาวชน (Lee et al., 2024) ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับมิติพุทธในสังคมไทยที่เน้นการรู้สึกตัวและเจริญสติในชีวิตประจำวัน (Bodhisatirawaranggoora et al., 2024) รวมถึงการใช้พุทธธรรมเพื่อสร้างความสุขและความมั่นคงทางใจในกลุ่มเยาวชน (Klangrit et al., 2024)

หลักฐานเชิงประจักษ์จำนวนมากสนับสนุนแนวทางนี้ เช่น Lee et al (2024) รายงานว่าโปรแกรมเจริญสติในโรงเรียนช่วยลดภาวะซึมเศร้าและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของนักเรียน Sommers-Spijkerman et al., (2025) พบว่าโปรแกรม self-compassion มีศักยภาพในการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและลดอาการซึมเศร้า ขณะที่ Bluth et al., (2024) ศึกษาผลของการฝึกเมตตากรุณาต่อตนเองร่วมกับการเจริญสติ พบว่าช่วยลดระดับภาวะซึมเศร้าในนักเรียนมัธยมศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ในบริบทไทย ตามแนวพุทธจิตวิทยา ภาวะซึมเศร้ามีรากจากอวิชชาและตัณหา การระลึกถึงพระรัตนตรัยช่วยให้ผู้เรียนรู้จักปล่อยวาง ลดความยึดมั่นในอารมณ์เศร้า และฟื้นศรัทธาในคุณค่าแห่งชีวิต (Tallon-Baudry, 2022; DeMaranville et al., 2025) สนับสนุนว่า การทำสมาธิแบบพุทธรูปสัมพันธ์กับสุขภาพจิตที่ดี แสดงให้เห็นว่าการทำสมาธิแบบพุทธสัมพันธ์กับสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักพุทธจิตวิทยาในมิติของสมถะและสติปัฏฐานเพื่อป้องกันภาวะซึมเศร้า

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ยังไม่มีการศึกษาที่พัฒนาโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยเพื่อลดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในบริบทของโรงเรียนไทยโดยตรง อีกทั้งงานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นเฉพาะการใช้แบบฝึกสติทั่วไป หรือรูปแบบการบำบัดจากตะวันตกเป็นหลัก จึงยังไม่สามารถตอบโจทย์ด้านบริบทวัฒนธรรมไทยและแนวทางพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและทดสอบโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย โดยประเมินผลต่อภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยตั้งสมมติฐานว่า โปรแกรมที่พัฒนาขึ้นสามารถลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ได้หรือไม่ รวมทั้งเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการทดลองภายในกลุ่มทดลอง และหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม ตลอดจนประเมินความพึงพอใจของกลุ่มทดลองต่อโปรแกรมที่พัฒนาขึ้น

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานใดพัฒนาโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยเพื่อลดภาวะซึมเศร้าโดยตรงในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษา งานนี้จึงมุ่งพัฒนาและทดสอบโปรแกรมดังกล่าว เพื่อสร้างแนวทางบำบัดตามหลักพุทธจิตวิทยาที่เหมาะกับบริบทโรงเรียนไทย

กรอบแนวคิดการวิจัย

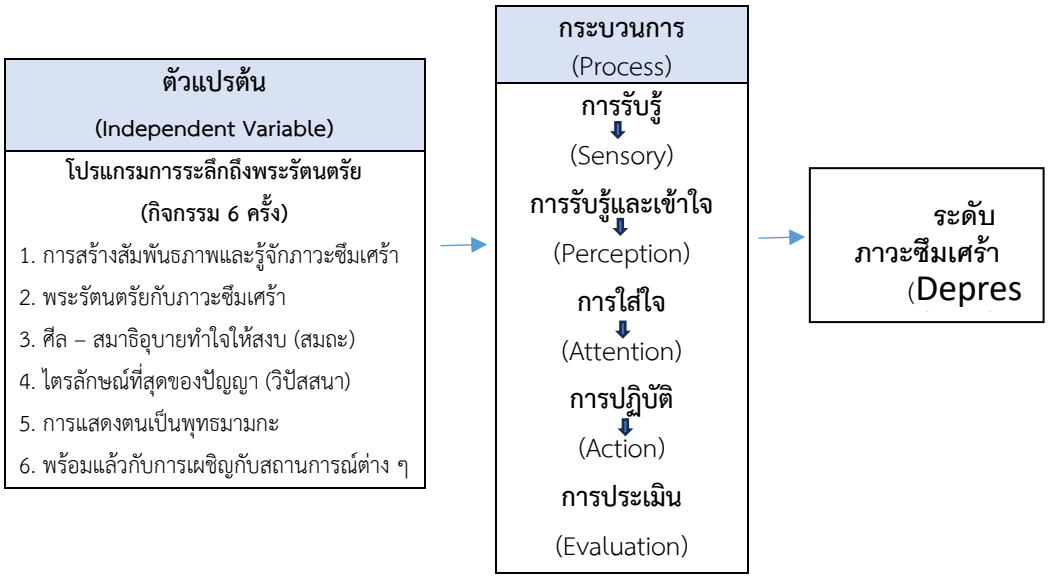

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยสำหรับลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

2. เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อระดับภาวะซึมเศร้าของนักเรียนโดยเปรียบเทียบ ก่อนและหลังการทดลอง ภายในกลุ่มทดลอง และเปรียบเทียบ หลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มทดลองต่อโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยสำหรับลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) แบบ สองกลุ่มวัดผลก่อนและหลัง (Pretest–Posttest Control Group Design) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมต่อ ภาวะซึมเศร้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยมีการวัดผล (Pretest และ Posttest) ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เพื่อนำมาเปรียบเทียบและยืนยันผลการทดลอง งานวิจัยนี้ศึกษาตัวแปรอิสระ (โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย) และ ตัวแปรตาม 2 ตัวแปรหลัก คือ 1) ภาวะซึมเศร้า และ 2) ความพึงพอใจ ของกลุ่มทดลองต่อโปรแกรม

ขั้นตอนที่ 1 การออกแบบการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อน–หลัง (One Group Pretest–Posttest Design) เพื่อศึกษาผลของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้าและความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ครั้งที่	ชื่อกิจกรรม	วัตถุประสงค์ย่อย	เนื้อหาสำคัญ/แนวคิด	วิธีการและขั้นตอนหลัก	เวลา (นาที)
1	การสร้างสัมพันธภาพและรู้จักภาวะซึมเศร้า	- สร้างความไว้วางใจและคุ้นเคย- ให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหาภาวะซึมเศร้า	ความหมาย อาการและผลกระทบของภาวะซึมเศร้า	แนะนำตนเอง อธิบายวัตถุประสงค์ เปิดวีดิทัศน์ จัดกิจกรรมกลุ่มย่อย ระดมความคิด สรุปและมอบการบ้าน	50
2	พระรัตนตรัยกับภาวะซึมเศร้า	- ตระหนักถึงพระรัตนตรัยเป็นที่ พึ่งทางใจ - นำหลักธรรมประยุกต์ใช้ลดซึมเศร้า	การอธิบายพระรัตนตรัย อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์	สนทนา แบ่งปันประสบการณ์ ท่องบทสวดมนต์อิติปิโส ทำแบบฝึกคิดเชื่อมโยง	50
3	ศีล–สมาธิอุบายทำใจให้สงบ (สมถะ)	- ฝึกสมาธิเพื่อให้ใจสงบ - ลดความฟุ้งซ่าน	หลักศีล 5 การนั่งสมาธิ การกำหนดลมหายใจ	ฟังบรรยายสั้น ๆ ปฏิบัติสมาธิ สวดมนต์ บันทึกประสบการณ์ภาวนา	50
4	ไตรลักษณ์ที่สุดของปัญญา (วิปัสสนา)	- เข้าใจอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา - สังเกตอารมณ์ และความคิด	หลักไตรลักษณ์กับชีวิตประจำวัน	การภาวนา การสะท้อนอารมณ์ การอภิปรายกลุ่ม	50
5	การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	- สร้างอัตลักษณ์ความเป็นพุทธศาสนิกชน - เกิดความภาคภูมิใจ	พิธีกรรมและคำปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ	การสวดมนต์ การกล่าวคำปฏิญาณ การบรรยายความหมาย	50
6	การเตรียมความพร้อมเผชิญสถานการณ์	- ประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง - เสริมทักษะการ เผชิญปัญหา	กรณีศึกษาสถานการณ์ชีวิตและการใช้ธรรมะ	การอภิปราย บทบาทสมมติ สรุปการเรียนรู้	50

ตาราง 1 รูปแบบโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยที่มีต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดจันทบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 277 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด, 2567) กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยใช้การคัดกรองภาวะซึมเศร้าจากแบบ 9Q และ PHQ-A ได้กลุ่มตัวอย่างรวม 42 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 21 คน และกลุ่มควบคุม 21 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเข้า คือ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 อายุ 16–18 ปี มีคะแนน PHQ-A อยู่ในระดับเล็กน้อยขึ้นไป มีความสมัครใจและได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง และมีเกณฑ์การคัดออก คือ ประวัติป่วยโรคจิตเวชรุนแรง เช่น โรคจิตเภท, โรคซึมเศร้าเรื้อรังที่ได้รับการรักษาทางการแพทย์หรือมีปัญหาสมองบาดเจ็บ

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพโปรแกรม

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือจำนวน 5 ประเภท ได้แก่ 1) แบบคัดกรองภาวะซึมเศร้า 9Q (อุมาพร ตรังคสมบัติ, และคณะ, 2540) 2) แบบประเมินภาวะซึมเศร้า PHQ-A ฉบับภาษาไทย (วิมลวรรณ ปัญญาว่อง และคณะ, 2565) 3) โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย ประกอบด้วย 6 กิจกรรม โดยดำเนินการเป็นเวลา 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที (I-CVI อยู่ระหว่าง 0.89-1.00 S-CVI 0.97) ประกอบด้วยกิจกรรมครั้งที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพและรู้จักภาวะซึมเศร้า กิจกรรมครั้งที่ 2 พระรัตนตรัยกับภาวะซึมเศร้า กิจกรรมครั้งที่ 3 ศีล-สมาธิอุบายทำใจให้สงบ (สมถะ) กิจกรรมครั้งที่ 4 ไตรลักษณ์ที่สุดของปัญญา (วิปัสสนา) กิจกรรมครั้งที่ 5 การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมครั้งที่ 6 การเตรียมความพร้อมเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆภายในชุดกิจกรรม 4) แบบประเมินความพึงพอใจต่อโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย พัฒนาโดยผู้วิจัย มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน 5 ระดับ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 ท่าน (S-CVI = 0.97)

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ก่อนการทดลอง (Pretest): วัดระดับภาวะซึมเศร้าโดยใช้ 9Q และ PHQ-A ในระหว่างการทดลอง: กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมการระลึกถึงพระรัตนตรัย (ใบงาน) กลุ่มควบคุมไม่ได้รับโปรแกรมเพิ่มเติม และหลังการทดลอง (Posttest): วัดระดับภาวะซึมเศร้าอีกครั้งด้วย PHQ-A และแบบสอบถามความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา (ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน) และสถิติทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ Dependent Samples t-test และ Independent Samples t-test โดยกำหนดระดับนัยสำคัญที่ .05

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลการศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรม

1.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้มีทั้งหมด 42 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 21 คน และกลุ่มควบคุมจำนวน 21 คน ระหว่างการดำเนินการทดลอง ไม่พบการสูญหายของกลุ่มตัวอย่าง

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบระดับภาวะซึมเศร้าในกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังการเข้าร่วมโปรแกรม

กลุ่มทดลอง	N	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	t	p
ก่อนทดลอง	21	10.24	2.34	5.61	< .001
หลังทดลอง	21	5.57	3.29		

จากตาราง 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบก่อน–หลังพบว่าคะแนนเฉลี่ยภาวะซึมเศร้าของกลุ่มทดลองลดลงจาก $\bar{x}$ = 10.24 เป็น 5.57 (p < .001) แสดงว่าโปรแกรมช่วยลดภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ.

4.1.2 การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (Posttest Comparison)

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบระดับภาวะซึมเศร้าหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

กลุ่ม	N	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	T	p
กลุ่มควบคุม	21	10.52	3.45	4.75	< .001
กลุ่มทดลอง	21	5.57	3.29		

จากตาราง 3 พบว่า กลุ่มทดลอง มีระดับภาวะซึมเศร้าหลังการทดลอง ($\bar{x}$ = 5.57) ต่ำกว่า กลุ่มควบคุม ($\bar{x}$ = 10.52) อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ p < .001 (t = 4.75) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยมีประสิทธิผลในการลดภาวะซึมเศร้าได้อย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม

ตาราง 4 ระดับความพึงพอใจของโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 n = 21

ลำดับ	รายการประเมินความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพึงพอใจ
1	ความพร้อมในการจัดกิจกรรม	3.90	มาก
2	ลำดับขั้นตอน และความต่อเนื่องของกิจกรรมในโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้า	3.76	มาก
3	ความเหมาะสมของกิจกรรมในโปรแกรม การระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้า	4.05	มาก
4	ความเหมาะสมของระยะเวลากิจกรรมในโปรแกรม การระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้า	3.86	มาก
5	ความเหมาะสมของสถานที่	4.10	มาก
6	ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมในโปรแกรม	3.86	มาก

ลำดับ	รายการประเมินความพึงพอใจ	ค่าเฉลี่ย	ระดับความพึงพอใจ
7	การระลึกถึงพระรัตนตรัยต่อภาวะซึมเศร้าของท่าน	4.10	มาก
8	การแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการ ตอบคำถาม	3.95	มาก
9	การตอบคำถามและการดำเนินกิจกรรมของวิทยากรหรือครู	4.00	มาก
10	ความเหมาะสมของใบงานและแบบฝึกหัด	3.86	มาก
	ระดับความพึงพอใจรวมทั้งโปรแกรม	3.94	มาก

จากตาราง 4 พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยมีระดับความพึงพอใจต่อกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับ “มาก” ($\bar{x}$ = 3.94) โดยประเด็นที่ได้รับความพึงพอใจมากที่สุด ได้แก่ ความเหมาะสมของสถานที่และกิจกรรมการสวดมนต์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{x}$ = 4.10) ขณะที่ประเด็นที่ได้รับความพึงพอใจน้อยที่สุด คือ ลำดับขั้นตอนและความต่อเนื่องของกิจกรรม ($\bar{x}$= 3.76) ซึ่งยังคงอยู่ในระดับ “มาก” เช่นกันแสดงว่าโปรแกรมสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างมีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี” โดยสรุป โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยสามารถลดภาวะซึมเศร้าและสร้างความพึงพอใจต่อการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ DeMaranville et al. (2025) ที่พบว่าการทำสมาธิแบบพุทธช่วยเสริมสุขภาวะจิตใจในวัยรุ่นไทย และ Hölzel & Lazar (2023) ที่อธิบายว่าการฝึกสติส่งผลให้สมองส่วนควบคุมอารมณ์ทำงานสมดุลมากขึ้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยชี้ว่า โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยมีประสิทธิผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการลดระดับภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่กำหนดไว้ และสามารถอภิปรายเชิงลึกได้ในประเด็นต่อไปนี้

5.1 ความเหมาะสมและคุณภาพของโปรแกรม กิจกรรมทั้ง 6 ครั้งที่ออกแบบขึ้นโดยอิงหลักพุทธจิตวิทยาและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้รับการประเมินความเหมาะสมในระดับสูง (S-CVI = 0.97; E_1/E_2 = 88.93/84.52) สะท้อนถึงความเป็นระบบทั้งด้านเนื้อหาและขั้นตอน โดยสามารถดำเนินการภายใน 50 นาทีต่อครั้งโดยไม่กระทบตารางเรียนปกติ ทั้งยังมีคู่มือและใบงานชัดเจน ซึ่งเอื้อต่อการนำไปใช้จริงในสถานศึกษาไทยจึงมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปใช้จริงในโรงเรียน ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมซ้ำอย่างเป็นระบบ เช่น การสวดมนต์ การบันทึกภาวนา และการสะท้อนประสบการณ์ ช่วยให้ผู้เรียนรับรู้และเก็บข้อมูลเชิงบวกเข้าสู่ความจำระยะยาวตามแนวคิดของ Atkinson & Shiffrin (1968) อันเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การระลึกถึงพระรัตนตรัยเกิดผลอย่างต่อเนื่อง.

5.2 ผลการลดภาวะซึมเศร้าในกลุ่มทดลอง ผลการเปรียบเทียบก่อน–หลังของกลุ่มทดลองพบว่าระดับภาวะซึมเศร้าลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) เนื่องจากกิจกรรมในโปรแกรมมีองค์ประกอบหลายประการ เช่น การระลึกถึงพระรัตนตรัยช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจและลดความคิดลบ การฝึกสมถะ–วิปัสสนาช่วยให้เกิดสติและการรับรู้ตนเองอย่างลึกซึ้ง และการแสดงตนเป็นพุทธมามกะช่วยเสริมคุณค่าในตนเอง

และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน กลไกทั้งหมดนี้สะท้อนการใช้พุทธจิตวิทยาในการเสริมสร้างอารมณ์เชิงบวกและลดการครุ่นคิดทางลบผลนี้สอดคล้องกับงานของ Atkinson & Shiffrin (1968) ที่รายงานว่าโปรแกรมเสริมสร้างกรุณาต่อตนเองร่วมกับการฝึกสติสามารถลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนได้ และยังสอดคล้องกับ Lee et al. (2024) ที่พบว่าโปรแกรมเจริญสติในโรงเรียนช่วยลดอาการซึมเศร้าในวัยรุ่นเช่นกัน

5.3 การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง พบว่ากลุ่มทดลองมีระดับภาวะซึมเศร้าต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) เมื่อเปรียบเทียบกับกิจกรรมแนะแนวทั่วไปของโรงเรียน ซึ่งมักเน้นการให้คำปรึกษาและการพูดคุยเชิงบวก พบว่าโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยมีผลเหนือกว่า เนื่องจากผู้เข้าร่วมได้ฝึกสมถะและวิปัสสนาอย่างเป็นระบบ เกิดความสงบและการรู้เท่าทันอารมณ์ ซึ่งลดภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีนัยสำคัญ ($p < .001$) สอดคล้องกับงานของ DeMaranville et al. (2025) ที่พบว่าการทำสมาธิแนวพุทธช่วยเสริมสุขภาพจิตในวัยรุ่นไทย.

5.4 ผลการประเมินความพึงพอใจ ผู้เข้าร่วมโปรแกรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.94, SD = 0.76) สะท้อนว่ากิจกรรมทั้ง 6 ครั้งตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะกิจกรรมการเจริญสติและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะที่ช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจและรู้คุณค่าในตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Bluth et al. (2024) ที่พบว่าการฝึกเมตตาต่อตนเองช่วยลดอารมณ์ลบและเพิ่มความพึงพอใจต่อชีวิต

5.5 กลไกเชิงจิตวิทยาและจิตวิญญาณ กลไกนี้ส่งผลให้ภาวะซึมเศร้าของกลุ่มทดลองลดลงอย่างมีนัยสำคัญมากกว่ากลุ่มควบคุม เพราะผู้เรียนไม่เพียงแต่ได้รับข้อมูลเชิงพุทธธรรม แต่ยังได้ฝึกทักษะสมถะ – วิปัสสนาและการระลึกถึงพระรัตนตรัยอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความคิดเชิงลบและอารมณ์เศร้าลดลงในระดับที่ลึกกว่าเพียงกิจกรรมปกติของโรงเรียน ผลนี้สอดคล้องกับ Atkinson & Shiffrin, (1968) & Lee et al. (2024) ที่พบว่า โปรแกรมเจริญสติในโรงเรียนช่วยลดภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่นได้เช่นกัน

6. สรุป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยสำหรับการลดภาวะซึมเศร้าในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และ (2) ศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมต่อภาวะซึมเศร้าในกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) โปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในระดับสูง (S-CVI = 0.97) และมีประสิทธิภาพเกินเกณฑ์มาตรฐาน (E_1/E_2 = 88.93/84.52) 2) ภาวะซึมเศร้าของกลุ่มทดลองลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งเมื่อเปรียบเทียบก่อน–หลังการทดลอง และเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม ($p < .001$) โดยพบว่ากลุ่มทดลองมีอัตราการปรับตัวทางอารมณ์และทัศนคติเชิงบวกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนว่าโปรแกรมนี้มีผลเฉพาะที่ลึกซึ้งกว่ากิจกรรมทั่วไปของโรงเรียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ ควรส่งเสริมให้มีการนำโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยไปใช้ในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพื่อช่วยบรรเทาภาวะซึมเศร้าและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังโรงเรียนหลายพื้นที่ เพื่อเพิ่มความสามารถในการทั่วไปของผลวิจัย ควรมีการติดตามผลระยะยาว เพื่อประเมินผลต่อเนื่องของโปรแกรมต่อสุขภาวะจิตและพฤติกรรมของนักเรียน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ครูแนะแนวและนักจิตวิทยาโรงเรียนสามารถนำโปรแกรมนี้ไปปรับใช้ร่วมกับกิจกรรมแนะแนวหรืองานส่งเสริมสุขภาพจิตในสถานศึกษา ผู้กำหนดนโยบายการศึกษาอาจบรรจุโปรแกรมการระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในวัยรุ่น ควรมีการพัฒนาโปรแกรมคู่มือฉบับย่อและสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น วิดีทัศน์ สื่อดิจิทัล หรือแอปพลิเคชัน เพื่อขยายผลในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย จากผลการวิจัยและข้อจำกัดที่พบในการดำเนินงานครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางสำหรับการวิจัยในอนาคต ดังนี้ 1) ควรขยายขอบเขตกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษาและบริบททางภูมิศาสตร์ เช่น โรงเรียนในเขตเมือง–ชนบท หรือโรงเรียนที่มีวัฒนธรรมต่างกัน เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสามารถในการสรุปอ้างอิงผลการวิจัยไปยังกลุ่มประชากรที่กว้างขวางยิ่งขึ้น 2) ควรศึกษาผลในระยะยาวของโปรแกรม โดยออกแบบการวิจัยแบบ Longitudinal หรือมีการวัดผลติดตาม (Follow-up) หลังสิ้นสุดโปรแกรมเป็นระยะ เช่น 1 เดือน 3 เดือน หรือ 6 เดือน เพื่อประเมินความคงทนของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น 3) ควรเปรียบเทียบกับโปรแกรมรูปแบบอื่น เช่น โปรแกรมฝึกสติ (Mindfulness-Based Interventions), โปรแกรมเมตตากรุณา (Compassion-Based Program) หรือกิจกรรมแนวพุทธอื่น ๆ เพื่อประเมินความแตกต่างของกลไกที่ส่งผลต่อภาวะซึมเศร้า 4) ควรศึกษาปัจจัยแทรกซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม พฤติกรรมสุขภาพ หรือระดับความศรัทธาในพระรัตนตรัย เพื่อให้การวิเคราะห์ผลมีความแม่นยำมากขึ้น 5) ควรพัฒนาเครื่องมือวัดเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ เช่น แบบสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสังเกตพฤติกรรม เพื่อให้เข้าใจผลกระทบของโปรแกรมในมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณอย่างรอบด้าน

7. เอกสารอ้างอิง

ภานุพันธ์ ไพทูรย์. (2567). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างคุณค่าในตนเองเพื่อป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงต่อการฆ่าตัวตายของวัยรุ่นในพื้นที่จังหวัดพะเยา. *วารสารสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*. 14 (1), uru-j.isd272924.

วิมลวรรณ ปัญญาว่อง และคณะ. (2565). คุณภาพของแบบประเมินภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น ฉบับภาษาไทย ในบริบทโรงเรียน. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย*. 30 (1), 38-48.

สันติภาพ เยี่ยมไธสง และดรุณี รุจกรกานต์. (2567). ผลของโปรแกรมการเสริมสร้างความกรุณาต่อตนเองร่วมกับการฝึกสติต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*. 69 (3), 282–292.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด. (2567, February). *ข้อมูลสารสนเทศ สพม.จันทบุรี ตราด*. http://info.sesact.go.th/tableSchoolmis.large.php

อุมาพร ตรังคสมบัติ และคณะ. (2540). การใช้ CES-D ในการคัดกรองภาวะซึมเศร้าในวัยรุ่น. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*. 42 (1), 2–13.

Atkinson, R. C. and Shiffrin, R. M. (1968). Human Memory: A Proposed System and its Control Processes. In *Psychology of Learning and Motivation.* (pp. 89–195). Elsevier.

Bluth, K., et al. (2024). Feasibility, acceptability, and depression outcomes of a randomized controlled trial of Mindful Self-Compassion for Teens (MSC-T) for adolescents with subsyndromal depression. *Journal of Adolescence*. 96 (2), 322–336.

Bodhisatirawaranggoora, D. P., et al. (2024). Mindfulness Practices in the Thai Society Context. *Journal of Dhamma for Life*. 30 (1), 96–113.

Choychod, S., et al. (2566). A cross-sectional study on the prevalence of Thai adolescent depression. *Kasetsart Journal of Social Sciences -- Formerly Kasetsart Journal (Social Sciences)*. 044 (2), 509–516.

DeMaranville, J., et al. (2025a). Buddha image meditation is a potent predictor for mental health outcomes: A cross-sectional study among Thai high-school students. *PLOS ONE*, *20*(6), e0326432.

DeMaranville, J., et al. (2025b). Buddha image meditation is a potent predictor for mental health outcomes: A cross-sectional study among Thai high-school students. *PLOS ONE*, *20*(6), e0326432.

DeMaranville, J., et al. (2025c). Buddha image meditation is a potent predictor for mental health outcomes: A cross-sectional study among Thai high-school students. *PLOS ONE*, *20*(6), e0326432.

Garber, J. (2006). Depression in Children and Adolescents: Linking Risk Research and Prevention. *American Journal of Preventive Medicine*, *31*(6, Supplement 1), 104–125.

Jiang, Y., et al. (2025). The Longitudinal Effect of Psychological Distress on Internet Addiction Symptoms Among Chinese College Students: Cross-Lagged Panel Network Analysis. *Journal of Medical Internet Research*. 27 (1), e70680.

Klangrit, S., et al. (2024). HAPPINESS AND BUDDHISM AMONG YOUNG GENERATION (Z) IN THAILAND. *Journal of Buddhist Anthropology*. 9 (3), 169–187.

Lee, Y. H., et al. (2024). Mobile-based mindfulness meditation intervention's impact on mental health among young male judo athletes in South Korea: A quasi-experimental study. *Scientific Reports*. 14 (1), 12691.

Liu, Y., Tong, J., Chen, L., Chen, W., & Yang, Y. (2025). Nutritional frailty and the incidence of depression and anxiety among middle-aged and older adults: A prospective cohort study. *Clinical Nutrition*. 50, 10–19.

Reangsing, C., et al. (2021). Effects of mindfulness interventions on depressive symptoms in adolescents: A meta-analysis. *International Journal of Nursing Studies*. 115, 103848.

Sommers-Spijkerman, M., et al. (2025). Acceptability and potential benefit of a self-compassion intervention for people living with amyotrophic lateral sclerosis: A mixed methods pilot study. *Amyotrophic Lateral Sclerosis and Frontotemporal Degeneration*. 26 (1–2), 29–39.

Tallon-Baudry, C. (2022). The topological space of subjective experience. *Trends in Cognitive Sciences*. 26 (12), 1068–1069.